Nusaybin 2016
Zero

SOKAĞA ÇIKMA YASAKLARI VE ZORUNLU GÖÇ SÜRECİNDE KADINLARIN YAŞADIKLARI HAK İHLALLERİ VE DENEYİMLERİ RAPORU

Çalışmamızın araştırmasını yapan PELYAPIM'a ve saha çalışmasında yer alarak yaptıkları anket, mülakat, gözlem notları ve özgün yerel raporlarıyla büyük emek veren, Diyarbakır sahası için Fatma, Çiçek, Nusaybin için Gulan, Fatma Mersin için Esra, Öznur Şırnak için Beritan, Ümran, Cizre için Newroz, Zelal, Leyla Silopi-İdil için Demgül, Dilek İstanbul için Ayla, Ayten, Merve Van-Yüksekova için Berivan ve Dilan'a çok teşekkür ediyoruz. Saha verilerinin kontrolü, verilerin grafiklendirilmesi ve analizi için Necla'ya, raporun yazımında katkıları için Zelal'e ve tüm emeği için Burhan'a teşekkür ederiz.

İngilizce çeviri için Leyla'ya, redaksiyon ve katkıları için de Anna ve Sara'ya ayrıca çok teşekkür ederiz.

Birinci Baskı: 2019

Proje Ekibi: İlyas Erdem, Yeter Tan, Zana Kibar

Kapak Tasarım ve Dizayn: Zozan Eser

Kapak Fotoğrafı: Zehra Doğan

Baskı: Berdan Matbaası / Sadık Daşdöğen

Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 239 Topkapı / İstanbul

Tel: 0212 613 12 11

SOKAĞA ÇIKMA YASAKLARI VE ZORUNLU GÖÇ SÜRECİNDE KADINLARIN YAŞADIKLARI HAK İHLALLERİ VE DENEYİMLERİ RAPORU

Bu Rapor, Avrupa Birliği finansman desteği ile hazırlanmış olup,
içeriği ile ilgili tüm sorumluluk Göç İzleme Derneği'ne aittir.

İÇİNDEKİLER

Göç İzleme Derneği **7**

1. GİRİŞ **8**

2. ÇALIŞMANIN AMACI **11**

3. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ **14**

4.1. Demografik Veriler *15*

4.2. Sokağa Çıkma Yasakları Dönemi *30*

4.3. Kentten Çıkış/Göç Süreci *88*

4.4. Göç Sonrası *101*

Tespit ve Öneriler *164*

Sonuç *166*

Tablo 1 Çalışmanın Yürütüldüğü İller 15

Tablo 2 Katılımcıların Yaş Dağılımı 16

Tablo 3 Katılımcıların Medeni Hali 16

Tablo 4 Eğitim durumu 17

Tablo 5 Yaş ve Eğitim durumu çapraz analizi 17

Tablo 6 Meslek grafiği 18

Tablo 7 Sosyal güvence grafiği 18

Tablo 8 Sosyal güvence türleri 19

Tablo 9 Göç öncesi sosyal güvenlik bilgisi 20

Tablo 10 Hane halkı ortalaması 21

Tablo 11 Abluka döneminde çocukların okula gitme sıklığı 22

Tablo 12 Çatışma sürecinde çocukların eğitim durum bilgisi 24

Tablo 13 Katılımcıların anadil bilgisi 27

Tablo 14 Anadil dışında bilinen diller 27

Tablo 15 2015 öncesi göç edip etmediği bilgisi 28

Tablo 16 Göç etme nedenleri 29

Tablo 17 2015-2016 yılları arasında, ikamet ettiğiniz yerde sokağa çıkma yasağı ilan edildi mi? 33

Tablo 18 Kaç defa sokağa çıkma yasağı ilan edildiği bilgisi 34

Tablo 19 Sokağa çıkma yasaklarının süresi 35

Tablo 20 Sokağa çıkma yasakları ve abluka sürecinde yaşanan temel hak ihlalleri 37

Tablo 21 Sokağa çıkma yasakları ve abluka sürecinde erişimde güçlük çekilen temel ihtiyaçlar 42

Tablo 22 Sokağa çıkma yasakları süresi ve süreyle bağlantılı olarak erişimde güçlük çekilen temel ihtiyaç çapraz tablosu 44

Tablo 23 Su ihtiyacını karşılamadaki yöntemler 46

Tablo 24 Sokağa çıkma yasakları sürecinde en fazla tüketilen gıda maddeleri 49

Tablo 25 Karşılaşılan hak ihlalleri 51

Tablo 26 Şiddete maruz kalınıp kalınmadığı durum tablosu 54

Tablo 27 Tanık olunan durumlar 56

Tablo 28 Sokağa çıkma yasakları döneminde mahremiyet ihlal edildi mi? 58

Tablo 29 Mahremiyet kim tarafından ihlal edildi? 60

Tablo 30 Karşılaşılan mahremiyet türleri 62

Tablo 31 Özel ve aile hayatına saldırı örnekleri 63

Tablo 32 Sokağa çıkma yasakları ve abluka sürecinde tacize maruz kalma ve/veya tanık olma durum grafiği 65

Tablo 33 Tanıklık edilen taciz örnekleri 66

Tablo 34 Sokağa çıkma yasakları ve abluka döneminde yaşanılan özgün durumlar 69

Tablo 35 Sokağa çıkma yasakları ve abluka sürecinde sağlık sorunu yaşandı mı? 70

Tablo 36 Sokağa çıkma yasakları ve abluka sürecinde yaşanan sağlık sorunları 72

Tablo 37 Sokağa çıkma yasakları sürecinde gebelik durum bilgisi 74

Tablo 38 Gebelik takibi yapıldı mı? 75

Tablo 39 Gebelik döneminde yaşanan riskler 76

Tablo 40 Riskli gebeliklere nerede müdahale edildi 77

Tablo 41 Doğum sonrası anne ve ya bebek ile ilgili sorun yaşandı mı? 78

Tablo 42 Sokağa çıkma yasakları döneminde psikolojik rahatsızlıkların yaşanma oranı 80

Tablo 43 Yaşanan psikolojik rahatsızlıkların türleri 82

Tablo 44 Sokağa çıkma yasakları süreci ve sonrasında yaşanan duygu durum tablosu 85

Tablo 45 Sokağa çıkma yasakları süresince ekonomik olarak etkilenme düzeyi 86

Tablo 46 Sokağa çıkma yasakları sürecinde yaşanan zorunlu göç istatistiği 88

Tablo 47 İl ve ilçelere göre zorunlu göç yaşayan katılımcı yüzdesi 90

Tablo 48 Göç alan ve göç veren illere göre göçün yönü 91

Tablo 49 Göç edilmesi gerektiği bilgisinin kim tarafından verildiği 92

Tablo 50 Göç etme kararı kimlerle alındı 94

Tablo 51 Göç etme nedenleri 95

Tablo 52 Göç sürecinde Herhangi bir yardım yapıldı mı? 96

Tablo 53 Göç sürecinde yaşanan sorunlar nedeniyle yardım istenen kişi ya da kurumlar 98

Tablo 54 Alınan yardım türleri 99

Tablo 55 Göç sürecinde yaşanan maddi zararlar 101

Tablo 56 Hanenin şu anki maddi durum tablosu 103

Tablo 57 Göçün ilk dönemi ve şu anki mali durum tablosu karşılaştırması 105

Tablo 58 Göç sonrasında çalışmaya başlayan aile bireyleri (kadın) tablosu 107

Tablo 59 Göç öncesi yaşanılan konut durum bilgisi 108

Tablo 60 Göç sonrası konut durum bilgisi 109

Tablo 61 Konutun hasar tespit bilgisi 111

Tablo 62 Konutun yıkım kararı var mı? 112

Tablo 63 Göç öncesi ve sonrası konut bilgisi çapraz tablosu 114

Tablo 64 Abluka sürecinde ve sonrasında gerçekleşen ya da tanık olunan doğum olayı bilgisi 116

Tablo 65 Şuanda yaşanan/tanık olunan sağlık sorunları tablosu 117

Tablo 66 Yaşanan psikolojik sorunlar 119

Tablo 67 Sokağa çıkma yasakları ve sonraki süreçte yaşanan manevi kayıplar 121

Tablo 68 Göç edilen yerde ayrımcılık yaşandı mı? 123

Tablo 69 Yaşama etki eden/zorlayan durumlar 125

Tablo 70 Hanede yaşayan diğer kişilerin çalışma durumu 126

Tablo 71 Göç süreci öncesinde geçim kaynakları 128

Tablo 72 Zorunlu göç sonucunda yaşanan zararların tanzimi için başvuru yapıldı mı? 129

Tablo 73 Yasal başvuruyu kim yaptı? 130

Tablo 74 Başvuru sonuçları 131

Tablo 75 Zararlar tanzim edildi mi? 132

Tablo 76 Zararların tanzimine ilişkin neden başvuru yapmadınız? 133

Tablo 77 Göç öncesi ve sonrası sağlık hizmetlerindeki farklılık 134

Tablo 78 Göç öncesi ve sonrası eğitim hizmetlerindeki farklılık 134

Tablo 79 Abluka ve göç sürecinde devlet'ten alınan yardım türleri 135

Tablo 80 Düzenli yardım alındı mı? 136

Tablo 81 Devlet dışındaki kurumlardan alınan yardım 137

Tablo 82 Şu an yaşanılan yerle ilgili memnuniyet grafiği 138

Tablo 83 Memnuniyet düzeylerinin illere göre çapraz dağılım grafiği 139

Tablo 84 Sokağa çıkma yasakları sonrasında aile ve aile bireylerinde yaşanan değişimler 140

Tablo 85 Karşılamakta zorluk çekilen ihtiyaçlar tablosu 141

Tablo 86 Temel hak ihlalleri ve karşılanmakta zorluk çekilen ihtiyaçlar çapraz tablosu 143

Tablo 87 Göç etmeden önceki yerinize geri dönmek ile ilgili düşünceleriniz? 144

Tablo 88 Göç eden katılımcıların eski yerleşim yerlerine dönmek ile ilgili düşünceleri 145

Tablo 89 Yaşam alanı ile ilgili çözülmesi gereken acil sorunlar tablosu 146

Tablo 90 Yaşam alanlarında çözülmesi gereken acil sorunların çalışma evrenine göre dağılımı 148

Tablo 91 Yaşananların ardından adalet duygusunun güçlendirilmesi için neler yapılmalı? 149

Tablo 92 Talepler yerine getirildiğinde yaşananlar telafi edilebilecek mi? 152

Göç İzleme Derneği

Göç İzleme Derneği, 2016 yılında çatışma, iç savaş gibi sosyal, ekonomik ya da doğal afetler sebebiyle ülke içinde zorla yerinden edilmiş veya sığınmacı konumunda olan kişilerin, temel haklarına erişimlerini desteklemek, söz konusu alanda hak sahibi kitleler arasında sosyal dayanışmayı geliştirmek ve yerinden edilenlerin taleplerini desteklemek amacıyla İstanbul'da kurulmuştur.

Göç izleme, zorla yerinden edilme ve yeniden yurtlanma sürecinde bireylerin yaşam şartlarına yönelik hak odaklı çalışmalar yürütür. Zorla yerinden etme uygulamalarının yarattığı temel hak ihlalleri ve yeniden yurtlanma sürecinde bireylerin yaşamış olduğu sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarına farkındalık yaratır ve çözüm yöntemleri geliştirir.

Bu rapor, Göç İzleme Derneği'nin alanda çalışan STK bileşenleriyle birlikte; Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu'nun (DİHAA programı) desteğiyle "Ülke içinde yerinden edilenlerin sosyal haklarına ulaşımlarının desteklenmesi" projesi kapsamında yazılmıştır. Çalışma, 2015-2016 yılları arasında ilan edilen sokağa çıkma yasakları ve göç döneminde kadınların yaşamış olduğu temel hak ihlallerini ortaya çıkarmak üzere yapılmıştır.

Bir yıl gibi bir zaman zarfında çalışmanın hazırlıkları yapılmış ve Ağustos ayında 10 kentte eş zamanlı olarak çalışmanın sahasına çıkılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, yapılmasında ve yayınlanmasına kadar onlarca arkadaşımız emek ve destek vermiştir. Tüm arkadaşlarımıza, emek veren herkese sonsuz teşekkür ediyoruz.

1. GİRİŞ

Türkiye'de 2015-2016 yılları arasında ilan edilen sokağa çıkma yasakları sürecinde yaklaşık 500 bin insan yerinden edilmiş 1 milyon 809 bin kişi de dolaylı olarak etkilenmiştir. 16 Ağustos 2015'te Muş'un Varto ilçesinde ilan edilen sokağa çıkma yasağından başlayarak 1 Mart 2018 tarihine kadar geçen süre içerisinde toplam 11 il ve en az 49 ilçede resmi olarak tespit edilebilen en az **299 sokağa çıkma yasağı** ilanı yapılmıştır. Bu süreçte tahmini rakamlara göre en az **3 bin 638 kişi yaşanan çatışmalar nedeniyle yaşamını yitirmiştir.**

Sokağa çıkma yasakları 2018'e kadar devam etmiş olmasına rağmen yoğun olarak 2015-2016 yılları arasında gerçekleşmiştir. Belirtilen zaman aralıklarında ilan edilen sokağa çıkma yasağı sayısı ve ilan edilen illerin sıralaması şöyledir: Diyarbakır (169 kez), Mardin (48 kez), Hakkâri (23 kez), Şırnak (13 kez), Bitlis (14 kez), Muş (7 kez), Bingöl (7 kez), Dersim (6 kez), Batman (6 kez), Elazığ (2 kez) ve Siirt (4 kez). Ayrıca Dersim, Hakkâri, Mardin, Şırnak başta olmak üzere 127 bölge özel güvenlik bölgesi ilan edilmiştir.

Sokağa çıkma yasakları ve abluka süreçlerini **yaşayan ve göç etmek zorunda bırakılan nüfusun büyük bir bölümü** 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren gerçekleşen köy boşaltma/yakma olaylarından kaynaklı yerinden edilen ve kentlere göç etmek zorunda bırakılanlardan oluşmaktadır.

Askeri, sosyo/politik-ekonomik, kültürel ve eğitimsel politikalar nedeniyle bölgeler ve iller arası göçler sürekli gündemde olmuştur. Göçler ekonomik sorunlara çözüm bulma, eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanma gibi daha iyi bir yaşama erişim nedeniyle gerçekleşebildiği gibi, askeri ve politik sebeplerle de gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda 1990'lı yıllarda Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı yerleşim yerlerinin zorla boşaltılması ve yakılması sonucunda yaşanan kitlesel göçlerin askeri ve politik sebeplerden kaynaklandığı ifade edilebilir. Resmi mercilere göre Sadece 90'lar sürecinde Kürt vatandaşların yaşadıkları bölgelerde; 3448 kırsal yerleşim birimi güvenlik gerekçeleri gösterilerek zorla boşaltılmıştır. Konuyla ilgili çalışan STK'lara göre ise; 4 bin yerleşim birimi boşaltılmış 2 ile 4 milyon arasında Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olan Kürt vatandaş temel insani haklardan mahrum bırakılmışlardır.[1] Evlerini ve topraklarını terk etmek zorunda bırakılanlar Diyarbakır, Van, Batman, Mardin gibi Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı kent merkezlerine ve Türkiye metropollerine göç etmek zorunda bırakılmışlardır.

Köy boşaltma/yakma sürecinde yaşanmış olan zararların tanzim edilmesine yönelik hem STÖ'ler hem de devlet nezdinde girişim ve çözüm arayışları 2000'li yılların başlarında gerçekleşmiştir. STÖ'lerin önermiş olduğu zararların tanzimi ile sorunun çözümüne uzak olduğu eleştirisi yapılsa da Türkiye devleti tarafından yaşanan zararın tanzimi için, TERÖR VE TERÖRLE MÜCADELEDEN DOĞAN ZARARLARIN KARŞILANMASI HAKKINDA 5233 no' lu kanun çıkarılmıştır. 5233 No' lu kanun 17.07.2004 tarihinde mecliste kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Ancak yerinden edilme esnası ve sonrasında yaşanan hak ihlalleri geçen zaman zarfında telafi edilememiştir.

2013 yılından itibaren Türkiye'nin demokratikleşmesi ve Kürt Sorununun barışçıl çözümü çerçevesinde sürdürülen Çözüm Süreci, bu açıdan da umut verici bir gelişme olmuştur. 28 Şubat 2015'te Dolmabahçe Mutabakatı ile müzakere aşamasına gelen süreç bir anda akamete uğramıştır. 2015 yılının Temmuz ayında yerel güçler ile rejim arasında yeniden başlayan çatışmalar, otuz bir yıllık düşük yoğunluklu iç savaşın en şiddetli safhasına sahne olmuştur. On yıllardır süre gelen çatışma sürecinin önceki evrelerinin aksine, bu kez silahlı çatışmalar kırsal alanlarında değil, kent merkezlerinde yaşanmıştır. Kent merkezlerinde kurulan barikatlar, kazılan hendekler, ilan edilen sokağa çıkma yasakları ve yaşanan silahlı çatışmalar pek çok insan hakkı ihlaline neden olmuştur. Yaşam hakkı başta olmak üzere, temel hak ve özgürlükler ihlal edilmiştir.

2015'in sonlarına gelindiğinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tank, top, helikopter ve ağır silahlarla çatışmalara dahil olmasıyla beraber Şırnak, Cizre, Sur, Nusaybin, Yüksekova gibi kentler yerle bir edilmiştir.

Bu süre içerisinde kentlere giriş-çıkışlara izin verilmemiş, kent girişleri polis ve asker barikatları ile engellenmiştir. Sivil toplum örgütlerinin, gazetecilerin, doktorların, avukatların, parti temsilcilerinin bu süre içerisinde kentlere girişleri önlenmiş ve araştırma yapmalarına izin verilmemiştir. Elektrik ve telefon şebekeleri de kesilerek kentlerde yaşananlara dair dışarıya bilgi akışı önlenmiştir. BM dahil İnsan Hakları İzleme Örgütü, Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) ve İnsan Hakları için Doktorlar (Physicians for Human Rights) gibi insan hakları alanında faaliyet gösteren uluslararası grupların, ihlalleri belgelendirmek amacıyla kentlere girişi, çatışmalar bittikten ve sokağa çıkma yasakları kaldırıldıktan sonra dahi engellenmeye çalışılmış ya da girişine izin verilmemiştir.

---

[1] İnsan Haklar İzleme Örgütü (Human Rights Watch-HRW) 2 milyon gibi bir rakamdan söz etmiştir. (HRW, 2002). Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği (Göç-Der) yaptıkları açıklamalarda 3 ile 4 milyon arasında bir nüfusun yerinden edildiğini ifade etmişlerdir.

Sokağa çıkma yasaklarının ilan edildiği ilçelerde, 2014 nüfus sayımı verilerine göre, en az **1 milyon 809 bin kişi** bu yasaklardan etkilenmiş**; özgürlük ve güvenlik** hakkı; **özel ve aile hayatına saygı** hakkı; **toplanma** özgürlüğü; **örgütlenme** özgürlüğü**; din özgürlüğü**; **bilgi alma ve verme** özgürlüğü, **mülkiyetin korunması** hakkı**, eğitim** hakkı, **işkence ve insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele** yasağı, **yaşam** hakkı ve **vücut bütünlüğü** hakkı olmak üzere en temel hakları ihlal edilerek bu haklarından mahrum bırakılmıştır. [2]

---

2 TİHV, 16 Ağustos 2015 – 1 Mart 2018 Tarihleri Arasında İlan Edilen Sokağa Çıkma Yasakları

2. ÇALIŞMANIN AMACI

Savaş ve silahlı çatışmalar; kayıpların, eşitsizliğin, yoksullaşmanın, yerinden edilmenin sıklıkla yaşanmasına neden olduğu travmatik bir süreci de ifade etmektedir. Böyle bir ortamda savaşın yıkıcı etkilerini derinden yaşayan ve savaştan en çok etkilenen kadınlardır. Özellike savaş sırasında ve sonrasında artan yoksulluk, ev içi şiddet, cinsel saldırı gibi kadınların karşı karşıya kaldığı sorunlar yükselen militarist söylem ve pratikler nedeniyle perdelenmektedir. Artan şiddet ve savaşın eril dili kadınların yaşadıkları bu sorunları ya önemsizleştirmekte ya da ikincil olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Raporun temel amaçlarından biri 2015-2016 yılında sokağa çıkma ilanları sırasında Kürt illerinde kadınların yaşadıkları şiddet türleri, savaş deneyimleri ve hak ihlalleri arasında birincil/ikincil, özel/kamu veya önemli/önemsiz gibi bir ayrım gözetmeksizin görünür kılmaktır.

Savaş ve silahlı çatışmalarda kadına yönelen şiddet, savaşın bir taktiği olarak kullanılmaktadır. Savaşlarda coğrafya ile beraber kadın bedeni sömürgeci eril zihniyetin doğrudan işgal hedefi olmaktadır. Uluslararası hukuk, kadına yönelik şiddet konusunda uzun yıllar boyunca sessiz kalmıştır. 1. ve 2. Dünya savaşlarında milyonlarca kadın cinsel şiddete maruz kalmasına rağmen Tokyo ve Nuremberg mahkemelerinde bu suçlar yargılama konusu yapılmamış ve mahkemelerin anlatısında yer almamıştır. Kadına yönelik cinsel şiddet özel bir sorun olarak görülüp uluslararası hukuk açısından kamusal alanı oluşturan sözleşmelerin ve mahkemelerin dilinde uzun süre yer bulmamıştır. Bosna ve Ruanda’da yaşanan savaş ve çatışmalarda binlerce kadına karşı taciz, tecavüz ve her türlü cinsel şiddet, ancak kadınların çabaları sonucunda, ‘savaş suçu’, ‘insanlığa karşı suç’ olarak tanımlanmış ve yargılanmaya başlanmıştır. Yine Uluslararası Ceza Mahkemesi statüsünde de, kadına yönelik her türlü şiddet, bir 'savaş suçu ve insanlığa karşı işlenmiş suç’ olarak kabul edilmektedir.

Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti UCMY’e taraf olmasa da, suç tanımı olarak bu süreçte kadın bedeni üzerinde gerçekleştirilen bir çok şiddet örneği savaş suçu niteliğindedir. Kadına karşı şiddet ve cinsel saldırı bir savaş aracı olarak kullanılmakla beraber toplumsal ve sosyal yapıyı da tahrip etmektedir.

Özellikle savaş döneminde kadına yönelik yapılan her türlü cinsel saldırı aynı zamanda kadının etnik kimliği ile de yakından ilgilidir. Sokağa çıkma yasakları sürecinde meydana gelen çatışmalar ve göç sürecinin "kırılgan bedenleri" olarak Kürt kadınları, rejim şiddetinin ve toplumsal ataerkil kodların hedefi olmuştur. Kadın bedenlerinin teşhir edilmesi, cinsiyetçi duvar yazıları, anonslar, kişisel ve özel eşyaların bir saldırı aracı haline getirilmesi, taciz ve tecavüz korkutması ile kadın bedeni üzerinde eril bir işgal politikasının uygulanmaya koyulduğu da görülmektedir. Taraflar çatışma gerekçelerini farklı sebeplere dayandırsa da cinsiyet kodlarından bağımsız olarak ele alınamayacak bir süreç yaşanmıştır.

Diğer yandan, kadınların yaşadıkları hak ihlallerini sadece cinsel saldırı veya tecavüz üzerinden görünür kılmak eril bir zihniyetin ürünüdür. Kadınları sadece cinsel saldırıya uğradıklarında mağdur olarak kabul etmek ve kamusal alanda görünür kılmak, yaşadıkları diğer acıları, maruz kaldıkları şiddet türleri, maddi ve manevi kayıpları, yasları, psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıkları, yerinden edilmeleri, zorunlu göç deneyimleri, yoksullaşmaları gibi deneyimlerinin yok sayılmasına yol açar. Bu açıdan değerlendirildiğinde bu çalışmanın en önemli amaçlarında biri de kadınların yaşadıkları bütün hak ihlallerini ve savaş deneyimlerini kapsamlı bir şekilde görünür kılmaktır. Ayrıca, kadınların bu süreçlerde uğradıkları şiddet, maruz kaldıkları zarar ve kayıplar ile yerinden edilme karşısında geliştirdikleri direnişler, hak arama mücadeleleri ve hayatta kalma stratejileri bu çalışmanın temel hedefidir.

Yerinden edilme ve göç süreçlerinin tüm aşamalarında, bu süreçleri düzenleyen hukuki kurallar ve idari pratikler görünüşte cinsiyetsiz olmakla birlikte, esasen belirli toplumsal cinsiyet kalıpları üzerine kurulu ve bunları tahkim etmek ve yeniden üretmektedir. Bu çalışma kadınların çatışma-çatışma sonrası süreçte yaşamış olduğu hak ihlalleri konusunda bir farkındalık yaratmayı hedeflemektedir. Ayrıca yasal mevzuatların toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alınarak yeniden düzenlemesini ve kadınların yaşamış olduğu ihlallerinin onarıcı adalet mekanizması ile tanzim edilmesi yönünde aşağıdaki katkıları sağlamayı amaçlamaktadır:

a) Yerinden edilme ve yeniden yurtlanma sürecinin kadın odaklı toplumsal cinsiyet perspektifi ile kadınların kendi talepleri doğrultusundaki istemlerinin ortaya çıkarılması,

b) Çatışma-çatışma sonrası süreçte kadınların yaşadıkları zorlukların, maruz kaldıkları şiddet türlerinin ve savaş deneyimlerinin ortaya çıkarılması,

c) Zorla yerinden edilen kadınların sosyal haklarına erişimi ve bu haklarını kullanmaları konularında politika yapıcılara önerilerde ve tavsiyelerde bulunulması,

d) Kadınların göç sürecinde yaşadığı sorunları görünür hale gelmesi ve toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak farklı deneyimleri olabileceği düşüncesinin geliştirilmesi,

e) Kadınların toplumdaki ikincilliğini ortadan kaldıracak, toplumsal cinsiyet eşitliğini temel alan bir bakış açısı, politika ve uygulamalara yerleştirilebilmesi bağlamında, kadınların toplum içindeki konumlarının güçlendirilmesi,

f) Kadınların üretim ilişkileri içinde yer almakla konumu ve özerkliği artabileceğinden kadın istihdamını arttırıcı düzenlemelere öncelik verilmesi,

g) İç göç sürecinde kadınların yaşadığı sorunların görünür kılınması için, hükümet, sivil toplum örgütleri, toplum ve uygulamacıların birlikte oluşturacakları ortak çalışmalara katkı sağlanması amacıyla hazırlanmıştır.

3. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Araştırma, 2015-2016 yıllarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Diyarbakır, Şırnak, Mardin, Hakkâri il ve ilçelerinde yaşanan sokağa çıkma yasakları ve sonrasında yerinden edilen kadınların yaşadığı hak ihllalerini ve deneyimlerini kapsamaktadır. Göç veren illerin yanı sıra yoğun olarak göç alan İstanbul, Mersin ve Van illerinde de çalışma yürütülmüştür. Saha öncesi araştırma sorularının hazırlanması, araştırma metodolojisinin belirlenmesi ve sahada uygulanacak yöntemler üzerine uzmanlar ve saha ekibinin katılımı ile eğitimler gerçekleştirilmiştir. Saha öncesi anketörlerle birer pilot çalışma yapılmıştır. Araştırmada hem nicel araştırma teknikleri hem de nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. 18 kişilik bir ekip ile Ağustos 2018 tarihinde araştırmanın yapıldığı tüm kentlerde çalışma eş zamanlı olarak başlatılmıştır. Bu çalışma, sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte ortaya çıkan ve günümüze kadar henüz çözüme kavuşturulamayan problemler nedeniyle yaşanmaya devam eden sorunlara odaklanmaktadır. Sokağa çıkma yasakları ve paralelinde başlayan çatışma sürecinde gelişen mağduriyetlere maruz kalan kişilerin sosyo-demografik bilgileri, konutun fiziki yapısı, sosyo-ekonomik ve sosyal yaşam koşulları ile ilgili toplam 87 soruluk anket uygulanmıştır. Toplamda 480 kadın ile anket yapılmıştır. Ayrıca anket sorularını desteklemek ve yaşam koşullarını daha iyi kavrayabilmek amacıyla diğer metotlar da uygulanmıştır. Anketin yanı sıra yapılandırılmamış mülakat, anketörlerin katılımcı notları ve sahada edinilen gözlem notlarına dayalı özgün yöntemler kullanılmıştır.

Bu rapor: anket, yapılandırılmamış mülakat, gözlemci notu ve gözlemci raporlarına dayanarak yazılmıştır. Saha çalışması deneyiminde de görülmüştür ki yaşanan süreç tek bir araştırma metodu ile ortaya çıkarılamayacak kadar farklı özgün durumlar içermektedir. Yaşanan sürecin anlaşılır kılınması için, birçok araştırma metoduna başvurulması zaruri olmuştur. Buna rağmen raporun yaşanan gerçekliğin ancak sınırlı bir bölümünü yansıttığını belirtmek gerekmektedir.

4.1. Demografik Veriler

Tablo 1 **Çalışmanın Yürütüldüğü İller**

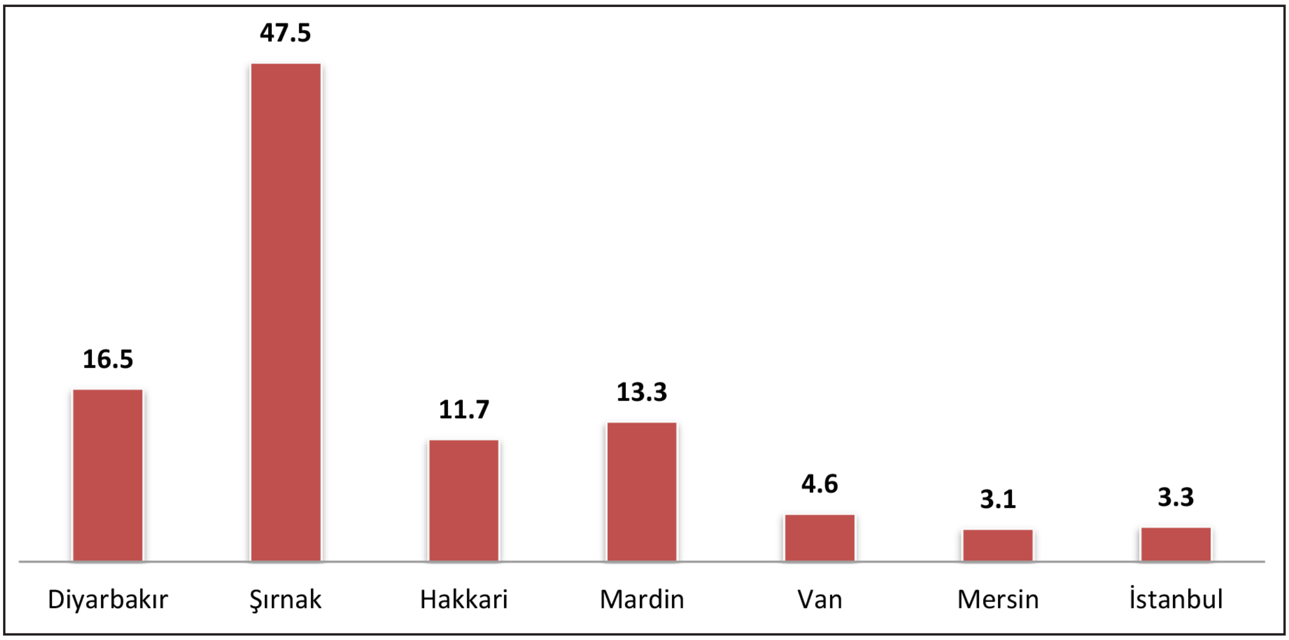

Araştırmanın saha çalışmasının örneklemini, sokağa çıkma yasakları sürecinde, çatışmaların yaşandığı yerler ve yine çatışmalar sonucunda yaşanan zorunlu göçler nedeniyle göç alan iller oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında 7 il merkezi ve ilçelerinde 480 kadın ile görüşme yapılmıştır. Anketlerin illere göre dağılım grafiğine bakıldığında Şırnak'ta % 47.5; (Şırnak Merkez, Cizre, Silopi, İdil) Diyarbakır'da %16,5; Mardin'de (Nusaybin) %13; Hakkari'de (Yüksekova) %12; Van'da %5; İstanbul ve Mersin'de %3'lük bir katılımla gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2 **Katılımcıların Yaş Dağılımı**

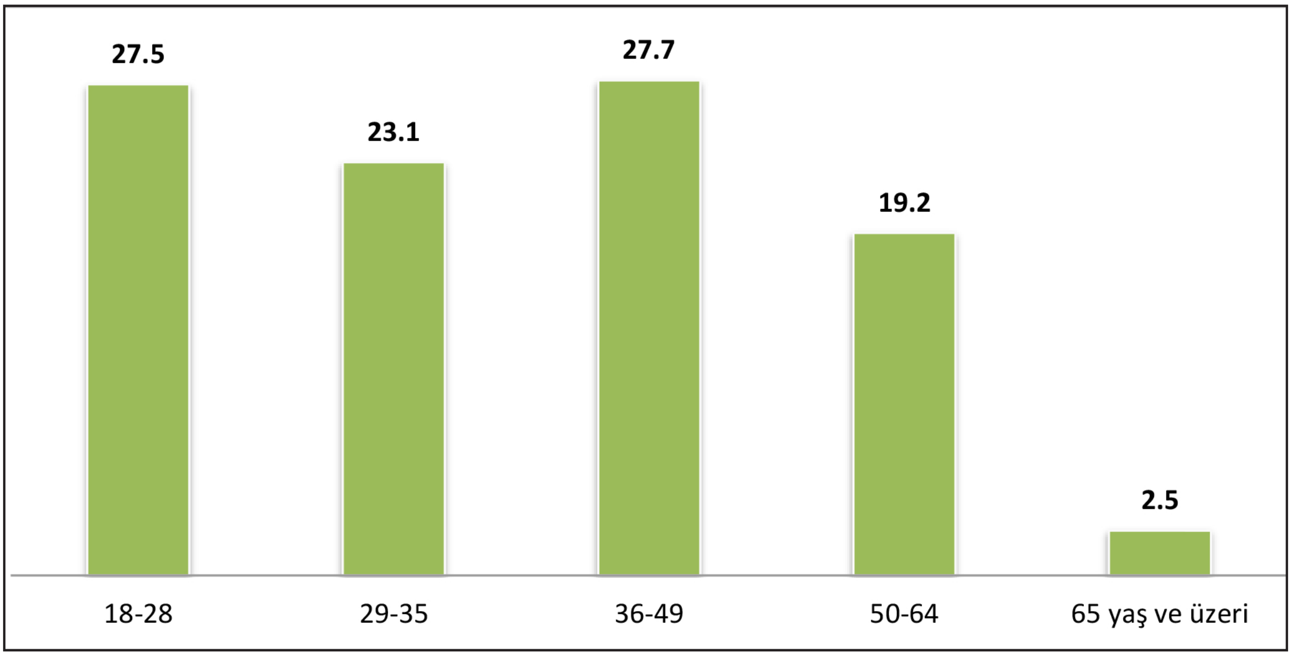

Araştırma çalışmasına dâhil olan katılımcıların tamamı 18 yaş üstü kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş dağılım grafiğine bakıldığında %27,5'i 18-28 yaş aralığında; %28'i 36-49 yaş aralığında; %23'ü 29-35 yaş aralığında; %19'u 50-64 yaş aralığında ve %3'ü ise 65 yaş üzeri aralıkta yer almaktadır.

Tablo 3 **Katılımcıların Medeni Hali**

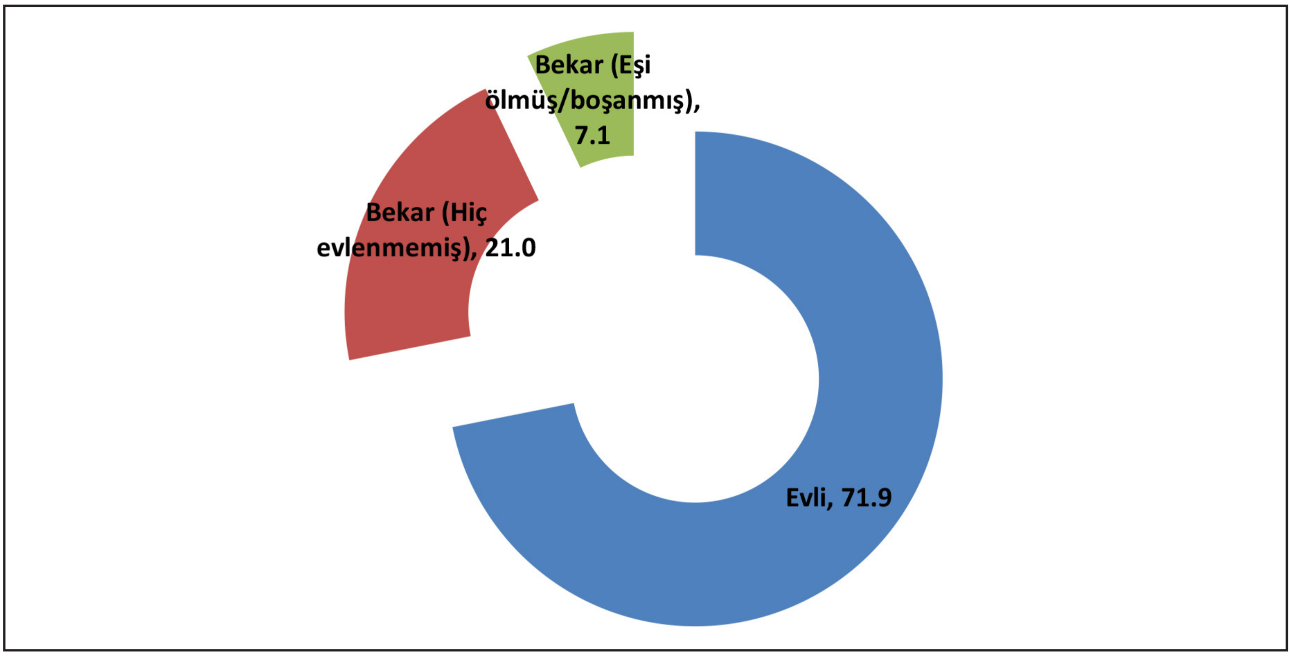

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların %72'si Evli; %21'i Bekar (Hiç evlenmemiş); %7'si ise Bekar (Eşi ölmüş/boşanmış) olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4 **Eğitim durumu**

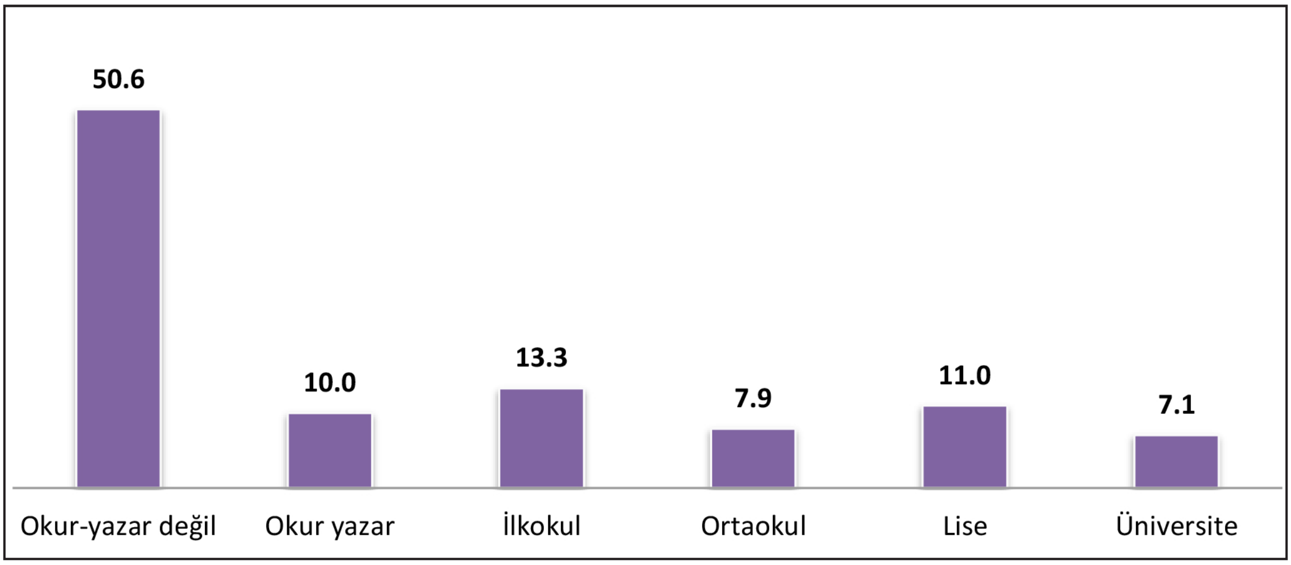

Eğitim durumunu sıralayan grafiğe göre, katılımcıların %51’i okur-yazar olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %10’u okur-yazar; %13’ü ilkokul mezunu; % 8’i ortaokul mezunu; %11’i lise mezunu ve %7’si üniversite mezunu olduğunu belirtmiştir.

Tablo 5 **Yaş ve Eğitim durumu çapraz analizi**

	18-28	29-35	36-49	50-64	65 yaş ve üzeri
Okur-yazar değil	7%	17%	35%	36%	5%
Okur yazar	15%	40%	40%	6%	0%
İlkokul	33%	38%	27%	3%	0%
Ortaokul	66%	18%	16%	0%	0%
Lise	77%	15%	8%	0%	0%
Üniversite	62%	32%	6%	0%	0%

Katılımcıların yaş ve eğitim durumlarının karşılaştırıldığı tabloya göre; üniversiteli olanların toplam örneklem içinde oranının 18-28 yaş aralığında bulunanlar %62’sini ve 29-35 yaş aralığında bulunanlar %32’sini oluşturduğu görülmektedir. 65 yaş ve üzeri kadınların tamamı ve 56-64 yaş aralığında olanların ise %91’i okur-yazar olmadığını belirtmiştir.

Tablo 6 **Meslek grafiği**

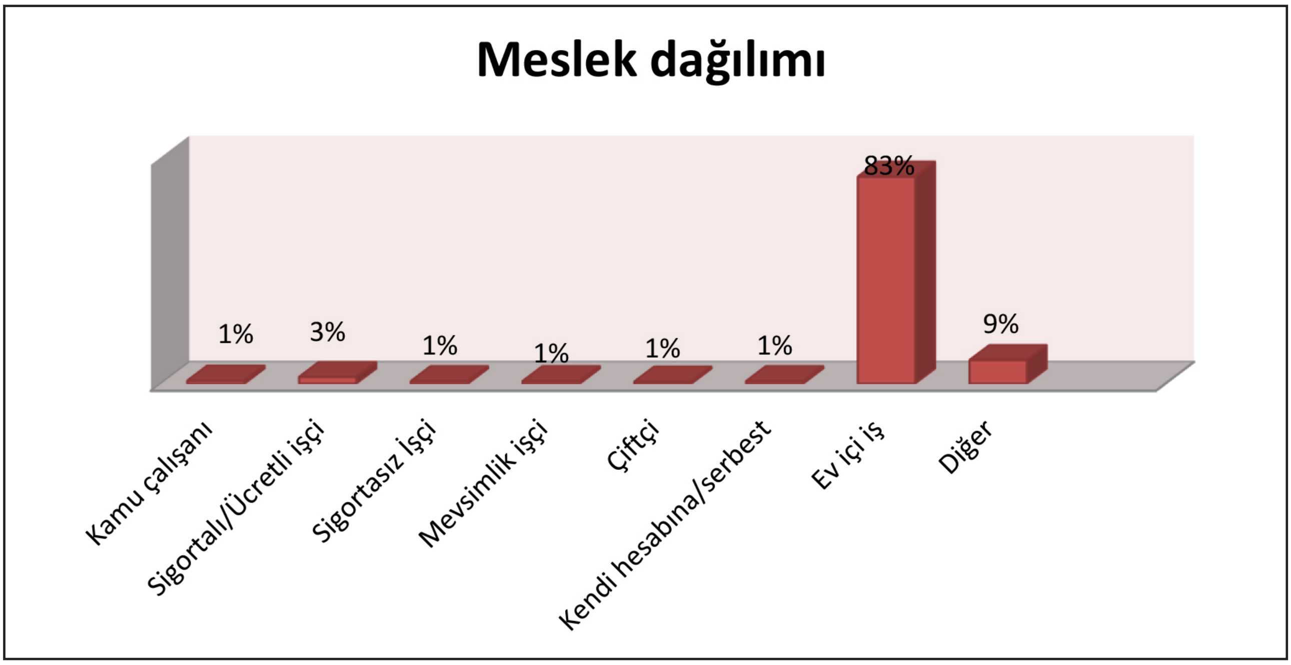

Katılımcıların %83'ü ev kadını olduğunu; %3'ü sigortalı ücretli işçi olduğunu; %1'i kamu çalışanı olduğunu; %1'lik oranlarda ise sigortasız işçi, mevsimlik işçi ve serbest mesleklerde çalıştığını belirtmiştir. Katılımcıların %9'u ise "diğer" meslek gruplarında yer aldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 7 **Sosyal güvence grafiği**

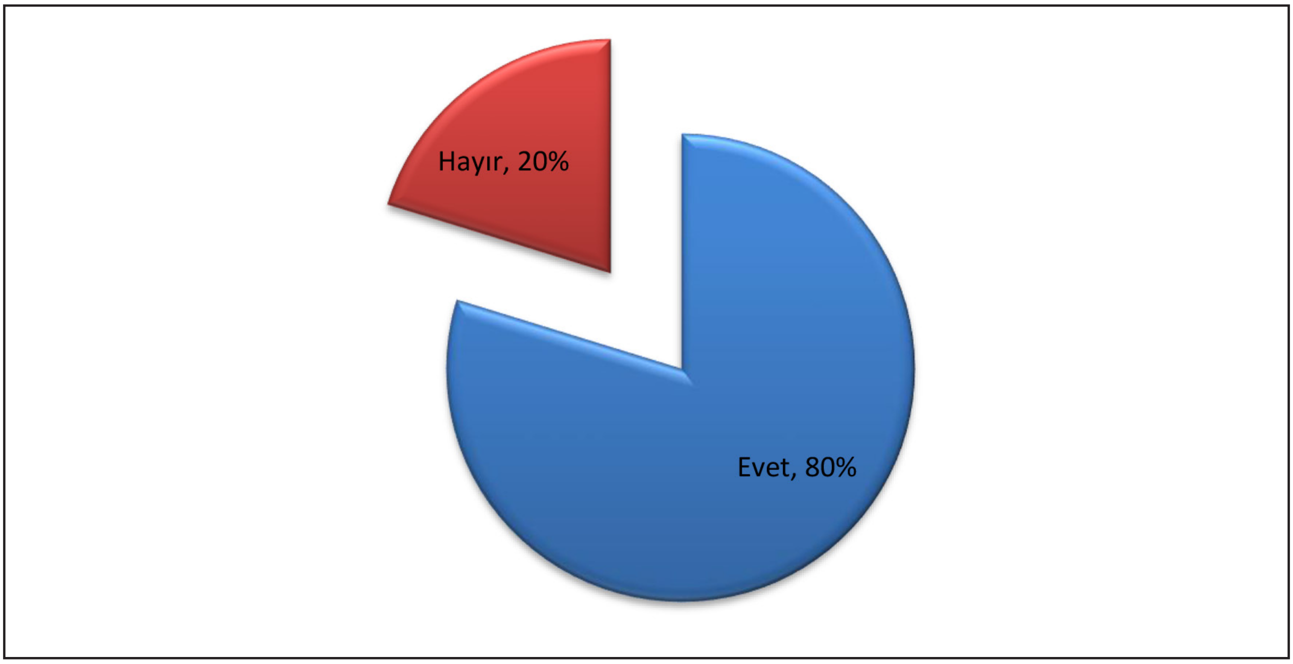

Katılımcıların %80'i herhangi bir sosyal güvencesinin olduğunu ; %20'si ise herhangi bir sağlık güvencesinin olmadığını belirtmiştir.

Tablo 8 **Sosyal güvence türleri**

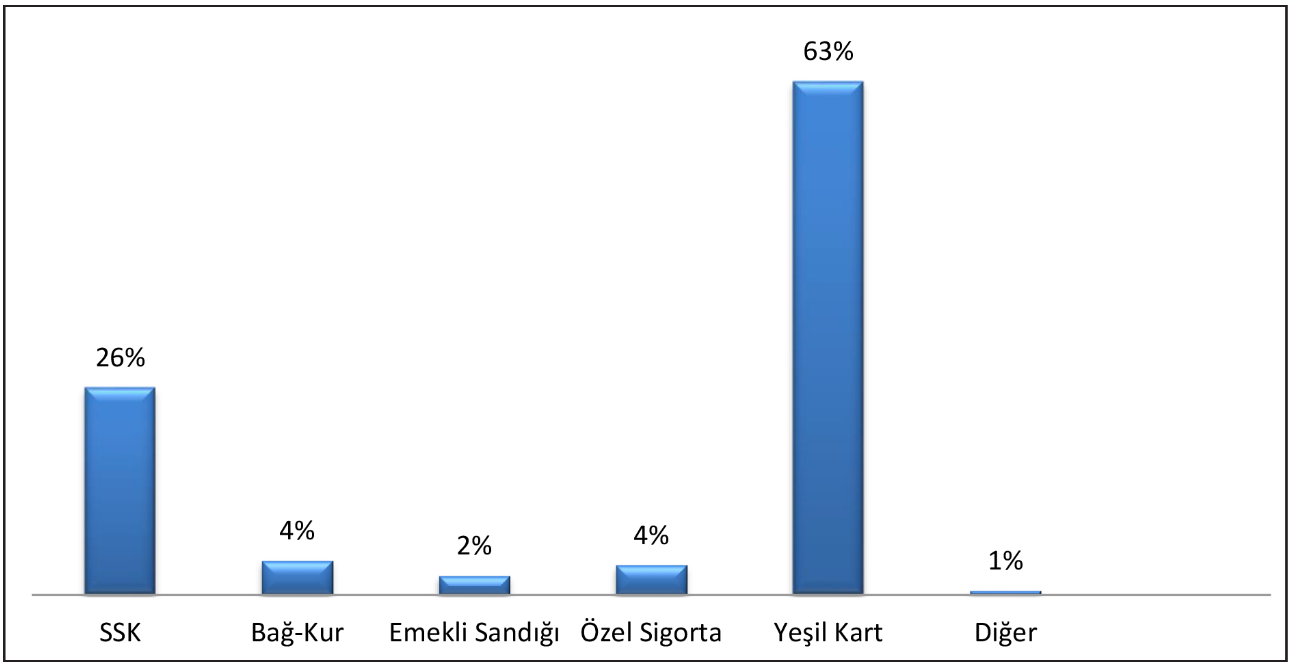

Sosyal güvencesi olduğunu belirten katılımcıların %63'ü Yeşil kart; %26'sı SSK kapsamında olduğu görülmektedir.

Tablo 9 **Göç öncesi sosyal güvenlik bilgisi**

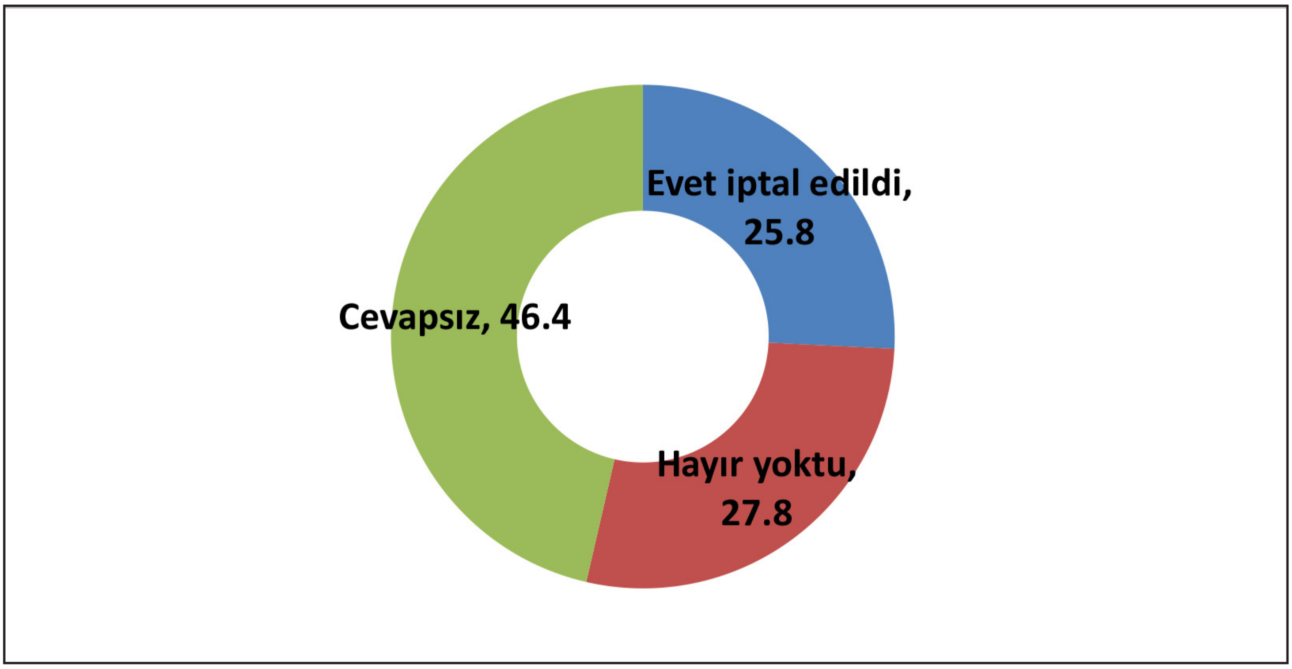

Herhangi bir sosyal güvencesi olmadığını belirten katılımcılardan %28'i göç öncesinde de herhangi bir sosyal güvencesinin olmadığını, %26'sı ise göç öncesinde sosyal güvencelerinin olduğunu ancak sokağa çıkma yasakları sürecinde/sonrasında iptal edildiğini belirtmiştir. Katılımcıların %46'sı ise soruya cevap vermemiştir.

"Oğlum belediyedeydi, sigortam onun üstündeydi. Onu işten çıkartınca sigortam da gitti. Şimdi yeşil karta başvurdum daha çıkmadı. Yasaktan önce sigortalıydım şu an yok."[3]

"Eşim belediyedeydi çalışıyordu, işten attılar, sağlık güvencemiz de iptal oldu."[4]

---

[3] İdil, yaş 55.

[4] Cizre, yaş 52.

Tablo 10 **Hane halkı ortalaması**

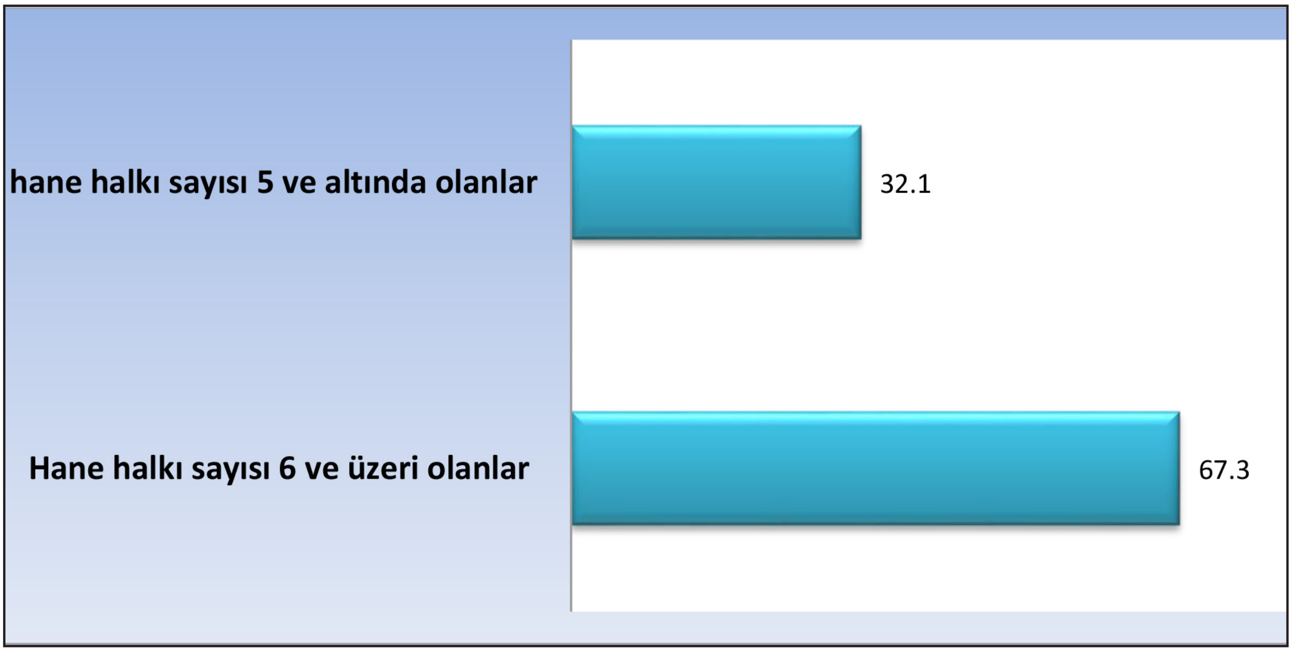

Katılımcıların hane halkı ortalaması 6'ya denk gelmektedir. Yine katılımcıların %67'sinin hane halkı sayısı 6'nın üzerindedir. Katılımcıların %32'si ise hane halkı sayısının 5 ve 5'in altında olduğunu belirtmiştir.

Tablo 11 **Abluka döneminde çocukların okula gitme sıklığı**

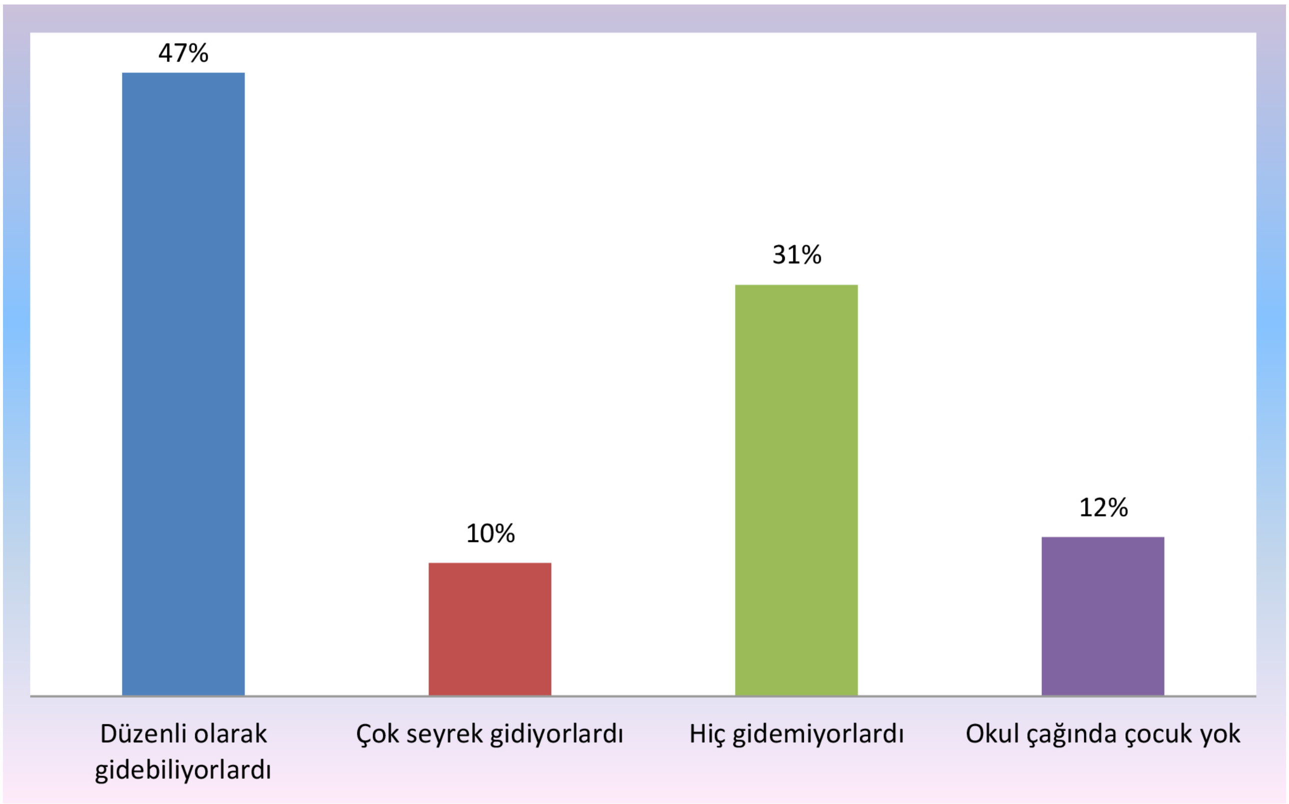

Katılımcıların %47'si göç öncesinde çocuklarının düzenli olarak gidebildiğini; %31'i çocuklarının okula hiç gidemediğini; %10'u ise çok seyrek okula gidebildiğini belirtmiştir.

"Yasak sürecinde on birinci sınıftaydım ilk dönem okula düzenli gidemediğim için kalemimi dahi alamadım. İkinci dönem okula devam ettiğimde çoğu öğretmenim yoktu. Okulda olan öğretmenlerim de yasak süreci ile ilgili konuşmalara karşı tepki alıyordu."[5]

"Devlet bir taraftan vuruyor, PKK bir taraftan vuruyor. Kimse o yoldan geçemiyordu, kaçan kaçana. Okula gidiyorduk zaten 3-4 kişi vardı. Sonra çatışma var diye eve gönderiyorlardı. 11. sınıfı göremedik nerdeyse. 12. sınıfta bu psikoloji ile artık ne kadar yaptıysak, bitirdik mezun olduk. 11'de LYS konularına başlamamız gerekirdi, en sıkı dönem 11. sınıf. Acaba ''bugün kim ölecek?, kaç yaralı olacak?'' artık gündemimiz buydu bizim. Toplam 3500 kişilik okulda her sınıfta sadece 2-3 kişi, en fazla olan 5 kişi oluyordu. O da en fazla üçüncü derse kadar kalıyorduk sonra eve gönderiyorlardı. O süreç hiç YGS düşünecek süreç değildi. Baya iğrenç bir süreçti gerçekten."[6]

---

[5] Şırnak, yaş 21.

[6] Şırnak, yaş 20.

“Çocuklarımın hepsi okulu bıraktı, kazanamadılar. Gitmiyorlar okula.”[7]

“Kızım okulu çok severdi hep kalem isterdi. Yasaktan sonra okula bir daha uğramadı. Hala ses duyunca ağlıyorlar yine yasak olacak diye.”[8]

“Evden çıkamadım üç ay boyunca bodrum katında kaldık. Yedi aile ile birlikte aç susuz. Bir sürü hastamız vardı. Hastaneye gidemiyorduk, ilaç alamıyorduk. Dışarı çıkamıyorduk devlet bizi insan yerine koymadı biz de onu tanımıyoruz. Artık okula da gitmiyorum, bıraktım, istemiyorum.”[9]

“Savaş devam ederken okula gidip gelebiliyorduk iyi kötü, ta ki anons edilene kadar. 3 saatlik anonsla beraber eşyalarımızı toparlayamadan kardeşlerimle birlikte Cizre’nin Nur mahallesine geldik. Eğitim ve öğretime bir sene boyunca ara verdik. Şu an 9 kardeşiz, eğitime devam etmekte zorluk yaşıyoruz. Babam serbest meslekte iş yapıyor, e haliyle devamlı işi yok. Bu yüzden de psikolojik olarak etkileniyoruz.”[10]

“Okulları bozdular çocuklar okula gidemedi. Hastaneye gitmemize izin vermiyorlardı.”[11]

“Yasak döneminden önce 3 çocuğum okula gidiyordu. Yasak döneminde çocuklarım okula gidemediler. Biz de dışarıya (Van’a) götürüp okuttuk. Van’da okula gönderdik. Çocukların okula ara vermelerine izin vermedik. Çocuklar da eğitimlerinden geri kalmak istemiyorlardı. Van’da aracılar ile okula gönderdik. Okula giden çocuklar için okul müdürü sıkıntı çıkarmadı. Yüksekova’daki yasakları biliyordu ve okula misafir öğrenci olarak alacağını söyledi ve kabul etti.”[12]

---

7 Nusaybin, yaş 55.
8 Cizre, yaş
9 Cizre, yaş 18.
10 Şırnak, yaş 19.
11 Hakkari, yaş 80.
12 Hakkari, yaş 40.

Tablo 12 **Çatışma sürecinde çocukların eğitim durum bilgisi**

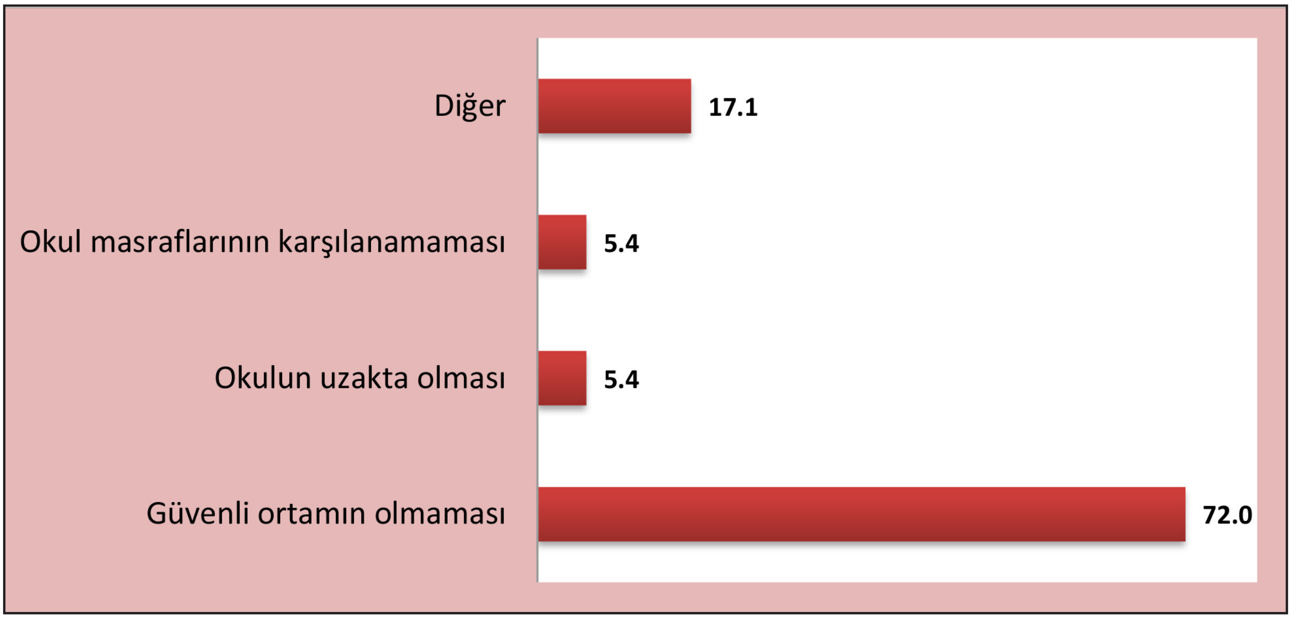

Sokağa çıkma yasakları süreci ve sonrasında çocuklarını okula gönderemeyen 404 ailenin %72'si ortamın güvenli olmaması nedeniyle çocuklarının eğitimlerine ara vermişlerdir. Sokağa çıkma yasağı sürecinde çatışmanın olduğu il ve ilçe merkezlerindeki okullar karargâh olarak kullanılmış ve tahrip edilmiştir. Sokağa çıkma yasakları sonrasında dahi eğitim öğretime açılan okullardaki askeri araçların varlığı devam etmiştir. Bu durumun yüksek oranda bir tedirginliğe neden olduğu aktarılmıştır. Sokağa çıkma yasağı döneminde yaşanan kayıplar ve karşılaşılan çok yönlü baskılar nedeniyle de birçok çocuğun okula devam etmek istemediği belirtilmiştir. Özellikle arkadaşlarını ya da yakınlarını kaybeden çocukların gözünde eğitim öğretim hayatının anlamsızlaştığı dikkat çekmiştir.

Göç etmek zorunda kalan aileler ve çocukları, göç ettikleri yerlerde de ayrımcı ve dışlayıcı bir tutum ile karşılaşmış. Özellikle, göçe maruz bırakılmış ailelerin çocukları okullarda dışlayıcı bir tutum ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durumun yaratmış olduğu güvensizlik nedeniyle hem ailelerin çocuklarını okula göndermeme , hem de çocuklarının eğitime devam etme konusunda isteksiz olduğu aktarılmıştır.

"Yaşadığımız olaylar yetmiyormuş gibi gittiğimiz yerde de dışlandık. Göç ettiğimiz yer Mersin Kargıpınar köyüydü MHP'lilerin çoğunlukta olduğu mahalledeydik. Kürtçe konuşan teröristlerin bizim okulda işi yok dediler. Çocuklarım orada fişlendiler. Gittikleri okulda diğer çocuklar tarafından dışlandılar. Ben dedim ki çocuklarım eğitiminden geri kalmasınlar ama ben bilmiyordum böyle olacağını. Okuldan soğudular. Anadillerini kullanmalarına izin vermediler. Sonra yine geri döndük, yapamadık…"[13]

---

[13] Cizre, yaş 36.

"Çocuklarımla göç ettiğimiz yerde okul müdürü tarafından dışlandık. Müdür; 'nerden geldiniz' diye sordu. Cizre diye cevap verince dedi ki bize 'Onları neden içeri aldınız o teröristleri, hepsi sizin suçunuz. Siz o teröristleri içeri almasaydınız şimdi burada olmazdınız.' Kimseyi içeri almadık biz dedim ben de. 'Bana hikaye anlatmayın ya' dedi aşağılayarak. Ağladım... Çocuklarımın öğretmenlerine anlattım durumu dava açarsanız yardımcı olurum dedi, fakat kimi kime dava edecektik ki?"[14]

……

"İlk savaş burada çıktı, okulları karargâh yapmışlardı sonra da yıktılar."[15]

……

"Çocuklarım ölen arkadaşlarını düşünüp okumayı anlamsız buluyorlar. Nasıl olsa öldürüleceğiz diyorlar."[16]

……

"Çocuklarımın gözlerindeki korkuyu asla unutmayacağım. Büyük kızımda panik ataklık çıktı, her türlü sesten şimdi bile o kadar çok rahatsız oluyor ki. Bu yüzden okulu bıraktı."[17]

……

"Oğlumun arkadaşını gözümüzün önün de öldürdüler. 'Okula gidin' diyorlardı, gidiyorlardı kurşun sıkıyorlardı bize. Çocuklarım bu yüzden okulunu kazanamadı."[18]

……

"Benim annemi öldürdüler. Yaşadığım olaylardan sonra devletin okulunda okumak istemediğim için bıraktım. Hayata dair de hiçbir beklentim yok. Sadece kardeşlerimi düşünüyorum."[19]

……

"Devlet bizi insan yerine koymadı, biz de devleti yok sayıyoruz, tanımıyoruz. Zaten okula da gitmiyorum artık, bıraktım istemiyorum!"[20]

……

---

[14] Cizre, yaş 31.
[15] İdil, yaş 55.
[16] Diyarbakır (Nusaybin'den göç)
[17] Cizre, yaş 35.
[18] Nusaybin, yaş 55.
[19] Yapılan bir görüşme esnasında, 14 yaşında genç bir kadın görüşmeye dahil olup okul ile ilgili düşüncelerini bu şekilde aktarmıştır.
[20] Cizre, yaş 23.

“Gittiğim yerde çok fazla dışlandım. Öncelikli çocuklarımın yaşadığı travmalar beni derinden sarstı. Terörist damgası yemeleri, okulda fişlenmeleri, sırf Kürtçe isimlerinden dolayı okulda zorluk çekmelerini hiç unutmam.”[21]

“Yasaktan önce okula gidiyorlardı rahat rahat, sonra gidemediler korkudan. Avukata falan gitmedik mahkemeye başvurmadık. Okul öncesi gibi değil bozuldu, birbirlerine giriyorlar. Çocuklara diyorlar siz bizim gibi değilsiniz.”[22]

Yasalarda eğitim hakkı, UNESCO tavsiye kararı

1974 tarihli İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerle İlgili Eğitim ve Uluslararası Anlayış, İşbirliği ve Barış İçin Eğitime dair UNESCO Tavsiyesine göre eğitim, kişisel kapasitelerin, tutumların, yeteneklerin ve bilgilerin tümünün ulusal ve uluslararası toplumlarda ve onların yararına olacak şekilde, bireylerin ve sosyal grupların bilinçli bir gelişmeyi öğrenmeleri yoluyla ortaya çıkan sosyal yaşam sürecinin tamamı anlamına gelir. Bu süreç herhangi bir özel faaliyetle sınırlandırılamaz.

Eğitim hakkı temel bir insan hakkı olarak, herkesin ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik ya da sosyal köken, din ya da politik görüş, yaş ya da engellilik vb. haline bakmaksızın ücretsiz temel eğitimden yararlanmasını ifade eder ve birçok uluslararası belgede kayıt altına alınmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne ek (1) No’lu Protokol’ün 2. maddesi eğitim hakkını şu şekilde düzenlemiştir; “Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarıyla uyumlu olarak yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.”

Bu hak, iç hukukta da, 1982 Anayasası’nın 42. maddesinde, “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.” 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun, 7. maddesinde, “İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır.” şeklinde yer bulmuştur.

Sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı yerlerde çocuklar, okula gidememiş ve talafi eğitimleri de almamıştır. Çocukların eğitim hakkı belirtilen tüm maddelerde ihlal edilmiştir.

---

[21] Cizre, yaş 35.
[22] İdil, yaş 36.

Tablo 13 **Katılımcıların anadil bilgisi**

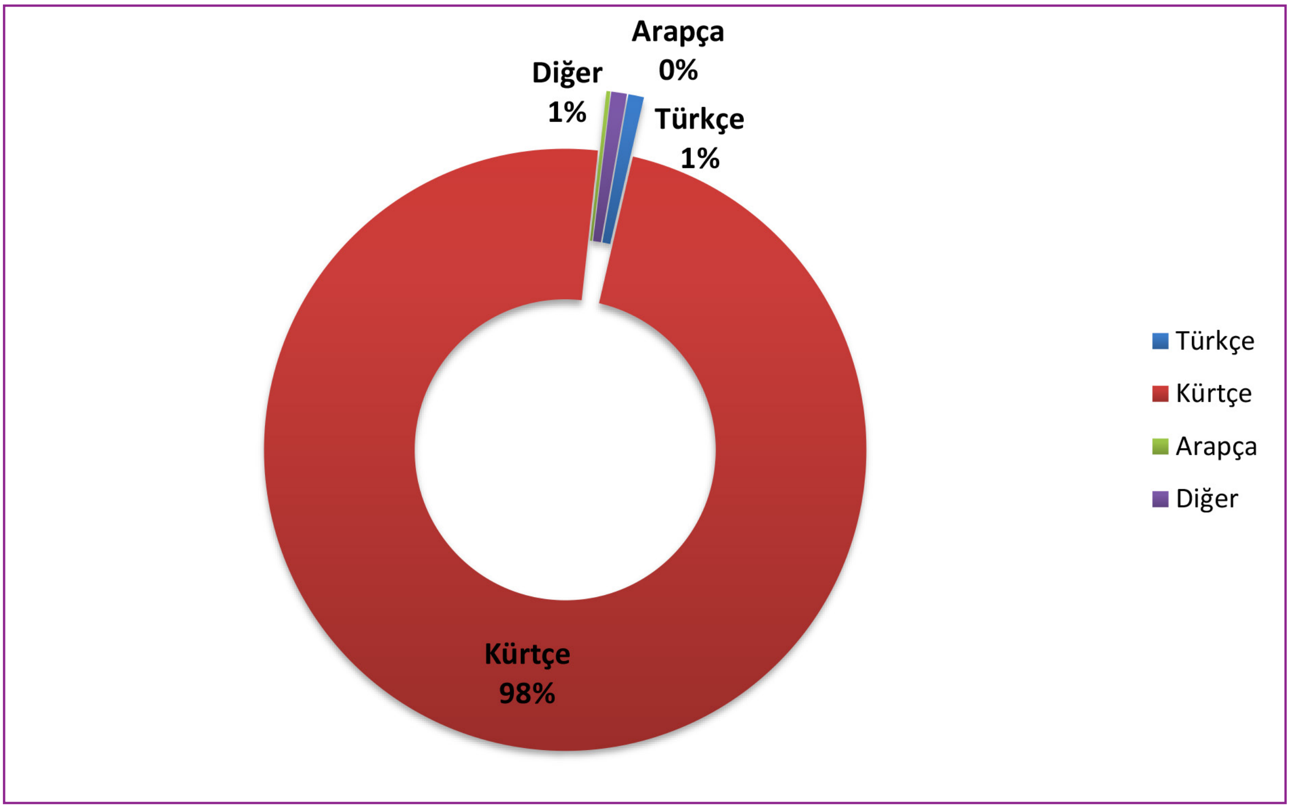

Katılımcıların %98'i anadillerinin Kürtçe olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 14 **Anadil dışında bilinen diller**

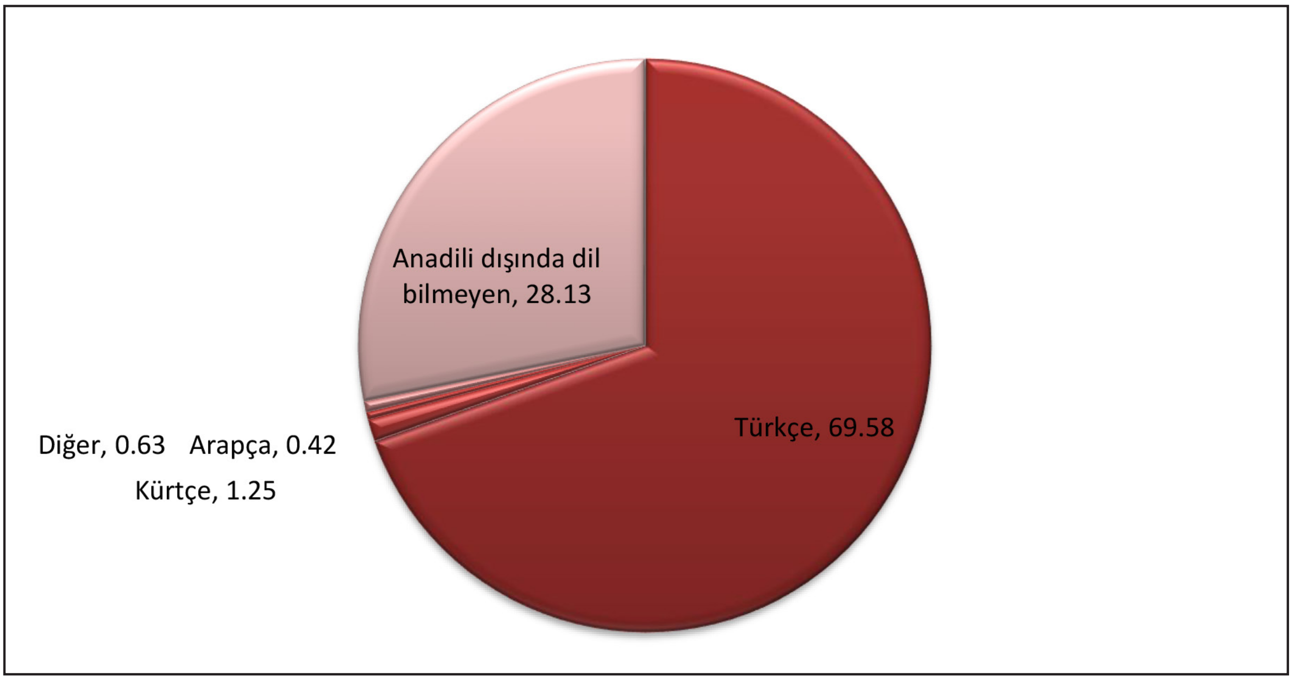

Katılımcıların %69'u anadilleri dışında Türkçe bildiğini; %28'i ise anadili dışında herhangi bir dil bilmediğini belirtmiştir.

Tablo 15 **2015 öncesi göç edip etmediği bilgisi**

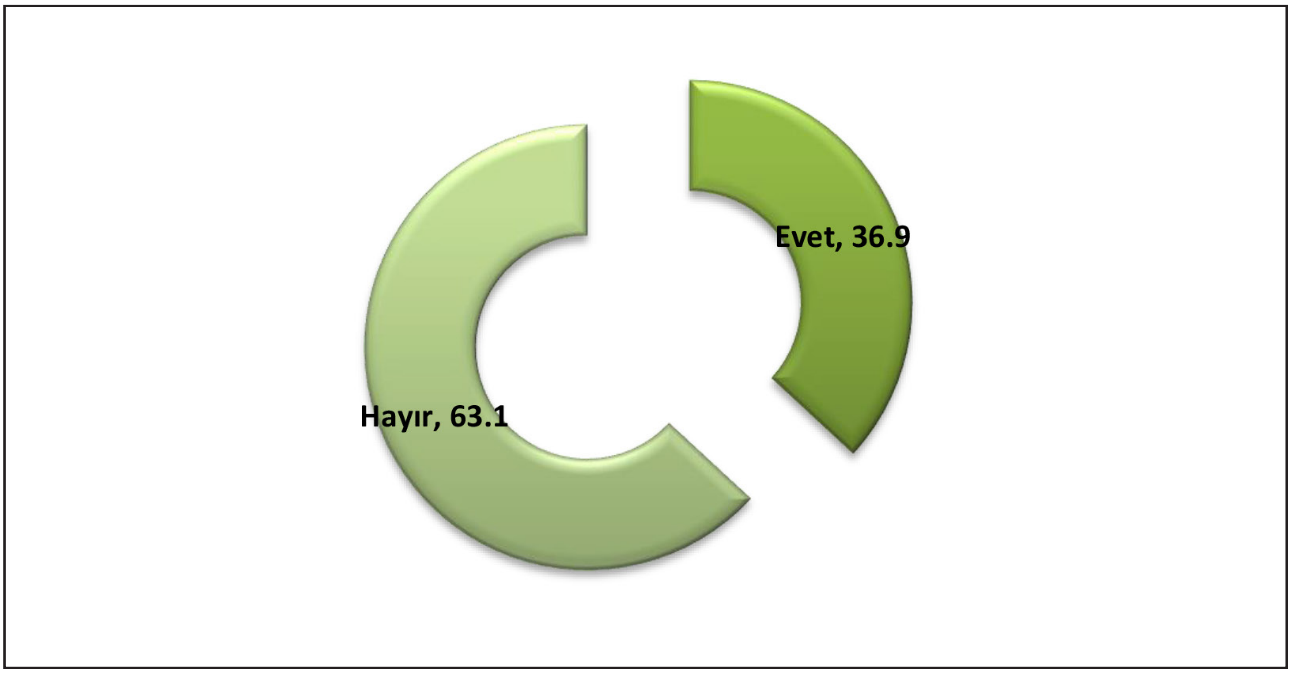

Katılımcıların % 63’ünün daha önce herhangi bir göç yaşamadı**ğı; %37**’sinin ise daha önce de göç yaşadığı görülmektedir.

Tablo 16 **Göç etme nedenleri**

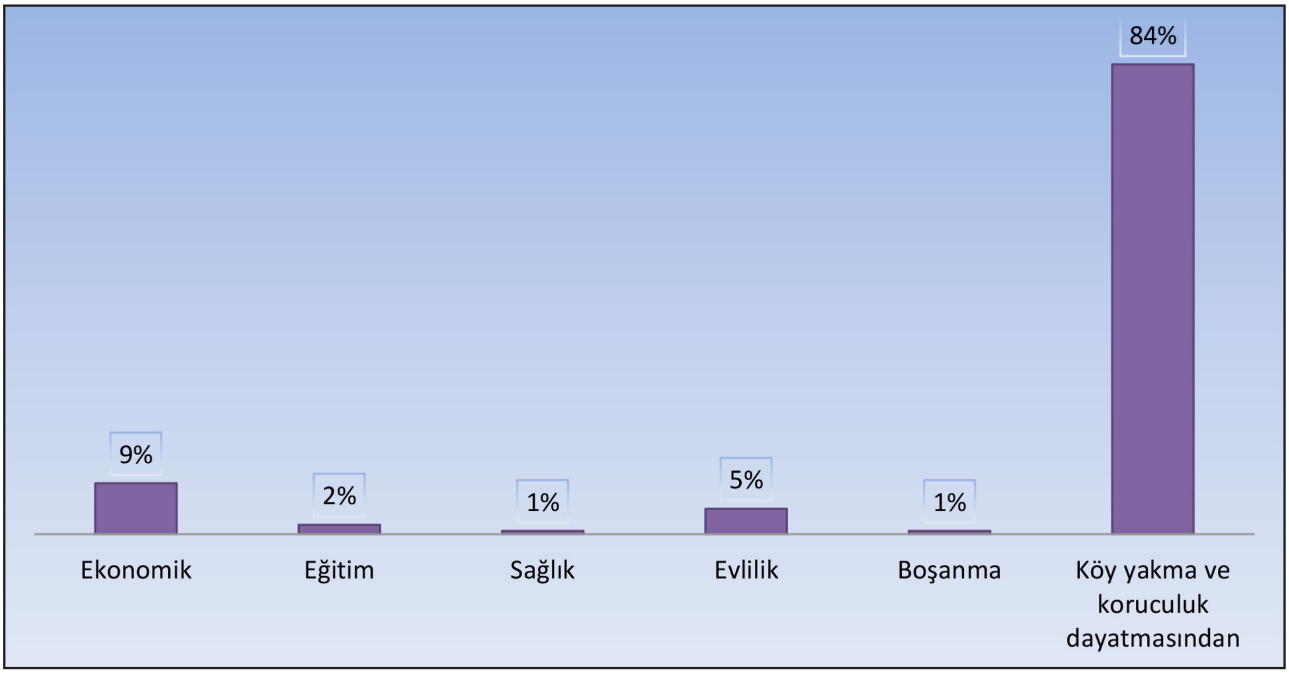

Daha önce göç yaşayan katılımcıların %84'ü 1990'larda yaşanan köy yakma/boşaltma ve koruculuk dayatması sonucunda zorla göç yaşamışlardır. [23]

"90'larda köy boşaltmaları sırasında, bomba attılar, evimizi yaktılar biz de korktuk ve Suriye'ye geçtik. Suriye'de de evimiz yakıldı ve tekrar Türkiye'ye döndük. Orda da vatandaş değiliz, kimlik vermediler, buraya geldik, kendimizi buraya attık ama burada da öyle. Buraya gelince dedik belki burada biraz daha azalır. Çok çok çok zordu. Bizim gördüklerimizi kimse görmedi."[24]

"1990 dönemi de göç yaşadık köyümüzü yaktılar etrafına bomba atıyorlardı, biz kaçtık geldik. Kaç senedir geldik işte yine savaş oldu. Bak evimizi yıktılar bozdular."[25]

---

23 Bu yıllara yönelik daha fazla bilgi için bkz.,https://gockutuphanesi.wordpress.com
24 Nusaybin, yaş aralığı 36-49.
25 İdil, yaş 55.

4.2. Sokağa Çıkma Yasakları Dönemi

16 Ağustos'ta Muş'un Varto ilçesinde ilan edilen sokağa çıkma yasakları, 1 Mart 2018 tarihine kadar geçen süre içerisinde toplam 11 il ve en az 49 ilçede resmi olarak tespit edilebilen en az 299 **sokağa çıkma yasağı ilanı yapıldı**: Diyarbakır (169 kez), Mardin (48 kez), Hakkâri (23 kez), Şırnak (13 kez), Bitlis (14 kez), Muş (7 kez), Bingöl (7 kez), Dersim (6 kez), Batman (6 kez), Elazığ (2 kez) ve Siirt (4 kez).

Bu merkezler arasında sokağa çıkma yasaklarının en uzun süre uygulandığı ve çalışmanın yapıldığı yerlerde 2015-2016 yıllarında ilan edilen sokağa çıkma yasaklarının tarihleri ve süreleri şöyledir:

Diyarbakır'ın Sur ilçesinde;

2015 yılında ilk olarak 6-7 Eylül'de ilan edilen sokağa çıkma yasağı ardından 13-14 Eylül ve 10-13 Ekim tarihlerinde de uygulandı. 28-30 Kasım tarihleri arasında Sur'da 4. sokağa çıkma yasağı ilan edildi. 5. ve 6. sokağa çıkma yasağı ise 2 Aralık tarihinde ilan edilen **sokağa çıkma yasağı ile başladı. 10 Aralık'ta geçici bir süre kaldırıldıktan sonra 11 Aralık'ta tekrar başlatıldı ve yüz üç gün aralıksız devam etti.**

Cizre'de;

İlk yasak 4 Eylül'de ilan edildi ve 12 Eylül 2015'e kadar sekiz gün devam etti. On üç Eylül'de bir gün devam eden ikinci bir yasak daha ilan edildi. 14-15 Kasım tarihleri arasında Cizre'de 3. sokağa çıkma yasağı, 24-25 Kasım'da ise 4. sokağa çıkma yasağı yaşandı. 14 Aralık tarihinden ilan edilen 5. yasak gece ve gündüz kesintisiz bir şekilde yetmiş dokuz gün devam etti.

Silopi'de;

İlk yasak 07.10.2015–09.10.2015 tarihleri arasında üç gün kesintisiz bir süre ile uygulandı. Cizre ile birlikte 14 Aralık 2015'te ilan edilen sokağa çıkma yasağı otuz yedi gün aralıksız devam etti.

Şırnak'ta

14 Mart 2016 yılında ilan edilen sokağa çıkma yasağı sekiz ay devam etti.

İdil'de;

16 Şubat 2016 saat 23:00 itibarıyla uygulanan sokağa çıkma yasağı 44 gün boyunca kesintisiz bir şekilde devam etti.

Nusaybin'de;

Mardin iline bağlı Nusaybin ilçesinde Ekim 2015 - Mart 2016 tarihleri arasında 7 kez sokağa çıkma yasağı ilan edildi. 14 Mart 2016 tarihinde ise 8. Sokağa çıkma yasağı uygulandı. 14 Mart'ta ilan edilen son yasak yüz otuz dört gün aralıksız devam etti.

Yüksekova'da;

2015 Temmuz ayından itibaren kentte kısa aralıklar ile devam eden 4 sokağa çıkma yasağı ilan edildi. 13 Mart 2016'da ise ilan edilen sokağa çıkma yasağı gece ve gündüz **kesintisiz bir şekilde yetmiş dokuz gün devam etti.**

Sokağa çıkma yasağı ilan etme yetkisi

Sokağa çıkma yasakları il valilikleri tarafından, “*5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 11/C maddesi*” dayanak gösterilerek ilan edilmiştir.

Türkiye Anayasası’nın 13. maddesinde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırıldığı durumların Anayasa ve kanunlarda açıkça yazılması gerektiği belirtildiğinden, 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 11. Maddesi **il valisine sokağa çıkma yasağı ilan etme yetkisi vermemektedir.** Kanunda böyle bir ibare yoktur. Olağanüstü hal veya sıkıyönetim halinde bile devletin yükümlülükleri devam eder. Günler süren “aralıksız sokağa çıkmama” döneminde alınması gereken tedbirler gündeme gelmediği gibi doğal olarak her düzeyde hak ihlallerine yol açan bir süreç yaşanmıştır. Günler, haftalar, aylar, süren “aralıksız sokağa çıkma yasağı” uygulamaları döneminde yaşanan ihlaller hayal edilmesi bile güç olan boyutlara ulaşmıştır. Hükümetin valiler ve kaymakamlar aracılığı ile bu tip hukuka aykırı işlemlere başvurması AİHS’in 15. maddesindeki yükümlülüklerden kaçınmayı da beraberinde getirdiği görülmektedir.[26]

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks’in tecrübesine göre **bölgede ilan edilen sokağa çıkma yasakları ve yaşananlar eşi benzeri olmayan bir uygulamadır.** AİHM içtihadında da böyle bir uygulamanın izine rastlanmamıştır. Komiser raporunda, sokağa çıkma yasağının bundan daha ağır bir uygulamasını tahayyül etmenin zor olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle komiser, söz konusu sokağa çıkma yasaklarının Venedik Komisyonu tarafından sayılan bütün hakları etkilemiş olması muhtemel olduğu görüşündedir.[27]

---

[26] **79 Günlük Sokağa Çıkma Yasağı Cizre Gözlem Raporu,** Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk Derneği, İHD, SES, TİHV. 31.03.2016

[27] Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks, **Türkiye’nin Güneydoğu Bölgesindeki Terörle Mücadele Operasyonlarının İnsan Haklarına Etkilerine İlişkin Memorandum,** 7. https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2952754&SecMode=1&DocId=2393076&Usage=2

Tablo 17 **2015-2016 yılları arasında, ikamet ettiğiniz yerde sokağa çıkma yasağı ilan edildi mi?**

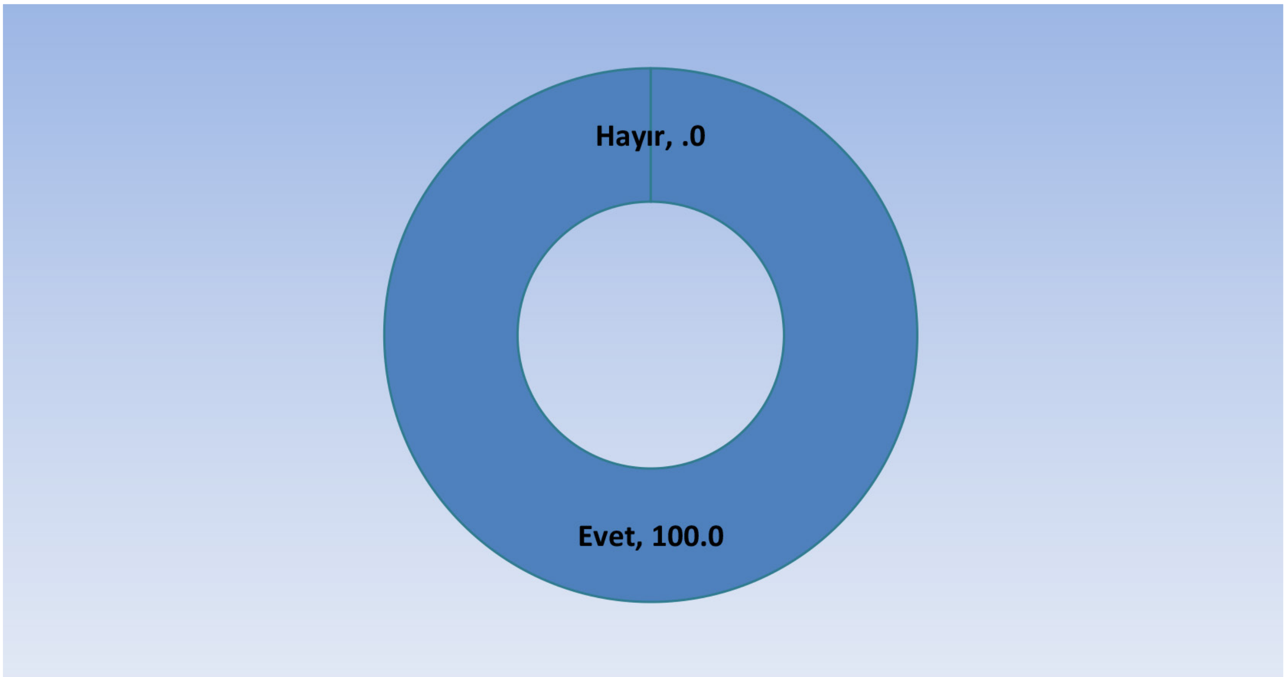

Araştırma çalışmasına katılan 480 katılımcının tamamının 2015-2016 yılları arasında yaşadıkları yerlerde sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.

"Ev başımıza yıkıldı. Yasakta ordaydık. Hiçbir yeri tanımıyorduk nereye gidecektik. Polis geldi çıkın dedi bize, neden çıkmıyorsunuz dedi. Nereye gidelim dedim, hiçbir yeri tanımıyoruz dedim. Burada nasıl yaşayacaksınız dedi, bu bombalarda bu şeylerde. Çocuklarım gece korkudan uyuyamıyordu. Akşamdan sabaha kadar uyanıklardı, korkudan uyuyamıyorlardı. Elbiselerimiz hazırdı hep, elbiselerimizle uyuyorduk, her an bir şey olursa kaçarız diye. Çok çok çok zordu. Yasaklarda daha da berbattı. Suriye'de de perişandık, buraya geldik yine perişan olduk. Kocam avukattı da bir şey görmedik. Suriye'deki hükümet bize ne yaptıysa Türk hükümeti de aynısını yaptı."[28]

"Evden çıkamıyorduk evde de kalamıyorduk. Evine gittiğim akrabalarım beni istemiyordu ama onlar da yasak hazırlığı yapıyordu anlayamadım."[29]

"Biz bu evde oturmuyorduk arka mahalledeydi, evimizi yıktılar. İki kere yasak ilan edildi üç-dört ay falan sürdü. Elektrik yoktu, suyu patlatmışlardı."[30]

---

[28] Nusaybin, yaş aralığı 36-49.
[29] Cizre, yaş 24.
[30] İdil, yaş 55.

Tablo 18 **Kaç defa sokağa çıkma yasağı ilan edildiği bilgisi**

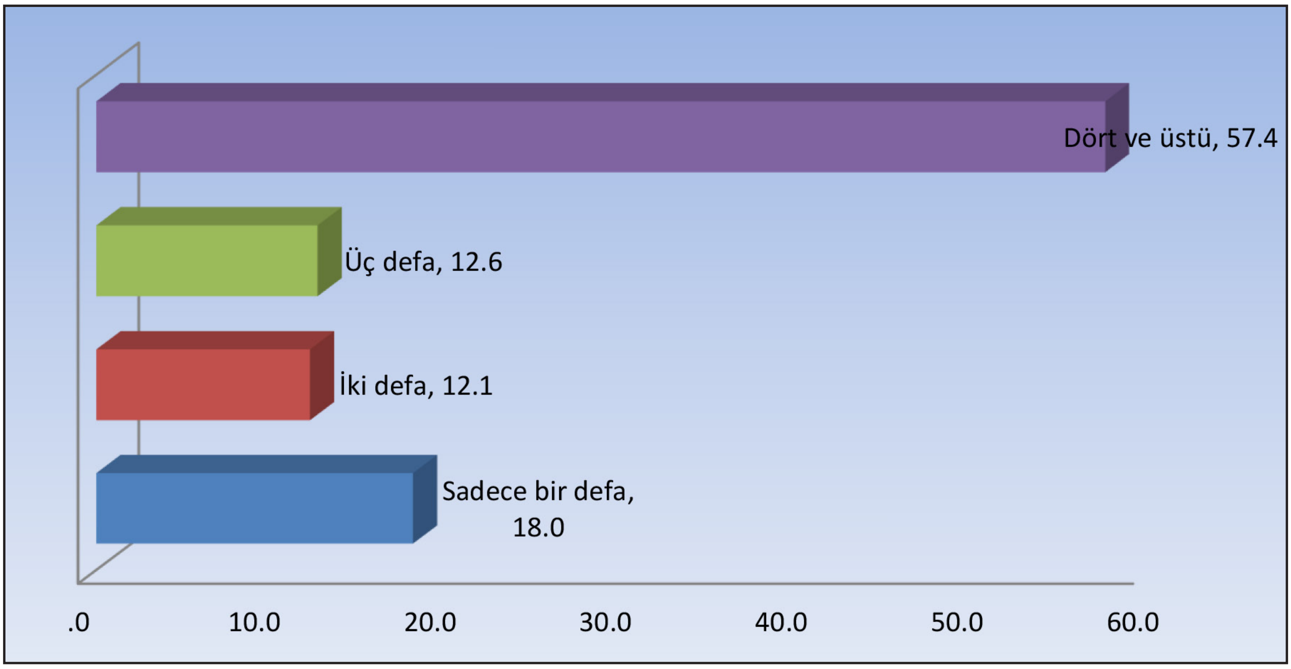

Katılımcıların %57'si yaşadıkları yerlerde dört ve dörtten fazla sokağa çıkma yasağının ilan edildiğini; %18'i sadece bir defa ilan edildiğinin; %12'si ise iki ve üç defa sokağa çıkma yasağının ilan edildiğini belirtmiştir.

"Bir kere beş gün kaldık, bir kere on dört gün kaldık orda, sonra başka bir yere gittik. Ama orda da çatışma kıyamet kopuyordu. Kaldığımız zamanlarda, kıyamet kopuyordu, çocuklarımız korkuyordu, ağlıyordu. Akşamdan sabaha kadar zaman geçmiyordu, sabahtan akşama kadar da. Sonlara doğru dayanamadık ve köylere gittik. Eğer dışarı çıkarsak evimize gelemeyiz biliyorduk."[31]

……

"Beş ay kaldık çıkmadık. Üç kere yasak oldu, **çıkmadık.**"[32]

……

"Yasak geldi koştuk gittik. Evimizi yaktılar."[33]

---

[31] Nusaybin, yaş aralığı 50-64?
[32] İdil, yaş 36.
[33] İdil, yaş 55.

Tablo 19 **Sokağa çıkma yasaklarının süresi**

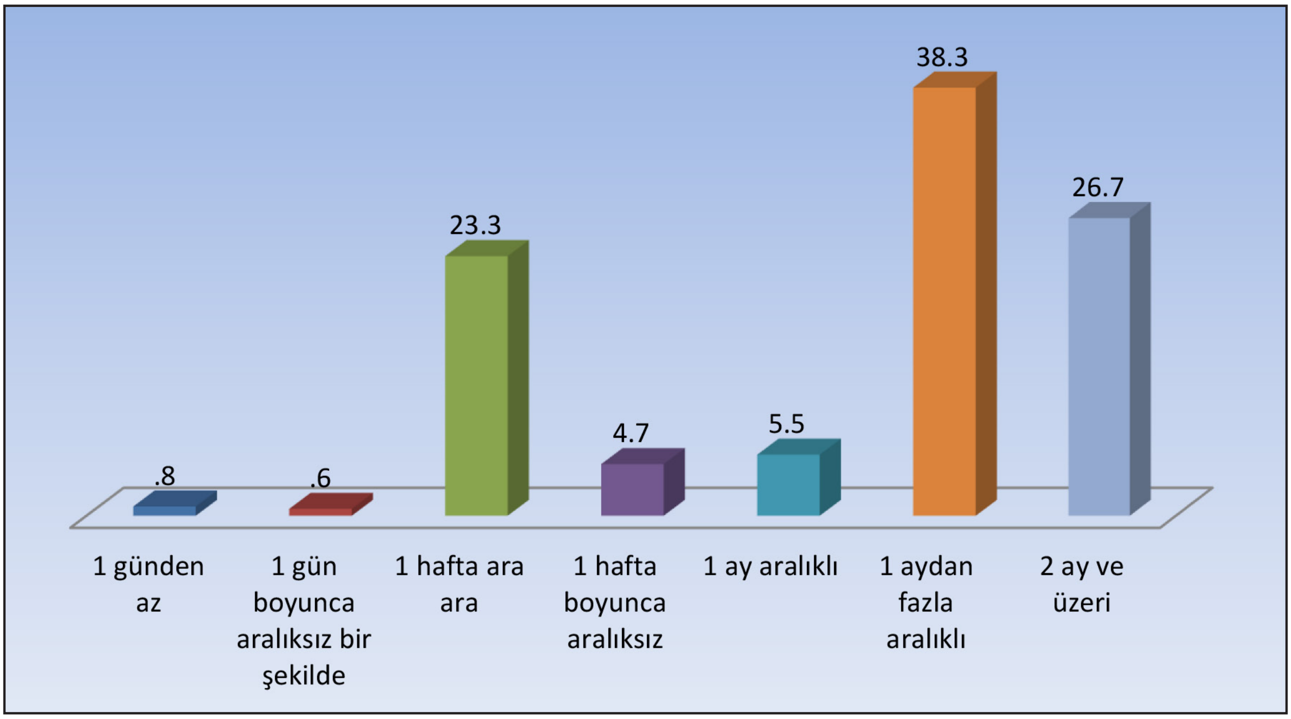

Sokağa çıkma yasakları bir gün gibi devam eden aralıklarda uygulandığı gibi iki ayın üzerinde devam eden yasaklar da olmuştur. Grafiğe göre katılımcıların %27'si iki ay ve üzeri sürelerde sokağa çıkma yasaklarına maruz kalmışlardır. Katılımcıların %38'i bir aydan fazla süren sokağa çıkma yasaklarına; %35'i ise bir ay ve daha az sürelerde sokağa çıkma yasaklarına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Göç alan kentler dışında, çalışmanın yapıldığı yerlerde sokağa çıkma yasakları birden fazla kez ilan edilmiştir. Tüm katılımcılar bu yasaklardan etkilenmiştir. Kentlerin tamamında otuz günün üzeri ve aralıksız olarak uygulanan sokağa çıkma yasakları olmuştur. Grafiğe bakıldığında toplamda katılımcıların %35'i bir aydan az bir sürede sokağa çıkma yasaklarına maruz kaldığını belirtmiştir. Bu durumda nüfusun %35'inin sokağa çıkma yasaklarının bir aydan fazla süre uygulandığı zamanlardan önce, yaşadıkları yerden göç ettiği öngörülmektedir. Nüfusun %38'i ise yasağın bir ile iki aylık zaman aralığında göç etmek zorunda kaldığı görülmektedir. Nüfusun %27'si ise iki ay ve üzerinde devam eden sokağa çıkma yasaklarına aralıksız maruz kalmış ve su, elektrik, gıda gibi temel ihtiyaçlara erişememiştir. Kimi katılımcılar seçenekleri yetersiz bulmuş ve şıkların arasına 'Üç ay gece ve gündüz aralıksız devam etti' şeklinde bir şıkın daha eklenmesi gerektiğini kızgınlık ile ifade etmiştir.

“Dokuz günlük yasaklarda hazırlıksızdık, yasağın kaç gün ne kadar süreceğini bilmiyorduk. İlk yasaklarda kızımdan haber alamıyordum bir kere konuşabildik. Ben ölmedim ama oğlum ölebilir anne dedi. Çok çaresiz hissettim o an. Üç aylık yasaklarda polis her gün damımıza çıkıyordu, kapımızı çalıp bizden yemek istiyordu. Zaten doğru düzgün bir şey yoktu, olanı da onlarla paylaşmak zorundaydık.”[34]

……

“On dört günlük yasaklarda özellikle çok kişiyi öldürdüler. Her yasak kalktığında cenazelere gidiyorduk.”[35]

……

“İki kere yasak ilan edildi 3-4 ay falan sürdü. Elektrik yoktu, suyu patlatmışlardı. Son yasakta fermandı resmen zaten yıkılan evler yıkıldı, ölenler öldü, yanan evler yandı, ne yapalım. Yani evimiz falan gitti, başka ölüm olmadı bizde, ama çok ölen oldu. Çok gözaltılar, tutuklanmalar oldu. Bir çocuğum bu olaylardan sonra gitti zaten. Yasak dönemi taziyelere gidemiyorduk, yasaktan sonra yapıldı taziyeler.”[36]

……

“Bir aydan fazla sürdü yasaklar. Önce Silopi, sonra Siirt, sonra tekrar Silopi-Cudi mahallesi. Bir kadın olarak mesela özel günler oluyor, aynı şekilde özel ihtiyaçları da oluyor. Bakım zaten kesinlikle kalmıyor, heves gidiyor, her şeye karşı kırılgan oluyorsun, soğuk oluyorsun. Her şeyden uzaklaşıyorsun. Oradan oraya. O süreç çok kötü bir süreç, bir de çocuk olunca çok daha kötü oluyor. Ne kadar insanın kendi ailesi de olsa, çok çok iyi baktılar ama bir gün değil iki gün değil. Çok uzun sürdü yasak.”[37]

……

“Sadece yasakları biliyorsunuz yasaklardan önce de durum kötü olmaya başlamıştı. Elektrikler gidiyordu saatlerce gelmiyordu, karanlıkta oturuyorduk. Yani altı ay kadar önce filan her halde. Yasak süreci başladığında herkes farkına vardı.”[38]

---

34 Cizre, yaş?
35 Nusaybin, yaş?
36 İdil, yaş 55.
37 Silopi, yaş ?
38 Şırnak, yaş 20.

Tablo 20 **Sokağa çıkma yasakları ve abluka sürecinde yaşanan temel hak ihlalleri**

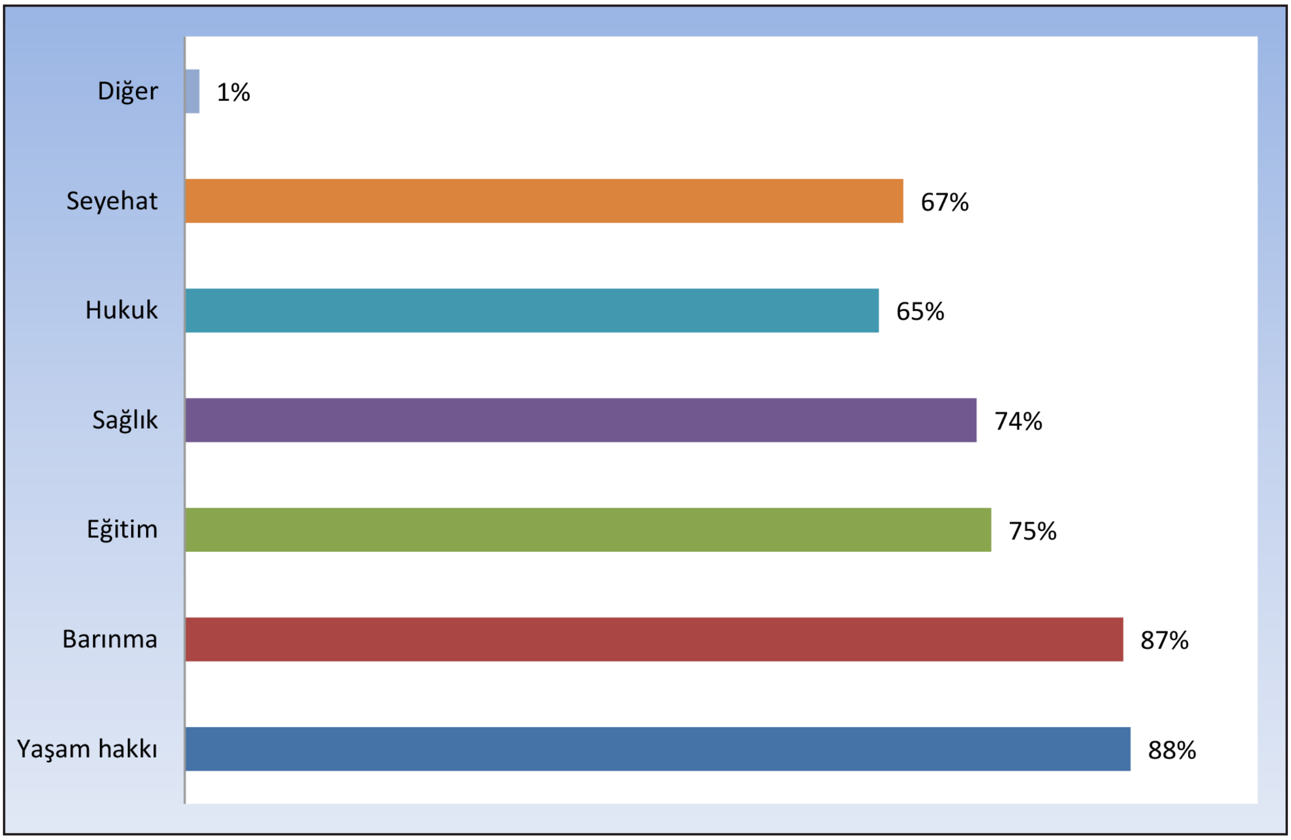

Katılımcılar abluka sürecinde en temel insan hakları alanının tamamında %50'nin üzerinde bir oranda ihlal yaşamıştır. En fazla ihlal edilen haklara bakıldığında; yaşam hakkı ; barınma hakkı; eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim haklarının sıklıkla yaşandığı belirtilmiştir.[39] Katılımcılar %87 barınma ve %88 gibi yüksek bir oranda yaşam hakkının ihlal edildiğini belirtmişlerdir.

Anayasalarda ve uluslararası sözleşmelerde sert çekirdek haklardan sayılan ''Yaşam hakkı'', her koşulda (Savaş, OHAL, Sıkı Yönetim) dokunulmaz ve kutsaldır. Yaşam hakkı korunmadan, diğer hakların kullanılması olanaklı değildir. Ulusal ve uluslararası bildiri ve sözleşmelerde yaşam hakkı savunulmuş ve "güvence" altına alınmıştır. Silahlı çatışma ve savaş koşullarında dahi uyulması gereken tüm kurallar, Cenevre Sözleşmesi'nde güvence altına alınmıştır.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 2. Maddesi uyarınca herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Bu koruma devletin yalnızca hayata kasti bir biçimde son verilmesini engelleme zorunluluğunu değil aynı zamanda yetki alanında bulunan kişilerin yaşamlarını korumak için gerekli adımları atma zorunluluğuna da dikkati çeker. Yine aynı çerçevede Anayasanın 17. Maddesinde de yaşama hakkı koruma altına alınmıştır. Yetkili makamlar şahıslara karşı işlenen suçları engellemek ve bastırmak konusundaki görevlerini icra sırasında yaşama hakkını koruma pozitif yükümlülüğü altındadır.

---

[39] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.

Bu gibi hallerde yetkili makamların belli bir şahsın ya da şahısların yaşamlarının üçüncü bir tarafın eylemleri nedeniyle gerçek ve yakın bir tehlike içinde bulunduğunu bildikleri ya da bunu bilmeleri gerektiği ve makul bir şekilde değerlendirildiğinde bu tehlikeyi bertaraf edebilecek önlemleri yetkileri dâhilinde almamış olmaları yaşam hakkının ihlali niteliğindedir. Kamu gücünün kişilerin yaşam haklarının ihlal edileceğini bilmesi ve gerekli tedbirleri alması gerekmektedir.[40] Ancak yaşam hakkının her koşulda ve tarif edilemeyecek düzeyde bir şiddet ile ihlal edildiği, katılımcılarımız tarafından sıklıkla ifade edilmiştir. Yaşam hakkı ile birlikte mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesi hakkının da çok yüksek bir oranda ihlal edildiği görülmektedir. Yaşanan durumlar veya tanık olunan kayıplar katılımcıların yaşamış olduğu en ciddi hak ihlallerini dahi anlamsızlaştırmıştır. Bazı katılımcıların yaşam utancı içinde oldukları gözlemlenmiştir. Yaşanan ölümler ve yakınlarının kaybı karşısında birçok kişi için hayatın anlamını yitirdiği ve ciddi sağlık sorunlarına rağmen tedavi olmayı ret eden örneklere rastlanmıştır. Aradan geçen 2 yıllık bir zamana rağmen katılımcıların temel yaşam haklarını her an tehlike altında hissettiği de gözlemlenmiştir. Bu durum görüşmelerin gerçekleşmesinde de zorluklar çıkarmıştır. Hem yaşanan olaylar hem de devam eden baskınlar nedeniyle bazı görüşmeciler ile güven bariyeri aşıldıktan sonra görüşmeler yapılabilmiştir. Genel olarak yaşanan olaylar, kişilerin hafızlarında canlılığını koruduğu ve yaşama adapte olmakta güçlük çektikleri aktarımlarda da görülmektedir.

TİHK uyardı, çözüm sürecine dönülmesini istedi

Devletin resmi bir kurumu olan, Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHK) 24-25 Aralık tarihlerinde Diyarbakır'a yaptığı ziyaret ve incelemelere ilişkin gözlemlerini açıkladığı raporda şu uyarılarda bulundu:

"Diyarbakır'da ve çevre illerde kazılan hendeklerin, kurulan barikatların, ilan edilen sokağa çıkma yasaklarının, yaşanan silahlı çatışmaların pek çok insan hakkı ihlaline yol açtığı bilinmektedir. Yaşam hakkı başta olmak üzere, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine dair yoğun iddiaların olduğunu belirtilmiştir.

"Kamu kurumları tarafından, vatandaşların uğradığı zararların giderildiği, mağduriyetlerin önlenmesi için gayret sarf edildiği, insan hakkı ihlaline yol açmamak için titizlikle hareket edildiği belirtilmiş ise de devam eden çatışmalı süreç nedeniyle yaşanan mağduriyetler sürekli olarak artmaktadır. Artan mağduriyetler, çatışmaların şiddetlenmesine yol açabilecek ve barış ortamının inşasını, kamu düzeninin kurulmasını güçleştirecektir.

---

[40] Silvan Olayları İnceleme Raporu, 26 Ağustos 2015, heyette yer alan kurumlar
İnsan Hakları Derneği (İHD) Diyarbakır Şubesi
-Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) Diyarbakır Temsilciliği
-Diyarbakır Barosu
-Mezopotamya Hukukçular Derneği (MHD) Diyarbakır Şubesi
-Diyarbakır Tabip Odası

Yapılması gerekenler

* Mesele daha makro ölçekte değerlendirilmeli.

* Hendek ve barikatların kaldırılması ve sokağa çıkma yasağı uygulamalarına son verilmesi.

* Yaşanan sorunların çözümü için silahlı çatışma dışında yol ve yöntemler kullanılmalı.

“Şiddete ve göçe maruz kalmış kişilerin, kendilerini yeniden şiddet sarmalının içinde buldukları ve yeniden göç etmek zorunda kaldıklarından bu kişilerin göç ettikleri yerlerde, daha fazla yoksulluğa mecbur edilmemeleri, eğitim ve diğer haklarını kullanabilmeleri ve asıl önemlisi de, bulundukları yerlerden göç etmek zorunda kalan kişilerin evlerine dönmelerini mümkün kılacak şartlar oluşturulmalı.

* İnsan hakkı ihlali iddialarının ivedi ve etkin bir şekilde soruşturulmalı.

* Şu ana kadar yaşanan mağduriyetlerin giderilmesi için etkin ve kapsamlı tedbirler alınmalı.

* Yaşanan sorunların çözümü için silahlı çatışma dışında yol ve yöntemlerin kullanılması, bu bağlamda “çözüm süreci”nin, sonlandırıldığı düzeyden yeniden başlatılmalı.

Ombudsmanlık kurumu ‘süreye’ dikkat çekti

14/06/2016/2015/5756: karar tarihi[1] Kamu Denetçiliği Kurumu’na (ombudsmanlık) 2016’da yapılan şikayette; Batman, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Muş ve Şırnak il merkezlerinde ve ilçelerinde sokağa çıkma yasakları süresince yaşanan insan hakları ihlalleri için yapılan başvuruda, yaşanan çatışmalar nedeniyle evini terk edip zorla göç etmek zorunda kalan insanların konuta erişim ve eğitim başta olmak üzere zararlarının nasıl telafi edileceğinin; ayrıca bu uygulamanın ulusal ve uluslararası bağlamda hangi gerekçelere dayandığının tarafına bildirilmesini talep edilmiştir.

OMBUDSMANLIK ŞİKÂYETİN KISMEN RET KISMEN KABULÜ İLE CEVABI:

1. Mülki amirler tarafından alınan sokağa çıkma yasaklarının ulusal ve uluslararası mevzuat çerçevesinde hukuki dayanaktan yoksun olduğu yönündeki iddia ve sokağa çıkma yasaklarının kaldırılması için idareye tavsiyede bulunulması yönündeki talebin REDDİNE,

2. 5442 sayılı Kanunun 11 inci ve 32 nci madde hükümlerine dayanılarak mülki amirler tarafından alınan sokağa çıkma yasağı kararlarına, «hukuki belirlilik, hukuki güvenlik, öngörülebilirlik ve iyi yönetim ilkeleri uyarınca ilgili madde metinlerinde açıkça yer verilmesi; belirli süreli ilan edilmesi ve gözden geçirilme koşullarının belirlenmesi için yasal değişiklik yapılması hususunda İÇİŞLERİ BAKANLIĞINA TAVSİYEDE BULUNULMASI'NA,

3. İçişleri Bakanlığınca mevzuat değişikliğine ilişkin taslak hazırlanıp yürürlük işlemleri yapılmak üzere Başbakanlığa sevk edildiğinde, değerlendirmeleri ve bilgileri için kararın bir örneğinin BAŞBAKANLIĞA GÖNDERİLMESİNE, karar vermiştir. Fakat gelinen süreçte bu tavsiye kararlarına uygun düzenlemelerin yapılmadığı gözlemlenmiştir.

"Hiç kimse biz fakirlerin halini sormuyor. Vallahi bu üç yıldır ben bu kahrı çekiyorum. Hani desen ki bir insanda senin kahrına ortak olmuş mu, ben yanımda hiç kimseyi görmedim. Ben bu dünyada bir karartıyım, ne bir ortama gidebiliyorum, ne bir insanın yanına. Sokağa çıktığım zaman her yerde onların izleri var; oturdukları yer, şakalaştıkları yer, düğün yaptıkları yer. Dünyada her şey karanlığım olmuş ha. Yani ben kendimden nefret ediyorum ha, ben hala niye sağım diyorum. Yani ölüm zaten benim bu halimden daha iyidir gerçekten. Psikolojik hastalıklarım olmuş, tedaviyi reddettim. Doktora götürdüler, ilaç yazdılar eve geldiğimde tüm ilaçları yaktım. Bilmiyorum şimdi ne yapayım. Dünyaya bakıyorum da sanki bazılarının feleğin bu çarkından haberi yok."[41]

"Çocuklarımla birlikte Cizre'den çıkmak zorunda kaldığımızda top ve silahların hedefi olduk. Biz kaçıyorduk, gözümüzün önünde iki kişi yere düştü, öldüler mi bilmiyorum. Daha sonra göç ettiğimiz yerde o kişileri hafızamdan bir türlü çıkaramadım. dalmıştım.Cizre'yi düşünüyordum. Saçlarımı tarayacaktım, tarağı saçlarımın arasında gezdirirken kendi kendime dedim ki, sen nasıl olur da onları orada bırakıp saçlarını tararsın! Aldığım gibi makasla saçlarımın en dibinden gücümün yettiğince kestim."[42]

"Ameliyatlıydım, buna rağmen bana aileme saldırdılar, bağırdık kimse yardım etmedi. Hala ses duyduğumuz zaman korkudan bir şey yapamıyoruz geceleri uyuyamıyoruz… Oğlum bu mahallede ve bu evde kaldığınız sürece o eve gelmeyeceğim dedi başka bir eve taşınmamızı istiyor. İki ağabeyimi kaybettiğim evde yaşıyorsunuz o eve gelemem dedi. İki senedir eve adım atmadı. İlkini kaybettikten sonra diğer oğlum çok üzüldü sürekli abisinden bahsediyordu. Daha sonra o da yaralandı fakat hafifti, “anne beni hastaneye götürmeyin götürürseniz beni öldürecekler” dedi. Ama ben nerden bileyim. Götürdük, oğlumu öldürdüler. En büyük pişmanlığım. (ağladı)”[43]

---

[41] Cizre, yaş 44.
[42] Cizre, yaş 35.

……

“Evdeydik. Bize haber geldi, kardeşimin arkadaşlarından biri yaralandı, koşun gelin diye. Babamla beraber gittiğimizde bir baktık ki meğerse kardeşimmiş. Olayın şokuyla hep birlikte kucakladık. Bir şekilde hastaneye götürdük. Yirmi iki gün boyunca hastanede kaldı. Daha sonra hastanede öldü fakat morgdan cenazemizi alamadık. Çok acı günlerdi. Nasıl yaşandı hala aklımız almıyor.”[44]

……

“Zulme uğradık, bir soykırımdı, bir vahşetti. Nasıl anlatayım, size hangi kelimelerle ifade edeyim, annemle babam için evlenmedim, sırf onlara iyi bakayım, el bebek gül bebek olsunlar diye. Elin vahşisi gelsin annene babana zarar versin ‘at, avrat, silah’ diyen barbarlar gelsin seni öldürsün, zoruna gitmez mi? Hastaneye götüremedik babamı diyaliz hastasıydı, şişti şişti şişti. O günleri hatırladıkça her şeyden uzaklaşıyorum, aklımda hep o canilerin attığı bombalar, o tanklar suretler geliyor.”

……

“Beni bu abluka sürecinde en çok etkileyen olay ikiz görümcelerimin durumu oldu. Bir tanesi bahçede yaralandı. Hiçbir müdahale yapamıyorduk, kanı durdurmaktan başka. Öbür ikizin can çekişmesini günü gününe izledim, gün be gün eriyordu garibim. Kurban olduğum Allahım bizi oracıkta unutmuştu sanki.”

---

[43] Cizre, yaş 36-49.

[44] Cizre, yaş 25.

Tablo 21 **Sokağa çıkma yasakları ve abluka sürecinde erişimde güçlük çekilen temel ihtiyaçlar**

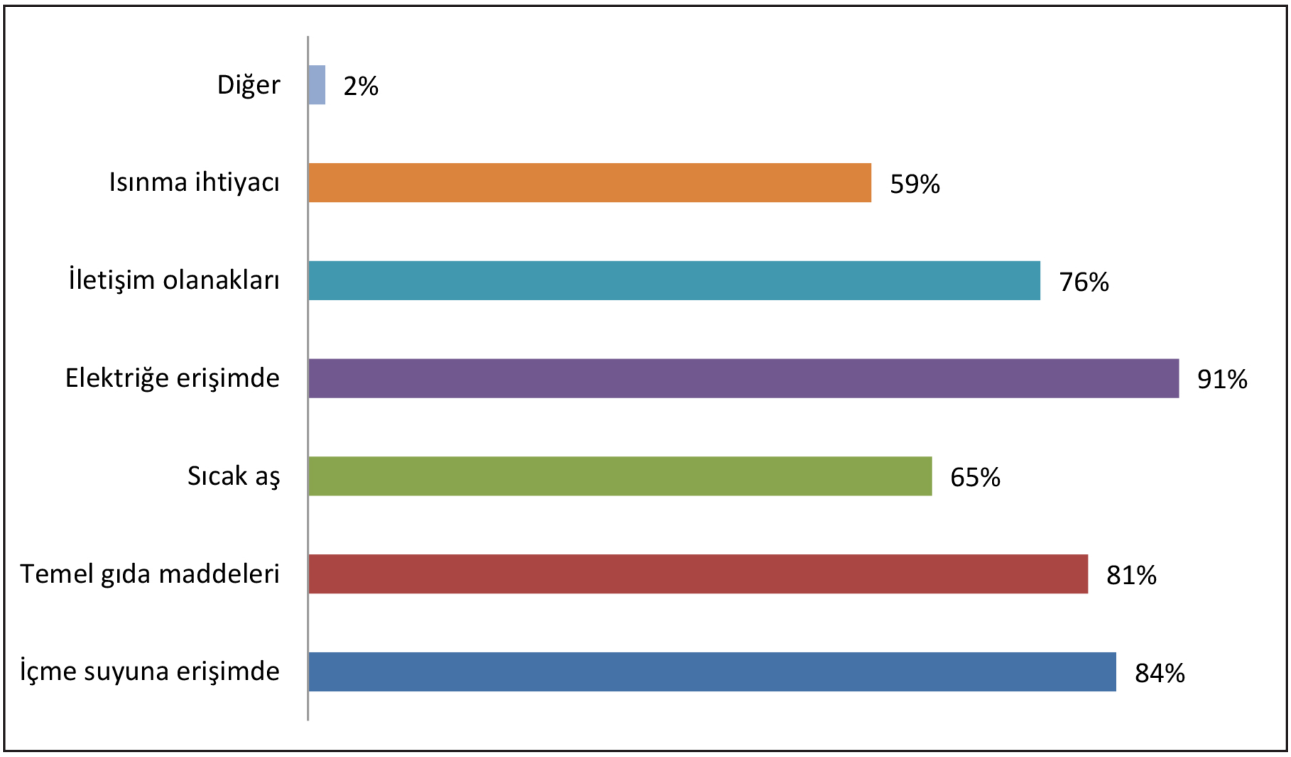

Sokağa çıkma yasakları ve abluka döneminde katılımcıların erişimde zorluk yaşadığı temel ihtiyaçların yüzdelik oranları oldukça yüksek çıkmıştır. Elektrik, içme suyu ve temel gıda maddelerine erişimde %80'in üzerinde güçlük çekilmiştir. Çoğu kişi ankette sayılan ihlallerin tamamını yaşadığını söylemiş ve "hiçbir şey yoktu" hiç bir şeye erişmediklerini belirtmiştir.[45]

Elektrik ve telefon şebekeleri kesilerek kentlerde yaşananlara dair dışarıya bilgi akışı önlenmiştir. Bu süre boyunca insanlar su, elektrik, çöp, sağlık, eğitim ve çocuk maması gibi tüm temel yaşam gereksinimlerinden mahrum bırakılmıştır. Özellikle su, elektrik, ambulans ve sağlık gereksinimlerinin engellenmesi sonucu halk sağlığı etkilenmiş ve ölümlere neden olmuştur.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) aşırı güç kullanımı; öldürme; zorla kaybedilme; işkence; konutların ve kültürel mirasın yok edilmesi; nefrete teşvik; acil tıp hizmetleri, gıda, su ve geçim kaynaklarına erişimin engellenmesi; kadına karşı şiddet; düşünce ve ifade özgürlüğü ile siyasi katılım haklarının ciddi ölçüde kısıtlanmasına dair sayısız vaka belgelemiştir. En ciddi insan hakları ihlallerinin ise sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı dönemlerde meydana geldiği rapor edilmiştir. Bu dönemlerde **bazı yerleşim yerlerinin dünya ile bağlantısı bütünüyle kesilmiş** ve hareketlilik günlerce, gece gündüz aralıksız bir şekilde kısıtlanmıştır.[46]

---

[45] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.

[46] Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Türkiye'nin güneydoğusundaki insan hakları durumuna ilişkin rapor Temmuz 2015- Aralık 2016

“On iki gündür açız sokaklardayız. Yaşlıyım, benim evimi yakıp yıkmışlar. Ben şimdi ne yapacağım gücüm yok. Korkudan evimizde kalamıyoruz. Evde elektrik, su yok. Ateş ediyorlar nasıl kalalım? Biz ne yapmışız ki devletin askerleri evimizin kapılarını kırıp evimizi dağıtmışlar. Allah hakkımızı bırakmasın!”[47]

“Çatışmalar evimizin arka tarafındaydı, çıkamıyorduk ama çatışma sesleri geliyordu, kafamızı dışarı çıkartamıyorduk korkudan. Öyle zamanlar oldu ki 4-5 gün yemek yapamıyorduk. Küçük çocuğum yemek istiyordu, nasıl yapacağımı bilmiyordum. Elektrik yok, su yok, nasıl yemek yapacağım.”[48]

“O günleri anlatacak gücüm yok, bende hiçbir şey kalmadı. Psikolojim darmadağın. Çocuğumun üç gün aç kaldığını gördüm, düşük yaptım, bunlar en basiti. Susuzluktan ağladığımızı hatırlıyorum. Zaten hava topları mermiler yetmiyormuş gibi bir de dışarıda anonsla sözlü taciz yapmaları vicdan işi değildi.”[49]

“Yasak sürecinde bizim elektriğimiz gitmedi, nasıl olduysa biz de anlamadık. O yüzden ihtiyaçlarımızı gidermede komşularımıza göre biraz daha iyi durumdaydık. Su olarak da kuyu suyunu kullanıyorduk. Biz ilk başta bu kadar süreceğini bilmiyorduk. Devletin her zaman yaptığı şeyler gibi düşündük. Ama bilemezdim ki Cemilemi benden alacaklar.”[50]

---

[47] ?.
[48] Nusaybin, yaş aralığı 50-64.
[49] Cizre, yaş?
[50] Cizre, yaş 55.

Tablo 22 **Sokağa çıkma yasakları süresi ve süreyle bağlantılı olarak erişimde güçlük çekilen temel ihtiyaç çapraz tablosu**

	İçme suyuna erişimde	Temel gıda maddeleri	Sıcak aş	Elektriğe erişimde	İletişim olanakları	Isınma ihtiyacı
1 günden az	100%	50%	50%	100%	100%	25%
1 gün boyunca aralıksız bir şekilde	100%	100%	100%	100%	100%	33%
1 hafta ara ara	75%	83%	80%	87%	74%	57%
1 hafta boyunca aralıksız	85%	88%	76%	97%	85%	74%
1 ay aralıklı	89%	77%	63%	94%	66%	69%
1 aydan fazla aralıklı	86%	77%	48%	89%	71%	47%
2 ay ve üzeri	91%	89%	79%	97%	91%	76%

Abluka süresi boyunca erişimde en fazla güçlük yaşanan temel ihtiyaçlar sıralamasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Ancak abluka süresi uzadıkça, insanların tüm sınırlı koşullara rağmen hayatta kalma stratejileri geliştirdikleri görülmektedir. Çatışmanın neden olduğu ağır tahribatlar ve kıt imkânları meşru görmeye başladığından temel ihtiyaçlar da önemini yitirmektedir. 2015-2016'da yaşanan çatışmalar, sokağa çıkma yasağının uzun sürdüğü dönemlerde yoğunlaşmıştır. Bu dönemi yaşayan kişilerin tanık olduğu dehşet verici olaylar, gıda, elektrik, su gibi zaruri ihtiyaçları önemsizleştirmiştir. Katılımcıların bu temel ihtiyaçları, manevi olarak yaşadıkları kayıplarla karşılaştırdıklarından dolayı dillendirmekten utandıkları ve sakındıkları gözlenmiştir. Bu nedenle yasakta daha uzun süre kalanlar temel ihtiyaçlarda yoksun kalmaktan daha az söz etmiştir. Bu süreçte evi daha az hasar gören veya temel gıdalara erişimde daha az sıkıntı çeken kişilerin mahcubiyet hissettiği tüm çalışma alanlarında gözlemlenmiştir.

"Vallahi evimin sağlam kalmış olmasından hiç hoşnut değilim. Çünkü komşularımızın hiçbir şeyi kalmadı. Yani belki ben yastığı yıkayıp üzerinde uyuyabildim ama onlar üzerinde uyuyabilecekleri bir toprak parçası bile bulamadılar. Doğrusu benim de sadece çatım sağlam kalmış olsa da, ben hiç hoşnut değilim."[51]

---

[51] Yüksekova, yaş 26.

“Mahallede o kadar sorun var ki elektrik, su, yol gibi gereksiz konulardan dolayı defalarca tartıştık.”[52]

“Aç ve susuzluk beni etkilemiyordu, onların anonsları, ettiği küfürler beni çok etkiledi.”

“Abluka süreci boyunca evde kaldım. İnat ettim gitmeyeceğim terk etmeyeceğim buraları dedim. Toprağım benim namusumdur sonuna kadar direneceğim dedim ve direnişimin zaferini kutlayacağım dedim. O kadar şiddetliydi ki saldırı bazen elimizi ısırıyorduk, kulaklarımıza pamuk koyuyorduk. Yüksek sesle şarkı söyleyip zılgıt çekiyorduk ki çocuklarımız etkilenmesin. Çektiğimiz sıkıntıları dile getirmek istemiyorum, o kadar özgürlük savaşçısına haksızlık yapmış olurum.”

“Stoktaki erzakımız tükendi, burada kalan komşularla da yardımlaşamıyorduk her zaman. Küflü ekmek yedik. Birkaç gün aç kaldık. Baktık ki böyle olmuyor, dışarı çıkıp yiyecek birkaç şey almaya çıktık. Bu esnada bizlere kurşun sıktılar ya açlıktan ölecektik ya da bir şekilde sağ kalacaktık.”[53]

“Sokağa çıkma yasağında evden çıkmadık. Üç ay boyunca bodrum katında kaldık. Biz yedi aileydik, hepimiz aç ve susuzduk. Bir sürü hastamız vardı. Hastaneye gidemiyorduk, ilaç alamıyorduk, dışarı çıkamıyorduk.”[54]

“Benle eşim bodrum katına sığındık, sesler geliyordu. Eşim yatalak olduğu için hiçbir yere gidemedik. Orda öylece durduk birkaç gün. Daha sonra gıdamız tükendi. Artık suyumuz kalmadı. Su aramaya çıkacağım çıkamıyorum. Her yer karanlık ve bomba sesleri ile yankılanıyor. Eğildim yavaş yavaş su bulmak için. Komşumuzun evine gittim. Onlarında suyu az kalmıştı yarısını bana verdiler. Getirdim. Eşim ağlıyordu. Ağzına peçeteyle su verdim. O an ölmek istedim.”[55]

“Ekmek yapıyorduk, duman çıkıyordu, yapamıyorduk. Bombaların sesinden bir şey yapamıyorduk, çok rezillik gördük. ”[56]

---

[52] Cizre, yaş 35.
[53] Cizre, yaş 30.
[54] Cizre, yaş 23.
[55] Cizre, yaş 67.
[56] İdil, yaş 55.

Tablo 23 **Su ihtiyacını karşılamadaki yöntemler**

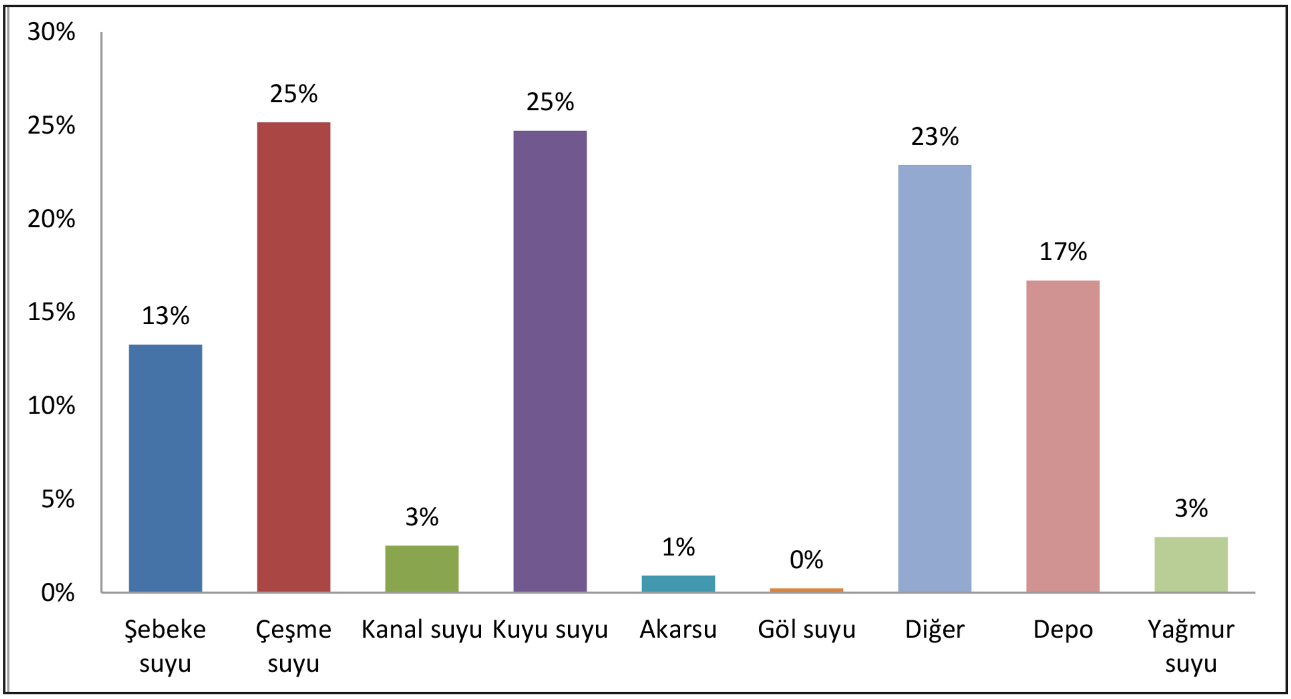

Katılımcılar abluka sürecinde içme suyu ihtiyacını %25'lik oranlarda çeşme suyu ve kuyu suyundan; %17'si depo suyu, %12 şebeke suyu, %3'ü ise yağmur sularından temin ettiklerini belirtmişlerdir. Diğer seçeneğini işaretleyen katılımcıların sıklıkla havuz suyu, tanker suyu, kar suyu, hazır su ve musluktan stoklanan sular şeklinde su ihtiyaçlarını karşıladıklarını belirtmişlerdir.[57] Katılımcıların temiz su dahi temel suya erişimde büyük güçlük çektikleri ve bunu aşmaya yönelik birçok yöntem bulmak zorunda kaldığı görülmektedir. İnsanların sokağa çıkma yasakları sürecinde suya erişimde büyük zorluklar çektikleri daha önce yapılan saha çalışmalarında da tespit edilmiştir. Bu nedenle suya erişim için fazla seçenek eklenmiş ancak seçeneklerin çokluğuna rağmen diğer seçeneği %23 gibi yüksek bir oranda çıkmıştır. Bu durum hem yaşanılan ihlallerin kestirilemeyecek bir oranda çeşitliliğe sahip olduğunu hem de farklı kentlerde öngörülemeyecek bir oranda farklı ihlallerin yaşandığını göstermektedir. Katılımcılar ilk önce su kaynaklarının hedef alındığını ve günlerce suya erişemediklerini belirtmiş; kar suyu, yağmur suyu, kanal suyu, şebeke suyu, tanker suyu gibi bulabildikleri her yöntem ile suya erişim sağlamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ancak içme suyu dışında kullanılan suların yüzlerce mikroorganizmayı içerisinde barındırdığı ve birçok bulaşıcı hastalığa neden olduğu bilinmektedir. Bu hastalıklardan bazıları ishal, kolera, hepatit, tifo ve paratifolar, sıtma, trahom, parazitler enfeksiyonlar, mantar hastalıkları, viral enfeksiyonlardır. Gerekli önlemler alınmadığında bu hastalıklar ölümle sonuçlanabilmektedir. Türk Tabipler Birliği, Cizre Raporu'unda suya erişimde yaşanan sorunun sebep olduğu sonuçları şöyle aktarmıştır:

---

57 Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.

"Cizre ilçesi olağan zamanlarda sağlıklı içme ve kullanma suyu sıkıntısı yaşayan bir yerleşimdir. Cizre Belediyesi, mahallelere dönüşümlü olarak haftada iki gün su vermekte, vatandaşlar bu suyu evlerinin üzerinde bulunan depolarda saklayarak şebekeden su verilmediği diğer günlerde kullanmaktadırlar. Yaşanan bu su sıkıntısı nedeniyle bazı hanelerde kuyuların olduğu, suyun kuyudan çekilmesinden sonra bireysel arıtma sistemleri ile arıtıldığı belirtilmiştir. Kuşatma altına alındığı belirtilen Cudi ve Nur Mahallelerinde, açılan ateş sonucunda evlerin üzerindeki su depolarının hemen hepsi delinmiştir. İlçe halkı mevcut kuyulardan su çekmeye çalışmış, ancak bazı mahallerde trafoların tahrip edilip kullanılamaz hale getirilmesi nedeniyle bu süreçte hiç elektrik olmaması, diğer mahallelerde de sık sık elektrik kesintileri olması nedeniyle, kuyulardan elektrikli pompalarla su çekilememiş, dolayısıyla arıtma yapılamamıştır. Tulumbalar ile çekilen su, içme ve kullanma suyu olarak yaygın olarak kullanılmıştır. Yapılan ziyaret sırasında hekimlerin çoğu, özelliklerle çocuklarda ishal başvurularının arttığını belirtmişlerdir. Diğer yandan su vanalarını açmaya giden bir belediye çalışanının gözaltına alındığı söylenmiştir. Cizre Devlet Hastanesi'nde, yaşamını kaybetmiş 2 yaşındaki bir çocuğun ölü muayenesi sırasında, dehidratasyona bağlı ölüm konusunda kuşkulu bulgularının olduğu belirtilmiştir. O dönemde çöplerin toplanmamasının ciddi bir hijyen ve çevre sağlığı sorunu oluşturduğu ve sağlıklı bir yaşam ortamının mevcut olmadığı belirlendi. Sokağa çıkma yasağı boyunca, çok sayıda hayvanın öldüğü ve günlerce yollarda kalan hayvan ölülerinin kokuştuğu belirtilmiştir."[58]

Uluslararası Silahlı Çatışmalardan Mağdur Olanların Korunması ile ilgili 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesine Ek Protokoller'den birincisinin yani Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol'ün 54. maddesi ile ikincisinin yani Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına Yönelik Protokol'ün 5. ve 14. maddeleri dikkate alındığında sivil halkın yaşaması için vazgeçilmez olan su kaynaklarına saldırılması, bunlara zarar verilip ortadan kaldırılması ve kullanılmaz hale getirilmesi yasaklanmıştır. Doktrinde haklı olarak harp zamanı, harp esirlerinden dahi esirgenmeyip, garanti altına alınan su hakkının yine barış zamanında da öncelikli uygulanacağı ve korunacağı belirtilmiştir.

BM tarafından 1979 yılında kabul edilmiş ve imzaya açılarak 1981 yılında yürürlüğe giren ve Türkiye'nin bazı çekinceleri olmakla birlikte taraf olduğu Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme'nin 14/2 h maddesinde içme suyundan yani su hakkından açıkça bahsedilmiştir.8 (Harberger, 2005: 347) Bu maddeye göre; "taraf devletler erkekler ile kadınlar arasında eşitliği sağlamak üzere, kırsal alanda meydana gelen gelişmelere katılmaları ve bu gelişmelerden yararlanmaları için kırsal alanda yaşayan kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır ve bu kadınlara özellikle aşağıdaki hakları tanır; (...) h) Özellikle konut, sağlık, ay-

---

[58] (Türk Tabipler Birliği, 2015 Cizre Raporu)

dınlanma, içme suyu, ulaşım ve iletişim hizmetleriyle ilgili yeterli yaşam standartlarından yararlanma haklarını" sağlamakla yükümlüdürler.[59]

"Susuzluktan ağladığımızı hatırlıyorum."[60]

"O anları asla unutamam. Suyumuzun tükendiği zamanda kanal suyunu içtik. Pis ve mikropluydu. Daha sonra vücudumda alerji oluştu. Nasıl unutayım."[61]

"Yağmur suyunu tülbent ile arıtarak içiyorduk."[62]

"Evde yiyecek yemek içecek su bulamadık. Damda olan depoyu polisler patlattı. Oradan akan su ile su ihtiyacımızı karşıladık."[63]

"Şu bidon yok mu? Yağmur yağıyordu, orada biriken suyu içiyorduk. Ne yapacağız mecburduk."[64]

"Tuvalete gidiyorduk, su yoktu, ne namaz kılması, bir lokma yemek bulamıyorduk ne namazı."[65]

"Su yoktu önceden haberimiz varsa suları doldurmuş oluyorduk,onları kullanıyorduk. "[66]

"Elektriğimiz yoktu, suyumuz yoktu, dilekçe de verdik ama gelmediler yapmadılar. Sonra ben kendim yaptım. Suyum gelmedi. "[67]

---

[59] http://www.yyusbedergisi.com/dergi/bir-insan-hakki-olarak-su-hakki-ve-dava-edilebilirligi20180101042904.pdfbir insan hakkı olarak su hakkı ve dava edilebilirliği yrd. doç. dr. nurten ince marmara üniversitesi siyasal bilgiler fakültesi hukuk bilimleri anabilim dalı

[60] Cizre, yaş?

[61] Cizre, yaş 19.

[62] Silopi, yaş 32.

[63] Silopi, yaş 65.

[64] İdil, yaş 55.

[65] Nusaybin, yaş 40.

[66] Nusaybin, yaş 55.

[67] Şırnak, yaş 47.

Tablo 24 **Sokağa çıkma yasakları sürecinde en fazla tüketilen gıda maddeleri**

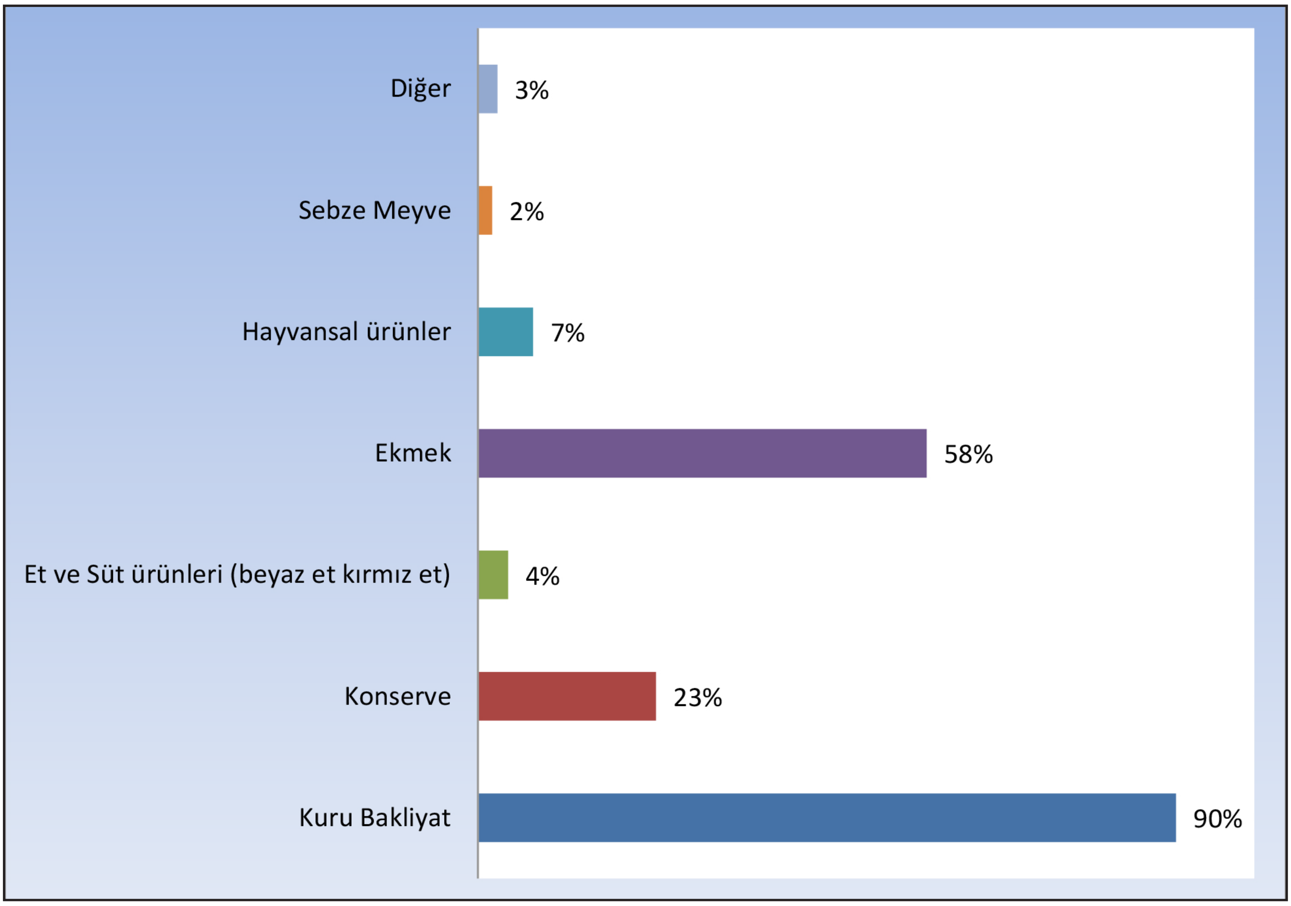

Abluka sürecinde katılımcıların en fazla tükettiği temel gıda maddelerinin başında kuru bakliyat, ekmek, konserve gibi besin maddeleri yer almaktadır.[68] Düzensiz ve yetersiz beslenmeleri ve uzun süre herhangi bir gıda maddesine erişememeleri nedeniyle birçok kişide vitamin eksikliğinden kaynaklı rahatsızlıkların baş gösterdiği dillendirilmiştir.

"Bir ineğimiz vardı, başta süt veriyordu. Çocuğu olan kadınlara ineği sağıp süt veriyordum boğazları biraz yumuşasın diye. Ama inek de yiyecek bir şey bulamadığı için onun da sütü kurudu."[69]

"En çok bulgur, makarna yiyorduk. Et yoktu, ekmek yoktu, ekmek yapmaya korkuyorduk, tandırdaki ateşi gördüklerinde tarayacaklar diye. "[70]

"Elektrik de yoktu, su yoktu.. En çok bulgur yiyorduk, ekmek yoktu. Ekmek yapıyorduk, duman çıkıyordu, yapamıyorduk. Bombaların sesinden bir şey yapamıyorduk, çok rezillik gördük. "[71]

---

[68] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.
[69] Cizre, yaş 55.
[70] Nusaybin, yaş 55.
[71] İdil, yaş 55.

“Düşün, günlerce sebzesiz kalıyorduk, sebze yoktu yiyelim.”[72]

“Yemek kuru bakliyat vardı, kuyu suyu içiyorduk, meyve falan yoktu. ”[73]

“Ne varsa yedik, komşularla paylaştık, zaten kuru bakliyat vardı. Tükendikten sonra üç gün aç kaldık.”[74]

Devletlerin, her koşulda açlığa karşı sorumlulukları

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi genel yorum 1211. Maddenin 2. Paragrafına göre sözleşmeye taraf Devletler, “açlıktan kurtulmanın herkes için temel bir hak olduğunu” ve bu hakkı sağlamak için derhal ve acil adımların atılması gerekebileceğini de kabul eder. Yeterli beslenme hakkı diğer bütün haklardan yararlanılması açısından temel öneme sahiptir. Bu hak herkes için geçerlidir; bu nedenle 11. Maddenin 1. Paragrafında yer alan “kendisi ve ailesi” ibaresi, bu hakkın bireylere veya aile reisinin kadın olduğu hanelere uygulanabilirliğini hiçbir şekilde sınırlamaz.

Bir Devletin en azından açlığın olmaması için gerekli olan asgari düzeyde yükümlülüğünü yerine getirememesi halinde sözleşmenin ihlali söz konusudur. Hangi fiil veya ihmallerin beslenme hakkı ihlaline karşılık geldiğini belirlerken, taraf Devletin Sözleşmeye uymaması ile Sözleşmeye uyma konusunda isteksizliği arasında ayrım yapılması önemlidir. Taraf bir Devlet kaynak sınırlılıklarının, kendi kendilerine besine erişimlerini güvence altına alamayanların besine erişimlerini sağlamayı mümkün kılmadığını öne sürüyorsa, Devlet öncelikli meselesi olarak söz konusu asgari yükümlülükleri yerine getirmek için emrindeki bütün kaynakların kullanımına yönelik her türlü çabanın gösterildiğini ispatlamak durumundadır. Bu yükümlülük, daha önce Komite tarafından 3 No’lu genel yorumun 10. Paragrafında belirtildiği gibi, taraf bir Devleti mevcut kaynaklarını azami düzeyde kullanmak için gerekli tedbirleri almaya mecbur eden Sözleşmenin 2. Maddesinin 1. Paragrafından kaynaklanır. Kontrolü dışındaki nedenlerden dolayı yükümlülüklerini yerine getiremediğini ileri süren bir Devlet, durumun bu olduğunu ve gerekli besinin/gıdanın mevcudiyetini ve erişilebilirliğini sağlamak için uluslararası yardım elde etme konusundaki çabalarının başarısız olduğunu ispat etmekle yükümlüdür.

---

[72] Şırnak, yaş 39.
[73] İdil, yaş 36.
[74] Cizre yaş 18.

Tablo 25 **Karşılaşılan hak ihlalleri**

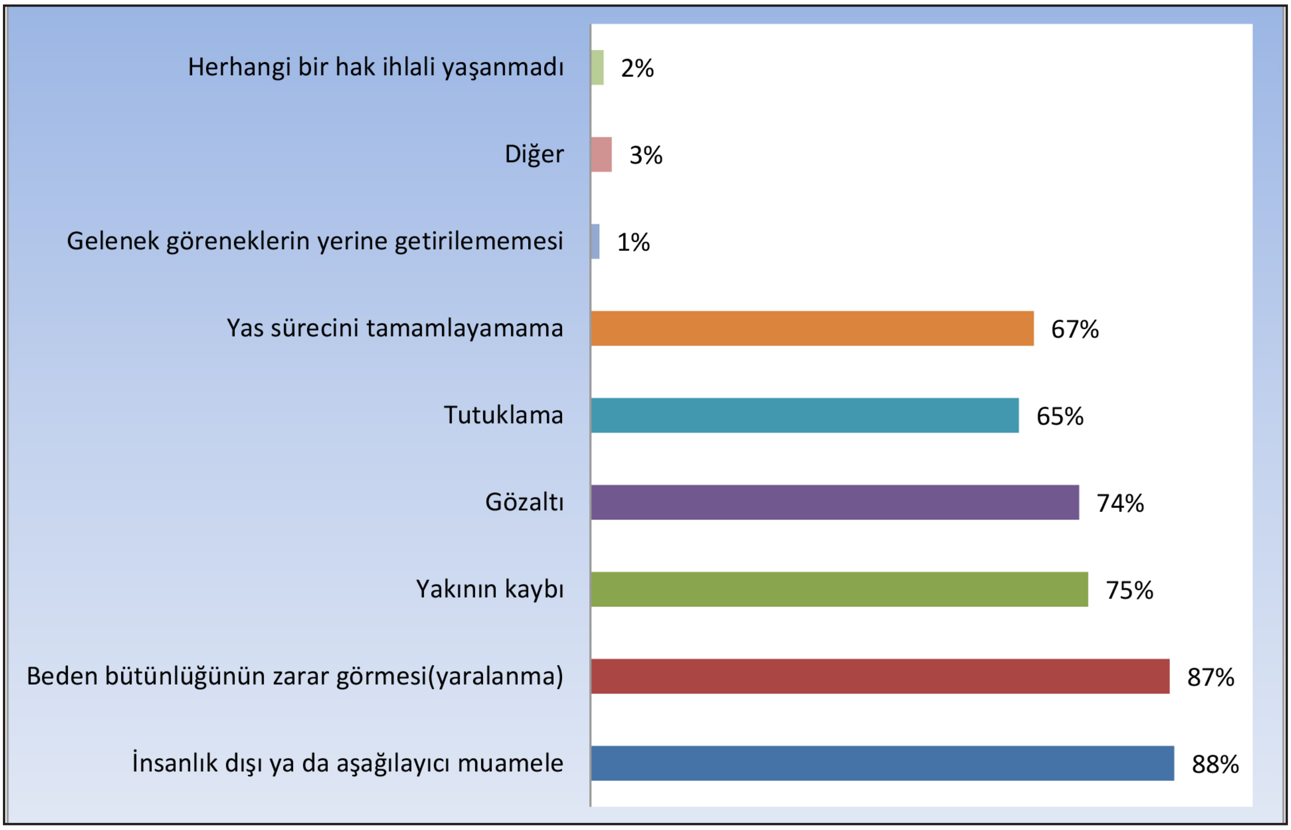

Katılımcıların abluka sürecinde karşı karşıya kaldıkları hak ihlallerine bakıldığında, sıralamanın başında insanlık dışı ya da aşağılayıcı muameleye maruz kalmaları; kendisinin ya da bir yakının beden bütünlüğünün zarar görmesi; yakınlarının kaybı; gözaltı ve tutuklamalar yer almaktadır.[75] Bunlarla beraber yakınının kaybını yaşayan kişiler, yas süreçlerini de gelenek ve göreneklerine göre tamamlayamamışlardır. Karşılaşılan hak ihlalleri ile ilgili şıkların bazı katılımcılar tarafından yetersiz bulunması dikkat çekmiştir. "Aklınıza gelebilecek veya gelemeyecek her tür ihlal" ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Çatışmalı alanlarda sivillerin korunma hakkı

Cenevre Sözleşmeleri 3. Ortak Madde, Uluslararası Örf ve Adet Hukuku'nun en temel önlemlerden biri olarak çatışmalı alanlarda siviller açısından asgari koruma sağlamaktadır. Türkiye de hem söz konusu maddenin uluslararası örf ve adet hukukunun bir parçası olması hem de Birleşmiş Milletlere üye olması nedeniyle bu maddeye uymak ve uygulamak zorundadır. Maddeye aykırı uygulamalar, insancıl hukuk açısından savaş suçu niteliğindedir. Sokağa çıkma yasakları ve yaşanan zorunlu göç süreci Cenevre Sözleşmeleri Ortak Madde 3 kapsamında değerlendirildiğinde, Cenevre Sözleşmeleri'nin, insancıl hukukun ve uluslararası hukukun birçok yönü ile ihlal edildiği görülmektedir.

---

[75] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.

“Buradan çıktığımızda bizi yolda durdurup küfür ettiler, erkekleri gözaltına aldılar.”[76]

* * *

“Cizre’ye geldik, bizim evin oradaki mezarlığa gömmek için ama izin vermediler. Silah üzerime doğrultup ‘Kımıldama, kımıldama!’, diyordu. Oğlumun cenazesine elimi süremedim. Öylece içim parçalana parçalana ağladım. Aradan zaman geçti, evdeyiz, telefon geldi diğer oğluma. Haberi alır almaz yere düştü oğlum. Önceki cenaze bizim değilmiş. Tekrar gittim kan vermeye. İki kere öldürdüler beni de oğlumu da. Tekrar gittik cenazeyi almaya. Mezarlığın etrafını çepeçevre sardılar, kuş uçurtmuyorlar. Kimsenin de cenazemize gelmesine izin vermediler. Ben hala diyorum oğlum şu kapıdan girecek. Bir kere yanlış oldu, belki yine yanlışlık olmuştur, bilmiyoruz.”[77]

* * *

“Evimize ateş ediyorlardı, eve beyaz bez, bayrak asmıştık ama yine de ateş ediyorlardı, fişek atıyorlardı. Evime havan topu attılar, delik açıldı, eşime bu defa gittik dedim, öldük dedim, ağladım, ağladım… çocuklarım telefon açtılar, öleceğiz bu defa dedim, silahla ateş ediyorlardı bize, evimiz başımıza yıkılacaktı. Evimizin önünde dışarı çıkan bir kadın öldürüldü. Silah sıkıyorlardı, dışarı çıkamıyorduk. Hamile bir kadın vardı, merdivenlerde vuruldu, olduğu yerde öldü.”[78]

* * *

“Çocuklara bile hayatı zehir ediyorlar. Çocuklar şimdi sokağa çıkıp oynasalar hemen gelip saldırıyorlar. Biz devletten yardım istemedik, minnet istemiyoruz kimseden.”[79]

* * *

“Çocuklarım sokağa çıkma yasağında zaten bir ay boyunca karanlık, zifiri bir ortamda kaldı. Ondan sonra da evden çıkma, Cizre’yi terk etme kahrı, arama bölgesinde karşılaştığımız baskı ve kötü sözler bizleri çok etkiledi. Her yer bomba ve mermi izleriyle dolu. Yaşadığımız şey de buna eklenince aklımızı kaybetme korkusu yaşadık.”[80]

---

[76] Cizre, yaş?
[77] Cizre, yaş 60.
[78] Nusaybin, yaş aralığı 50-64.
[79] İdil, yaş 36-49.
[80] Cizre, yaş 36.

“Bir kere tutuklandım ben, gözaltına alındım sonra bırakıldım. Cuma günü insanlar hutbeye namaza gidiyorlardı, biz kadınlar da o gün çıkıp ihtiyaçlarımızı alabiliyorduk. Başka gün çıkamıyorduk.”[81]

“Çok zor günlerdi. Hayvan gibi muamele edildi resmen. Hayatım boyunca bu yaşadığım şeyleri asla unutmayacağım.”[82]

“Taziyemiz vardı, görmedik, direk Şırnak’a götürdüler, mezarına gidince o mu değil mi onu bile bilmiyoruz, ama diğer oğlumunkini biliyoruz.”[83]

---

[81] Şırnak, yaş 47.
[82] Cizre,yaş 31.
[83] Cizre,yaş 36-49.

Tablo 26 **Şiddete maruz kalınıp kalınmadığı durum tablosu**

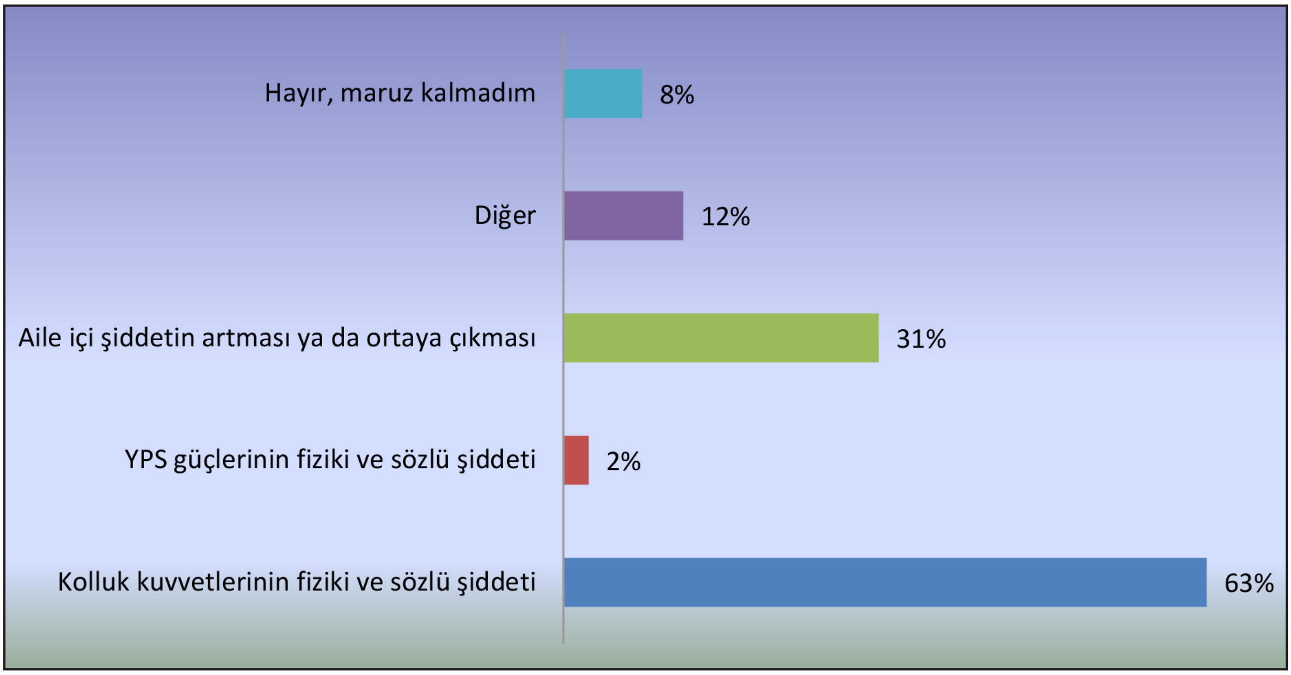

Katılımcılar abluka sürecinde yaşanan ya da tanık olunan şiddet türleri arasından en fazla %63 ile Kolluk kuvvetlerinin fiziki ve sözlü şiddeti; %31'i ise aile içi şiddettin artması ya da ortaya çıkması şeklinde ifadelendirmiştir.[84] Çalışmanın yapıldığı tüm kentlerde katılımcılar, korucuların fiziki şiddeti ve yağmalama girişimlerinden söz etmiştir. Katılımcıların bu ifadeleri, köy korucularının da bu sürece dâhil edildiğine dair önemli bir veri sunmaktadır. Özellikle uzun süreli sokağa çıkma yasaklarının son günlerinde korucuların alana girdikleri ve yağmalama olaylarına karıştıkları sıklıkla ifade edilmiştir.

Katılımcılar, kolluk kuvvetlerinin fiziki ve sözlü şiddetini maruz kalmayı yüksek bir oranda dile getirse de aile içi şiddetin artması ya da bu süreç ile beraber ortaya çıkması da dikkat çekicidir. Aile içi şiddetin bu süreçte ortaya çıkması çatışmanın doğrudan bir sonucu olduğu birçok kadının anlatısında yer almıştır. Bu durum göstermektedir ki şiddet bir sarmala dönüşüp toplumsal yapıyı da bozucu bir etki yaratabilmektedir.

> "Günlerce, haftalarca evde bodrumda kapalı kalmıştık. Dışarıda sürekli bomba silah sesleri geliyordu. Hepimiz deliye dönmüştük. Öfkemizi nereye boşaltacağımızı bilemiyorduk. Amcam üst kattan aşağı koşup kadınları dövüyordu, kadınlar da çocukları dövüyordu, çocuklar ise oyuncaklarını kırıyordu. Duvarları yumrukluyordu."[85]

---

[84] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.
[85] Cizre, yaş 23.

“Panzer geldi, oğlum yapmayın, bak benim kızım özürlü bu tür kalabalıklar ona iyi gelmiyor, yapmayın dedim. Teyze anlamıyorum dedi. Sonra kepçedeki çocuğu çağırdım o söyledi ona. Çocuğu dövdüler, kızımı dövme dedim. ‘Ben de özürlüyüm benim de raporum var’ dedi. Özürlü kızımı dövdüler, ayağını kırdılar gözlerini morarttılar caddenin üstünde polis yaptı. Kızım dört kere bayıldı orda. Evi yıktılar, kızım anne anne diye ağlıyordu, gözleri görmüyordu artık, kan dolmuştu. Amcamın oğlu var, şehit olan onun evine gittim onlarla polise gittik. Polis, ‘o döven bizden değildi, polis kıyafeti giymiş birisiydi’ dedi. Ört pas etmeye çalışıyordu.”[86]

……

“Evin duvarlarına hem YPS hem de devlet ‘korkaksınız, kaçtınız’ gibi yazılar yazmıştı. YPS bize zorbalık yaptı. Evden çıkmayın, savaş da olsa evde olacaksınız, diyorlardı... Devlet başta karışmıyordu, bütün mahallelerde YPS’nin olduğunu ve barikat kurduğunu biliyordu. Devlet daha sonra tek seferde baskın yapmak için bekliyordu.”[87]

……

“Asker sürekli rahatsız ediyordu bizi, göç sonrasında da ‘niye geldiniz, siz öldürdünüz bizi’ diyorlardı.”[88]

---

[86] Silopi, ?.

[87] Yüksekova, yaş 40.

[88] İdil, yaş 36.

Tablo 27 **Tanık olunan durumlar**

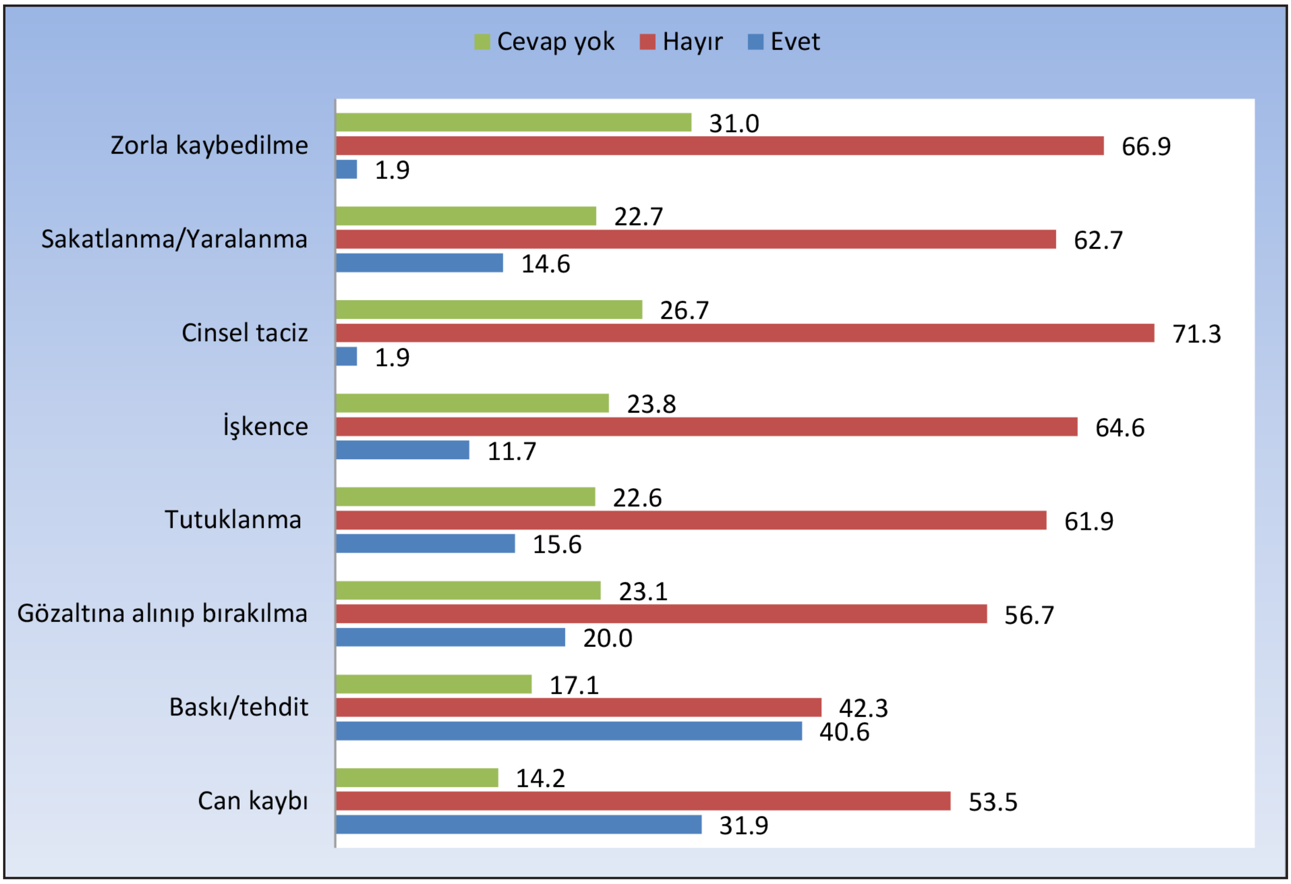

Çeşitli aralıklar ve sürelerle devam eden sokağa çıkma yasakları nedeniyle birçok hak ihlali ve maddi-manevi kayıplar yaşanmıştır. Söz konusu süreçte katılımcıların %32' si can kaybı yaşadıklarını; %41'i baskı ve tehdit altında kaldıklarını; %20'si gözaltı yaşadığını; %15'i tutuklandığını; %12'si işkenceye maruz kaldığını; %2'si cinsel tacize maruz kaldığını; %15'i yaralanma/sakatlanma yaşadığını; %2'ise zorla kaybedilme olayların yaşandığını ifade etmişlerdir.

CEDAW sözleşmesi ve kadınların korunma hakkı

Gerçekleştirilen görüşmelerde, kadınların bir bölümü doğrudan veya dolaylı olarak işkenceye maruz kaldıklarını, gözaltına alındıklarını, yaralandıklarını, baskı veya tehdit yaşadıklarını, belirtmişlerdir. BM Güvenlik Konseyi'nin 2000 yılında kabul ettiği ve Türkiye'nin de taraf olduğu 1325 Kararı üye ülkelere çatışmaların sonlandırılması ve çatışmalarda kadına yönelik şiddetin engellenmesi, kadınların barış süreçlerine katılması ve kadınlar için barış ve güvenlik sağlayıcı işler yapması yönünde çağrıda bulunur. Kadın hakları ve kadına yönelik her türlü şiddete dair en geniş düzenlemeleri içeren Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi ve Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW) de kadınların her türlü şiddetten korunması yönünde devletlerin yükümlülüklerinin olduğunu vurgular. Türkiye'nin de taraf olduğu CEDAW sözleşmesinin 2. maddesi devletlere kadınların yaşadığı ayrımcılık ve şiddet ortamının ortadan kaldırılması yönünde görevlerini sıralar. Tabloda da görüldüğü üzere, yoğun çatışma döneminde hem Güvenlik Konseyi'nin 1325 Kararı hem de CEDAW'ın ilgili maddesi ihlal edilmiştir.

Burada karşımıza çıkan en önemli olgulardan biri de zorla kaybedilme olayıdır. Yaşanan diğer ihlal oranlarına göre düşük gözüken ancak kendi bağlamında düşünüldüğünde %2 gibi aslında çok yüksek bir oran sayılabilecek bir zorla kaybedilme olayı karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların %31'i de bu soru karşısında sessiz kalmışlardır. Bu katılımcıların herhangi bir kayıp olayına tanık olup olunmadığı da bilinmemektedir.

Zorlanmış ve ortadan kaybedilme insanlığa karşı bir suçtur. Birleşmiş Milletler şartı amaçlarının da inkarıdır ve İnsan Hakları Evrensel Bildirge'sinde yer alan insan hakları ve temel özgürlüklerin ağır ve açık bir ihlalidir. 20 Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, "Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme"sini kabul etmiştir. Sözleşme 23 Aralık 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye göre, 'zorla kaybedilme' terimi, kişilerin, devlet adına görev yapan veya devletin yetkilendirmesi, desteği ve bilgisiyle hareket eden kişiler veya gruplar tarafından tutuklanması, gözaltına alınması, kaçırılması veya başka herhangi bir biçimde özgürlüklerinden yoksun bırakılması; ardından söz konusu kişilerin kendi fiillerini reddetmeleri veya kaybolan kişinin nerede ve ne durumda olduğunu gizlemeleri ve sonuçta kayıp kişinin hukukun korunması dışında kalması durumunu anlatmak amacıyla kullanılır."

Sözleşmenin 1. Maddesi ve 1. Fıkrasına göre, "Hiç kimse zorla kaybedilmeye maruz bırakılmaz." 2. Fıkrasında savaş durumuna dikkat çekilerek, "Fiili savaş durumu, savaş tehdidi, ülke içinde siyasal istikrarsızlık veya başka herhangi bir kamusal acil durum dahil olmak üzere hangi istisnai koşullar söz konusu olursa olsun, bunlar zorla kaybedilme olayları için gerekçe olarak ileri sürülemez."

Zorla kaybedilmenin hem kaybı olan ailenin üzerinden hem de ilgili toplumsal yapı açısından ağır ve atlatılamayan travmatik bir süreç olduğu 1995'te İstanbul Galatasaray Meydanı'nda başlayan ve devam eden "Cumartesi Anneleri" olarak bilinen kayıp yakınlarının eylemlerinden de bilinmektedir. Zorla kaybedilme olaylarına, özellikle 1990 ile 2000'li yıllar arasında sıklıkla tanık olunmuştur. 2000'den sonra bu olaylarda azalma olmuştur. Ancak 2015-2016 sokağa çıkma yasakları sürecinde zorla kaybedilme vakaları bir kez daha kamuoyunun gündemine de girmiştir.

"Dokuz yaşındaki çocuğum uyurken kurşun kafasını sıyırıp geçti. Çatışmalar yoğun olduğu için doktora gitmemize izin verilmedi. Ben pansumanını kendim yaptım. Çocuğun yaralanmasından sonra beş gün banyoda yaşadık."[89]

---

[89] Nusaybin, yaş 36-49.

Tablo 28 **Sokağa çıkma yasakları döneminde mahremiyet ihlal edildi mi?**

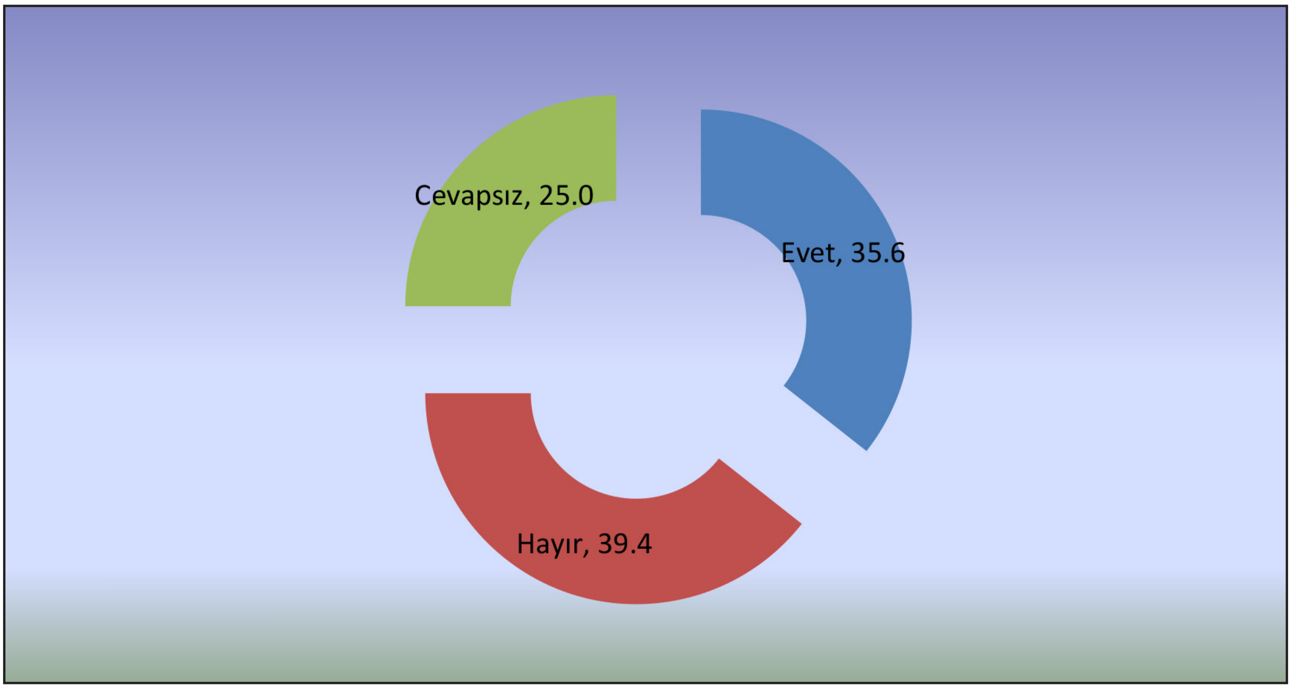

Katılımcıların %36'sı sokağa çıkma yasakları **sürecinde mahremiyetin ihlal edildiğini; %39'u mahremiyet ile ilgili bir ihl**alin yaşanmadığını belirtmiş; %25 gibi yüksek bir oran ise cevap vermemiştir.

"Elbiselerimizi dağıtmışlardı, çocuklarımın elbiselerinin üzerine işemişlerdi, pisliklerini yapmışlardı. Görsen insanın midesi bulanırdı. Yaşanacak gibi değildi."[90]

"Duvarımıza, yatak yorganlarımıza yazı yazmışlardı. Vallahi nasıl söylesem, vallahi söylemek istemiyorum. Kadınların namusundan söz etmişlerdi, erkeklere laf atmışlardı. Mesela erkekler hakkında, hangi evde, kimin kaldığını, kimin evi olduğunu biliyorlardı. Sizin evinize böyle yaptık, karılarınıza şöyle yaptık, çocuklarınıza şöyle yaptık, yatağınızda uyuduk, şöyle yaptık. Söylenemeyecek şeyler valla söylemek istemiyorum."[91]

"Kızımın düğününe bir ay kala bütün çeyizi yaktılar. Korkudan uyuyamıyordum."[92]

"Evim yerle bir oldu, kolluk kuvvetleri kendi evimin içine affederseniz sıçmışlardı. Çocuklarımın gözlerindeki korkuyu asla unutmayacağım."[93]

---

[90] Nusaybin, yaş 50-64 aralığı.
[91] Yüksekova, yaş 26.
[92] Şırnak, yaş 35.
[93] Cizre, yaş 35.

“Duvar yazıları vardı. İç çamaşırlarını her yere atmışlardı. Kullanılmış prezervatifler vardı. Bir tencerenin içine sıçıp sanki kaynatmışlardı. Onu gördüğümde tencereyi pencereden fırlattım.”[94]

“Biz eve döndüğümüzde evdeki erzakı dökmüşlerdi, eve köpek getirmişlerdi ve köpek eve dışkısını yapmıştı, evi pisletmişti. Geri döndüğümüzde eşyalarımızın bir kısmını yakmışlardı, yakamadıklarını da dışarı çıkarmışlardı, içinde uyumuşlardı, yağ dökmüşlerdi, pisletmişlerdi. Biz hiçbirini kullanmadık.”[95]

“Eve döndüğümde ev tarumardı. Kolluk kuvvetleri evimizi karargah ve yatma yeri olarak kullanmışlardı. Kullanılabilecek tek bir şey kalmamıştı. Bütün eşyalarım yeniydi, onları kullanmak bana murad olmadı. Yatak odamda iç çamaşırlarımı yırtmışlardı. Her yer prezervatifle doluydu. Duvarlarımızda iğrenç iğrenç yazılar, hakaret edici sözler vardı.”[96]

---

[94] Cizre, 55.
[95] Yüksekova, yaş 40.
[96] Cizre, yaş 31.

Tablo 29 **Mahremiyet kim tarafından ihlal edildi?**

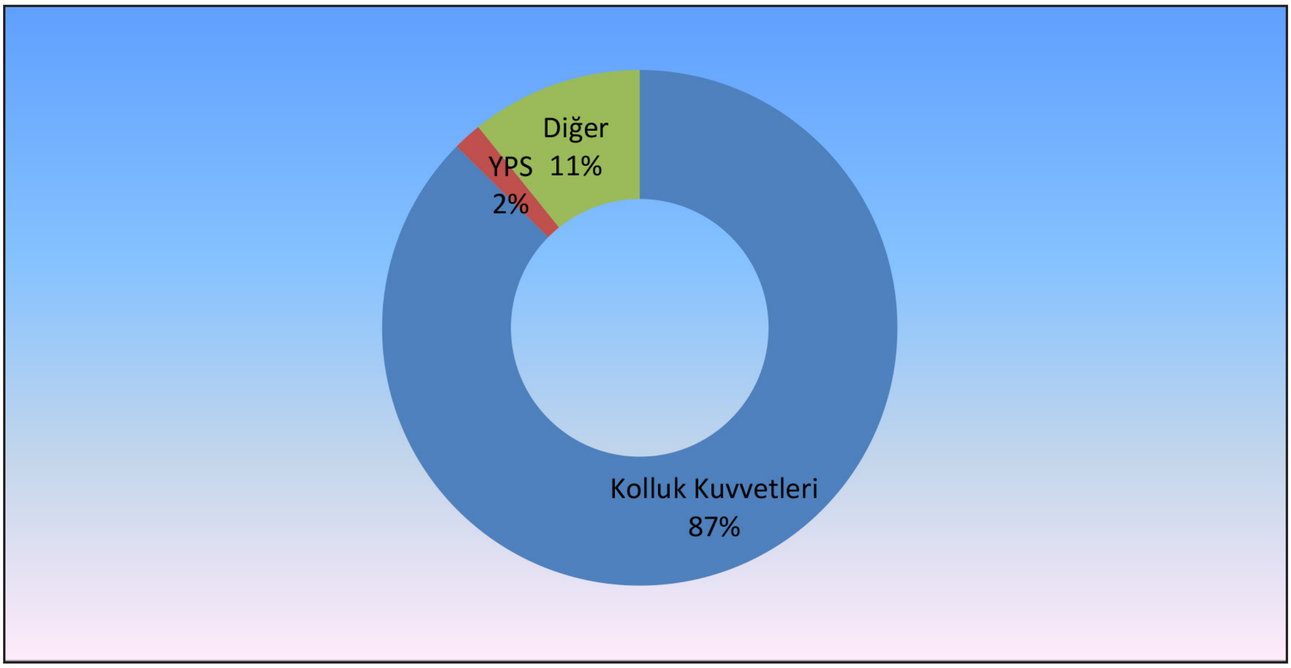

Mahremiyetin ihlal edildiğini belirten 175 katılımcının %87'si mahremiyetin kolluk kuvvetleri tarafından ihlal edildiğini; %2'si YPS tarafından ihlal edildiğini belirtmişlerdir. Şıklar arasında yer almamasına rağmen birçok katılımcı korucuların yaptığı ihlalleri de dillendirmiştir. Çatışma döneminden sonra evlerine dönen kadınlar, genç kadınların çeyizlerinin dağıtıldığını, iç çamaşırlarının sokağa atılıp teşhir edildiğini ve yatak odalarının duvarlarına ve aynalarına cinsiyetçi ve ırkçı yazıların yazıldığını dile getirmişlerdir.

"Günlerce çöpten özel eşyalarımı aradım, özellikle vefat eden babamın fotoğraflarını.Yıllarca yaptığım çeyizlerimi kaybettiğim için o duyguları kaybettim."[97]

"Düşman geliyordu, silah sıkıyordu evimize, hakaret ediyordu. Baskın yapıldı evimize."[98]

"Gelmişler eşyaları yıkmışlar, kırmışlar, kullanmışlar. Ne çamaşır makinesini bırakmışlardı ne buzdolabını bırakmışlardı. Hepsinin kapaklarını kırmışlardı, taramışlardı biz kullanmayalım diye. Televizyonu masanın üzerinde delmişlerdi, kırmışlardı"[99]

---

97 Nusaybin, yaş 29-35.
98 İdil, yaş 55.
99 Yüksekova, yaş 40.

“Bütün kapılarımızı kırmışlardı, apartmanın kapısını da kırmışlardı. Camlarımızı da kırmışlardı. Bütün duvarlara yazılar yazılmıştı. Düğün, nişan cd.lerim vardı, onları da götürmüşler… bütün evi dağıtmışlardı.. eşyaları elbiseleri dağıtmışlardı.”[100]

……

“Epilasyon setimizi hiç kullanmamıştık, götürmemiştik yanımıza. Onu da almışlar. Maşalarımız vardı, onları da götürmüşler. Aramayı yapmaya gelenler almışlar çünkü buraya kimse hırsızlık yapmaya gelemez, evimiz karakolun karşısında. Bu eşyaların garanti belgelerini de almışlar.”[101]

……

“Kolluk kuvvetleri birkaç kere geldiler evimize. ‘Geri zekalı mısınız siz? Neden hala buradasınız?’, dediler bize. ‘Gidecek başka yerimiz yok’, diyebildik sadece. Korktuk! Aniden gelip bizi yok edebilir, mermilere dizebilirlerdi bizi.”[102]

……

“İkinci kata gittiğimde yataklarımız ne varsa yere sermişlerdi. Otuz üç yatak vardı serili. Bizim eve ait olmayan bir sürü eşya da vardı. Duvar yazıları vardı. İç çamaşırlarını her yere atmışlardı. Kullanılmış prezervatifler vardı, konserveler vardı. Ne olduğunu bilmiyorduk ama onları yemek zorunda kaldık.”[103]

---

[100] Şırnak, yaş 36-49 aralığı.
[101] Şırnak, yaş 20.
[102] Cizre, yaş 30.
[103] Cizre, yaş 55.

Tablo 30 **Karşılaşılan mahremiyet türleri**

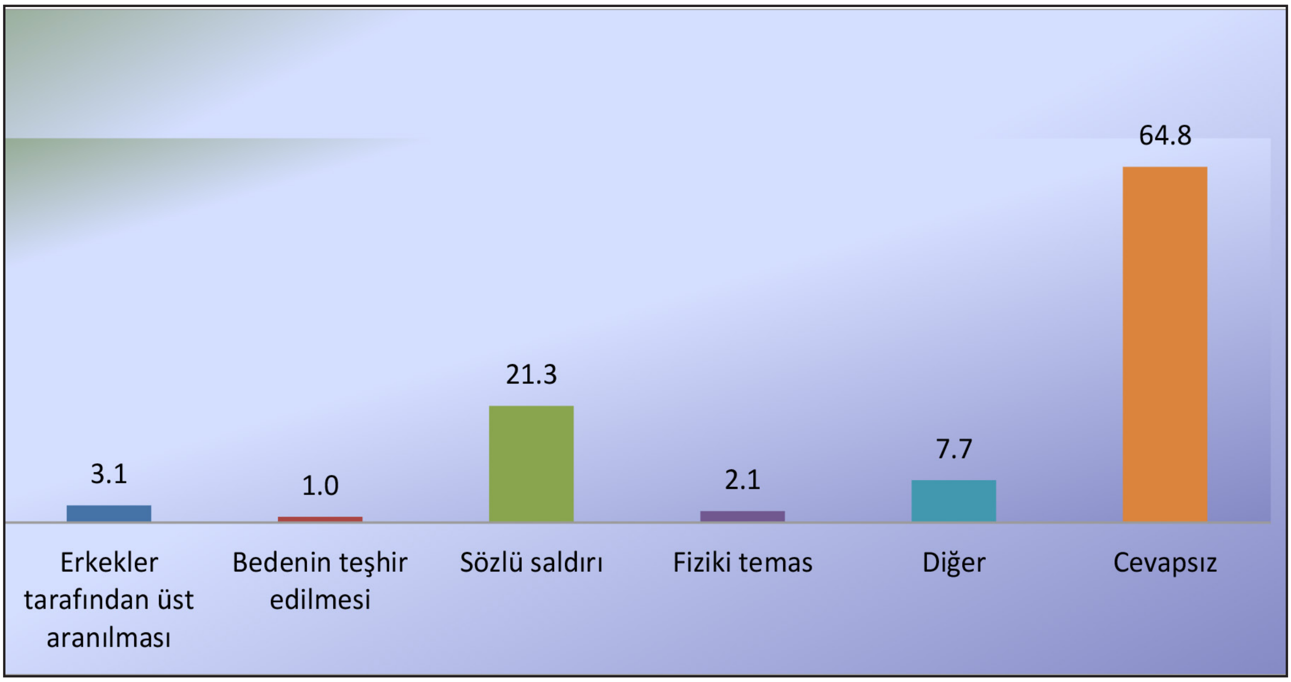

Mahremiyetinin ihlal edildiğini ve onur kırıcı muameleyle karşılaştığını belirten katılımcıların %21'i sözlü saldırı şeklinde geliştiğini; %3'ü erkekler tarafından üst aranması; %2'si fiziki temas ve %1'i bedenin teşhir edilmesi şeklinde ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Mahremiyetleri ihlal edilen kadınların, mahremiyet türleri sorusuna %65 gibi yüksek bir oranda cevap vermediği görülmektedir. **Çalışma sırasında, kadınların yaşadıkları mahremiyet ihlallerini anlatırken zorlandığı ve paylaşmak istemedikleri görülmüştür.** Bu durum, savaş sonrası süreçlerde kadınların yaşadıkları tüm ihlalleri anlatabilecekleri özgün mekanizmaların kurulmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 31 **Özel ve aile hayatına saldırı örnekleri**

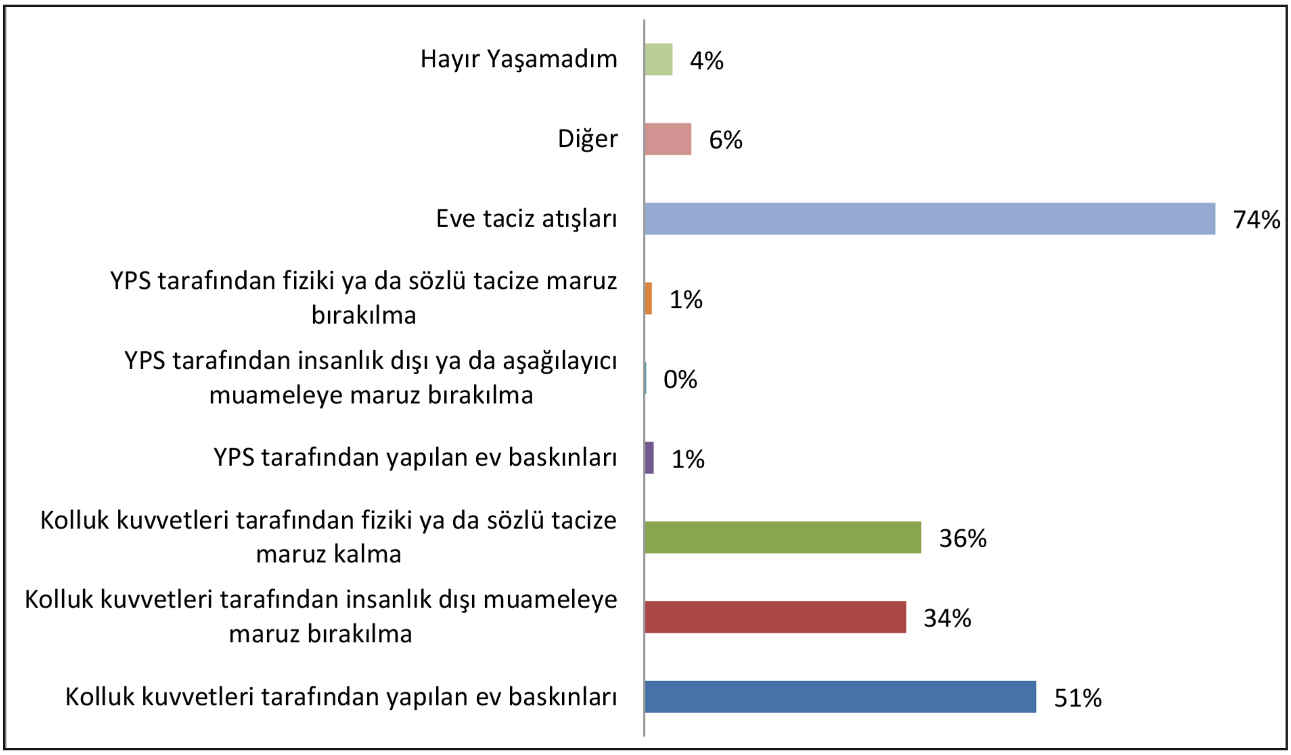

Katılımcıların %74'ü evlerine taciz atışlarının yapıldığını; %51'i kolluk kuvvetleri tarafından yapılan ev baskınlarına maruz kaldıklarını; %36'sı kolluk kuvvetleri tarafından fiziki ya da sözlü tacize maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.[104] Katılımcıların %1'i ise YPS tarafından fiziki ya da sözlü taciz ve ev baskınlarına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Özellikle kadınların özel ve kişisel eşyalarına saldırı örneklerini dile getirmiş ve "kolluk kuvvetleri tarafından kadınların özel ve kişisel eşyalarına saldırı" şıkının eklenilmesinin istenmesi dikkat çekmektedir. Bu durum, kadınların kendilerini doğrudan hedef olarak gördüklerine dair önemli bir veri vermektedir. Ayrıca adaletin sağlanacağı inancı ile yaşanan durumun telafisine dair olumsuz görüş veren katılımcıların şık ekleme talebi onarıcı adalete ihtiyaç duyulduğunun da bir göstergesidir.

Mülkiyete saygı hakkı

Katılımcılar %74 gibi yüksek bir oranda evlerinin taciz atışlarına maruz kaldığını belirtmişlerdir. Özellikle göçe zorlanmak için evlerinin bu tür güdümlü bir saldırın hedefi olduğunu aktarmıştır. Anayasanın 35. maddesi ile İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin (İHAS) EK 1 No'lu protokolün 1. maddesi uyarınca herkes mallarının dokunulmazlığına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Yapılan operasyon neticesinde kişilerin mülkiyetlerine ciddi zararlar verilerek Anayasanın 35. maddesi ile İHAS'ın 1 No'lu protokolünün 1. maddesinde korunan hakları ihlal edilmiştir.

---

[104] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.

“Polis tabii ki aşağılayıcı muamele yaptı. Çıkın yoksa sizi öldüreceğiz diyorlardı.”[105]

“‘Burası sizin değil, siz Ermeni’siniz, siz o.çocuğusunuz! Gideceksiniz yoksa sizi öldüreceğiz’ diyorlardı anonslarla. Art arda üç defa top atışlarıyla evimizi yaktılar.”[106]

“Evimize birkaç kez baskın oldu. Kahırdan kansere yakalandım. Astım da çıktı. Kulak perdem koptu. “[107]

“Eve taciz atışı oldu, silah attılar top attılar. Ben evden çıktıktan sonra evi yıktılar, biz çıktık zaten, onlar da yirmi gün içinde mahvetmişler evi.”[108]

“Evimize baskın yiyoruz sürekli, kalan erkekler de sürekli götürülüyor, rahmetlinin eşi ve çocukları burada kalıyor.”[109]

“Kimse evde kalmadı, çıkınca şehit olan oğlum tek kalmıştı. Asker sürekli rahatsız ediyordu bizi, göç sonrasında da ‘niye geldiniz ?’ diyorlardı. Göçten önce korku vardı. Tabii beş ay boyunca korktuk çocuklarımız ölüyordu.”[110]

“Kar yağıyordu üstümüze yağmur yağıyordu, o sokaklarda kaldık bodrumda kaldık. Polis çıkın demiyordu, evimizi yakıyorlardı, atış yapıyorlardı, korkudan çıktık.”[111]

---

[105] Yüksekova, yaş 80.
[106] İdil, yaş 36-49.
[107] Cizre, yaş 55.
[108] İdil, yaş 55.
[109] Cizre, yaş 36-49.
[110] İdil, yaş 36.
[111] Diyarbakır, yaş 60.

Tablo 32 **Sokağa çıkma yasakları ve abluka sürecinde tacize maruz kalma ve/veya tanık olma durum grafiği**

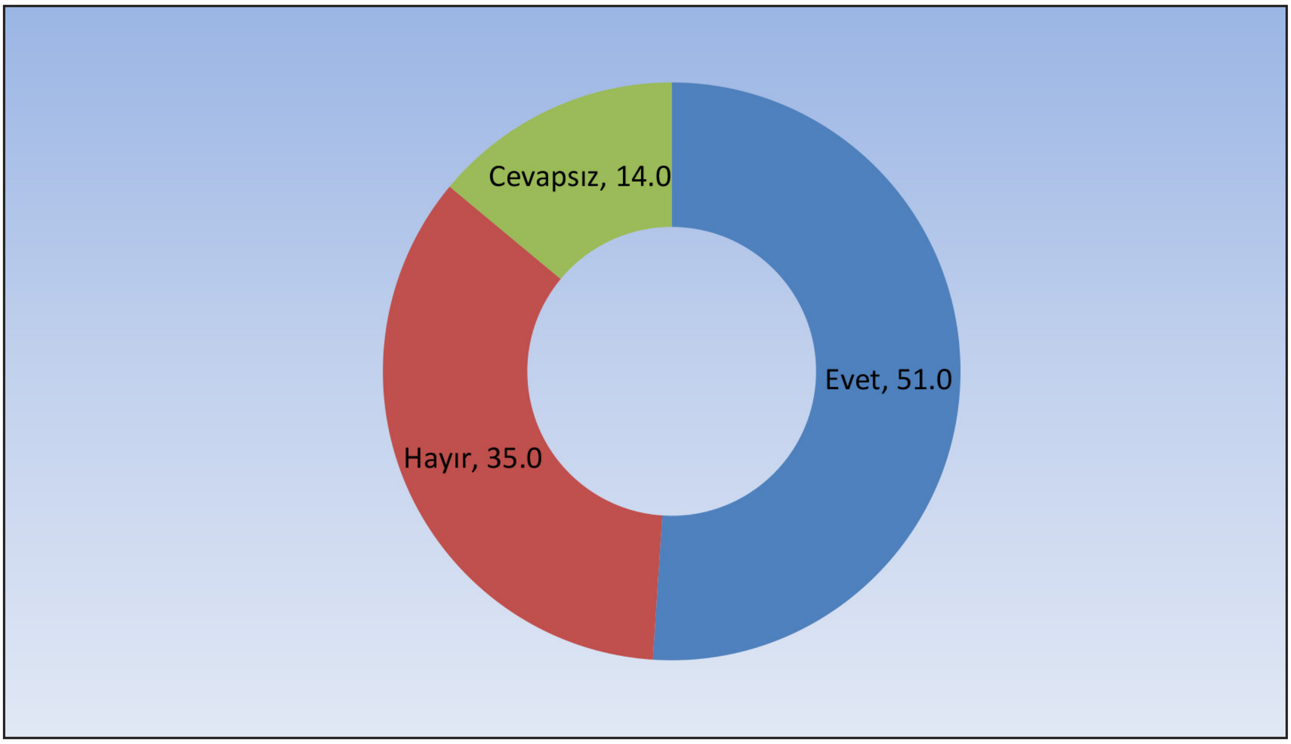

Katılımcıların %51’i abluka sürecinde tacize maruz kaldığını/tanık olduğunu; %35’i herhangi bir taciz durumu veya tanıklığını yaşamadığını; %14’ü ise taciz ile ilgili soruyu yanıtsız bırakmıştır.

> “Savaş yetmiyormuş gibi cinsel tacize uğradım.”[112]

---

[112] Şırnak, yaş 29-35.

Tablo 33 **Tanıklık edilen taciz örnekleri**

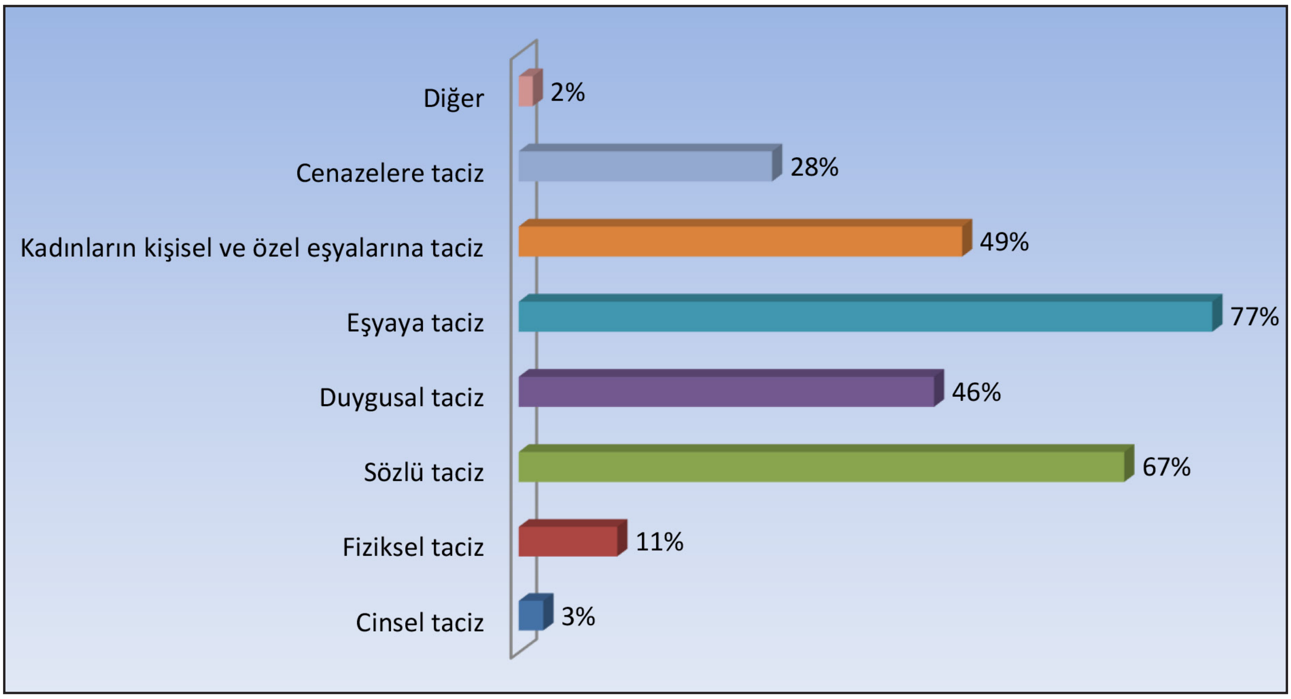

Taciz türleri ile ilgili grafiğe bakıldığında katılımcıların %77'si eşyaya taciz; %67'si sözlü taciz; %49'u ise kadınların özel eşyalarının taciz edildiği belirtmişlerdir.[113]

"Eve gittiklerinde hiçbir şey yerinde değildi. Abimin kızının oyuncakları vardı, onlarla oynuyordu. Büyük bir oyuncak ayısı vardı, benim boyumu bile geçiyordu. Ayı, yani orasından yırtmışlardı, insan anlıyordu ki tecavüz etmişler. Şu an bile gözümün önüne geldiği zaman ne yapacağımı bilemiyorum. O ayıya tecavüz etmişlerdi. Abimin odasında, yatak odasında prezervatif vardı… Amcamın eşinin iç çamaşırlarını gidip odadan çıkarmışlardı, benim iç çamaşırlarımı, kız kardeşiminkini hepsini oralara atıp sergilemişlerdi. Bu ahlaksızlıktır. Ahlaki değil, sen neden gidip benim özelime ait olanı, özel olarak gördüğümü o şekilde deşifre ediyorsun."[114]

"Yasak döneminde herhangi bir tacizle karşılaşmadık. Sadece duvarların üzerine kötü şeyler yazmışlardı. Halka ve gençlere yönelik küfürler yazılmıştı. Yazıları da boya ile yazmışlardı. Biz döndükten sonra iki ay boyunca askerler ve polisler mahalle içerisinde yürüyüşler yapıyorlardı, marşlar çalıyorlardı, halkı rahatsız ediyorlardı. Panzerlerden 'korkaksınız, kaçtınız' gibi şeyler söylüyorlardı."[115]

---

113 Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.
114 Yüksekova, yaş 27. Kadınların Göç Hikayeleri, kitabından.
115 Yüksekova, yaş 40.

“O günleri anlatacak gücüm yok bende, hiçbir şey kalmadı. Psikolojim darmadağın... Çocuğumun üç gün aç kaldığını gördüm, düşük yaptım, bunlar en basiti. Zaten havan topları ,mermiler yetmiyormuş gibi bir de dışarıda anonsla sözlü taciz yapmaları vicdan işi değildi.”[116]

“Ben bir genç kız olarak yaşadığım o anları dile getiremiyorum. Annemle ben kolluk kuvvetlerinin mahalleye girdiklerini duyduğumuz anda ikimiz tir tir titremeye başladık. Tecavüz ederler diye korktuk.”[117]

“Birçok evi yakmışlardı, yakmadıkları evlere de polisler girmişti, içlerine pisliklerini yapmışlardı. Af edersin gidip baktım da kızların, kadınların iç çamaşırlarına bile pislik yapmışlardı. Söylemek istemiyorum ama kızların iç çamaşırlarını sıraya koymuşlardı, çok çirkindi, yazılar yazmışlardı. Mesela, ‘şalvarlı Kürt kızları az kaldı geleceğiz’, yani aklımda kalanlar bunlar üç yıl geçti üstünden. Özellikle kadınlara yönelik yazmışlardı ‘hazır olun şalvarlı kızlar yakında geleceğiz’ gibi.”[118]

---

[116] Cizre, yaş ?.

[117] Cizre, yaş 19.

[118] Diyarbakır, 43.

Her türlü şiddetin önlenmesi sorumluluğu

Savaş ve çatışma bölgelerinde kadınlar genellikle; dinleri, dilleri, etnik kökenleri, statüleri, rolleri veya cinsiyeti nedeniyle cinsel ya da toplumsal cinsiyet temelli şiddetin doğrudan hedefi konumunda olmuştur. Kadınlara karışı cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet 1325 Sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı ile 31 Ekim 2000 tarihinde suç kapsamına alınmıştır. Bu kararın 11. maddesine göre; Tüm Devletlerin kadınlara karşı cinsel şiddet içerenler de dahil olmak üzere soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları gibi suçlardan sorumlu olanların yargılanmasındaki ve dokunulmazlıklarına son verilmesindeki sorumluluklarını vurgular.

1325 Sayılı BM Kararı, kadınların bu tür şiddet olaylarına maruz kalmalarını önlemek amacıyla üye devletlere sorumluluklar getirse de savaş ve çatışmalarda kadınlara karşı şiddet devam etmiştir.

2015-2016 sokağa çıkma yasakları, göç ve göç sonrasında kadınlar ve kadınlara ait özel eşyalar da saldırıların hedefi olmuştur. Sokağa çıkma yasakları esnasında kişileri göçe zorlamak için özellikle anonslar ile kadınlar sözlü tacize uğradıklarını aktarmıştır. Örnek bir görüşmede kişi olayları anlatırken solunum güçlüğü çekmiştir. Evlerinde kaldıkları süre zarfında yaşadıkları her an tecavüze uğrama korkusu arada geçen üç yıllık zamana rağmen jest ve mimiklerine yansıdığı ve kolluk kuvvetlerinin görüntüleri hafızalarından silinmediği gözlemlenmiştir. Gördükleri kişileri, Türkçe dilini konuşamayan, iki metre boyunda, göğsüne kadar gelen sakallar, yapılı oldukları şeklinde tarif yapılmış ve ekranda gördükleri IŞID'lilere benzetmiştir. IŞID'in Ortadoğu'da yarattığı tecavüz korkutmasının çalışmanın yapıldığı tüm kentlerde etkili bir şekilde hissedilmesi ve göç etme nedenleri arasında yer alması ayrıca bir analize ihtiyaç duymaktadır. Göç sürecinde ve evlerine geri döndüklerinde kadınlara ait özel eşyalar ile yaşam alanlarına yönelik yüksek oranda taciz örneklerinin yaşandığı sıklıkla ifade edilmiştir.

Tablo 34 **Sokağa çıkma yasakları ve abluka döneminde yaşanılan özgün durumlar**

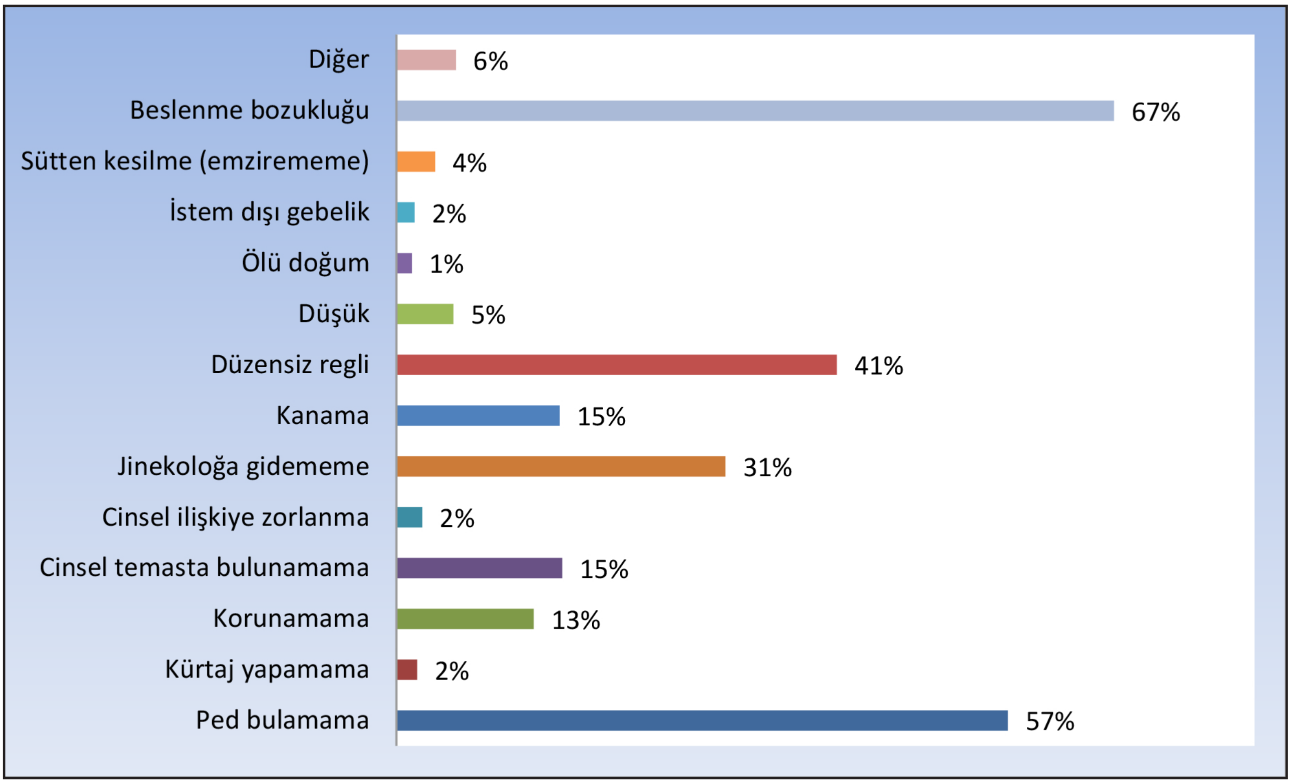

Katılımcılar abluka sürecinde en fazla beslenme sorunlarına bağlı olarak beslenme bozukluğu ve jinekolojik sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. İmkanların sınırlılığı nedeniyle regl (buna loğusa dönemi de dahil edilebilir) dönemlerinde ped bulamama gibi sorunlarla karşılaşmışlardır.[119] Prezervatif, oral kontraseptifler (doğum kontrol hapları) vb. korunma materyallerinin temin edilemeyişi istem dışı gebeliklerin oluşmasına neden olmuştur. Stres, beslenme bozuklukları ve düzensiz reglin en büyük sebeplerindendir. Katılımcılarımızın bir bölümünde, Jinekologa gidememekten kaynaklı rahimde var olan polip ve miyomların sebep olduğu kanamalar ve düzensiz regller görülmüştür. Yine jinekologa gidememekten kaynaklı kürtaj yapılamamıştır.

"O süreçte hastalarımız oldu, operasyonlarda ambulans gelemiyordu, bazen iki gün sonra geliyordu. Ya da hastanede iki üç gün kalıyorduk, dönemiyorduk eve. Konutlardaki market vardı, oradan ped alabildim. Jinekologa gitmedim. Bir keresinde çok fazla kanamam oldu, doktora gittim parça vardı, aldılar. Sonra spiral taktılar. Ondan sonra adet olmadım."[120]

---

[119] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.
[120] Şırnak, yaş 47.

“Regli olamıyorduk korkudan. Ne pedi hiçbir şey yoktu, yirmi gün su bile görmedik. Çocuklar eve gelecekti, gelmelerine izin vermiyorlardı evden çıkmayacaktık mecbur kaldık.”[121]

“Biz yağmurun yağmasını bekliyorduk, su içmek için, yağmur yağdığında leğenlerimizi altına bırakıp dolmasını bekliyorduk. O zamandan beri adet düzensizliği yaşıyorum. Çok kaygılıydım, çaresizlik hissi fazla vardı.”[122]

Tablo 35 **Sokağa çıkma yasakları ve abluka sürecinde sağlık sorunu yaşandı mı?**

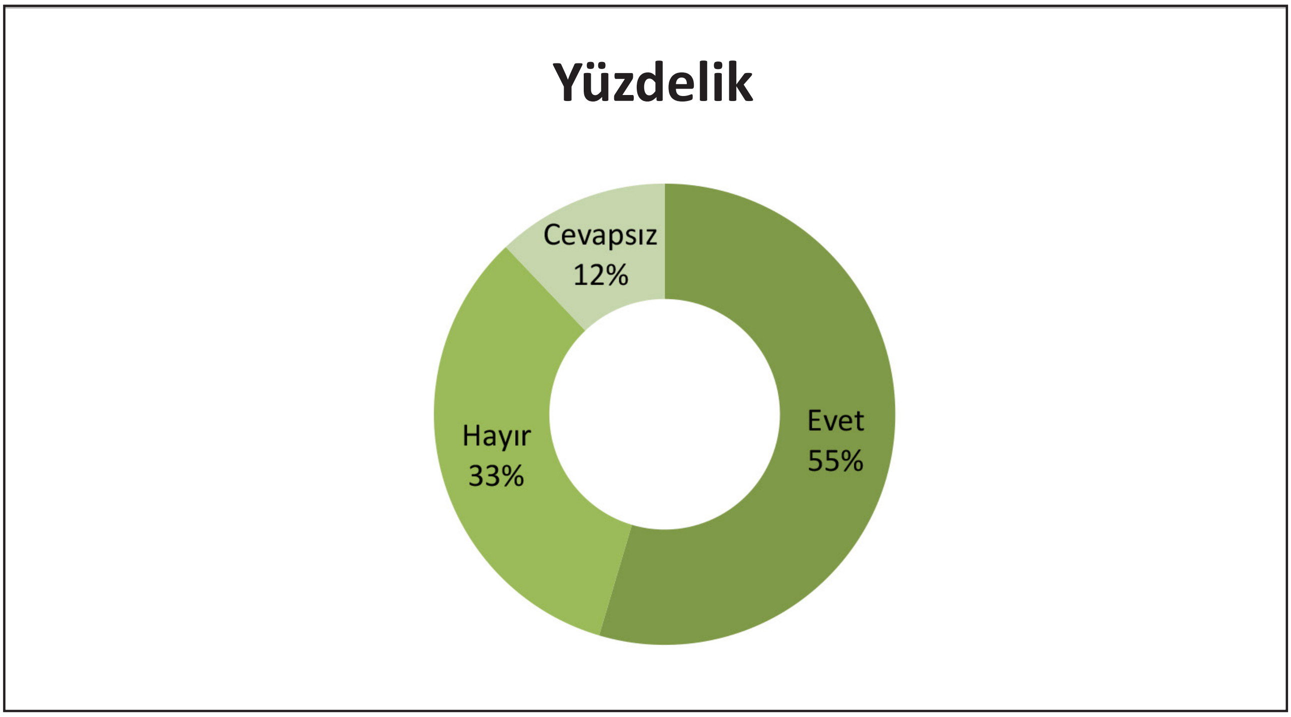

Katılımcıların %55’i abluka sürecinde çeşitli sağlık sorunları yaşadıklarını; %33’ü sağlık sorunu yaşamadığını belirtmişlerdir.

“Yasakta kızım hastalandı, eşim hastalandı, ben hastalandım. Benim şekerim oldu, tansiyonum oldu. Eşim psikolojisini kaybetti, delirdi. İlaç kullanıyor, sinir hapı öyle sakinleşiyor. Torunlarım korkudan çıldırıyordu, sesten Batman’a gittik. Uyanıyorlardı, ‘anneee çok korkuyorum’, diyorlardı, başka bir şey demiyorlardı.”[123]

---

[121] Cizre, yaş?
[122] Cizre, yaş ?
[123] İdil, yaş 55.

“Eskisi gibi dışarı çıkamıyorum, uyuyamıyorum ilaç kullanıyorum yoksa uyuyamıyorum. Şekerim çıktı, şekerim yoktu, yasakta çıktı, fıtıktan ameliyat oldum. Eskisi gibi hiçbir şey yapamıyorum, hamur bile yoğuramıyorum.”[124]

……

“Ben yasaktan beri adet olmuyorum korkudan. Her şeyimizi kaybettik, solunum bozukluğu yaşıyorum, nefes almakta güçlük çekiyorum.”[125]

……

“Yasaktan sonra bende astım çıktı, herkes hasta oldu. Buralara kimyasal madde sıkmışlardı çünkü eve döndüğümüzde defalarca her yeri temizlememize rağmen kaşıntı oluşuyordu, vücudumuz kıpkırmızı oluyordu. Bazen derimden parça koparacak gibi oluyordum.”[126]

……

“Torunum yasakta felç oldu, oğlum da tümör vardı ameliyat oldu. Geçmişte de çok sıkıntı yaşadık, köyümüzü yaktılar, göç etmek zorunda kaldık, oğluma işkence yaptılar hala düzgün çalışamaz.”[127]

---

[124] Nusaybin, yaş 55.
[125] Cizre, yaş 22.
[126] Cizre, yaş 40.
[127] Cizre, yaş ?

Tablo 36 **Sokağa çıkma yasakları ve abluka sürecinde yaşanan sağlık sorunları**

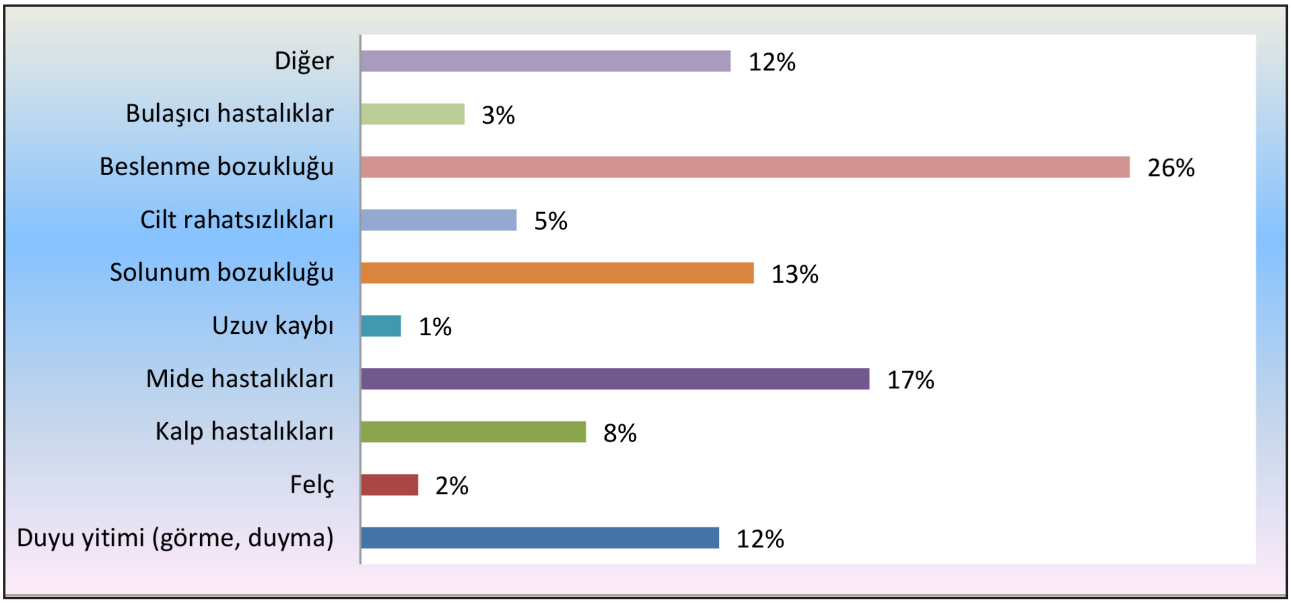

Sağlık sorunu yaşayan 262 katılımcının %26'sı beslenme bozukluğu; %17'si mide rahatsızlıkları; %13'ü solunum bozukluğu; %12'si ise duyu yitimi yaşadığını belirtmiştir. Çok sayıda kişide baş ağrısının olması da dikkat çekmiştir. Çalışma sırasında, duş alamama ve yeterli hijyen ortamının olmamasından kaynaklı bitlenmeler meydana geldiği aktarılmıştır. Ayrıca, bunun bilinçli olarak yapıldığını belirten katılımcılar da olmuştur.

Sokağa çıkma yasağı sürecinde insanlar evlerinde var olan erzakları tüketmek durumunda kalmış, günlerce yalnızca ekmek ve kuru bakliyat tükettiğini söyleyenler olmuştur. Var olan besinleri pişirmek için gereken enerji kaynaklarına erişim olmadığından çiğ gıda tüketimi günler boyu sürmüştür. Bu durumlar kişilerde beslenme bozukluklarına sebebiyet vermiş vitamin, mineral, protein eksikliğine bağlı komplikasyonlar gelişmiştir. Açlık, stres ve dengeli beslenememe kişilerde kalp rahatsızlıkları ve sindirim rahatsızlıkların oluşmasına neden olmuştur. Çiğ gıdaların tüketimi ve hijyenik olmayan ortam koşulları bulaşıcı hastalıklara davetiye çıkarmıştır. Çiğ gıda tüketiminin vücutta birçok toksik maddenin birikimine sebebiyet vermesi, stres altında olma ve vitamin eksiklikleri ciltte lekelenmelere, döküntülere, alerjik reaksiyonlara neden olmuştur. Havasız ortamda günler boyu kalan insanlarda çeşitli solunum yolu hastalıkları belirmiştir. Kullanılan kimyevi maddeler de bu rahatsızlıkların başlıca nedenlerindendir. Kronik rahatsızlıkları olan hastaların rutin kontrollerinin yapılamamış olması, bazı mahallelerde eczanelerin yıkılmış olması, ilaca erişimin kısıtlı oluşu hastalıklarının seyrini değiştirmiştir. Diyabet hastalarının ilaç kullanmaması, dengesiz beslenmesi nedeniyle retinopati, nöropati, nefropati gibi komplikasyonlar gelişmiştir. Retinopatiye bağlı görme duyusunun yitimi gerçekleşmiştir. Duyu yitiminin bir başka nedeni de sürekli maruz kalınan patlayıcı maddelerin sesidir. Evlerin içinde sıkışıp kalan insanların hareketsiz bir yaşam tarzına mahkum edilmesi kalp-damar rahatsızlıklarının artışının başka bir nedeni olmuştur. Hareketsiz ve stres altında yaşam şekline bağlı hipertansiyon gelişen hastalarda ilaç kullanımının olmamasıyla beraber felç vakaları görülmüştür. Türk Tabipler Birliği, yaptığı araştırmada bu duruma şöyle dikkat çekmiştir:

*“Elektrik kesintileri nedeniyle aşıların bozulması, ayrıca ASM’lerin çalışmaması nedeniyle 20 güne uzayan bir sürede aşılama hizmeti verilmemiştir. Bu durum, özellikle Hepatit B ve BCG aşılamasının yapılmasında aksamalara yol açacaktır. Ayrıca, ilçedeki olağan zamanlarda da görülen kızamık hastalığının salgın yapmasından endişe duyulmalıdır. Yaşanan bu afet benzeri olay nedeniyle, çevre ve yaşam koşullarının bozulduğunu da düşündüğümüzde, çocuklar arasında menenjit olgularının ortaya çıkmasından endişe duyulmalıdır. İlçeyi ziyaret ettiğimiz sırada artmış olduğu belirtilen ishal olgularının önümüzdeki günlerde daha artmas*ı ve salgın yapması muhtemeldir.*”*[128]

Ayrım gözetmeksizin sağlık hakkı

Oysaki devlet, herhangi bir ayrım yapmaksızın kişilerin sağlık hakkını sağlamakla yükümlüdür. Türkiye’nin de taraf olduğu Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 12. Maddesine göre, taraf devletler, herkesin en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkını tanır[129].Buna ek olarak, Uluslararası İnsancıl Hukuk - silahlı çatışma döneminde bile –hükümetleri su, gıda ve tıbbi bakıma erişim dahil olmak üzere toplulukların hayatta kalmalarını sağlayacak olanaklardan mahrum bırakmaktan men etmektedir.[130]

“Kayınpederim diyaliz hastasıydı hastaneye gidemedi, her yeri şişti...”[131]

---

[128] Türk Tabipler Birliği, Cizre Raporu, 2015

[129] Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslar arası Sözleşmesi http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflisoz/bm/bm_04.pdf

[130] Örfi Uluslararası İnsancıl Hukuk, Kural 103: Toplu Cezalandırma

[131] Cizre, yaş ?

Tablo 37 **Sokağa çıkma yasakları sürecinde gebelik durum bilgisi**

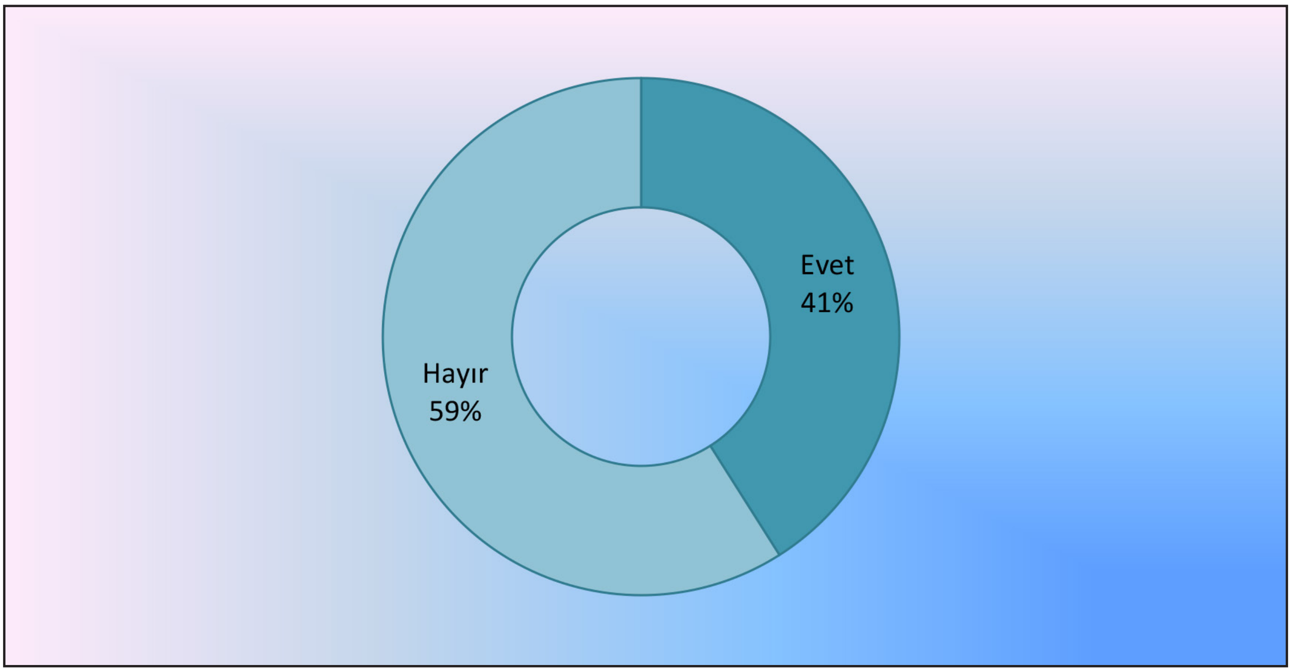

Katılımcıların %59'u abluka süreci ve sonrasında kendinin ve ya bir yakının gebelik durumu yaşamadığını; %41'i ise kendisinin veya bir yakınının gebelik durumu yaşadığını belirtmiştir.

Tablo 38 **Gebelik takibi yapıldı mı?**

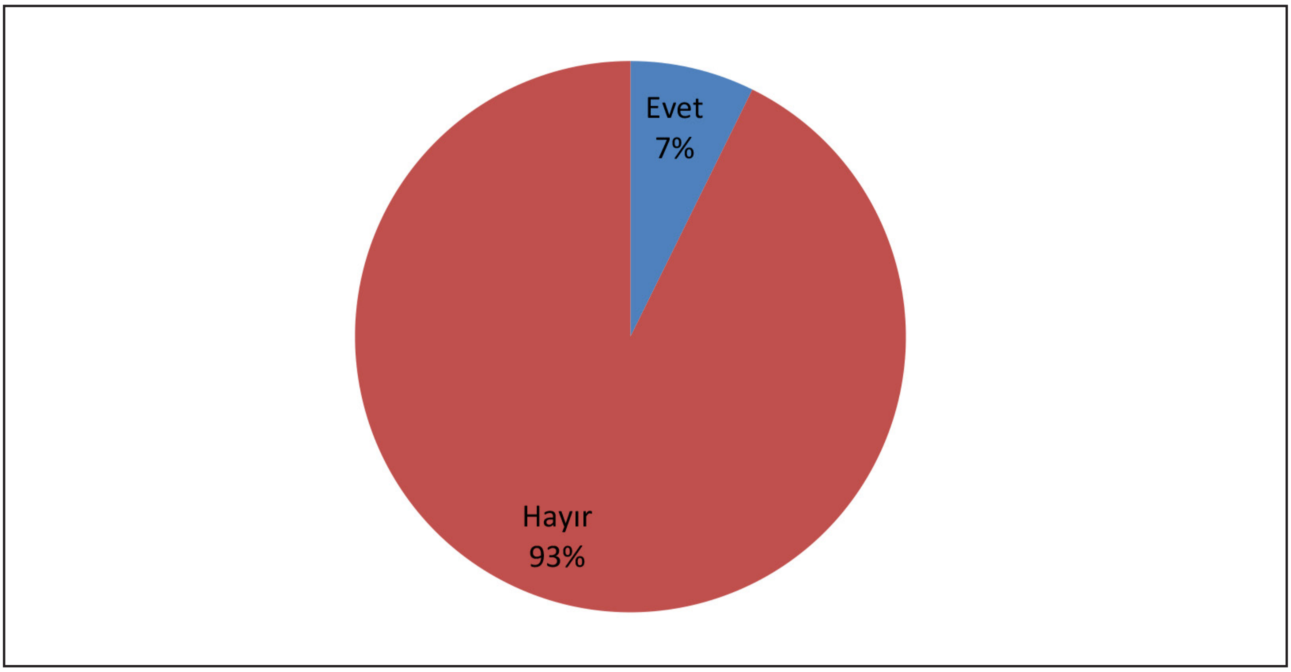

Kendi veya bir yakınının gebe olduğunu belirten 180 katılımcının %93'ü sokağa çıkma yasakları döneminde, sağlık hizmetlerine erişimde ortaya çıkan kısıtlılık nedeniyle gebelik takiplerini yapamadıklarını belirtmişlerdir. Yapılan görüşmelerde abluka sürecinde hamilelik yaşamış veya doğum yapmış kadınlarla da karşılaşılmıştır. Abluka sürecinde sağlık hizmetlerinden faydalanamama, gebe ve çocuk izlemelerinin yapılmaması, poliklinik hizmetlerinin verilmemesi gibi sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Sağlık kontrollerinin düzenliliğinin anne ve çocuk sağlığı açısından hayati derecede önemli olduğu hamilelik sürecinde, kadınların sokağa çıkma yasakları nedeniyle sağlık kuruluşlarına ulaşamaması, çatışmaların yoğunlaştığı kentsel mekânda silah seslerinin ve top atışlarının yarattığı dehşet verici korku ve tedirginlik kadınların ciddi doğum riskleriyle karşılaşmasına yol açmıştır. Özellikle ağır psikolojik travmaların etkisiyle kadınlar düşük veya gebeliğin sıkıntılı geçmesi gibi ciddi sorunlarla karşılaşmıştır.[132]

---

132 İdil'de Sokağa Çıkma Yasağı Süresince ve Yasak Kalktıktan Sonra Geri Dönüşlerde Kadın ve Çocukların Yaşamış Olduğu Psiko-Sosyal Süreçlere Yönelik Araştırma Raporu, 2016. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği.

Tablo 39 **Gebelik döneminde yaşanan riskler**

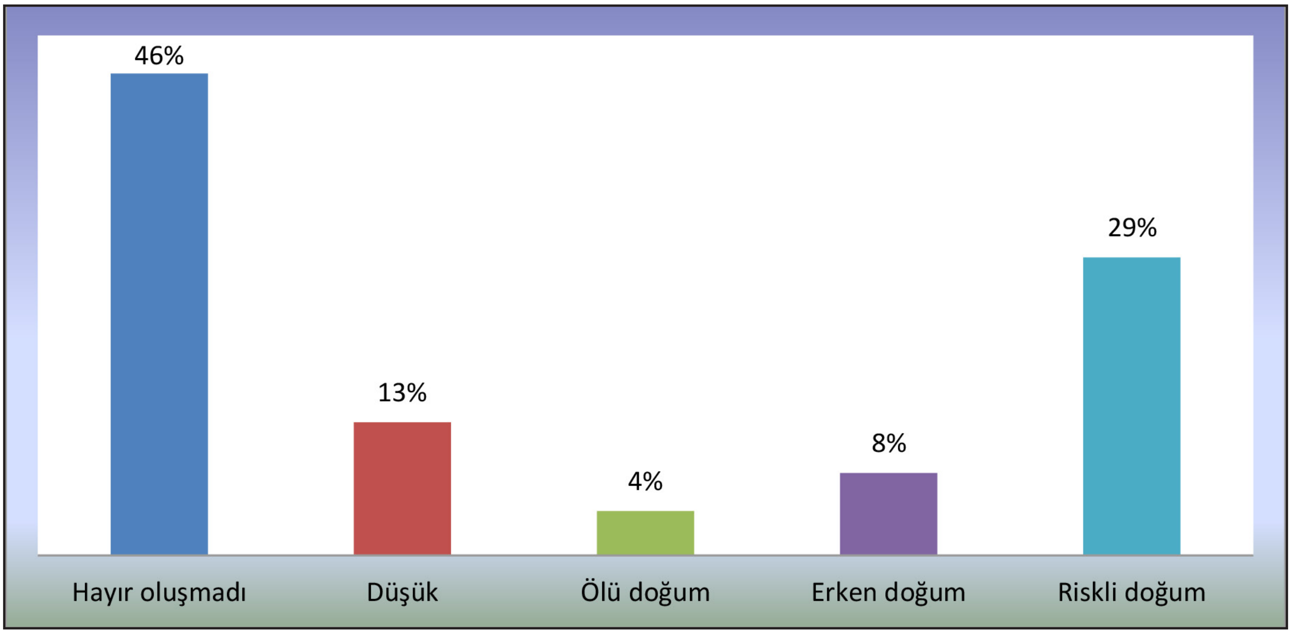

Gebe olan kadınların %46’sı hamilelik süresince herhangi bir risk yaşamadığını, %29’u riskli doğum süreci geçirdiğinin; %13’ü ise düşük yaptığını belirtmiştir.

“Göç ettikten sonra istem dışı gebelik yaşadım, çocuklarımla eski bağı kuramadığım için kürtaj yaptırdım.”[133]

“Sokağa çıkma yasağından önce hamileydim, O kadar zor günler oldu ki, yaşadıklarımdan dolayı düşük yaptım. Kış şartları da ağır geçiyordu. Bir yandan kanamam vardı diğer yandan kanamam olduğu için tir tir titriyordum soğuktan. Çaresizdim.”[134]

---

[133] Sur, 36-49 yaş aralığı.

[134] Cizre, yaş 30.

Tablo 40 **Riskli gebeliklere nerede müdahale edildi**

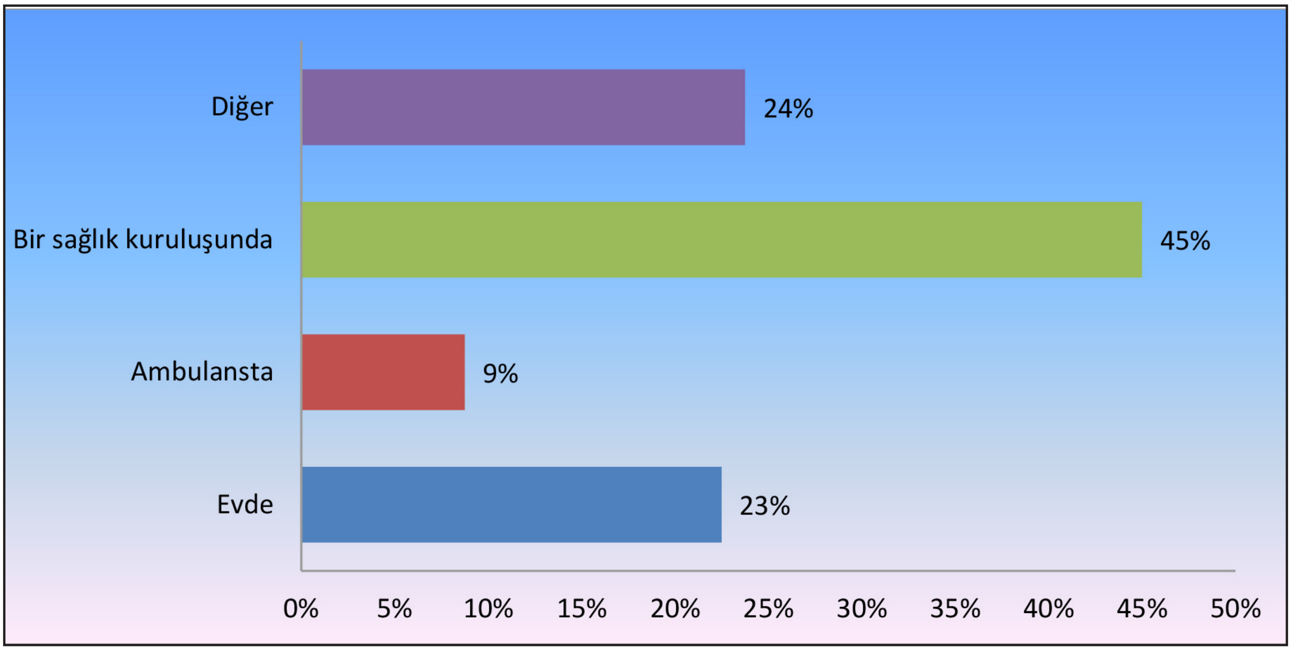

Risk durumu taşıyan gebelerin %45'i kendilerine bir sağlık kuruluşunda müdahale edildiğini; %23'ü evde müdahale edildiğini; %9'u ambulansta ve %24'ü farklı yerlerde müdahale edildiğini belirtmiştir.

"Çocuğum iyiydi, hamileyken ölü doğum dediler yalan. Ben yaralandım, kimse yardım etmedi, iki komşum hariç. Ben de artık kimseyle görüşmüyorum, inancım da kalmadı zaten. İçime kapandım. Keşke bizimde evlerimizi yıksalardı, insanlar ölmeseydi. Ev gelir insan geri gelmez. Üç yerimden vuruldum, ilk bacağımdan vurdular düşeyim diye düşmedim oğlumu eve kadar getirdim. Bırakırsam onu da öldürecekler dedim."[135]

Sağlıkta toplumsal cinsiyet bakışı

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 14 No'lu Genel Yorum: Mümkün olan en yüksek seviyede sağlık standartlarına sahip olma hakkı (12. Madde) Yirmi ikinci oturum (2000) Komite, hem kadınların hem erkeklerin sağlık durumlarının daha iyiye götürülmesi için, devletlerin, toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısını sağlıkla ilgili tüm politika, planlama, program ve araştırmalarının bir parçası haline getirmelerini tavsiye etmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı bir yaklaşım, kadınların ve erkeklerin sağlıklarının biyolojik ve sosyokültürel faktörlerin önemli etkisi altında olduğunu genel olarak kabul etmektedir. Sağlıkla ilgili ve sosyoekonomik verilerin cinsiyete göre ayrıştırılması, sağlık alanındaki eşitsizliklerin belirlenmesi ve bunlara çare bulunması açısından zaruridir.

---

[135] Cizre, yaş 34.

Tablo 41 **Doğum sonrası anne ve ya bebek ile ilgili sorun yaşandı mı?**

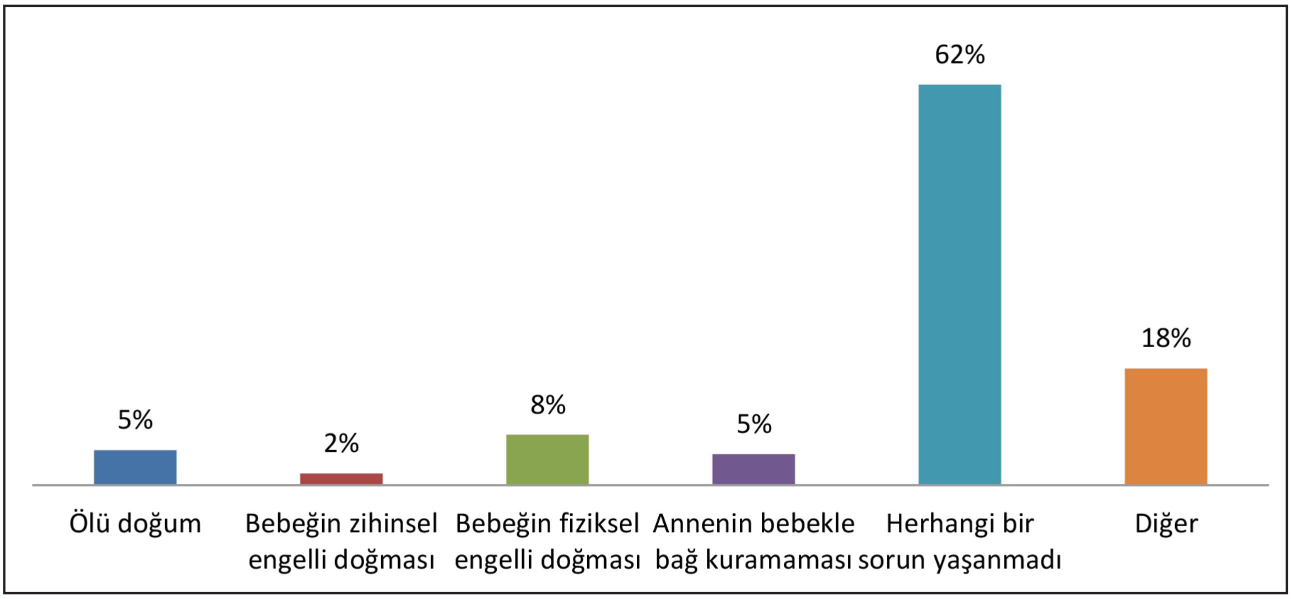

Doğum öncesi ve sonrasında kendisinin veya bir yakınının gebelik durumu olan 175 katılımcıdan % 62'si anne veya çocuk ile ilgili herhangi bir sorun yaşanmadığını, %8'i bebeğin fiziksel engelli doğduğunu; %5'i ölü doğum gerçekleştiğini ve yine %5'i annenin bebekle bağ kurmakta zorlandığını, %18'i ise çeşitli sorunlar yaşandığını belirtmişlerdir. Doğurgan çağdaki kadınların %35.5'inde anksiyete ve depresyon belirtileri görülmektedir. Gebelikle beraber bu durum artar. Günler boyu baskı, şiddet, kötü muamele ve yaşam koşulları altında yaşayan bu gebelerde anksiyete, depresyon ve stres hat safhaya ulaşmıştır. Gebelikte yaşanan anksiyete, stres, gebelik ve doğum komplikasyonlarını arttırır. Erken doğuma, düşük doğum ağırlığına ve intrauterin gelişim geriliğine neden olur. Doğumdan önce yaşanan anksiyete anne-bebek arasındaki bağlanmayı etkilemezken, doğum sonrası anksiyetenin annenin bebekle bağ kuramamasını ciddi anlamda etkilediği bilinmektedir. Stres altında olan anneler bebeklerini emzirememektedir. Anne sütünün anne-bebek arasındaki bağı kuvvetlendirdiğine dair birçok bilimsel araştırma bulunmaktadır. Bağ kurulamamasının bir başka nedeni de budur. Gebelikte depresyon nörepinefrin ve kortizol seviyelerini yükseltmekte bu durum uterusa olan kan akımını azaltarak hem gebe hem fetüs üzerinde ciddi obstetrik ve neonatal sonuçlar doğurmaktadır. Gebelikte depresyon görülen kadınlarda erken doğum riski, düşük doğum ağırlıklı bebek oranı daha yüksektir. Kötü yaşam koşulları nedeniyle gebelerde bulaşıcı hastalıklar görülmüştür. Gerekli tedavilerin zamanında yapılmaması nedeniyle ölü doğumlar, erken doğumlar ve hastalıklı doğumlar gerçekleşmiştir. Gebelik süresince annelerin yetersiz ve dengesiz beslenmesinin sonucu olarak ölü doğumlar, düşük doğum ağırlıklı bebek, bedensel ve zihinsel gelişimi yetersiz bebek doğumlarının, prematüre doğumların gerçekleşmesinin bir başka nedenidir. Gebeliğin ilk üç ayında mutlaka kullanılması gereken ilaçlar bulunmaktadır. Bebeğin zihinsel ve bedensel gelişiminin desteklenmesi için folik asit desteği şarttır. Demir (Fe) ilaçlarının kullanılmaması durumunda annede taşikardi, baş dönmesi, yorgunluk ve tabloda görülen durumların artışı söz konusu olmuştur. Ca ve D vitaminince yetersiz beslenme ve ilaç temin edememe durumundan kaynaklı annede kemik erimesi ve bebeklerin kemik gelişiminde bozukluklar görülmüştür. Eczanelere ve hastanelere erişimin kısıtlı oluşu bu durumların yaşanmasındaki en büyük etkenlerdendir.

"Yasakların onuncu gününde kızım yaralandı bebeğini kaybetti. Kolluk kuvvetleri yanına gitmeme izin vermedi. Ambulans gelmedi kızımı da kaybedebilirdik. Ya beni de öldürürsünüz ya da giderim diye çıkıştım, zar zor gittim yanına. Zaten bebekle ilgilenmediler bile vurulmadan önce ölmüş dediler. Halbuki öyle olmadığını biliyorum. Vurulduğu gün kızım 'anne hareket ediyor', demişti, nasıl ölü olsun."[136]

"Gelinim hamileydi ve yaşadığımız sıkıntılar nedeniyle bebeği fiziksel engelli olarak doğdu."[137]

---

[136] Cizre, yaş 50-64 arası.

[137] Cizre, yaş 63.

Tablo 42 **Sokağa çıkma yasakları döneminde psikolojik rahatsızlıkların yaşanma oranı**

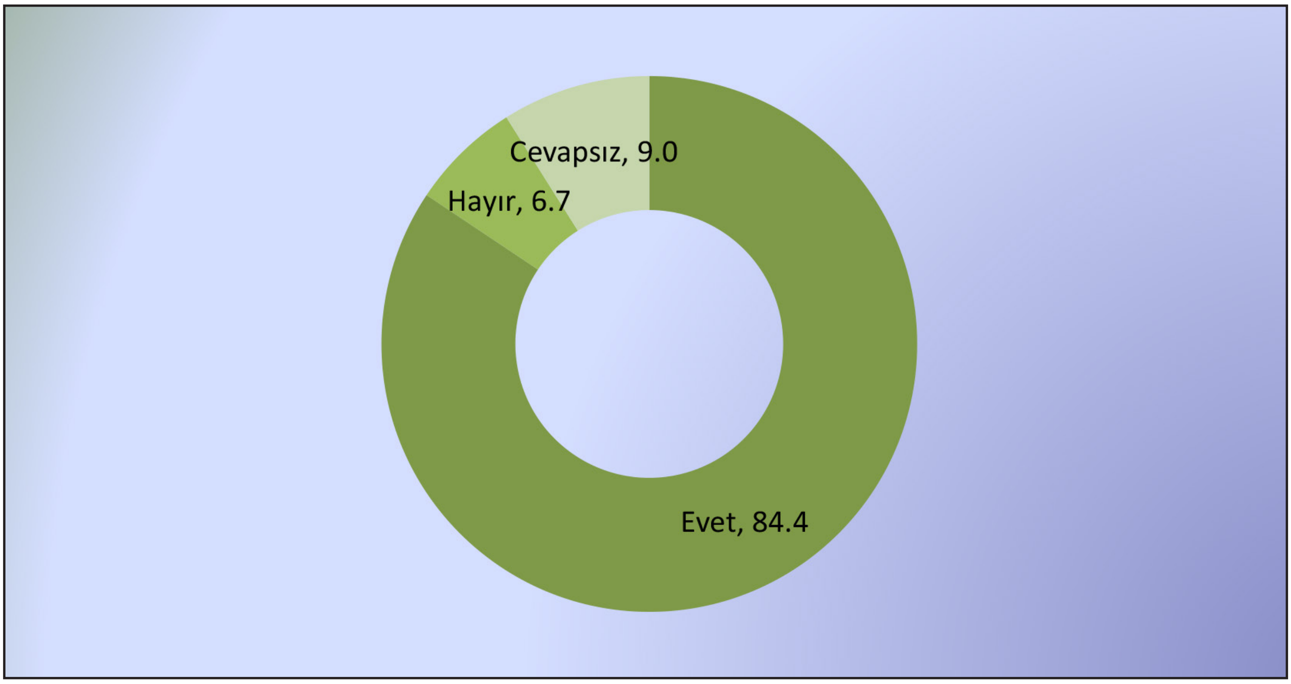

Çatışma döneminde kişilerin fizyolojik rahatsızlıklarında artış meydana gelirken psikolojik rahatsızlıklar da ortaya çıkabilir veya artış gösterebilir. Tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların %84'ü abluka sürecinde psikolojik rahatsızlıklar yaşadığını belirtmiştir. %9'u soruya cevap vermezken yalnızca %7'lik bir kesim psikolojik rahatsızlık yaşamadığını belirtmiştir.

"Yasaktan sonra bir sürü insan kendini öldürdü. Komşumuzun gelini kendini öldürdü. Psikolojisi bozulmuştu kaynanasına 'ben aşşağıya iniyorum' diyor, inmiş kendini asmış."[138]

……

"Yasak ile alakalı hiçbir şey unutmuyorum, yasağı düşününce her şeyi unutuyorum. Çocuklarım da dahil!"[139]

……

"Dün sabah kahvaltıdayken dışarıda bisiklet tekeri patladı. Biz biri ateş ediyor sandık sofrada bağırarak kalktık. Sonradan durumu anladık. Ama çocuklar çok korktular. O süreçte havai fişekler patlattığında biz çocuklara korkmasınlar diye düğün var diyorduk."[140]

---

[138] Yüksekova, yaş 80.
[139] Cizre, yaş?
[140] İdil, yaş?

“Göç ettiğimiz yerde çocuklarımla iyi geçinemedik. Hala korkuyorum. Bir gün TOKİ’leri de patlatabilirler korkusu yaşıyoruz hala. Bir gün mırıldanırken yalın ayakla kendimi mezarlıkta buldum.”[141]

……

“Çocuğumu çok seviyordum ama süreç yaşandığında kendimi kaybettim ve çocuğumu dövmeye başladım. Kaynanam aldı benden çocuğumu, bu yüzden 2 ay boyunca uzak kaldım.”[142]

……

“Her gün bombardımana tutulduk, aralıksız bomba atılıyordu. Üstümüze taş parçaları, şarapnel parçaları düşüyordu, çocuklarımızın psikolojisi bozulmuştu. Baskına geldiklerinde kızım buzdolabına saklandı. Orada ki polis kızıma seslendi ‘gel sana şeker vereceğim’ diye kızım sizin şekerinizi istemiyorum dedi, onlar şaşırdı hani sanki böyle bir tepki beklemiyormuş gibi. Yakınlarımın ölümü beni çok etkiledi, hala psikolojim bozulmuş halde. Çocuklar çok korkmuş, hala bir ses duyduklarında irkiliyorlar.”[143]

……

“Yatamıyordum, yattığım zaman da beyin yatamıyordu, baya baya psikolojim gitmişti.”[144]

……

“Yasaklardan sonra sinir oldu bende, eskisi gibi sabırlı ve sakin değilim o kadar kafam bozuluyor. Zulüm zorluk gördük. Her şeyimiz bozuldu, mahallemiz bozuldu.”[145]

……

“Yasaktan dolayı oğlum ve gelinimin psikolojileri bozuldu. Şu an akıl ve ruh hastalıkları hastanesindeler.”[146]

---

[141] Şırnak, yaş?
[142] Şırnak, yaş 28.
[143] Cizre, yaş ?.
[144] Şırnak, yaş 34.
[145] Nusaybin, yaş 55.
[146] Cizre, yaş 67.

Tablo 43 **Yaşanan psikolojik rahatsızlıkların türleri**

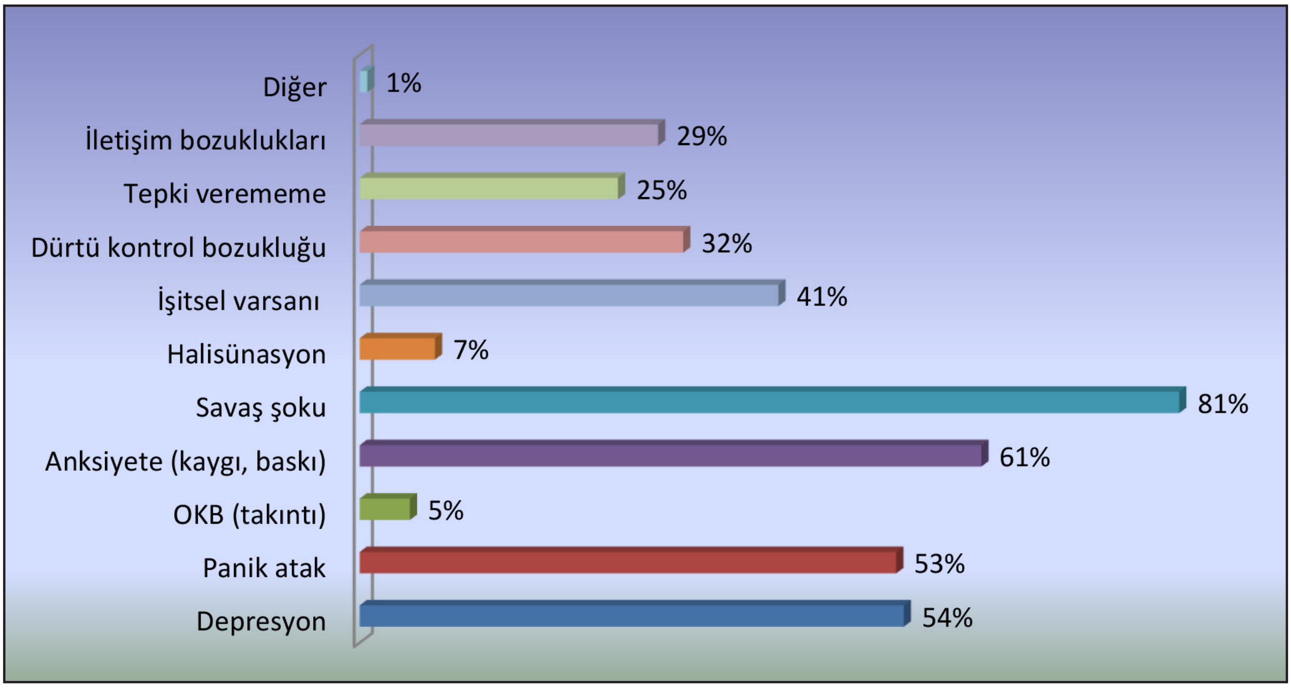

Psikolojik sorunlar yaşadığını belirten 405 katılımcının %81'i savaş şoku yaşadığını; %61'i anksiyete bozukluğu yaşadığını; %54'ü depresyon ve %53'ü panik atak gibi rahatsızlıklar yaşadığını belirtmişlerdir.[147] Ayrıca kendine zarar verme, intihar girişiminde bulunma gibi vakalar ile de karşılaşılmış ve bu durum kişiler tarafından ifade edilmiştir.

Beklenilmedik bir savaşın olması sonucunda kişilerde savaş şoku görülme olasılığı yüksektir. Tabloda da görüldüğü gibi psikolojik sorun yaşadım diyen 405 kadının %81'i savaş şoku yaşadığını belirtmiştir. Yapılan görüşmelerde savaş şokunun etkileri direk gözlemlenmiştir. Örneğin Nusaybin'de yapılan bir görüşmede görüşmecide tepki verememe, konuşmama daha sonra heyecanlanma ve ağlama gibi durumlar gözlemlenmiştir. Görüşmeci önce görüşme yapmak istemediğini ardından görüşme yapmak istediğini söylemiş fakat daha durumla ilgili sorular sorulmadan "hayır ben bunu yapamıyorum, atlatamadım sürekli aklıma geliyor" deyip görüşmenin ilk dakikalarında görüşmeyi kesmiş ve daha sonrasında da uzun süreli bir sessizliğe bürünmüştür.

Anksiyete bozukluğuna neden olan aşırı stres, hastalıklar, uyku bozuklukları ve yeme bozuklukları, cinsel işlev sorunları, yakınlarını kaybetme, sevdiklerinin ölümü, ağır hastalık geçirilmesi, büyük acılar yaşama, sevilmeme ve değerli hissedememe, olumsuz anne baba tutumları, fiziksel ve duygusal şiddete maruz kalma veya şahit olma gibi durumlara rastlanmıştır.

Abluka dönemi gibi baskı, şiddet ve stresin çok yüksek olduğu durumlarda anksiyete bozukluğu gibi durumların görülme olasılığı yüksektir, tabloda da görüldüğü gibi; psikolojik sorun yaşadım diyen 405 kadının %61'i anksiyete bozukluğu yaşadığını ifade etmiştir. Yapılan görüşmelerde yoğun kaygı (anksiyete) durumu gözlemlenmiştir. Örnek olarak Cizre'de yapılan bir görüşmede kişi de sorulan sorulara soru dışı cevap verme, stresli olma ve panik bir hal gözlemlenmiştir. Görüşmeci, görüşmeyi çabuk bir şekilde bitirmek istemiş ve yaşadığı olayları anlatmaktan yoğun kaygı duymuştur. Bir başka görüşmede, görüşmeci ile iki farklı görüşme gerçekleştirilmiştir. İlk görüşmeden sonra görüşmeci, görüşmeyi alan kişinin peşinden gitmiş, korku ve kaygıdan kaynaklı ankete doğru cevap vermediğini söylemiştir. Görüşmenin bir kısmına tanık olan oğlunun, gerçekleri anlatmadığı için kızdığını belirtmiş, yeni bir görüşme talebinde bulunmuştur. Yapılan ikinci görüşmede, ilk görüşmeden farklı cevaplar alınmıştır. Birçok görüşmede, görüşmecilerin kendilerini tehdit altında hissetmeye devam ettikleri görülmüştür.

---

[147] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.

Yapılan görüşmelerde günlük aktivitelere duyulan ilgide azalma, kişinin kendisini ümitsiz hissetmesi, verimlilikte düşüş ve düşük özgüven gibi depresyonun bir türü olan distimik bozukluk belirtileri gözlemlenmiştir. Tabloda da psikolojik sorun yaşadım diyen 405 kadının %54'ü depresyon yaşadığını ifade etmiştir.

Yapılan görüşmelerde kadınlar panik atak (birden bire basan kaygı ve korku, nefes almada güçlük ve kalp atışının anormal hızlanması) geçirdiklerini ve abluka döneminden sonra ilaç kullanmaya başladıklarını dile getirmişlerdir. Tabloda da psikolojik sorun yaşadım diyen 405 kadının %53'ü panik atak geçirdiğini ifade etmiştir.

Yapılan görüşmelerde dışsal bir uyarım olmamasına rağmen (işitsel varsanı) kişiler tank, top, silah sesleri duyduğunu dile getirmiştir. Tabloda da katılan 405 kadının %41'i işitsel varsanı olduğunu ifade etmiştir.

Kişinin yaşadığı dışlanmışlık hissi, geçmişte yaşadığı olaylardan ötürü suçluluk hissetmesi ve kötü koşullardan kaynaklı düşen serotonin seviyesi ile ortaya çıkan öfke kontrol bozukluğu, yapılan görüşmelerde de kadınların bu durumun kendilerinde geliştiğini ifade etmiştir. Tabloda psikolojik sorun yaşadım diyen kadınların %32'si öfke kontrol bozukluğu yaşadığını aktarmıştır.

Örnek olarak yapılan bir görüşmede,kişi abluka öncesinde sakin bir insan olduğunu ifade etmiş fakat abluka sonrasında yaşadığı zorunlu göç ile göç ettiği yerde yaşadığı dışlanmışlık durumundan kaynaklı öfkesinde artış olduğunu ve bir gün kendisini dışlayan bir okul arkadaşına saldırdığını ve uzun bir süre kimsenin onun elinden o kişiyi alamadığını ve pişman olmadığını ifade etmiştir. Abluka döneminin bitmesinin üzerinden iki seneden fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen öfke denetimi konusunda hala problem yaşadığını ifade etmiştir.

İletişim bozukluğuna neden olan işitme kaybı, nörolojik bozukluklar, duygusal veya psikiyatrik bozukluklar yapılan görüşmelerde gözlemlenmiş ve görüşme yapılan kadınların kendileri de bunu ifade etmiştir. Tabloda psikolojik sorun yaşadım diyen kadınların %29'u iletişim bozukluğu yaşadığını belirtmiştir.

Travmanın üzerinden çok uzun bir zaman dilimi geçmiş olmasına rağmen yaşanan travmanın şiddeti ve kişinin yaşadığı yoğunlukla paralel olarak kişiler de ağlayamama, şok, duyguları hissedememe, tepki verememe gibi durumlar gözlemlenmiştir. Yapılan görüşmelerde de bu durum gözlenmiş ve görüşmecilerin kendisi de bunu aktarmıştır. Tabloda psikolojik sorun yaşıyorum diyen kadınların %25'i tepki verememe durumunun kendilerinde olduğunu ifade etmiştir.

Birçok kişide akraba ve eşine karşı soğukluk ya da düşman olarak görme duygusunun olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 44 **Sokağa çıkma yasakları süreci ve sonrasında yaşanan duygu durum tablosu**

	Hiç	Çok az	Biraz	Kısmen	Oldukça	Çok
Endişe	3%	2%	3%	6%	11%	75%
Kızgınlık	5%	3%	3%	4%	10%	75%
Pişmanlık	39%	7%	5%	6%	8%	35%
Utanç	54%	4%	4%	5%	6%	27%
Üzüntü	0%		2%	2%	10%	85%
Korku	3%	1%	3%	3%	9%	81%
Öfke	4%	1%	4%	4%	11%	75%
Umutsuzluk	6%	2%	5%	4%	12%	71%
Çaresizlik	7%	2%	3%	3%	10%	75%

Sokağa çıkma yasakları ve sonrasında gelişen süreçle ilgili katılımcıların %75'i çok endişeli ve çok kızgın olduklarını; yaşananların ardından çok öfke, umutsuzluk ve çaresizlik hissine sahip olduklarını belirtmişlerdir. Yine ölçek sorusuna cevap veren katılımcıların %85'i üzüntü; %81'i korku yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %54'ü hiç utanç duygusu yaşamadığını; %39'u hiç pişmanlık yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

Kadınlarla yapılan g**örüşmeler**de g**öç ö**ncesi, g**öç sırası ve göç** sonrasında yaşadıkları k**ötü** veya acı olaylarla ilgili anılar, d**üşünceler,** duygular akıllarına geldiğinde endişe, **ç**aresizlik, kızgınlık, utan**ç**, **üzüntü**, korku, **ö**fke, umutsuzluk gibi duyguları **ç**ok yoğun hissettiklerini ifade etmişlerdir. Utan**ç** ve pişmanlık sorusunu farklı iki şekilde yorumladıkları i**ç**in hi**ç** ve **ç**ok gibi ikircikli cevaplar verilmiştir.

Nusaybin'de yapılan bir g**örüşme**de pişmanlık yaşadınız mı sorusuna "evet **ç**ok yaşadım… **Ö**lseydim de evimden **çıkmasaydım**… Bir daha b**ö**yle bir şey olursa ki olur bu devlet her şeyi yapar, asla evimden **çıkmayacağım" gibi bir ya**nıt vermiştir.

Utanç duyduğunu belirten başka bir görüşmeci, "Cizre'den **çıkarken erkek askerler bizi durdurdu**… Yolun ortasında **ü**zerimizi aradı, evlerinde olan insanlar bizi kamerayla **ç**ektiler… O zaman **ç**ok utandım" gibi bir yanıt vermiştir.

> “Çok öfkeliyim devlete, sokağa çıkıp gezemiyorum her yerde. Her gördüğümde ablukayı tekrar tekrar yaşıyorum. Korkmadım, hiç korkmadım, sadece çaresizliğin vermiş olduğu eziklik var üzerimde.”[148]

Tablo 45 **Sokağa çıkma yasakları süresince ekonomik olarak etkilenme düzeyi**

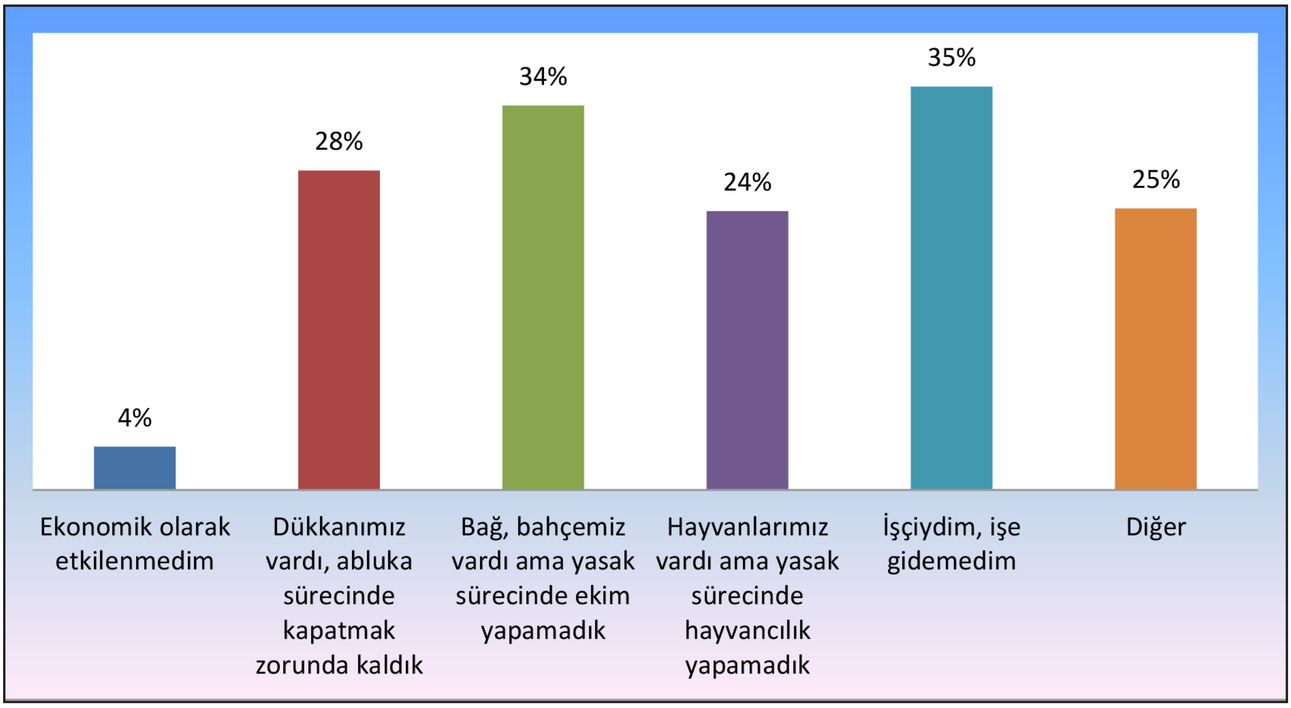

Sokağa çıkma yasakları sürecinde katılımcıların %96’sı farklı sebeplerden dolayı ekonomik açıdan etkilendiğini belirtmiştir. Katılımcıların %35’i işçi olup işe gidemediğini; %34’ü tarla/bahçe tarımı yaptığını ancak yasak sürecinde ekim yapamadığını; %28 esnaf olduğunu ve yasak süresince dükkânlarını kapatmak zorunda olduklarını; %24’ü hayvancılık yaptıklarını ama yasak sürecinde işlerine devam edemediklerini belirtmişlerdir. Yine %25’i oranında katılımcı ise çeşitli nedenlerle ekonomik olarak olumsuz yönde etkilendiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların sadece %4’ü sokağa çıkma yasakları sürecinde ekonomik olarak etkilenmediğini belirtmişlerdir.[149]

> “Yasaktan önce hayvanlarımız vardı ama besleyemiyorduk, dışarı çıkamadığımız için. Bahçemiz vardı sulayamıyorduk. Bir kere bahçeye çıktım ve suladık, sonra devlet geldi nerden geliyorsun ve bize sormadan neden dışarı çıkıyorsun dedi.”[150]

---

[148] Cizre, yaş?
[149] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.
[150] Şırnak, 47.

“Bizim gıda marketimiz vardı. Kendimiz işletiyorduk ve geçimimizi bu marketle sağlıyorduk. Yasakta markette hiçbir şey bırakmamışlardı, her şeyi almışlardı. Devlette bize hiç yardım etmedi. Marketi tekrar açamadık, kapattık.”[151]

“Evimiz sokağa çıkma yasağında çok zarar gördü. Bütün hayvanlarımız, bahçemiz yok oldu. Elimizde hiçbir şeyimiz kalmadı.”[152]

“Yasak başlamasıyla birlikte zorunlu göçe tabi tutulduk. Gittiğimiz yerde iş, güç yoktu. Bu nedenle ekonomik olarak sorunlar yaşadık.”[153]

“Dükkânımız vardı ama yıkılmıştı biz geldiğimizde. İşimiz yok, gelinim dul, durumumuz yok ama çok şükür.”[154]

---

[151] Yüksekova, yaş 40.
[152] Cizre, yaş?
[153] Şırnak, yaş?
[154] Şırnak, yaş 58.

4.3. Kentten Çıkış/Göç Süreci

Tablo 46 **Sokağa çıkma yasakları sürecinde yaşanan zorunlu göç istatistiği**

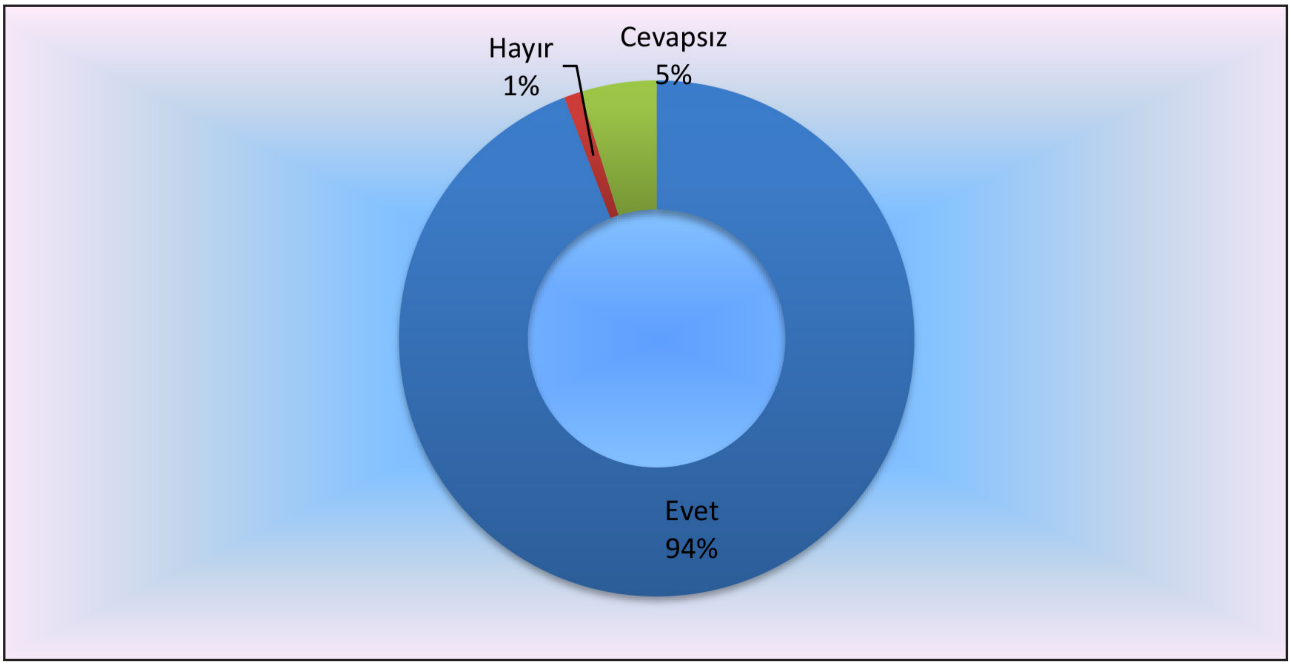

Katılımcıların %94'ü sokağa çıkma yasakları sürecinde zorla göç yaşamışlardır. Yapılan görüşmelerde katılımcılar abluka sürecinde birden fazla göç yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca, katılımcıların bir bölümü 1990'lı yıllarda yaşanan köy yakma ve boşlatma olayları nedeniyle de zorla göç yaşadıklarını aktarmışlardır. Daha önce de zorunlu göç yaşayan katılımcıların, çatışma sürecinde yaşadıkları zorla göçü önceki tecrübeleriyle kıyasladıkları görülmüştür.

"Yasakta Mardin'e gittik, Nusaybin'e döndüğümüzde ev yoktu zaten. Mardin'deki ev ahır gibiydi ve bir sürü kira alıyorlardı, sonra çıktık oradan başka bir eve neyse orda ev aradık burada aradık, Nusaybin'e döndük bu evimizi tuttuk."[155]

"Göçten önce İdil'deydim, Midyat'a gittik birinin evine. Oğlum şehit olmuştu. Dargeçit'e gittik, köyümüz orada. Taziye kalkınca artık İdil'e döndük, hiçbir şey yoktu zaten artık."[156]

---

[155] Nusaybin, 50.

[156] İdil, yaş 36.

“Biz şehirden şehre gittik yasakta. Ailemin hepsi bir yere dağıldı. Şırnak, Midyat, Mersin gibi yerlere gittik. Fakat her gittiğimiz yerde akrabalarımız ve tanıdıklarımız olmasına rağmen zor günlerdi. İnsan kendi evinde gibi olmuyor hiçbir zaman.”[157]

……

“3 keredir evimiz yıkılıyor, 3 keredir kaçıyoruz, 92’de çıktık. Halimiz yoktu. Yasaklarda kaçtık korkudan, evimizi bıraktık, eşyalarımızı bıraktık. Kaçtık, korkudan kalamadık. yasak kalkana kadar gelmedik. Önce Silopi’ye sonra Cizre’ye sonra Kumçatı’ya gittik. 4-5 kere göç ettik.”[158]

……

“Ben yasaktan iki ay önce Ankara’ya gittim, yasak başladıktan sonra Ankara çok soğuktu. Hepimiz hastalandık. Oradan Mersin’e geldim, 3-4 ay Mersin’de kaldım. Sonra geldim Şırnak’ın Toptepe köyüne geldim. 2.5 ay Toptepe köyünde kaldım sonra. Yani artık geçinemiyorduk, evimize gelelim dedik. Geldik evimize.”[159]

……

“Köyden göç etmiştik daha önce, hatırlamıyorum. Çocukmuşum ben, 3-4 yaşlarındaydım, köyden Silopi’ye göç ettik. Köy yakma ve boşaltmadan dolayı… Bir aydan fazla sürdü yasaklar. Önce Silopi, sonra Siirt, sonra tekrar Silopi-Cudi mahallesi.”[160]

……

“Burası benim babamın, dedemin toprakları. Ben buralıyım zaten, buranın vatandaşıyım. Sonradan Suriye’ye gittik. 90’larda köy boşaltmaları sırasında, bomba attılar, evimizi yaktılar, biz de korktuk ve Suriye’ye geçtik. Suriye’de de evimiz yakıldı ve tekrar Türkiye’ye döndük.”[161]

---

[157] Cizre, yaş 40.
[158] Şırnak, yaş 58.
[159] Şırnak, yaş 39.
[160] Şırnak, yaş 25.
[161] Nusaybin, yaş 29-35.

Tablo 47 **İl ve ilçelere göre zorunlu göç yaşayan katılımcı yüzdesi**

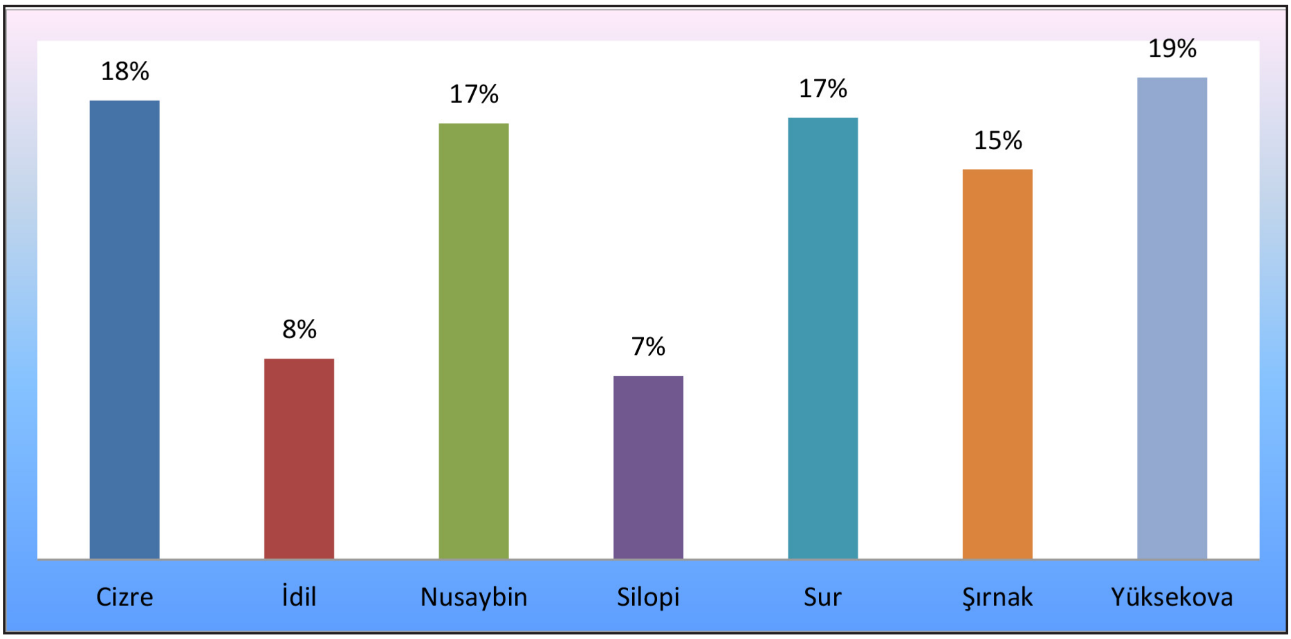

Tabloya göre zorunlu göç veren yerleşim yerlerinin toplam örneklem **içindeki dağılımı**; %19 Yüksekova, %18 Cizre, Diyarbakır ve Nusaybin %17; Şırnak %15, İdil %8 ve Silopi %7'ye denk gelmektedir.

Tablo 48 **Göç alan ve göç veren illere göre göçün yönü**

Van	Yüksekova %86	Şırnak %14			
Mersin	Yüksekova %21	Şırnak %7	İdil %7	Cizre %36	Nusaybin %29
İstanbul	Yüksekova %43	Silopi %7	İdil %7	Cizre %14	Nusaybin %29

Göç alan iller tablosuna bakıldığında İstanbul, Mersin ve Van kentlerine göç eden elli üç katılımcının yerleşim yeri bilgisine göre oluşturulan tabloya göre İstanbul'a göç edenlerin %43'ünü Yüksekova; Mersin'e göç edenlerin %36'sını Cizre ve Van'a göç edenlerin %86'sını Yüksekova'dan gelen göçler oluşturmaktadır.

Sokağa çıkma yasaklarının belli sürelerde yaşandığı yerlerde gerçekleşen göçlere bakıldığında göç eden insanların bulundukları yerlerden çok uzaklaşmadan yatay bir hareketlilik yaşadıkları görülmektedir. İl sınırı olan kentlere/ilçelere göç etmelerinin önemli bir nedeni sosyo-ekonomik nedenler olsa da yaşamak zorunda kaldıkları göç nedeniyle yerleştikleri yerleri geçici süreli yerleşkeler olarak görmeleri de belirleyici bir neden olmaktadır. Sokağa çıkma yasakları sürecinde yaşanan göç oranı %94 olmasına rağmen, çoğunluğun geri dönmesi, mülakatta yapılan aktarımlar ve gözlem üzerinden bu sonuca varılabilmektedir.

Nusaybin	**Cizre**	**Şırnak**	**Sur**	**Yüksekova**	**İdil**	**Silopi**
Batman %3	Şırnak %13	Silopi %40	Antalya %1	Hakkari %9	Mardin %44	Silopi %100
Cizre %5	Cizre %45	Şırnak %25	Bağlar %26	Iğdır %2	Batman %15	
Dargeçit %2	Mardin %4	Mersin %6	Kayapınar 38%	Mardin %2	İdil %29	
Denizli %5	Silopi %1	Cizre %21	Yenişehir 18%	Siirt %2	Muğla %3	
Diyarbakır %3	Batman %7	Bursa %2	Sur 12%	Şemdinli %4	Diyarbakır %3	
İdil %3	Mersin %4	Antep %2	Çınar %1	Van %53	Yalova %3	
İstanbul %8	İzmir %3	İdil %2	Lice %3	Yüksekova %29	Mersin %3	
Konya %2	İdil %7	Siirt %2	Mersin %1			
Mardin %23	Antalya %1					
Mazıdağı %3	Siirt %6					
Mersin %2	Hakkari %1					
Midyat %11	Adana %4					
Nusaybin %30	Kırıkkale %1					
Şırnak %2	Konya %1					

Tablo 49 **Göç edilmesi gerektiği bilgisinin kim tarafından verildiği**

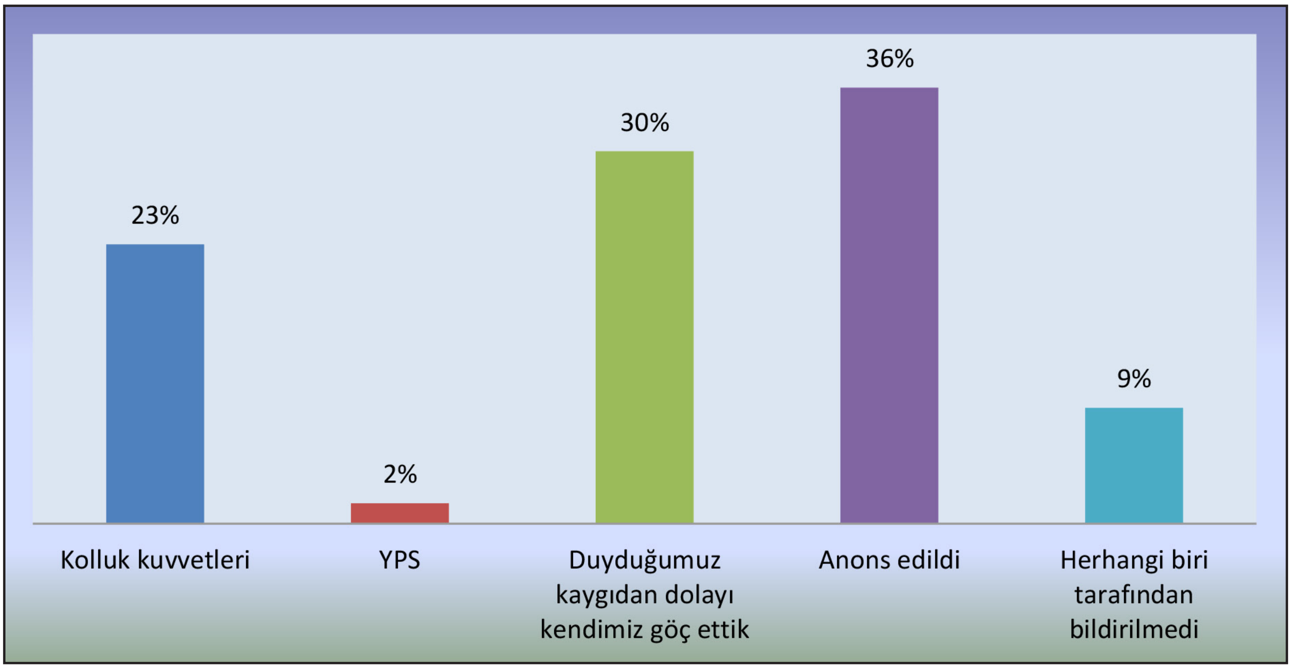

Katılımcıların %36’sı yaşadıkları yerlerden ayrılmaları gerektiği bilgisinin anonsla yapıldığını; %23’ü ise bulundukları yerlerden ayrılmak zorunda olduğu bilgisinin kolluk kuvvetleri tarafından verildiğini; %30’u yaşadıkları kaygı nedeniyle göç ettiklerini ifade etmişlerdir.

“Biz evden çıkmadık. Annem babam ve ben bizim evin bodrumunda kaldık, yanımıza komşumuz da geldi. Hemen hemen iki aya yakın öyle yaşadık psikolojimiz çok kötüydü. Su yemek sıkıntısı çekiyorduk. Hepimizin gözünde ateş, nefret fışkırıyordu. Hiç bir şekilde komşularımızla irtibata geçemedik kim ölü kim sağ bilmiyorduk. Anonsları duyabiliyorduk: ‘Ermeniler çıkın evlerinizden yoksa sizi yakarız.’”

“Bize çıkın buradan dediler anons ettiler, çıkmazsanız evinizi başınıza yıkacağız hepinizi öldüreceğiz dediler. Askeriye anons edince çocuklarım ağladı, öyle çıktık yoksa çıkmıyorduk.”[162]

“Kimse sormadı evinizde kalacak mısınız? Hiç kimse de bilmiyordu. Bir yardım sever söyledi bize, komşulardan öğrendik yasak olduğunu. Kaldığımızda darp edildik, işkence gördük ve çıkmaya karara verdik.”[163]

---

[162] Nusaybin, yaş 55.

[163] Nusaybin, yaş 36-49.

“Biz her iki taraftan da mağdurduk. Kimin bu olayları başımıza getirdiğini bilmiyoruz ki. Her iki taraf da geldi. Mağdur olduk.”[164]

“Çıkın buradan evinizi yıkacağız, gidin, sizi öldüreceğiz diyorlardı. Yani zaten ekmek yoktu, elektrik yoktu, su yoktu, hiçbir şey yoktu mecbur çıktık yani. Göç güzel değildi, biz çıktık ama mecbur kaldık. Hükümet diyordu çıkın, öleceksiniz.”[165]

“Evden çıkma nedenimiz askerlerin İŞİD ile bağlantılı olduğunu duyduk. Ölmekten değil, namusumdan korkuyordum.”[166]

---

[164] Yüksekova, yaş 40.
[165] İdil, yaş 55.
[166] Cizre, yaş 24.

Tablo 50 **Göç etme kararı kimlerle alındı**

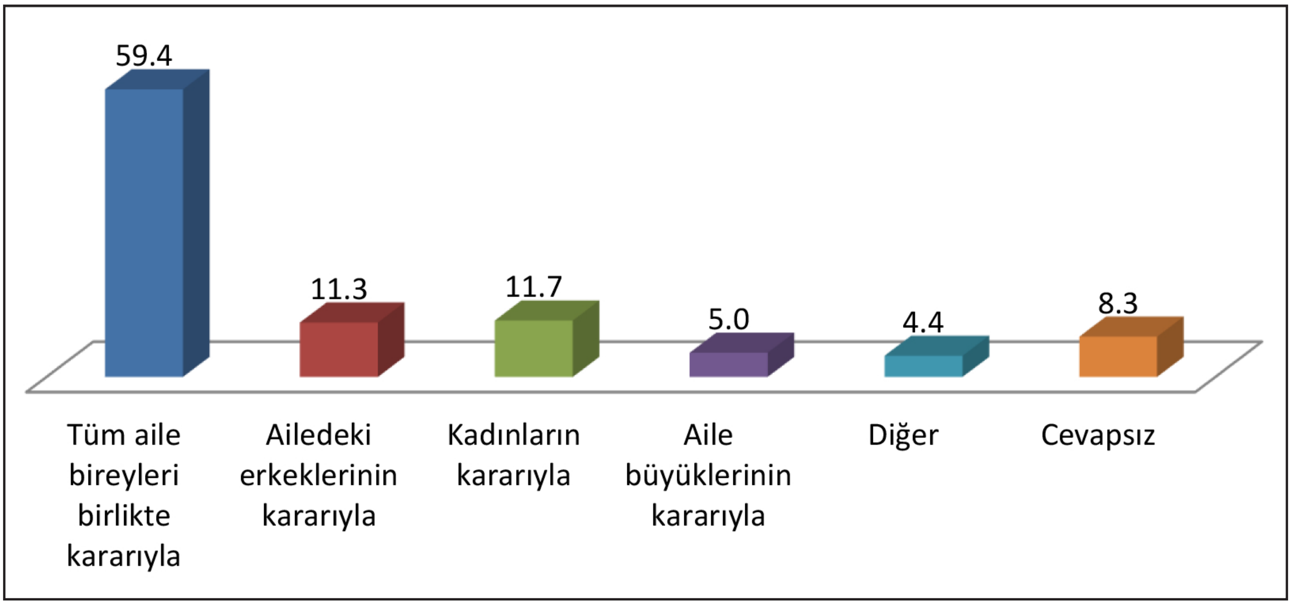

Katılımcıların %59'u göç etme konusunda tüm aile bireyleri ile ortak karar aldıklarını; %12'si kadınların kararı ile; %11'i ise ailedeki erkekler tarafından göç etme kararı aldıklarını belirtmişler. Göç etme kararının alınmasında çocukların duymuş oldukları korkunun da etkili olduğunu aktarılmıştır.

"Göç etme kararını ben aldım. Küçük emzirdiğim bebeğim ve üç öğrenci çocuğum vardı korkuyordum. Eşim zaten bırakmadı burayı, burada kaldı."[167]

"Göç kararını benle çocuklarım verdik."[168]

"Çıkma kararını ben de eşim de vermedi, şehit olan oğlum gidin sizi de öldürürler dedi."[169]

---

[167] Yüksekova, yaş 40.
[168] İdil, yaş 55.
[169] İdil, yaş 36.

Tablo 51 **Göç etme nedenleri**

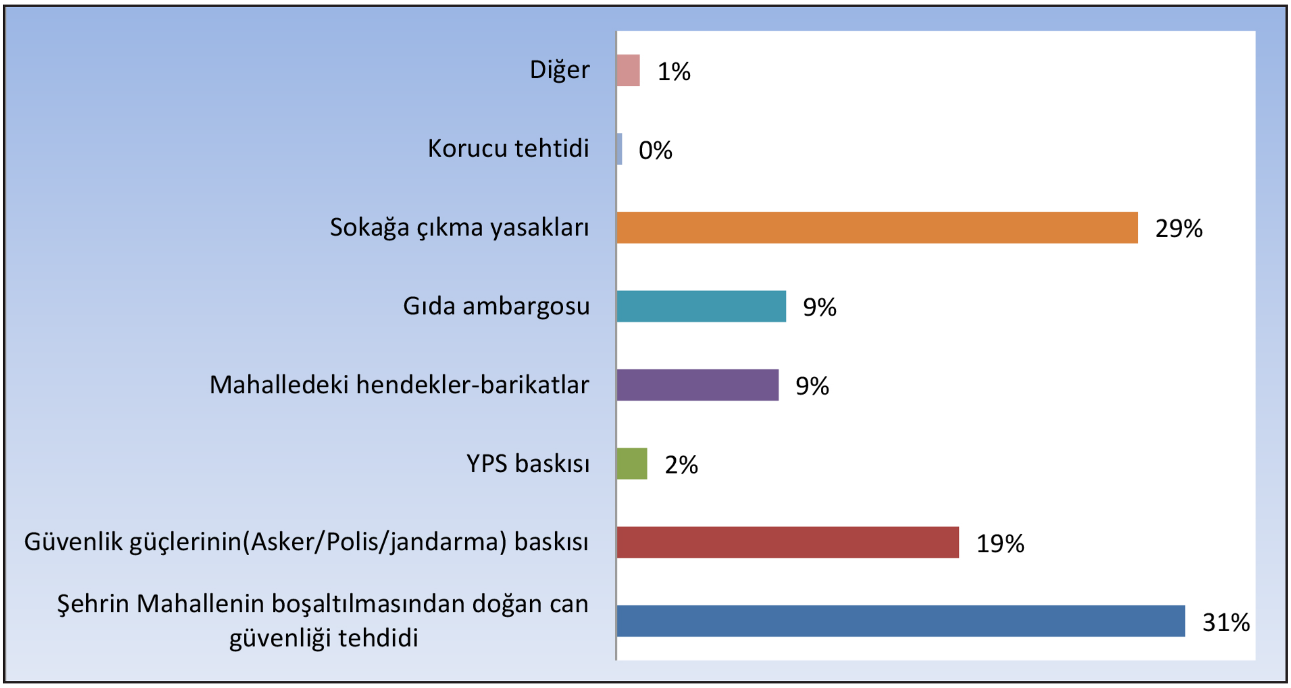

Yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda bırakılan görüşmecilerin göç etme nedenini, %31'i yaşadıkları mahallenin boşaltılmasıyla birlikte ortaya çıkan can güvenliğinin tehdidi; %29'u sokağa çıkma yasakları; %19'u ise güvenlik güçlerinin baskısı olarak ifade etmişlerdir. Göç etme nedenleri arasında güvenlik güçlerinin baskısı, sokağa çıkma yasakları ve can güvenliği tehdidi oldukça yüksek bir orana sahiptir.

BM, Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler klavuzunda, Ulusal yetkililerin, kendi yetki alanları dahilinde yerlerinden olmuş kişilerin korunmasını sağlamak konusunda öncelikli olarak görev ve sorumluluk sahibi olduğuna dikkat çeker:

"7. İlke, 1- Kişilerin yerinden edilmelerini gerektirecek herhangi bir karardan önce, ilgili makamlar, yerinden olmanın tümüyle önlenebilmesi için mümkün olan bütün uygun seçeneklerin incelenmesini sağlar. Hiçbir seçeneğin bulunmadığı durumlarda, yerinden etmenin ve bunun olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi için gereken bütün önlemler alınır.

2- Bu tür bir yerinden etmeyi gerçekleştiren makamlar, mümkün olan en iyi şekilde, yerinden olan kişilere kalacak uygun bir yer temin edilmesini, bu tür yerinden etmelerin yeterli düzeyde güvenlik, gıda, sağlık ve temizlik koşulları sağlanarak ve aynı ailenin fertlerini birbirinden ayırmaksızın uygulanmasını sağlarlar.

9. İlke, Devletler, yerli halklar, azınlıklar, köylüler, göçerler gibi topraklarına özel bağımlılıkları ve bağlılıkları olan grupların yerlerinden edilmekten korunmaları konusunda özel bir sorumluluk altındadırlar."[170]

---

[170] Ülke içinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler. Birleşmiş Milletler.

Tablo 52 **Göç sürecinde Herhangi bir yardım yapıldı mı?**

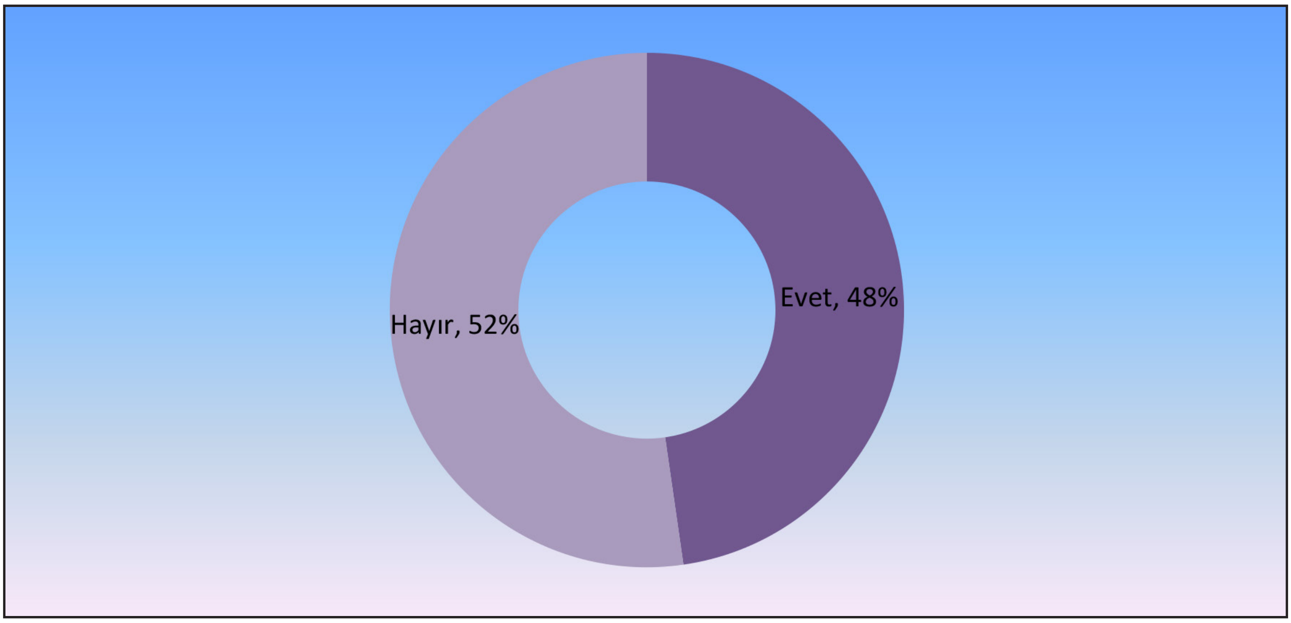

Göç sürecinde katılımcıların %52’sine herhangi bir yardım yapılmadığı; %48’ine ise yardım yapıldığı görülmektedir. Oysaki yerinden etmeyi gerçekleştiren makamlar, mümkün olan en iyi standartta, yerinden edilen kişilere kalacak uygun bir yer temin etme, yeterli düzeyde güvenlik, gıda, sağlık ve temizlik koşulları sağlama ve aynı ailenin fertlerini birbirinden ayırmaksızın uygulanmasını sağlamakla yükümlüdür.[171] Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, ülke içinde yerinden edilenlerin her türlü sosyo-ekonomik haklarının güvence altına alınması ile ilgili birçok hüküm içerir. Tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların yarısından fazlası göç sürecinde herhangi bir yardım yapılmadığını belirtmiştir.

“Belediye bize çok yardım etti. Yemek veriyordu, su veriyordu, belki ilaç atmışlardır deyip hazır su veriyorlardı.”[172]

“Kaplıcaya gittik, o yerde kaldık sekiz ay boyunca. Her bir çocuğum bir evdeydi, paramparça olduk hepimiz.Üç aileydik, her biri bir yere gitti, benle kocam orda kaldık. Orda da perişan olduk. Çok sıcaktı, sivrisinek, akrep yılan her şey vardı. Hiç kimse de bizi sormadı. Sadece oranın kaymakamı bizimle ilgilendi. Hiç kimse sormadı. Kaymakam bize yardım falan topluyordu gönderiyordu. Ev kirası veriyordu, kızım okula gidiyordu. üç yüz tane çocuğu topladı gönderdi okula. Çok iyiydi gerçekten.”[173]

---

[171] BM Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeleri, 7. İlke

[172] İdil, yaş 36.

[173] Şırnak, yaş 47.

"Kimse bize yardım etmedi parti de birkaç kere yardım etti. Devletin verdiklerini almıyorduk ama bazen açtık alıyorduk. Zaten bir şeyde vermiyorlardı yasaktan Mardin'e gittiğimiz zaman."[174]

……

"Bir gün bile bir yardım etmediler, kiramızı vermediler, haram olsun hiçbir şey vermediler."[175]

……

"Kimse yardım etmedi bize, erzak yardımı bile almadık."[176]

……

"Kimseden yardım istemedik, aç tok kendi evimizdeydik, hiç kimse yardım etmedi. Belediye hiçbir yardım vermedi. Memleketimizi yıkmasınlar, yaşananlar geçti bitti. Sağız ya ona da şükrediyoruz. Herkes eksiklik gördü, rezillik yaşadı."[177]

---

[174] Nusaybin, yaş 55.
[175] Nusaybin, 50-64 yaş aralığı.
[176] İdil, yaş 55.
[177] Şırnak, yaş 58.

Tablo 53 **Göç sürecinde yaşanan sorunlar nedeniyle yardım istenen kişi ya da kurumlar**

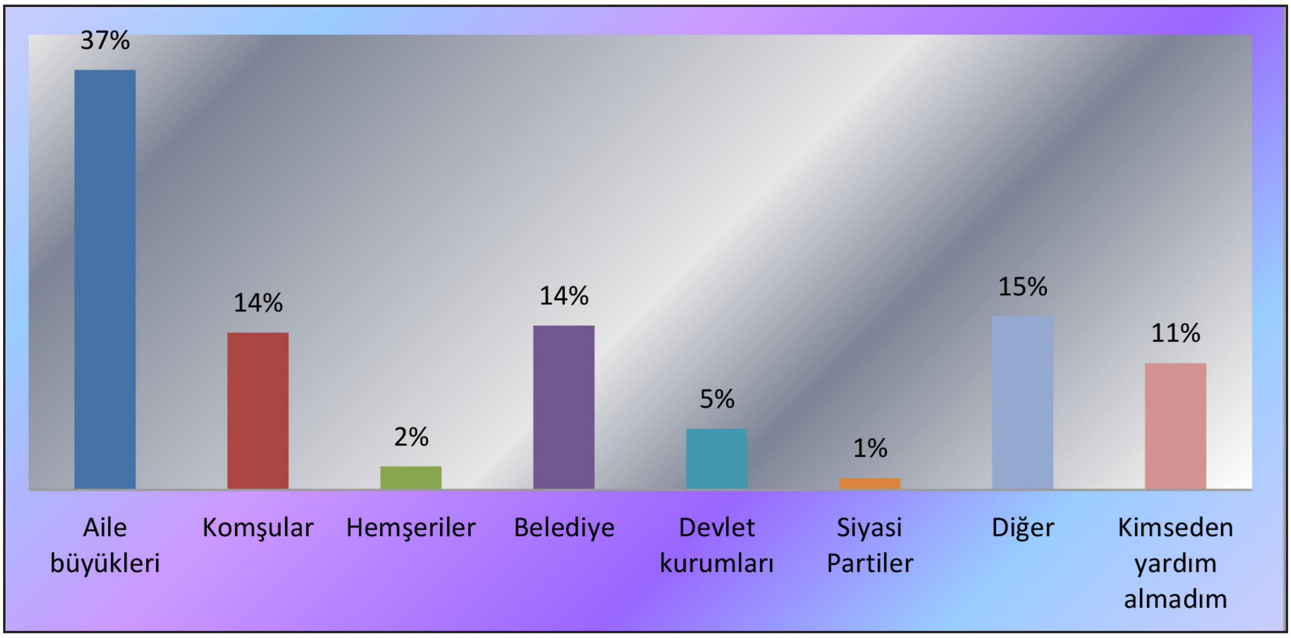

Katılımcıların %37'si yaşadıkları zorlu süreçlerde ilk olarak aile büyüklerinden; %14'ü komşularından ve belediyeden; %5'i devlet kurumlarından yardım istediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %11'i hiç kimseden yardım almadığını belirtmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcılar çatışma süreci ve sonrasında devlet kurumlarının sosyal yardım konusunda destekleyici olmadıkları gibi gelen yardımların da iletilmesine engel olduklarını aktarmıştır. 2016 çıkartılan bir KHK ile birçok sivil toplum örgütü kapatıldı. Bu durum özellikle göç etmek zorunda kalan aileleri etkilemiş ve sivil toplum örgütleri tarafından sınırlı da olsa yapılan yardım kesintiye uğramıştır.

Tablo 54 **Alınan yardım türleri**

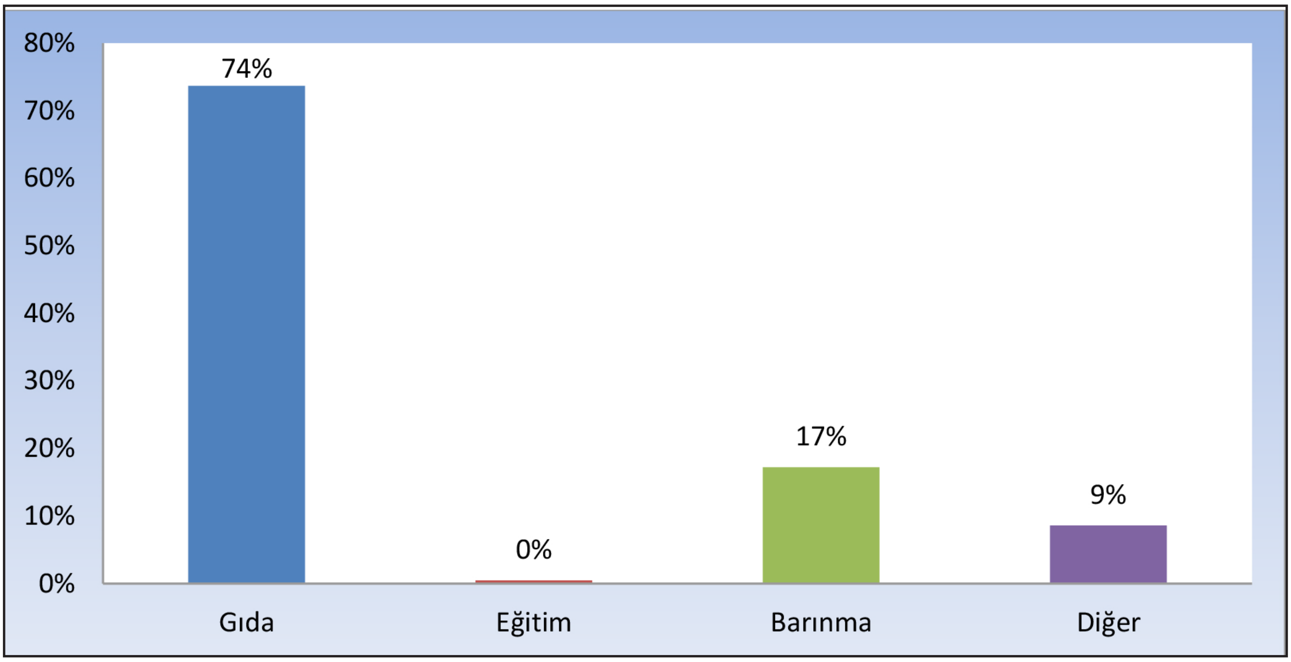

Göç sürecinde yardım aldığını belirten 210 katılımcının %74'üne gıda yardımı; %17'sine barınma yardımı; %9'una ise farklı/çeşitli yardımlar yapılmıştır.

Zorunlu göçe maruz kalmış bütün kişiler yeterli yaşam düzeyi hakkına sahip olup "yetkililer, koşullar ne olursa olsun, ayrım gözetmeksizin ülke içinde yerinden olmuş kişilere en azından temel gıda ve içilebilir su; temel barınak ve konut; uygun kıyafet; temel tıbbi yardım ve sıhhi temizlik temin eder ve yerinden edilen kişilerin bu imkanlara güvenli bir şekilde ulaşmalarını" sağlamakla yükümlüdür.[178] Yapılan gıda yardımlarını güvenli bulmadıklarını söyleyen kadınlar da olmuş, bazı ürünlerinin tarihlerinin geçtiğini veya bozuk olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan görüşmelerde bu durumun gıda yardımını gönderen kurum ve yerinden edilenler arasında ciddi bir güven zedelenmesine yol açtığı görülmüştür.

"Ben köyde olduğum sürece bir çuval un geldi, hani belediyenin gönderdiği. Ama o unun sanki tarihi geçmişti, kimse yiyemedi. Kumtepe köyünde, Kumçatı belediyesi göndermişti. Düşün, günlerce sebzesiz kalıyorduk, sebze yoktu yiyelim. Erzak gönderdiler ama yiyemiyorduk. Mesela pirinçleri kokuyordu yiyemiyorduk, bulgurları döküyorduk. her şey çürüktü, her şey yiyemiyorduk."[179]

---

[178] BM Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeleri, 18. İlke

[179] Şırnak, yaş 39.

"Evdeki gıdanın güvenli olup olmadığını bilmiyorduk. İçine ilaç mı koydular başka bir şey mi bilmiyorduk."[180]

"Yapılan gıda yardımının özensizliği ve küflenmiş oluşu kendimizi dilenci gibi hissettiriyor."[181]

---

[180] Yüksekova, yaş 40.

[181] Diyarbakır, yaş 18-28 aralığı.

4.4. Göç Sonrası

Tablo 55 **Göç sürecinde yaşanan maddi zararlar**

	Evet	**Hayır**	**Cevap Yok**
Ev ve ev eşyaları	93%	7%	0%
Bağ-Bahçe-Tarla	50%	49%	1%
İş yeri	38%	62%	0%
Ulaşım araçları	17%	83%	0%
Küçükbaş/Büyükbaş hayvan	32%	68%	0%

Katılımcıların %93'ü ev ve eşyalarına zarar verildiğini; %50'si bağ, bahçe, tarlalarının zarar gördüğünü; %32'si iş yerinin zarar gördüğünü; %17'si ulaşım araçlarının zarar gördüğünü; %32'si ise hayvanlarının zarar gördüğünü ifade etmişlerdir.

Ev ve eşyalarının zarar gördüğünü belirten katılımcılar yaşadıkları yerlere geri döndüklerinde ev kiralamak veya yeni eşyalar almak gibi maddi sıkıntılar yaşadıklarını aktarmışlardır. Öte yandan, geri döndüklerinde evlerinin ve eşyalarının zarar görmesinden dolayı psikolojik olarak da etkilendiklerini belirtmişlerdir. Yapılan tahribat ile hem ulusal hem de uluslararası sözleşmeler ihlal edilmiştir. Anayasa'nın 35. Maddesi ile ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin EK 1 No'lu protokolün 1. Maddesi uyarınca herkes mallarının dokunulmazlığına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakkın yüksek oranda ihlal edildiği görülmektedir.

"Devlet ne kapılarımızı bırakmıştı ne pencerelerimizi ne televizyonumuzu ne tabaklarımızı hiçbir şeyimizi bırakmamışlardı. Bina haricinde sadece ev içi eşyalarına elli bin TL'lik zarar vermişlerdi. Bina için üç yüz bin TL'lik harcama yaptık. Geri döndüğümüzde eşyalarımızın bir kısmını yakmışlardı, yakamadıklarını da dışarı çıkarmışlardı, içinde uyumuşlardı, yağ dökmüşlerdi, pisletmişlerdi. Biz hiçbirini kullanmadık. Yatak odama bomba isabet etmişti ve duvar eşyaların üzerine çökmüştü."[182]

---

[182] Yüksekova, 40.

“Evim yerle bir oldu, kolluk kuvvetleri kendi evimin içine affederseniz sıçmışlardı. Çocuklarımın gözlerindeki korkuyu asla unutmayacağım.”[183]

“Biz çıktıktan sonra evi yıktılar sonuna kadar kalmıştık sonunda çıktık evimizi yıktılar, bozdular, eşyalarımızı yaktılar. Salondaki camımıza ateş attılar, patladı üstümüze geldi hepsi.”[184]

“Bütün kapılarımızı kırmışlardı, apartmanın kapısını da kırmışlardı, camlarımızı da kırmışlardı. Bütün duvarlara yazılar yazılmıştı. Erzaklarımızı götürmüşlerdi. Kayınpederim adımızın yazıldığı bir saat yapmıştı hapisteyken, güzeldi, onu da götürmüşlerdi.”[185]

“Dükkanımız vardı, abluka sürecinde kapatmak zorunda kaldık. Zaten içindeki her şey yağmalanmıştı daha sonra. Ekonomik olarak çok etkilendik. Evimiz sokağa çıkma yasağında çok zarar gördü. Bütün hayvanlarımız, bahçemiz yok oldu. Elimize hiçbir şeyimiz kalmadı.”[186]

“Evime havan topu attılar, delik açıldı, eşime bu defa gittik dedim, öldük dedim, ağladım ağladım. Çocuklarım telefon açtılar, dedim öleceğiz bu defa. Silahla ateş ediyorlardı bize, evimiz başımıza yıkılacaktı.”[187]

“Bütün eşyalarımız tabaklarımız gitti. Yasaklardan sonra gittik belediyeye. Bütün ev yıkıldı, eşyalarımız gitti.”[188]

“Göç etmek istediğimizde kendi aracımız yakılmıştı, kimseden de yardım alamadık. Çünkü zaten herkes bizim gibi zor durumdaydı.”[189]

“Evimizi yeni yapmıştık daha içinde doğru dürüst oturamadık. Eşyalarımız yeniydi. O yüzden bırakıp gitme gibi bir niyetimiz yoktu. Varımız yoğumuz bir tek o evdi. Bu evin her şeyinde el emeğimiz var. Temizliğe gittim, çocuklarım temizliğe tarlaya gittik bu evi yaptık. Yasaktan sonra evimize geldiğimizde kimse yoktu. Her yer kan kokusuydu. Kapılarımızı, eşyalarımızı her şeyi yıkmışlardı. Bazı hayvanlar sağ kalmıştı ama hepsi sersem sersem dolaşıyordu."[190]

---

[183] Cizre, yaş 35.
[184] Nusaybin, yaş 55.
[185] Şırnak, 36-49 yaş aralığı.
[186] Cizre, yaş 63.
[187] Nusaybin, yaş 50.
[188] Nusaybin, 36-49 yaş aralığı.
[189] Cizre, yaş 25.

Tablo 56 **Hanenin şu anki maddi durum tablosu**

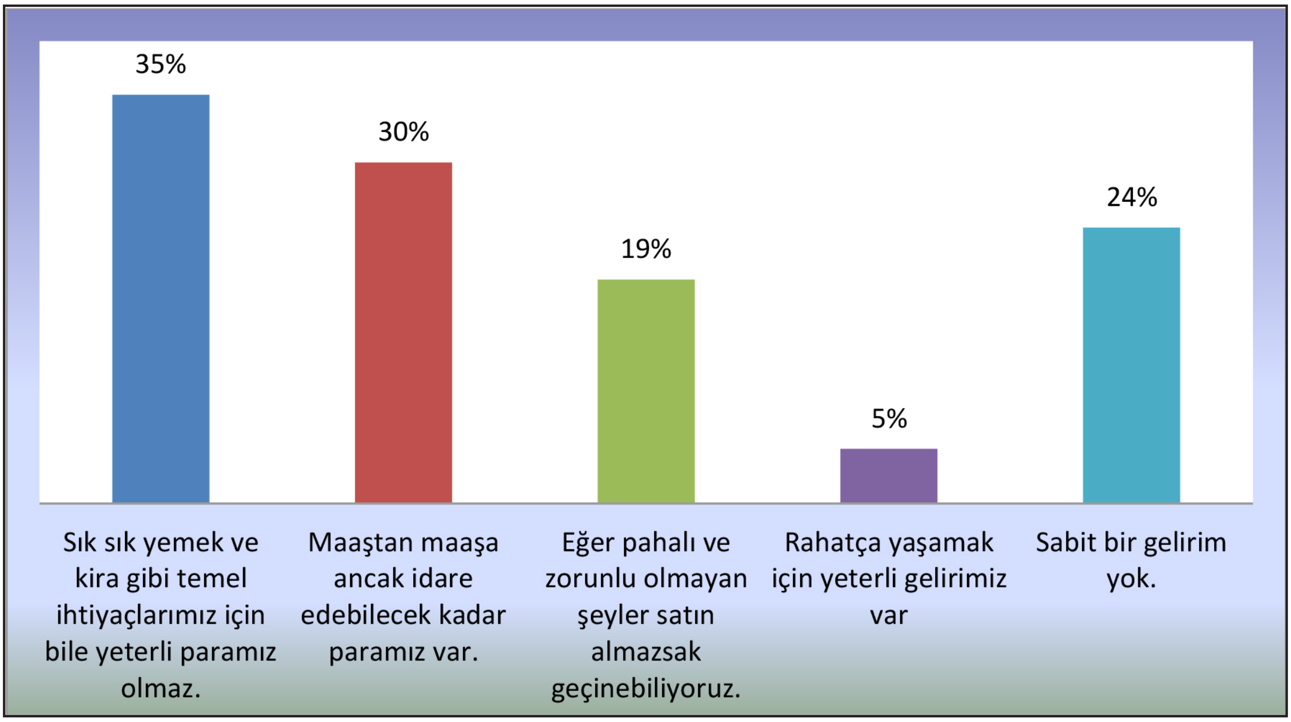

Katılımcıların %35'i temel ihtiyaçları karşılamak için yeterli bir ekonomik koşula sahip olmadığını; %30'u maaştan maaşa ancak idare edecek bir bütçeye; %19'u temel ihtiyaçları karşılayacak yeterlilikte bir bütçeye sahip olduğunu belirtmiştir. Yine katılımcıların %24'ü sabit bir gelirinin olmadığını; %5'i ise ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir.[191] Tabloda da görüldüğü gibi katılımcıların %95'i göç sonrası süreçte maddi olarak zorlandıklarını belirtmişlerdir.

"Komşularım sayesinde ayakta duruyorum ama onlar da ne yapsın, hepsi çok fakir."[192]

"Bütün ev yıkıldı, eşyalarımız gitti. Şimdi etrafımdakiler bir şeyler verdi, birkaç tabak çanak."[193]

---

190 Cizre, yaş 55.
191 Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.
192 Cizre, yaş 18-28 aralığı.
193 Nusaybin, 36-49 yaş aralığı.

“Ekonomik durumumuz şu an ne iyi ne de kötü, normal. Tabi ki eskisi gibi değil, bu krizde biliyorsunuz eskisinden daha kötü.”[194]

……

“Eşim kör üç ayda bir maaşı var öyle geçiniyoruz. Eskiden durumumuz daha iyiydi. 1990 öncesi bizim toprağımızdı, koyunlarımız vardı sonra her şeyi sattık İdil’e geldik onu da yaktılar yıktılar.”[195]

……

“Eğitim ve öğretime bir sene boyunca ara verdik. Şu an dokuz kardeşiz, eğitime devam etmekte zorluk yaşıyoruz. Babam serbest meslekte iş yapıyor, e haliyle devamlı işi yok. Bu yüzden de psikolojik olarak etkileniyoruz.”[196]

……

“Okuma yazma bilmiyorum okula hiç gitmedim. Ben ve altı çocuğum beraber kalıyoruz. Bir kızım beş oğlum var. Kira da kalıyorum çocuklarımı evlendiremiyorum param yok, işleri yok.”[197]

……

“Evimiz yıkıldı, eşyalarda gitti zaten şuan Allah ne verdiyse o şekilde geçiniyoruz ne olsa yani. Oğlum eskiden belediye de çalışıyordu şimdi gitti. Çalışan yok.”[198]

……

“Evim dağınıktır kusura bakmayın, ama bu halde olunca temizlesem de toplanmıyor, psikolojim bozuldu. Komşularım olmasaydı açlıktan ölecektik.”[199]

……

“Terliğimizi bile alamadık. Küçük torunuma yeni bir terlik almıştık, saklamıştı tam evden çıktık, torunum yeni aldığım terliğimi getirin diye ağlamaya başladı yirmi gün boyunca ağladı ağladı, daha sonra unuttu. Hiçbir şey yoktu ne yemek ne su çaresizdik gittiğimiz yerde kendimize bir şeyler aldık. Elli kişi birlikte yaşıyorduk, utanıyorduk. Kendi evimizi terk etmek zorunda kaldık şimdi de bambaşka bir yerde hem maddi hem manevi anlamda zorlandık. Geldiğimizde evimiz yanmıştı, hayvanlarımız yanmıştı.”[200]

---

[194] Yüksekova, yaş 40.
[195] İdil, yaş 55.
[196] Şırnak, yaş 19.
[197] Nusaybin, yaş 55.
[198] İdil, yaş 55.
[199] İstanbul, 29-35 yaş aralığı.
[200] Cizre, yaş 50.

Tablo 57 **Göçün ilk dönemi ve şu anki mali durum tablosu karşılaştırması**

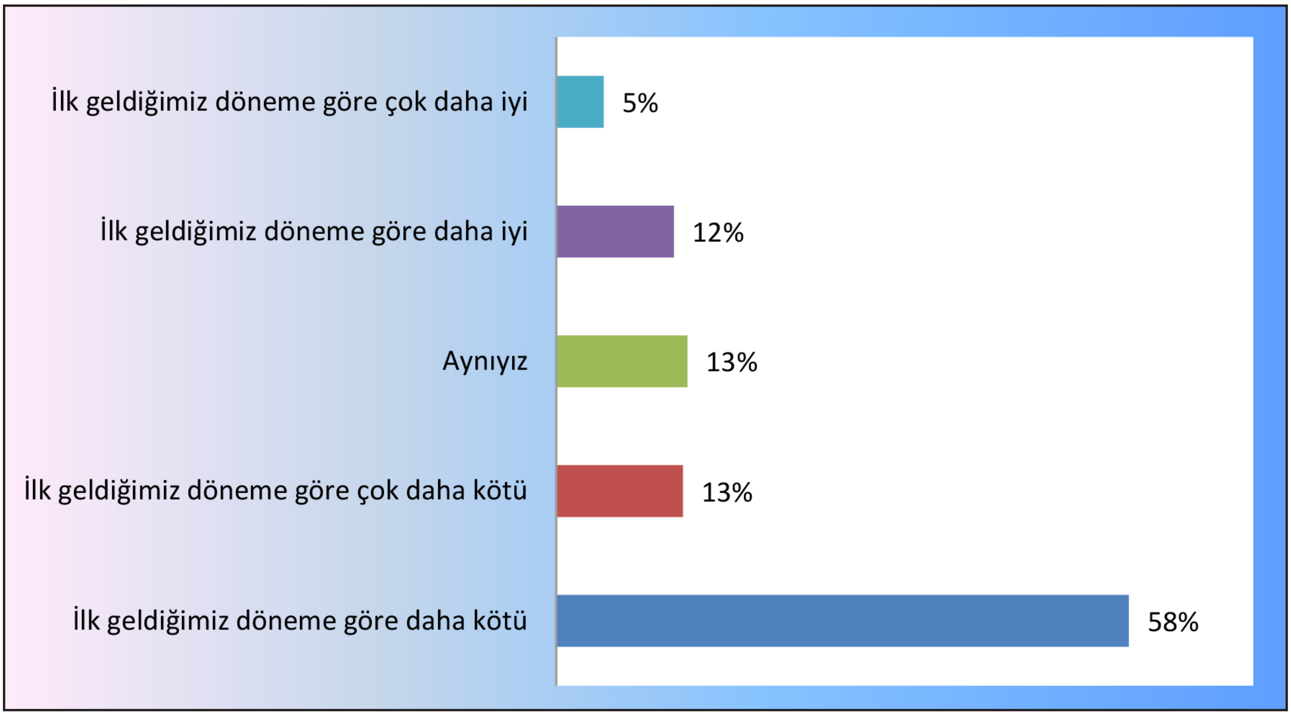

Katılımcılar göç öncesi ve şu anki ekonomik durumları arasındaki değişimin geçmişle kıyaslandığında %71'i daha kötü/çok daha kötü olduğunu; %17'si daha iyi/çok daha iyi olduğunu; %13'ü ise bir değişimin olmadığını belirtmiştir. Yerinden edilmenin ilk ve son dönemini kıyasladığımızda katılımcıların maddi durumunun büyük ölçüde daha da kötüleştiğini görüyoruz. Görüşme yapılan hanelerde katılımcılar çatışma öncesi ve sonrası gelir durumlarında ciddi farklar olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra bölgede uzun süren sokağa çıkma yasakları hanenin geçimini sağlayan bireylerin uzun bir süre çalışamamasına yol açmıştır. Özellikle uzun süren sokağa çıkma yasakları informel sektörlerde çalışan kişilerin işlerine devam etmesini engellemiş ve bu durum hanelerin ekonomik durumunda ciddi kayıplara neden olmuştur.

"Yasaktan önce eşimin engelli maaşını alıyorduk. Yasaklar başlayınca maaş kesildi."[201]

"Durumumuz şuan daha kötü mahallemiz bozuldu biz mahallemizde mutluyduk."[202]

"Nusaybin'de en azından başımızı sokabilecek bir evimiz vardı onu da bize çok gördüler."[203]

---

201 Diyarbakır, 50-64 yaş aralığı.
202 Nusaybin, yaş 55.
203 İstanbul, 29-35 yaş aralığı.

“Maaştan maaşa idare ediyoruz. Düzenli yardım almadım, bir defadan başka almadım.”[204]

“Yasak kalkana kadar gelmedik Silopi’ye. Adana’dan Batman’a geldik, ev kiraladık öyle orda kaldık. Hem kız kardeşimde oradaydı bazen onlara tutunuyorduk. Ne yapalım ekmek yoktu hazır alıyorduk paramız da yoktuk muhtaç olduk bir anda kıştı ne yapalım.”[205]

---

[204] Şırnak, yaş 25.
[205] Silopi, yaş 56.

Tablo 58 **Göç sonrasında çalışmaya başlayan aile bireyleri (kadın) tablosu**

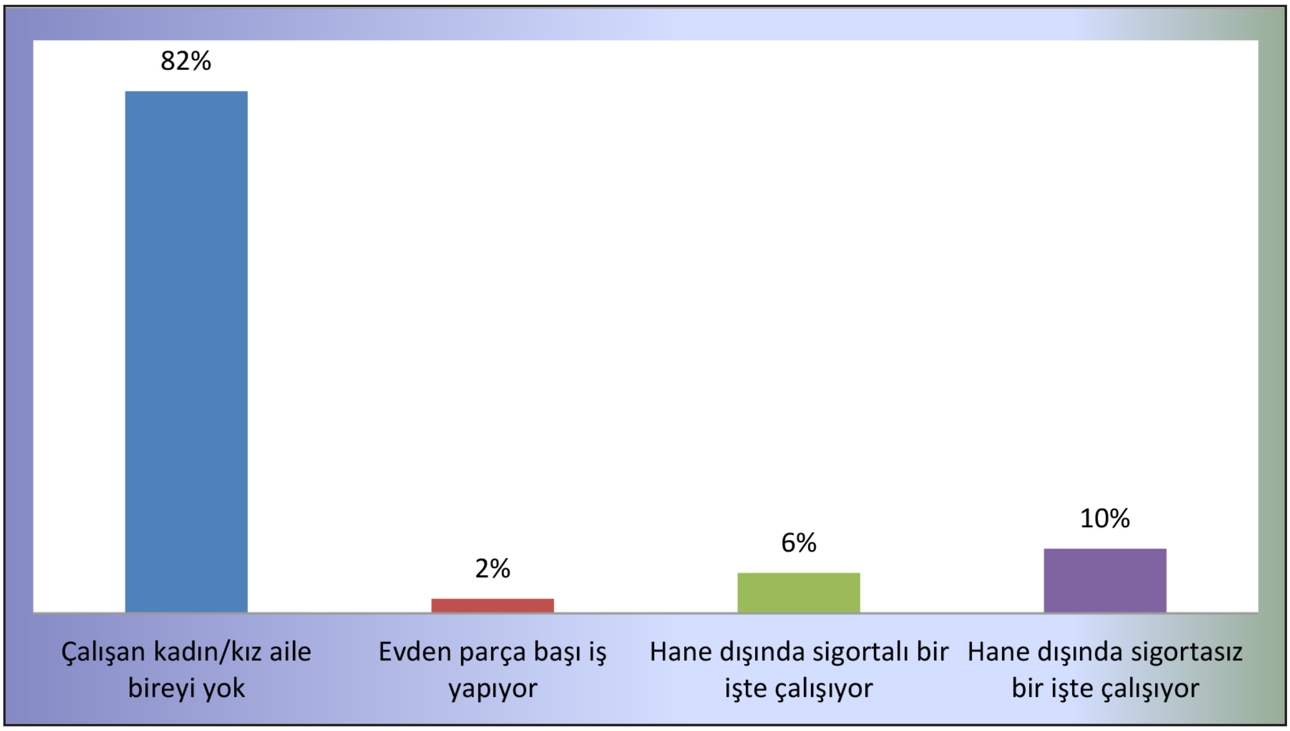

Katılımcıların %82'si göç sonrasında hanede çalışmaya başlayan kadınların olmadığını; %10'u kadınların sigortasız işlerde çalıştığını; %6'sı sigortalı bir işte çalıştığını; %2'si ise evde parça başı iş yaptığını belirtmiştir. Ayrıca yasaktan sonra okullarını bırakıp mevsimlik işçi olarak çalışmaya başladığını belirten genç kadınlar da olmuştur. Katılımcılar, yaşadıkları yerlerin yıkılması, tahrip edilmesi sonucu zaten az olan iş olanaklarının neredeyse yok denecek kadar azaldığını belirtmişlerdir. Çatışmalı sürecin üzerinden üç yıl gibi bir zaman dilimi geçmesine rağmen yetkililerin kadınların çalışma hayatına dahil edilmesi ile ilgili henüz bir katkı sağlamadığı görülmüştür.

"Evde maaş alan yok, iki çocuğum işe gidiyor, ben de bazen lokantaya gidiyorum çalışmaya. Göçten önce durumumuz daha iyiydi. Evimiz vardı, bahçemiz, hayvanımız vardı. Göçten önce çalışan kadın vardı, cezaevindeki kızım çalışıyordu. Önceden kendi evimdi şimdi kiradayım."[206]

"Yasak dönemi başlamadan çalışıyordum fakat daha sonra yasak başlayınca işe gidemedim. Bu süre boyunca psikolojik sıkıntılar yaşadım. Ev eşyalarımız zarar gördü. Artık eskisi gibi sosyal yaşantı yok, sokağa daha az çıkıyorum. Gece olduğu zaman hala bir şeyler olacak diye çok korkuyorum."[207]

---

[206] İdil, yaş 36.
[207] Cizre, yaş 19.

Tablo 59 **Göç öncesi yaşanılan konut durum bilgisi**

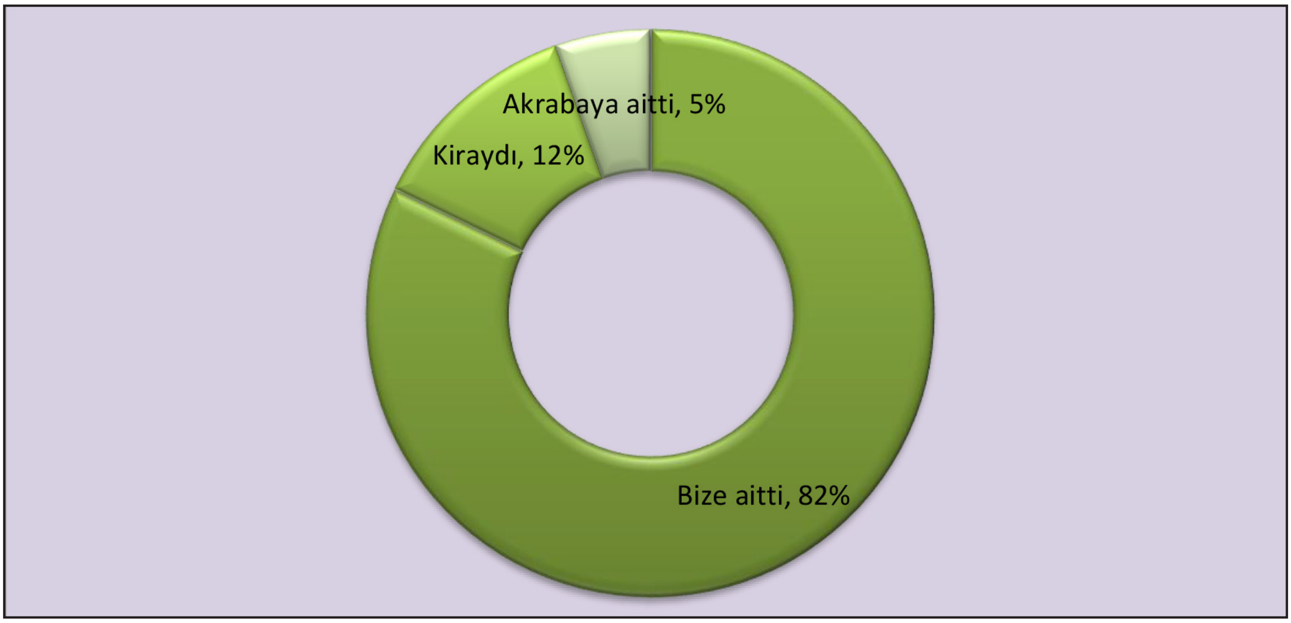

Sokağa çıkma yasakları öncesinde katılımcıların %82'si kaldıkları konutun kendilerine ait olduğunu; %12'si kirada olduklarını; %5'i ise akraba evinde kaldığını belirtmiştir.

"1990 döneminde de göç yaşadık. Köyümüzü yaktılar etrafına bomba atıyorlardı. Biz kaçtık geldik. Kaç senedir geldik işte yine savaş oldu, bak evimizi yıktılar bozdular. Biz bu evde oturmuyorduk arka mahalledeydi, evimizi yıktılar."[208]

……

"Evimizi yaktılar, yıktılar. Zaten kaynımın eviydi bizim bir hakkımız yok."[209]

……

"Suriye'de de hakkımız yediler, çok kötü durumdaydık. Kamışlo'dan geldik. Suriye'de çocukları öldürüyorlardı, kaç tane komşumun çocuğunu öldürdüler. Çocuklarım ölmesin diye kaçtım, bir gece saat 3'te kaçtık, geldik buraya. Buraya geldiğimizde de çok perişan olduk. Yardım ettiler, yiyecek, giyecek her türlü yardımı yaptılar Nusaybin'de. Yedi yıl kaldık ve istediğiniz kadar kalın dediler bize. Sonra biraz rahatlayınca kendimize yeni bir ev tutmaya karar verdik ama yasaklarda hala o evde kalıyorduk. Ev başımıza yıkıldı."[210]

……

"Hiçbirimiz çalışmıyoruz, bu ev bize ait. Evimiz hasarlı."[211]

---

[208] İdil, yaş 55.
[209] Nusaybin. Yaş 55.
[210] Nusaybin, 36-49 yaş aralığı.
[211] Şırnak, yaş 58.

Tablo 60 **Göç sonrası konut durum bilgisi**

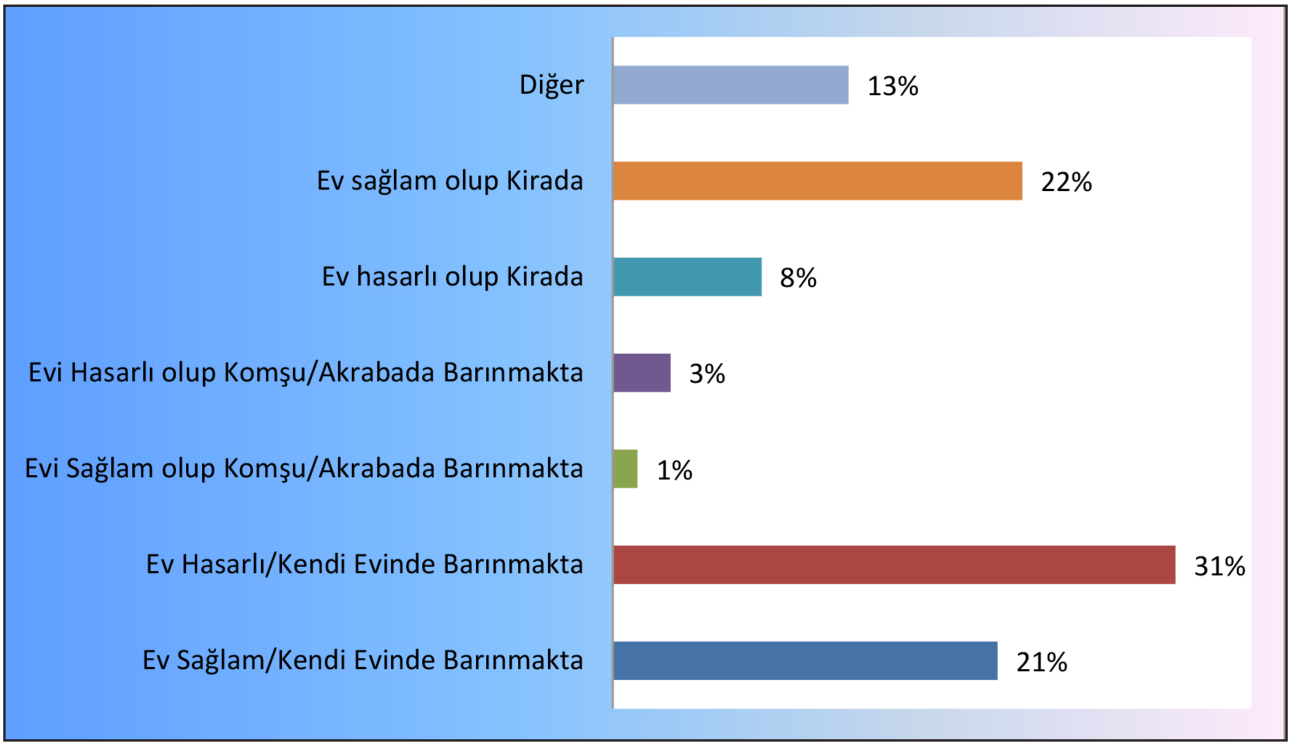

Sokağa çıkma yasakları sürecinde göç yaşamak zorunda kalan ailelerin geri dönüş sürecinde katılımcıların %31'i evlerinin hasar görmüş olmasına rağmen kalmaya devam ettiği; %21'i evi sağlam olduğu için aynı yerde barınmaya devam ettiği; %22'si evi sağlam olmasına rağmen başka bir konutta kiracı olarak yaşamaya başladığını belirtmiştir.

"Bu ev bize ait. Evimiz hasarlı. Evin dışına baktılar, içine bakmadılar. İç hasar vermediler bize. Bir tek bu ev kaldı her yer yıkıldı, bütün evler işaretli, yıkılacak."[212]

……

"Büyük yasak kalktıktan sonra bir süre kadar, bir ay kadar gidemedik, ev aradık, kiraladık. Bazen kaçak bir şekilde gelip eşyalarımıza bakıyorduk, almaya çalışıyorduk. Durumum olsa ben de ev alırdım, bu ev bizim değil. Şimdi bize çıkın diyorlar ama çıkmıyoruz. Biz kalacağız bakalım Allah ne gösterecek."[213]

……

"Sokaklarda kaldık dükkanların önünde kartonların üstünde uyuduk hiç bir şey kalmadı bize. Ha bizi barındıracak kimse yoktu kimsenin bir şeyi yoktu. Bu bodrumu tuttuk temizlediler öyle girdik içine. Evime roket değdi."[214]

……

---

212 Şırnak, yaş 58.
213 Nusaybin, 50-64 yaş aralığı.
214 Diyarbakır, yaş 60.

“Evi yıktırmayalım dedik. Eğer yıktırsaydık temelli giderdi. Yıktıranların birçoğu pişman oldu. Çünkü ne devlet ödeme yaptı ne de kendileri tekrar evlerini yapabildiler.”[215]

……

“Biz de kaçtık, kaçtık hiçbir şey almadık yanımıza. Kiraya çıktık paramız yoktu çok fazla rezillik gördük. Eşim yoktu, iki ev, dükkan, eşya, ne desen hiçbir şey yoktu, kalmamıştı. Top vardı her yerde.”[216]

……

“Ortada kaldık öyle ne yapalım. Yıkılan evimin parasını vermediler ayakkabımın parası kadar bile vermediler, eşyalarım hiçbir şeyim. Hakkımı almak istiyorum.”[217]

---

[215] Yüksekova, yaş 40.
[216] Silopi, yaş 56.
[217] Diyarbakır, yaş 60.

Tablo 61 **Konutun hasar tespit bilgisi**

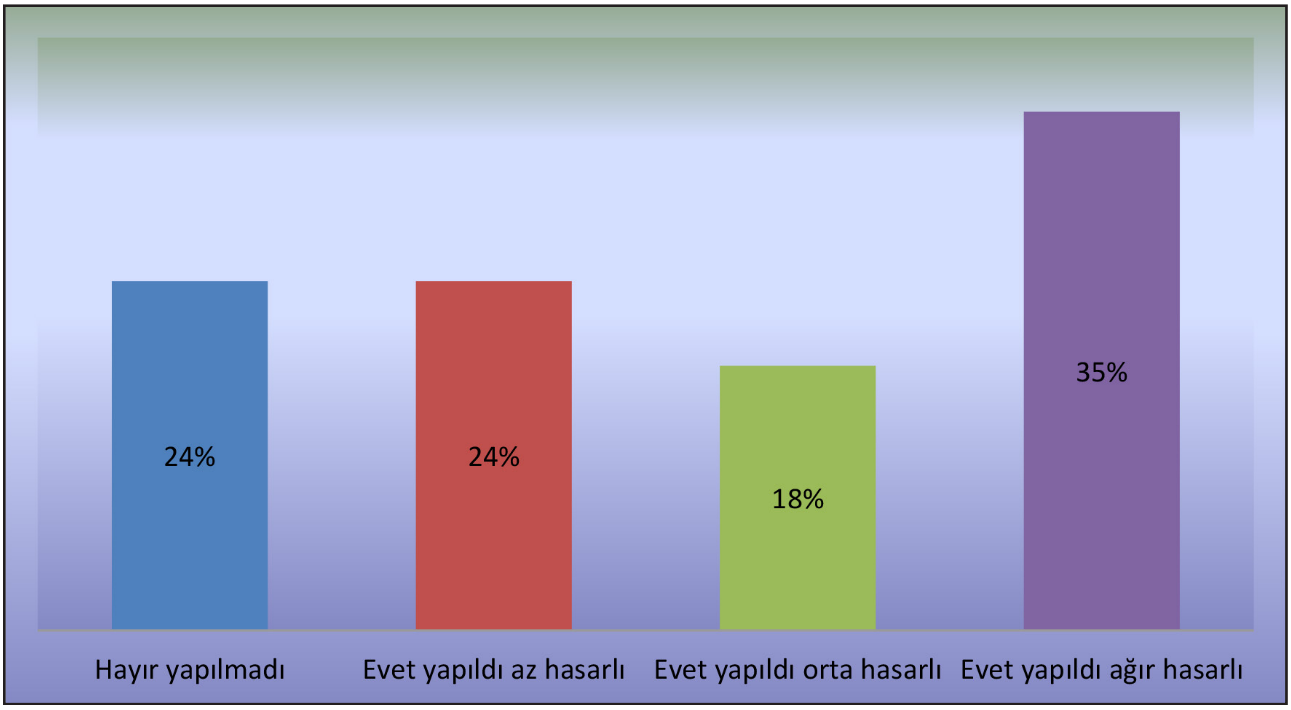

Katılımcıların %35'i sokağa çıkma yasakları sonrasında konutlar için yapılan hasar tespit çalışmasında evlerinin ağır hasarlı olarak tespit edildiğini; %24'ünün az hasarlı olarak tespitinin yapıldığı; %18'inin orta hasarlı olarak tespit edildiğini; %24'ü konutlarıyla ilgili hasar tespit çalışmasının yapılmadığını belirtmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların bir bölümünün orta hasarlı ya da ağır hasarlı evlerde yaşamaya devam ettikleri görülmüştür.

"Sur'da ki yaşamım çok güzeldi. Eşimin dükkanı için yıkım kararı verildi."[218]

"Bahçem vardı, ineğim vardı hepsi yandı evimi yaktılar, azıcık para veriyorlardı biz kabul etmedik hala evimizin kapısı yok. Evimizi yıkmak istediler biz kabul etmedik. Devlet geldi dedi yıkacam biz kabul etmedik dilekçe verdik yeni yapmıştık evi. Gönlümüz evleydi, yıkılmasın dedik devlette hiç bir şey yapmadı o kadar zararımız da bizimle kaldı."[219]

"Evimiz hasarlı fakat devlet ne yıkıyor, ne de onarıyor."[220]

---

[218] Diyarbakır, 36-49 yaş aralığı.
[219] İdil, yaş 55.
[220] Cizre, yaş 63.

“Devletle hiçbir şekilde muhatap olmak istemiyorum. İki çocuğum hasta tedavi ettirmem gerekiyor ama maddi durumumuz yok. Evimiz ağır hasarlı hala.”[221]

“Evimiz hasarlı dedik, geldiler fotoğraf çektiler ama dönmediler, gelmediler.”[222]

“Kayınpederimin evine tespit için geldiler. Evleri yanmışlara gidin, biz de bir şey yok dedi. Kızdım ona, herkese yardım etmeliler, mahvettiler bizi! Ne yaşadığımı ben biliyorum dedim.”[223]

Tablo 62 **Konutun yıkım kararı var mı?**

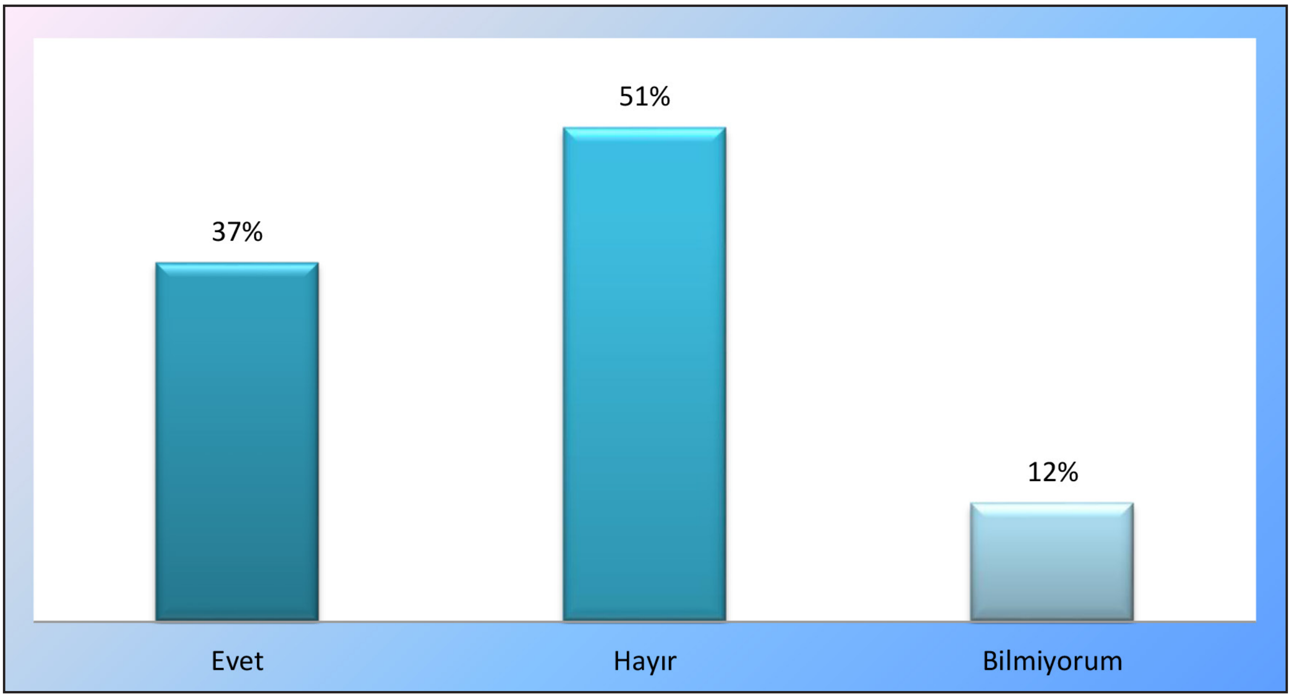

Katılımcıların %51’i konutları için yıkım kararı alınmadığını; %37’si konutları için yıkım kararı alındığını; %12’si ise konutun yıkımı ile ilgili her hangi bir bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir. Konutları için yıkım kararı verilen veya yıkılan katılımcıların bir bölümü yeni yapılacak konutlara taşınmakta tereddüt ettikleri ve taşınmak istemedikleri görülmüştür. Ayrıca çatışmalardan sonra bazı şehirlerde veya ilçelerde (Sur, İdil, Şırnak, Cizre) yerel halkın isteği dışında ve hiçbir bilgi verilmeden Bakanlar Kurulu tarafından riskli alan ilan edilmiş, hasar gören veya görmeyen yapıların yıkımına başlanmıştır.

---

[221] Cizre, yaş 44.
[222] Şırnak, yaş 21.
[223] Cizre, yaş 34.

“Hasar tespiti devlet geldi yaptı. Biz zaten bir şey kabul etmedik. Yıkım kararı verdiler, yıktılar. Oğlumu öldürdüler, oğlum öldükten sonra ne yapacağım sizin yardımınızı dedim.”[224]

“Evi yıkacaklar, TOKİ olacak. Yıkıma başladılar. Bu günlerde durdurdular. Geçen günlerde kağıt geldi ama asla TOKİ’ye gitmem. Bir çadırda yaşarım ama asla TOKİ’ye gitmem yaşamam orda. İstemiyorum. O evlerde nasıl yaşarım, gönlüm nasıl elverir, ciğerim yanıyor nasıl yaşarım TOKİ’de. İnsan cesetleri geliyor gözümün önüne, şimdi orda nasıl yaşarım. Hepsi oralarda öldürüldü, insanların çocukları nereye gitti. Şurada çadır açarım, bir zamanlar koçerlerin yaptığı gibi ama asla TOKİ’de yaşamam. Evi yıkacaklar, TOKİ olacak. Yıkım verdiler. Bu günlerde durdurdular. Geçen günlerde kağıt geldi ama asla TOKİ’ye gitmem.”[225]

“Evimize yıkım kararı verildi, çok sağlam değil ama yine içinde yaşıyoruz mecburen. Sallanıyor zaman zaman.”[226]

---

224 İdil, yaş 36.
225 Nusaybin, yaş 50-64.
226 Cizre, yaş 47.

Tablo 63 **Göç öncesi ve sonrası konut bilgisi çapraz tablosu**

	Bize aitti	Kiraydı	Akrabaya aitti
Ev Sağlam/Kendi Evinde Barınmakta	23%	17%	21%
Ev Hasarlı/Kendi Evinde Barınmakta	36%	13%	31%
Evi Sağlam olup Komşu/Akrabada Barınmakta	1%	8%	1%
Evi Hasarlı olup Komşu/Akrabada Barınmakta	2%	13%	3%
Ev hasarlı olup Kirada	6%	0%	8%
Ev sağlam olup Kirada	21%	33%	22%
Diğer	11%	17%	13%

Sokağa çıkma yasakları öncesinde kendilerine ait evlerde yaşayan ailelerin %36'sı göç sonrasında da konut hasarlı olmasına rağmen kendi konutlarında kalmaya devam etmiş; %21'i göç sonrasında evi sağlam olmasına rağmen başka bir eve kiraya çıkmış; %23'ü evi sağlam olduğu için göç sonrasında da konutunda yaşamaya devam etmiştir.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 7 No'lu Genel Yorum: yeterli konut hakkı: zorla tahliyeler (Sözleşme 11. Madde, 1. Paragraf) Kadınlar, çocuklar, gençler, yaşlılar, yerel halklar, etnik ve diğer azınlıklar ve diğer savunmasız birey ve grupların tümü oransız bir biçimde zorla tahliye uygulamalarına maruz kalmaktadırlar. Her türlü gruptaki kadınlar ise, çoğunlukla mülkiyet hakları (ev sahipliği ile ilgili olanlar dahil) ya da mülk veya konaklama imkanlarına erişim haklarıyla ilgili olarak sıklıkla görülen kanuni ve diğer ayrımcılık biçimlerinin boyutu düşünüldüğünde, ve evsiz kaldıklarında şiddete ve cinsel istismara maruz kalma riskine özellikle açık olmaları dolayısıyla özellikle riske açık bir grubu oluşturmaktadırlar.

Sözleşmenin 2. Maddesinin 2. Paragrafında ve 3. Maddesindeki ayrımcılık karşıtı hükümler, Hükümetlere, tahliyelerin söz konusu olduğu durumlarda, hiçbir ayrımcılık türünün meydana gelmediğini güvence altına alacak uygun tedbirlerin alınmasının sağlanmasına dair ekstra yükümlülükler yüklemektedir. Zorla tahliye ve konut yıkımlarının cezai bir tedbir olarak icra edilmesi Sözleşmenin normlarına ayrıca ters düşmektedir. Aynı biçimde Komite, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesinde ve ayrıca 1977 tarihli Ek Protokollerinde zorla tahliye uygulamaları ile ilgili olan ve sivil halkın yerinden edilmesi ve özel mülkün tahribatının yasaklanması ile ilgili olarak konulan yükümlülükleri dikkate almaktadır.

Tablo 64 **Abluka sürecinde ve sonrasında gerçekleşen ya da tanık olunan doğum olayı bilgisi**

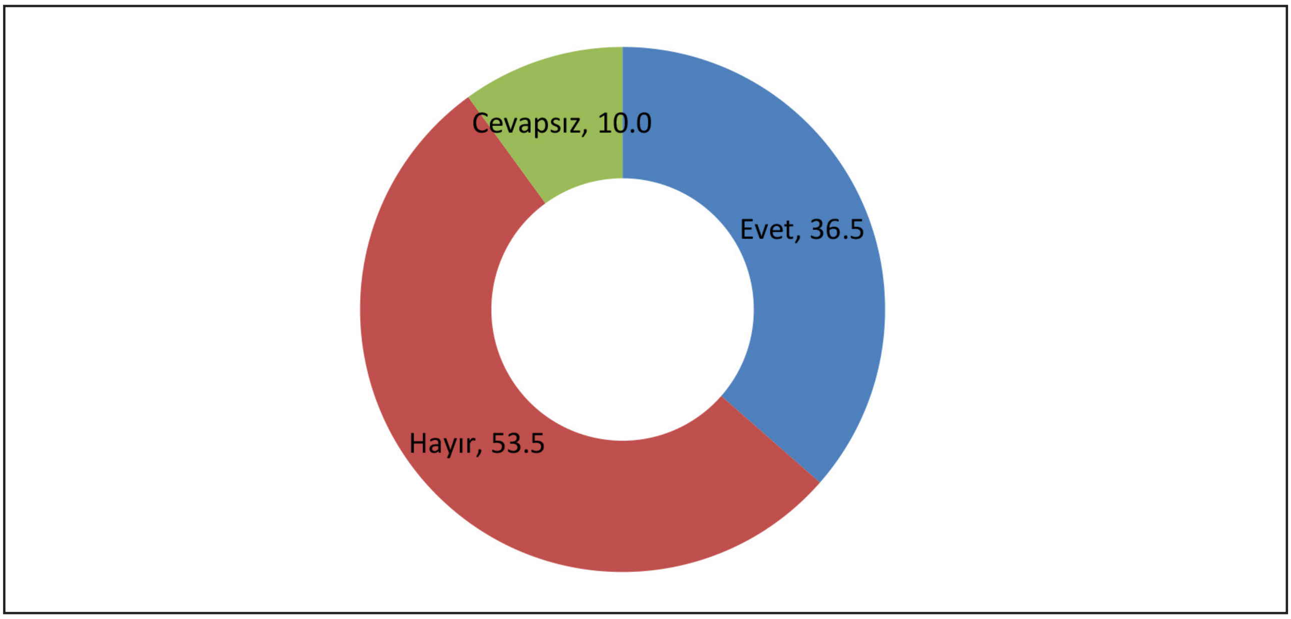

Abluka süreci ve sonrasında gerçekleşen ve tanık olunan doğum oranı %36,5'tir. Yapılan görüşmelerde hamile olan veya hamile tanıdıkları olan katılımcılar, abluka sürecinde sağlık hizmetlerinden yararlanamadıklarını ve bu nedenden ötürü çeşitli sorunlar ile karşılaştıklarını (düşük, kanama) ifade etmişlerdir. Görüşme yapılan kadınlardan biri, yasak döneminde üç aylık hamile olduğunu ve düşük yaptığını belirtmiştir. Düşük yaptığında yedi gün boyunca bebeğin karnında kaldığını ve hastaneye gidemediğini ifade etmiştir. O günden beri tansiyon, kalp ve psikolojik rahatsızlıklar yaşadığını dile getirmiştir.

"Camın önüne yastık dizmiştik. Hamile komşularımız vardı ama doktora gidemiyorlardı"[227]

"Göç etmek istediğimizde kendi aracımız yakılmıştı, kimseden de yardım alamadık. Zaten herkes bizim gibi zor durumdaydı. O yüzden Cizre'den Kızılsu köyüne kadar hamile halimle yürüdük. O esnada mermilerin hedefiydik, her an ölebilirdik."[228]

"Hamilelik süreci boyunca çok zorluk yaşadım, ailemden uzaklaştım, depresyona girdim, iletişim sorunu yaşadım."[229]

"O süreçte hamileydim, doğum yapmak üzereydim çok zorlandım."[230]

---

227 Nusaybin, yaş 55.
228 Cizre, yaş 25.
229 Şırnak, yaş 26
230 Silopi, yaş 32.

Tablo 65 **Şuanda yaşanan/tanık olunan sağlık sorunları tablosu**

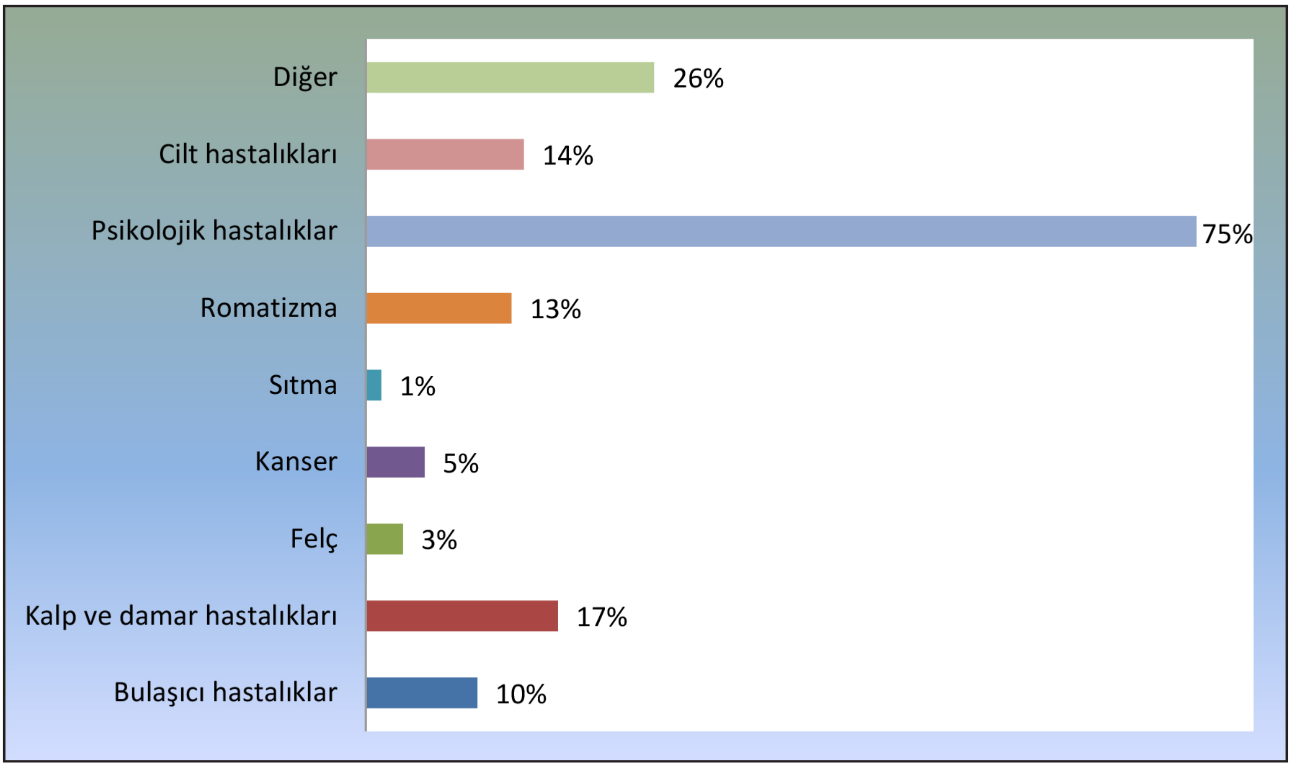

Katılımcıların %75'i abluka süreci ve sonrasında psikolojik rahatsızlıklar yaşadığını belirtmiştir.[231]

"Eşimin durumu yasak yüzünden kötüleşti bir iki ay önce öldü. Herkes kendi için ağlarken biz Kürtler toprağımız ve insanlarımız için ağlıyoruz."

"Çocuklarım sokağa çıkma yasağında zaten bir ay boyunca karanlık, zifiri bir ortamda kaldı. Ondan sonra da evden çıkma, Cizre'yi terk etme kahrı, arama bölgesinde karşılaştığımız baskı ve kötü sözler bizleri çok etkiledi. Her yer bomba ve mermi izleriyle dolu. Yaşadığımız şey de buna eklenince aklımızı kaybetme korkusu yaşadık."[232]

"Asla affetmeyeceğim, yaşanan tahribat yapılan baskıları unutan adidir. Cizre'ye geldiğimizde her yer yıkılmış viran olmuştu, kız kardeşimin psikolojisi bozulmuştu. Annem çaresiz kalmıştı zaten annemin tek göz odasında kalıyorduk her şey o odadaydı. Göç edip Kasriğe gittiğimizde orda da bir sürü sorun yaşadık. Komşuluk ilişkisi olsun, arkadaşlık ilişkisi olsun hepimiz çok fazla etkilendik. Kardeşim okulu bıraktı artık devam etmiyor."[233]

---

[231] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.
[232] Cizre, yaş 36.
[233] Cizre, yaş ?.

“Torunlarım korkudan, sesten **çıldırıyordu**. Batman’a gittik. Uyanıyorlardı anne **ç**ok korkuyorum diyorlardı başka bir şey demiyorlardı.”[234]

“Yasak d**ö**nemin de **ç**ok hastalandım yirmi g**ü**n hastanede kaldım psikolojim de bozuldu. **Ölü**mden d**ö**nd**ü**m psikolojiyi d**üşü**neck halde değildim ama psikolojim bozuk.”[235]

“Ben yeni mahallede doğdum büyüdüm. Mahalleye geldiğimde daha yıkılmamıştı. Daha evleri yıkmamışlardı. Ben sabah bu balkonda oturuyordum, kardeşimle izliyordum. Mahalle, bütün mahalle yerle bir olana kadar. Yani her taraftan her taraftan, sanki böyle kurban olduğum allahım, darbe yedik. Her taraftan psikolojikmen çöktük.**”**[236]

---

[234] İdil, yaş 55.
[235] İdil, yaş 55.
[236] Şırnak, yaş 39.

Tablo 66 **Yaşanan psikolojik sorunlar**

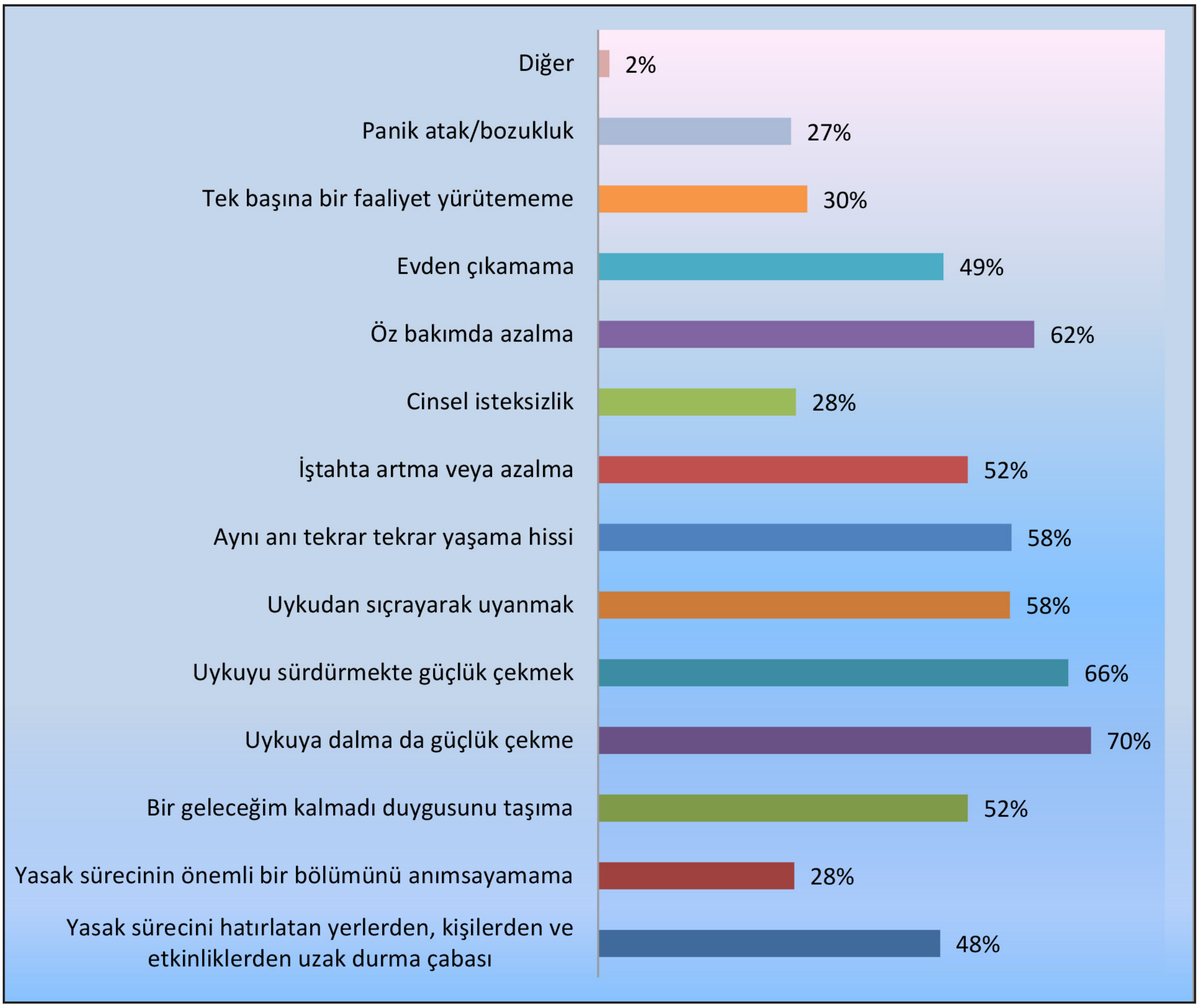

Abluka süreci ve sonrasında katılımcıların %70'i uykuya dalmada güçlük yaşadığını; %66'sı uykuyu sürdürmekte güçlük çektiğini; %62'si öz bakımda azalma; %58'i uykudan sıçrayarak uyandığını ve aynı anı tekrar tekrar yaşama hissine kapıldığını ve%52'si ise gelecek ile ilgili umutsuz olduğunu belirtmiştir. [237]

"Çok ölüme şahit olduğum için sürecin etkisiyle boşandım, çocuklarım babasında kalıyor süreçten sonra çocuklarıma dokunamadım, çocuklarım beni anne olarak görmüyor şuan."[238]

Travma sonrası stres bozukluğu artan kaygı düzeyi, travmayla ilişkili uyaranlardan kaçınma (travmayı hatırlatan yerlerden uzak durma çabası) ve uyarılma düzeyinde artış gibi belirtileri yer aldığı ciddi bir stresöre yönelik aşırı tepkileri içermektedir. Kişinin olaya ilişkin tekrarlayıcı anıları olabilir ve kabuslar görebilir. Olayı anımsatan durum/uyaranlardan yoğun düzeyde rahatsızlık duyabilir veya belirgin düzeyde fizyolojik tepkiler verebilir (savaş alanını çağrıştıran silah sesi). Olayla ilgili uyaranlardan kaçınma gibi davranışlar sergilenebilir. Bazı insanlar için olayla ilgili her anımsatıcı nesne kişinin her şeyden kaçınmasına sebebiyet verebilir. Nusaybin'de yapılan bir görüşme de; "Yaşananların ağırlığından dolayı geri dönüp aynı şeyleri hatırlamak istemiyorum, hala gidip göremiyorum o sokakları." demiştir.[239]

---

[237] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.

[238] Diyarbakır, yaş 36-49.

Bazı insanlar olayları düşünmekten kaçınır, olayla ilgili anıları parça parça hatırlar. Kişiler de artan uyarılmışlık hali ve tepkisellik belirtileri görülür, bu belirtiler arasında sinirlilik hali veya saldırgan davranışlar, kayıtsız veya kendine zarar verici davranışlar, uykuya dalmada veya uykuyu sürdürme de zorluk, konsantrasyon sorunları, aşırı tetikte olma hali ve kolaylıkla ürkme hali yer alır. Travma sonrası stres bozukluğu belirtisi olan; yineleyici, istem dışı gelen ve sıkıntı yaratan travma anıları, olayla ilişkili tekrarlayıcı ve sıkıntı veren rüyalar, olay anının yeniden yaşıyormuş hissine kapılma veya davranma, dissosiyatif tepkiler. Olayı, olay anını simgeleyen uyaranlardan kaçınma, travmatik olayın önemli bir yönünü hatırlayamama, tek başına faaliyet yürütememe, olumsuz duygu durumu (bir geleceğim kalmadı duygusu taşıma), her an tetikte olma, konsantrasyon sorunu, uykuya dalmada güçlük, uykuyu sürdürme de güçlük belirtileri görüşme yapılan katılımcılarda görülmüştür.

> "Çok öfkeliyim, devlete sokağa çıkıp gezemiyorum her yerde. Her gördüğümde ablukayı tekrar tekrar yaşıyorum. Korkmadım hiç korkmadım, sadece çaresizliğin vermiş olduğu eziklik var üzerimde."[240]

---

[239] Nusaybin, yaş 50-64.

[240] Cizre, yaş ?

Tablo 67 **Sokağa çıkma yasakları ve sonraki süreçte yaşanan manevi kayıplar**

	Evet	Hayır
Yakınlarımın ölümü	39%	61%
Yaralanma / Sakatlanma	23%	77%
Ailenin parçalanması	73%	27%
Yaşadıklarımı paylaşamamak	73%	27%
Yaşananlardan duyulan korku	95%	5%
Çaresizlik hissi	90%	10%
Göç ettiğim yerde karşılaştığım ayrımcılık	44%	56%
Göç edilen yerde huzur bulamamak	60%	40%

Sokağa çıkma yasakları sürecinde 417 katılımcının %39'u yakınlarını kaybettiğini; 394 katılımcının %23'ü yaralanma/sakatlanma geçirdiğini; 404 katılımcının %73 ailelerinin bu süreçte parçalandığını; 412 katılımcının %73'ü yaşadıklarını paylaşamadıklarını; 421 katılımcının %95'i yaşanlardan büyük korku duyduğunu; 430 katılımcının %90'ı çaresizlik hissi yaşadığını belirtmişlerdir. Yine göç edilen yerle ilgili 386 katılımcının %44'ü göç ettiği yerde ayrımcılıkla karşılaştığını; 397 katılımcının % 60'ı ise göç ettikleri yerde huzur bulmadığını belirtmiştir.

"Ailem için çok fazla üzüldüm, onlar o süreci birebir yaşadı. Evde kaldılar, onlar her şeye şahit oldular. Hem korku, çaresizlik, her şeyi yaşadılar. Ailem Silopi'de şuan da. Onlar her şeyi yaşadı. Onlar için korku yaşadım. Ailem için daha çok üzüldüm, korktum. Ailem iki tarafın ortasında kaldı. Valla Kendimi çok kötü hissettim, kendi evinden ayrısın, eşyalarından ayrısın. Ne olursa olsun misafirsin."[241]

"Biz yedi aile bir bodrumda kaldık çok çaresizdik ama umudumuzu asla yitirmedik. İki kere evi bastılar bize çıkın buradan dediler Cizre'yi yakacağız dediler ama çıkmadık. Telefonlarımızı yere atıp kırdılar kitaplarımızı yırttılar yüzümüze tükürdüler."[242]

---

[241] Silopi, yaş 25.

[242] Cizre, yaş ?.

“Mersin’e gittiğimiz süre boyunca ayrımcılığa maruz kaldık. Üç ay sonra Cizre’ye geldik. Kardeş gibi yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmeyen komşularımızla aramız açıldı. Ben o saatten sonra gerçekten Türkler’den nefret ettim.”[243]

……

“Yakınlarımın ölümü beni çok etkiledi, hala psikolojim bozulmuş halde. Çocuklar çok korkmuş hala bir ses duyduklarında irkiliyorlar.”[244]

……

“Kuzenim yaralandı, kapının önünde gidip alamadık. Mermiler havada uçuşuyordu.” [245]

……

“Baktık savaş bitmiyor, harptı, ne yapacağımızı bilmiyorduk. Tank top sesleri çoğalıyor, korkuyorduk, silah sesleri, top sesleri, fişek sesleri. Baş edemiyorduk. Eve doğru silahlar atıyorlardı. Şehirde neler oluyor bilmiyorduk. Kulaklarımıza pamuk tıkıyorduk, yeter ki birazcık sesleri gelmesin diyorduk. Beş gün altı gün yemek yemiyorduk. Her top sesi geldiğinde korkuyorduk, yemek yiyemiyorduk. Her top sesinde öleceğiz diyorduk.”[246]

……

“Çocuklarımı okula ben götürüyorum, ben getiriyorum, dünya hali kız çocukları için korkuyorum artık, onları tek gönderemem. Çatışmalardan önce dünya daha güzeldi, herkes serbestti, yasaklardan önce sabah kadar dolaşabilirdik. Ama şimdi zaman iyi değil, eskiden daha güzeldi, şimdi kapının önüne çıkamam, doğruyu söyleyeyim. Şimdi sokağa çıkmıyorum. İşim olmadığında dışarı çıkmam evden çıkmam, eskiden neresi olsa giderdim, şimdi korkuyorum. Dışarı çıkmam.”[247]

---

243 Cizre, yaş 29-32.
244 Cizre, yaş ?.
245 Cizre, yaş 30.
246 Nusaybin, yaş ?.
247 Nusaybin, yaş ?

Tablo 68 **Göç edilen yerde ayrımcılık yaşandı mı?**

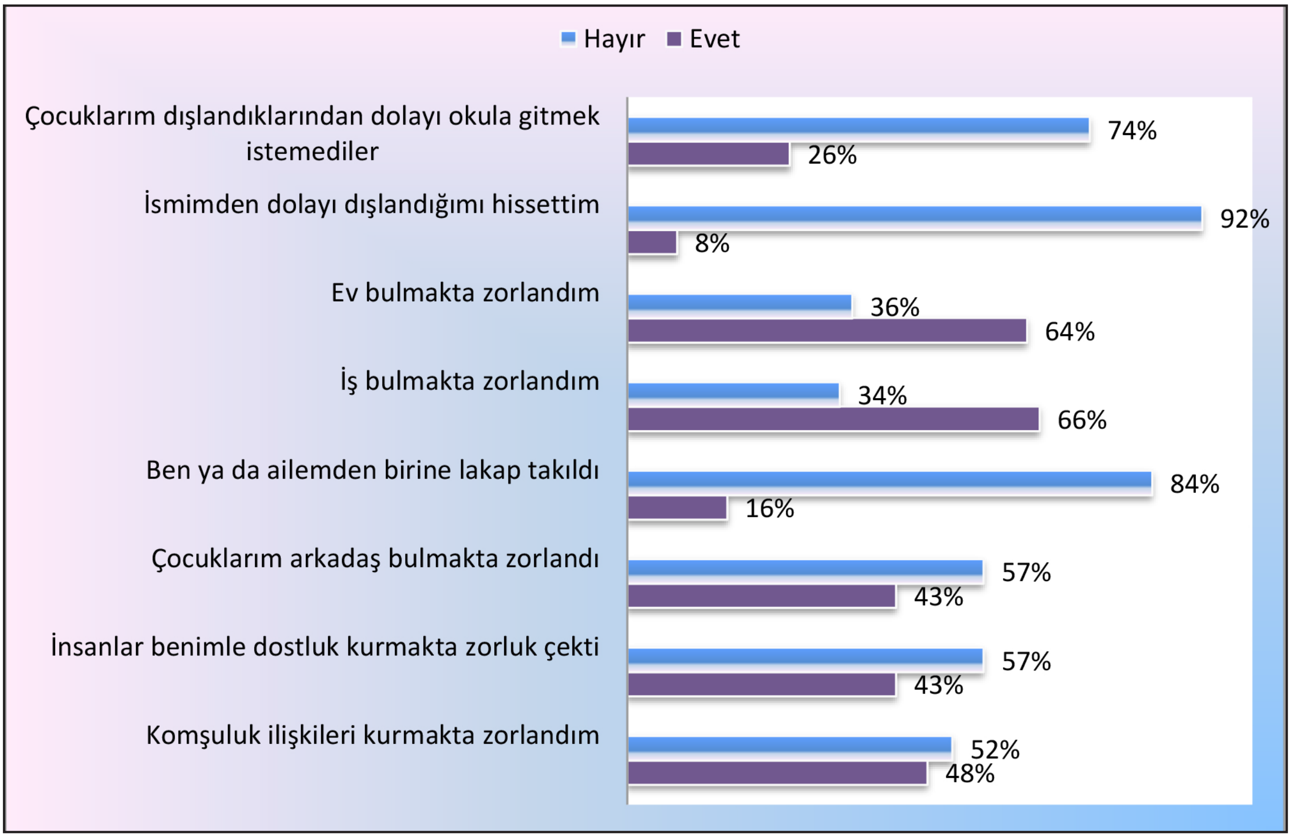

Sokağa çıkma yasakları nedeniyle zorunlu göç yaşayan ailelerin, göç edilen yerlerde yaşadıkları maddi/manevi zorlukların başında iş ve ev bulmak yer almaktadır. Katılımcıların %66'sı iş bulamakta zorlandığını; %64'ü ev bulmakta zorlandığını; %48'i komşuluk ilişkileri kurmakta zorlandığını; %43'ü insanların kendileriyle dostluk kurmaktan çekindiğini hem de çocuklarının arkadaş edinmekte zorlandığını belirtmişlerdir. Yine katılımcıların %26'sı göç edilen yerde çocuklarının dışlanmaları nedeniyle okula gitmek istemediklerini; %16'sı kendilerine lakap takıldığını; %8'i ise isimlerinden dolayı dışlandıklarını belirtmişlerdir.

"Annem çaresiz kalmıştı zaten annemin tek göz odasında kalıyorduk her şey o odadaydı. Göç edip Kasrike gittiğimizde orda da bir sürü sorun yaşadık. Komşuluk ilişkisi olsun, arkadaşlık ilişkisi olsun hepimiz çok fazla etkilendik."[248]

……

"Biz o güzel çocukları gördük, gençleri, hepsi gitti. Asla o günleri unutmam hepsi o toprağın altında. Komşuluğumuz eskisi gibi değil tadı kalmadı, hepimiz dağıldık yabancı mahalledeyiz sıkılıyoruz. Çocuklarımın arkadaşları da dağıldı, çıkmıyorlar dışarı."[249]

……

---

248 Cizre, yaş ?.
249 Nusabin, yaş 55.

“Komşuluk ilişkileri çok iyiydi ama artık öyle olacağını hiç zannetmiyorum. Yani Biz bir çay yapardık, kapının önüne götürdük komşularımızla beraber o çayı içerdik ama artık öyle olacağını sanmıyorum. Çünkü biz şu anda bile yaşıyoruz bunu. Yan komşumu göremiyorum, günlerce yan komşumu göremiyorum. Valla artık güven diye bir şey kalmadı insanlar haklılar da.”[250]

“Yaşadığımız mahalledeki çocuklar çocuklarıma lakap takmışlardı. Ev bulmakta çok zorlandım.”[251]

“Çocukların arkadaşları yoktu çünkü biri küçüktü diğer üçü de öğrenciydi okula gidip geliyorlardı. Çocuklarıma herhangi bir lakap takılmadı öyle bir şeyle karşılaşmadık. Sadece bunlar Yüksekova’dan gelmişler, burada da sorun çıkaracaklar diyorlardı. Biz de öyle bir şeyin olmayacağını söyledik. Van’da hiç iş bulamadık, iş yapamadık.”[252]

“Vanlılar bizi sevmedi, Yüksekovalıları sevmedi. Onun dışında bir şeylerini görmedik. Onların hiç komşuluğunu görmedik. Beş ay boyunca kapılarımız aynıydı ancak kimse kimseye selam vermiyordu. Hiç demiyorlardı bunlar göç etmiş gelmişler bir hallerini soralım diye.”[253]

---

[250] Şırnak, yaş 39.
[251] Diyarbakır, yaş 36-49.
[252] Yüksekova, yaş 40.
[253] Yüksekova, yaş 40.

Tablo 69 **Yaşama etki eden/zorlayan durumlar**

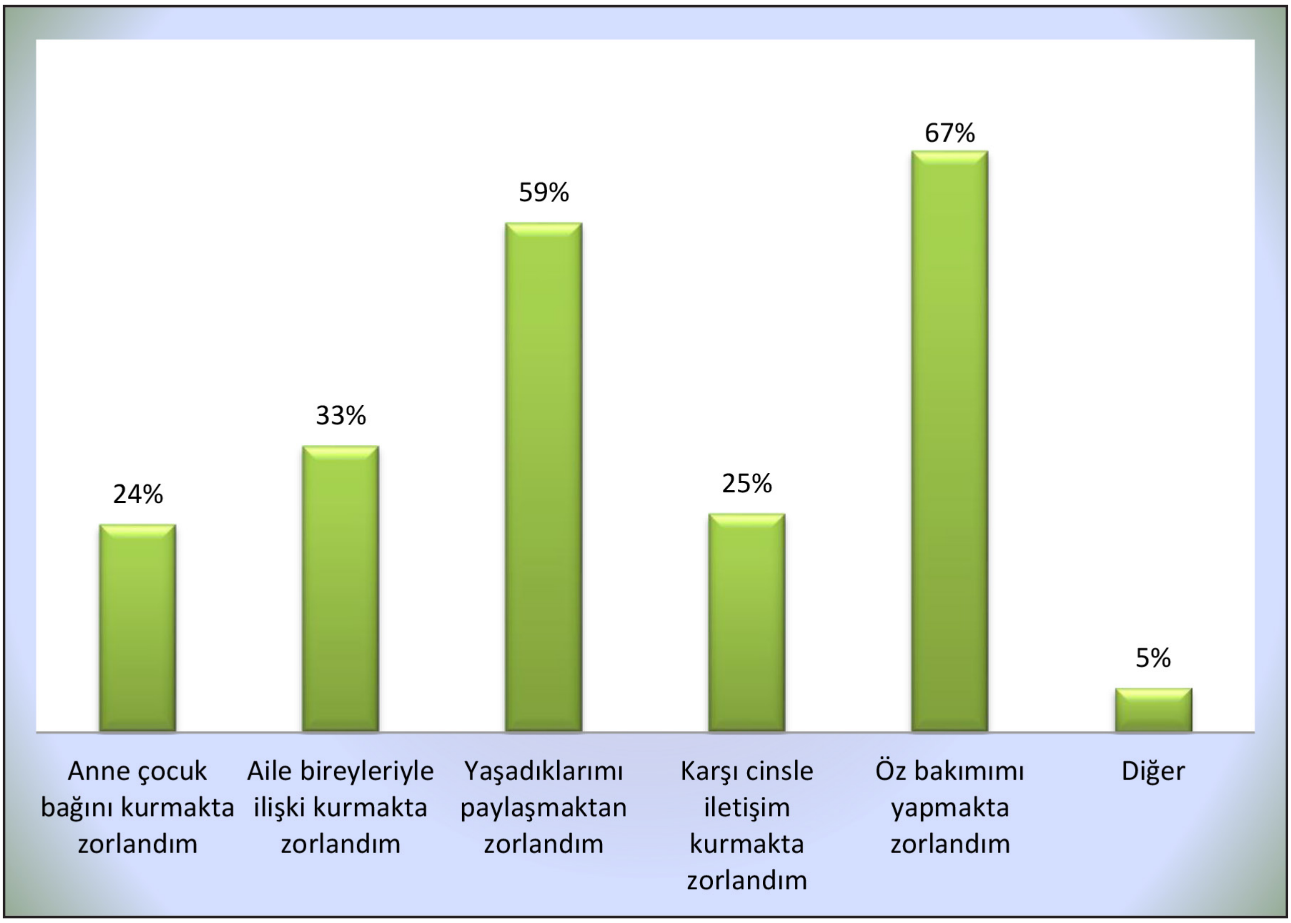

Katılımcıların %67'si abluka sürecinden sonra öz bakım yapmakta zorlandığını; %59'u yaşadıklarını paylaşmakta zorlandığını; %33'ü aile bireyleriyle ilişki kurmakta zorlandığını; %25'i karşı cinsle iletişim kurmakta zorlandığını; %24'ü ise anne-çocuk bağını kurmakta zorlandığını belirtmiştir.[254]

---

[254] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.

Tablo 70 **Hanede yaşayan diğer kişilerin çalışma durumu**

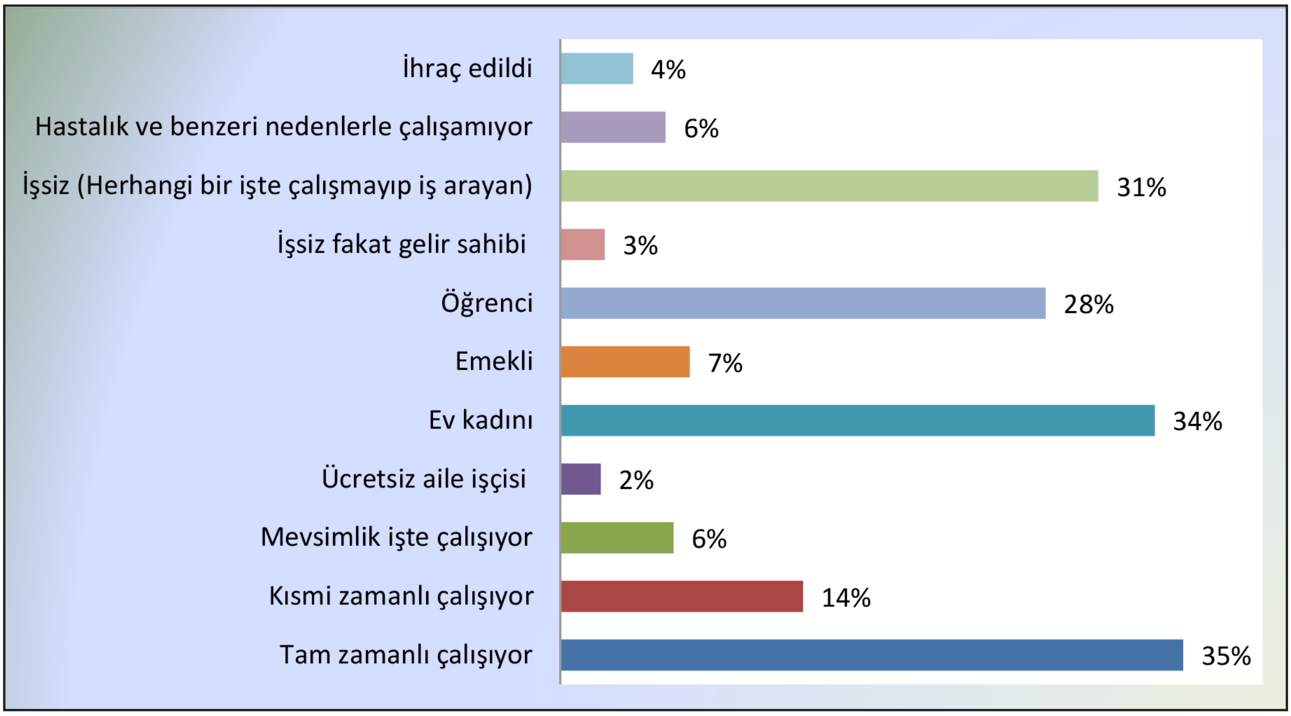

Katılımcıların %35'i hanede tam zamanlı çalışan bireylerin olduğunu; %31'i herhangi bir işte çalışmayıp iş aradığını; %28'i öğrenci olduğu; %34'ü ise ev kadını olduğunu ifade etmiştir.[255]

"Abim yirmi dokuz yıllık öğretmendi, ihraç edildi. Abim on dört yıllık belediye çalışanıydı, atıldı. Her iki amcamın oğlu güvenlikçiydi sekiz, dokuz yıldır her ikisi de ihraç edildi."[256]

……

"Zaten kendim hastayım, imkansızlıktan dolayı tedavi olamıyorum. Eşim inşaatta çalışıyordu, inşaattan düştü ayak topuğunda sıkıntı var, o yüzden çalışamıyor."[257]

……

"Kocam şeker hastası, çalışmıyor, şekeri çok yüksek. Küçük çocuklarım okula gidiyor. Diyarbakır'a hastaneye gitmem lazım, ciğerim ağrıyor, çok ağrıyor, ama gidemiyorum."[258]

……

---

[255] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.
[256] Şırnak ,yaş 39.
[257] Cizre, yaş 34
[258] Nusaybin, yaş 38.

"Bizim çektiklerimizi Allah kimseye göstermesin, hepsini işten attılar, hepsi işsizler. Dünya kadar çalışkan insanlar hepsi işsiz."[259]

……

"Eşim inşaatta çalışıyor öyle geçiniyoruz. Maaşı yok, bir ara inşaattan da düşmüştü zaten dört ameliyat oldu ama mecbur çalışacak yani."[260]

……

"On bir tane çocuğum var yarısı mevsimlik işçi olarak fındığa gidiyor. Hala hasarlarımız giderilmedi evde yüründüğünde ev sallanıyor."[261]

---

259 Şırnak, yaş 39.

260 Nusaybin, yaş 38.

261 Cizre, yaş ?.

Tablo 71 **Göç süreci öncesinde geçim kaynakları**

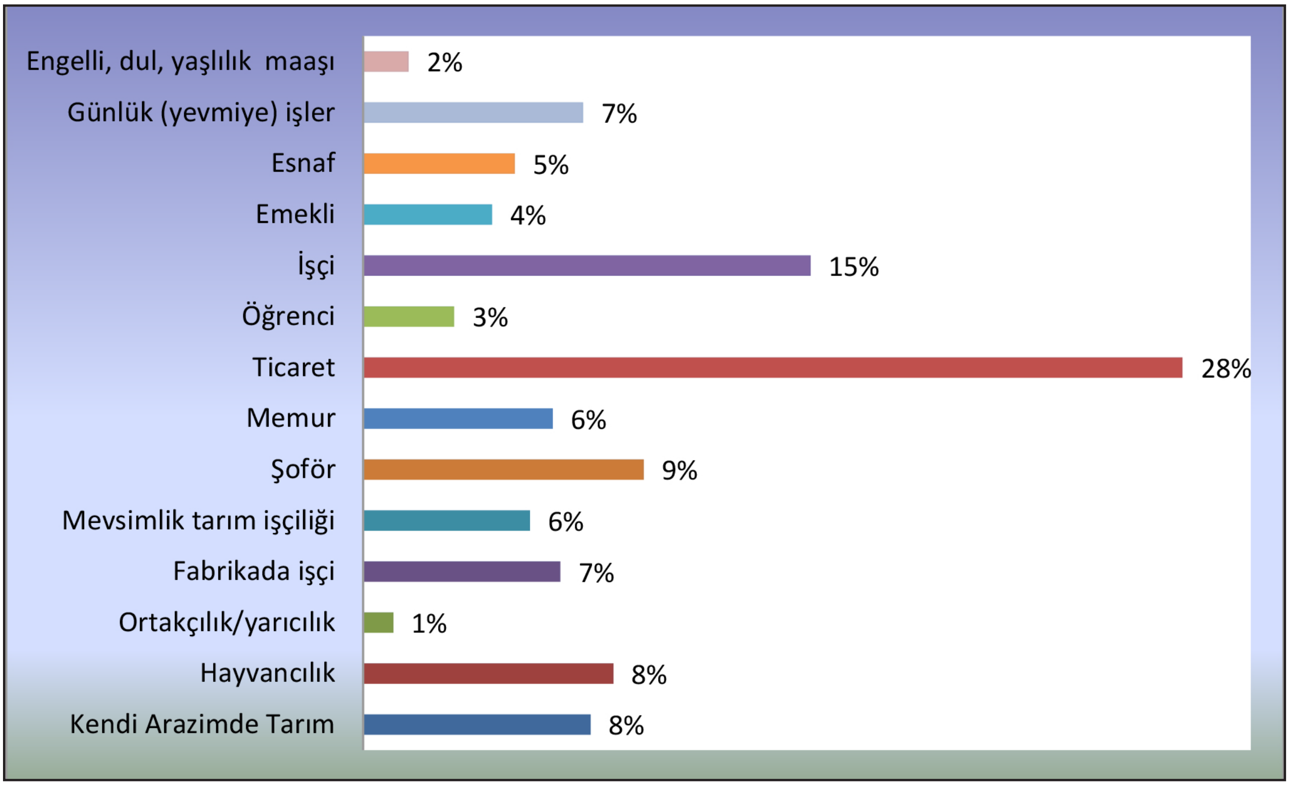

Katılımcıların %28'i sokağa çıkma yasakları ve göç öncesi süreçte hanenin geçim kaynağını ticaretle sağladığını; %15'i işçi maaşıyla sağladığını; %9'u şoför olduğunu; %8'i ise hayvancılık ve aynı oranda katılımcı ise hanenin kendi arazisinde tarım yaparak geçimi sağladığını belirtmiştir. [262]

"Yasaktan önce eşimin engelli maaşını alıyordum, yasaklar başlayınca maaşım kesildi yasak sürecinde çocuklarımı çıkardım, ben eşimle birlikte süreç bitene kadar İdil'de kaldım.[263]

"Sekiz hayvanımız telef oldu. Battaniye, yorgan, kıyafetler hepsi yakıldı. Kuran, kimlik, bağ, bahçe hepsi yandı. Kapı çalındı herkes sokağı boşaltmıştı. Çocuklarımla beraber yürüyerek köye gittik. Ruhsatlı silahımız dahi yakılmıştı. Hala borç içindeyiz."[264]

---

[262] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.
[263] İdil, yaş 50-64.
[264] Cizre, yaş ?.

Tablo 72 **Zorunlu göç sonucunda yaşanan zararların tanzimi için başvuru yapıldı mı?**

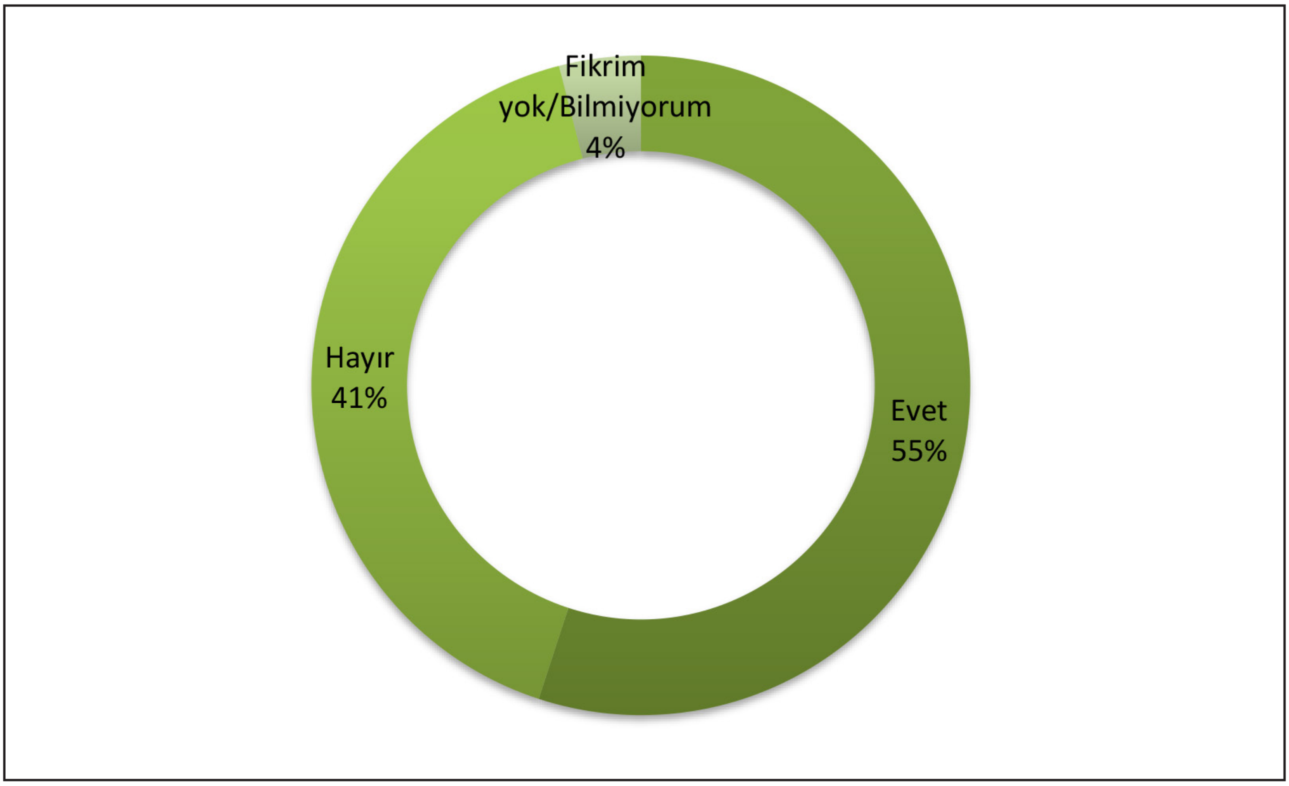

Katılımcıların %55'i sokağa çıkma yasakları sürecinde yaşanan zararların tanzimi için başvuru yaptığını; %41'i ise yasal başvuru yapmadığını belirtmiştir.

"Başvuru yaptığım zaman sana ait bir şey yok sana bir şey vermiyoruz dediler."[265]

"Başvuru yapmadık, ev için o kadar zulüm yaptılar haksızlık yaptılar ne yapalım hala da yapıyorlar neye başvuracağız. Devlet bir şey vermez bize, özür dilemez biz de affetmeyiz zaten evimizi o bozmuş neyi verecek. Başka söyleyeceğim bir şey yok Allah bu zulmü üstümüzden kaldırsın."[266]

---

265 Cizre, yaş 32.
266 İdil, yaş 55.

Tablo 73 **Yasal başvuruyu kim yaptı?**

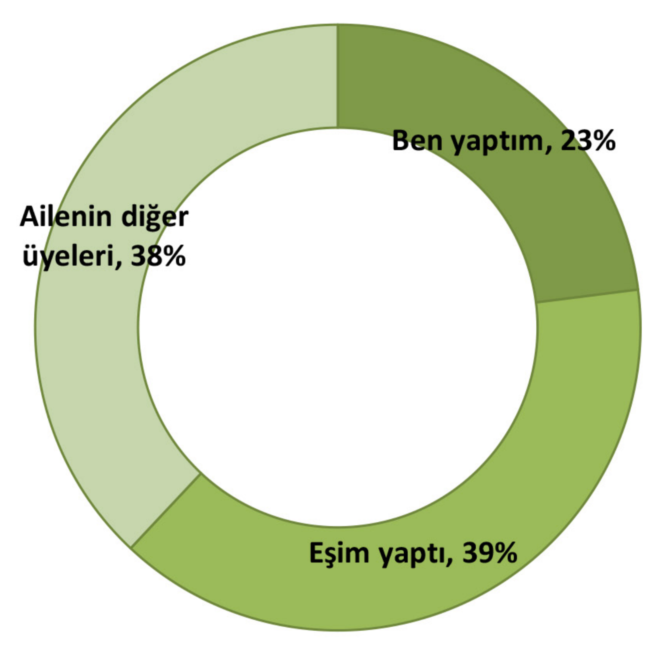

Yasal başvuru yapan 240 katılımcının %39'u başvurunun eşi tarafından yapıldığını; %38'i başvurunun ailenin diğer üyeleri tarafından yapıldığını; %23'ü ise yasal başvuruyu kendisi yaptığını belirtmiştir.

Tablo 74 **Başvuru sonuçları**

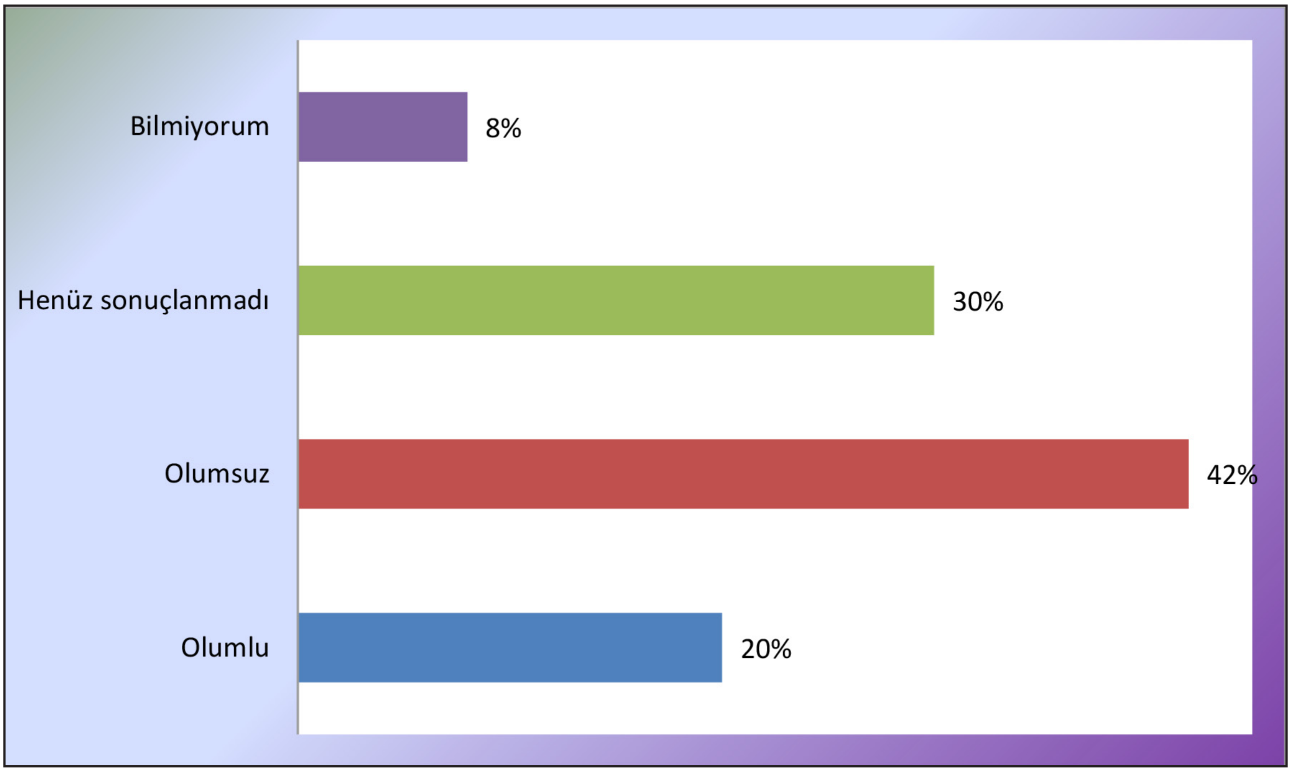

Başvuru yapan katılımcıların %42'sinin başvurusu olumsuz sonuçlanmış; %30'u henüz sonuçlanmamış; %20'si ise olumlu sonuçlanmıştır.

"Yasal başvuru yaptık, belli bir miktar verildi ama karşılamadı zararı."[267]

……

"Tapum olmadığı için zararım karşılanmadı"[268]

……

"Devlet zarar tespiti yaptı, zarar ziyanı yazdı ancak karşılamadı."[269]

---

[267] Şırnak, yaş 34.

[268] Diyarbakır, yaş 36-49 arası.

[269] Yüksekova, yaş 40.

Tablo 75 **Zararlar tanzim edildi mi?**

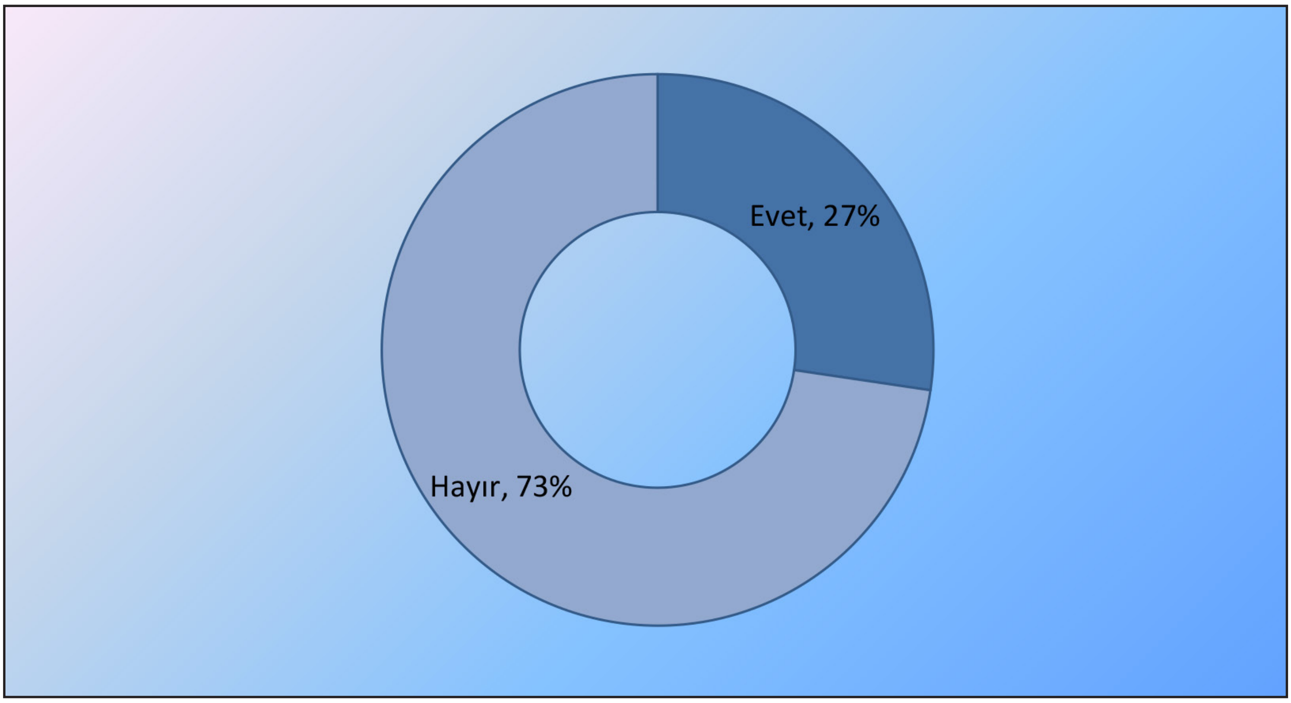

Başvuruları olumsuz sonuçlanmayan 140 katılımcının %73'ü zararları henüz tanzim edilmediğini; %27'si ise zararlarının tanzim edildiğini belirtmiştir.

"Devlete zararın tazmini için başvuru yaptık fakat vermediler. Başvuruyu eşim yaptı. Başvuru sonuçlandı. Ancak gidin sigorta zararınızı karşılasın dediler. Sigorta da hiçbir şey ödemedi. Ev içi zararı da karşılamadılar. Sigorta sadece yarısını ödedi."[270]

"Evim yakıldı, ama hiçbir tespit yapılmadı."[271]

---

[270] Yüksekova, yaş 40.
[271] Cizre, yaş 31.

Tablo 76 **Zararların tanzimine ilişkin neden başvuru yapmadınız?**

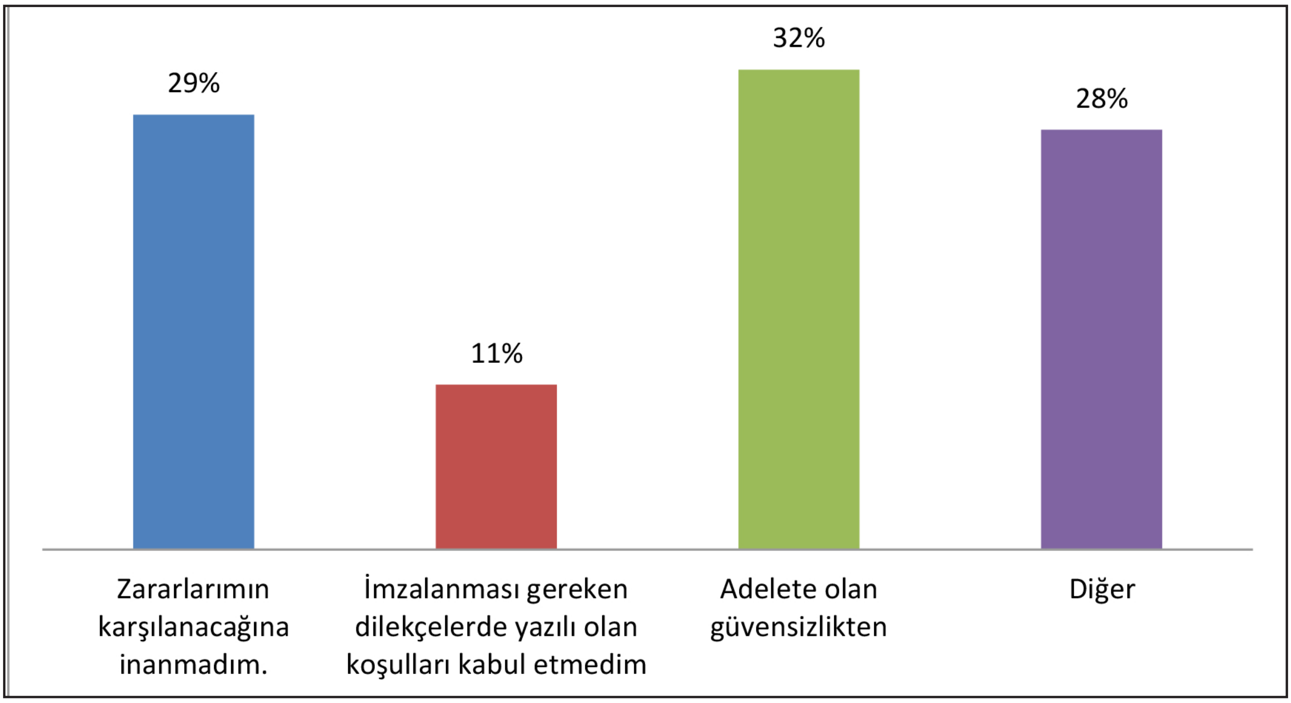

Zararların tanzimine ilişkin yasal başvuru yapmayan katılımcıların %32'si adalete olan güvensizlikten dolayı yasal başvuru yapmadığını; %29'u zararların karşılanacağına inanmadığı için; %11' imzalanması istenen belgelerdeki koşulları kabul etmediği için; %28'i ise farklı nedenlerden dolayı başvuru yapmadığını belirtmiştir.

"Zarar tazmini için başvuru şartlarını imzalamadığım için kira yardımı da kesildi. Çocuğumun engelli maaşı da kesildi."[272]

"Can kayıpları olduğu için zararların tazmini ile ilgili hiçbir yere başvurmadık. Çünkü başka bir şey düşünemiyorduk."[273]

"Devlet benden uzak dursun başka bir şey istemiyorum."[274]

"Benim kaybettiklerimi kimse geri veremez. Oğlumun yasaktan önce olan hastalığı arttı. Devlet bu kadar ölümü bize geri verebilir mi? Onları yaşatabilir mi? Devletin zaten umurunda değiliz!"[275]

---

[272] Diyarbakır, yaş 65 ve üzeri.
[273] İdil, yaş 29-35 arası.
[274] Cizre, yaş 48.
[275] Cizre, yaş 24.

Tablo 77 **Göç öncesi ve sonrası sağlık hizmetlerindeki farklılık**

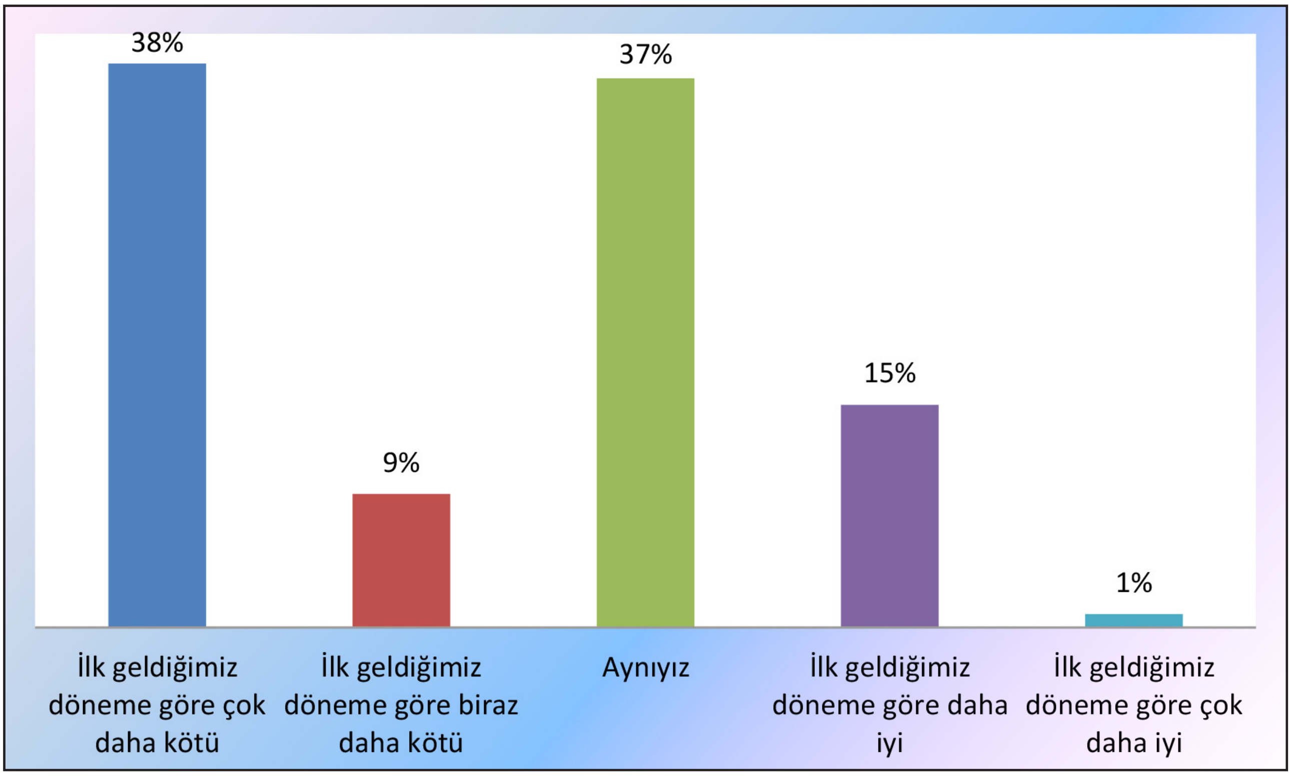

Katılımcıların %38'i sağlık hizmetlerinin göç öncesi döneme göre çok daha kötü olduğunu; %37'si göç öncesi ve sonrasında bir farklılık olmadığını belirtmiştir.

Tablo 78 **Göç öncesi ve sonrası eğitim hizmetlerindeki farklılık**

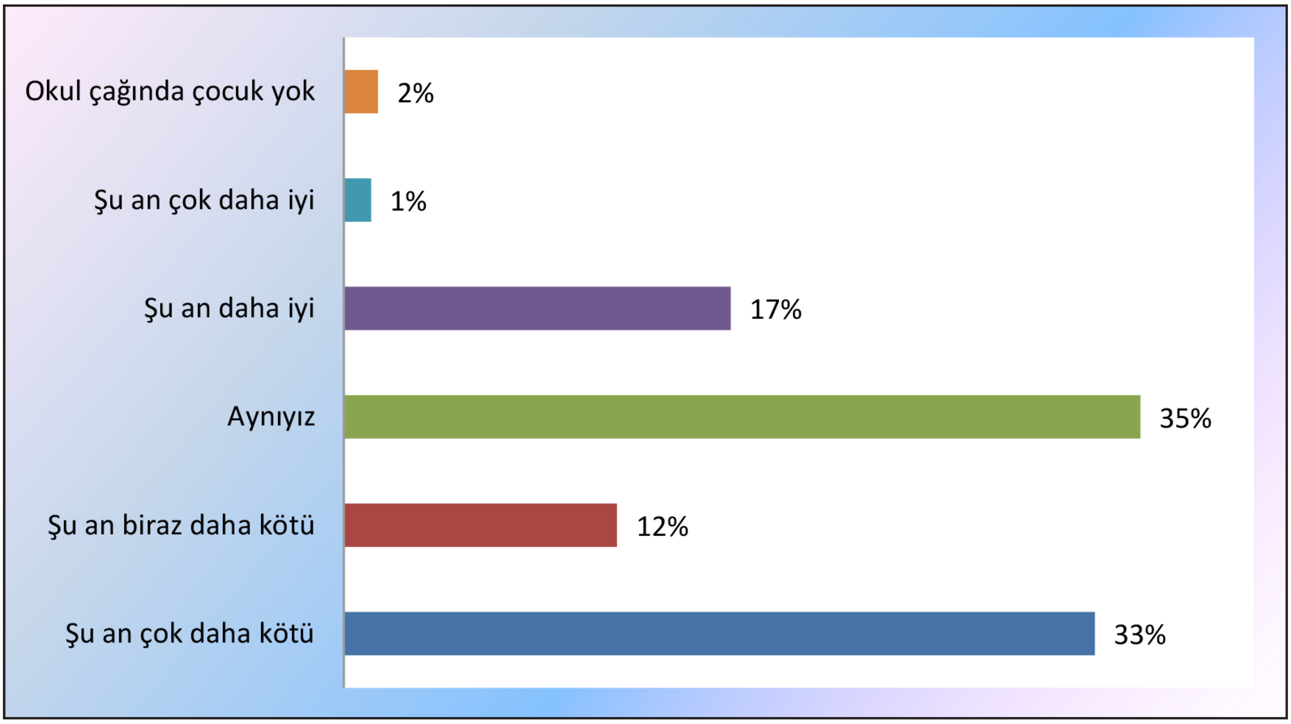

Katılımcıların %35'i eğitim hizmetlerinin göç öncesi ve sonrası arasında bir farklılık olmadığını; %33'ü ise göç öncesi döneme göre çok daha kötü olduğunu belirtmiştir.

Tablo 79 **Abluka ve göç sürecinde devlet'ten alınan yardım türleri**

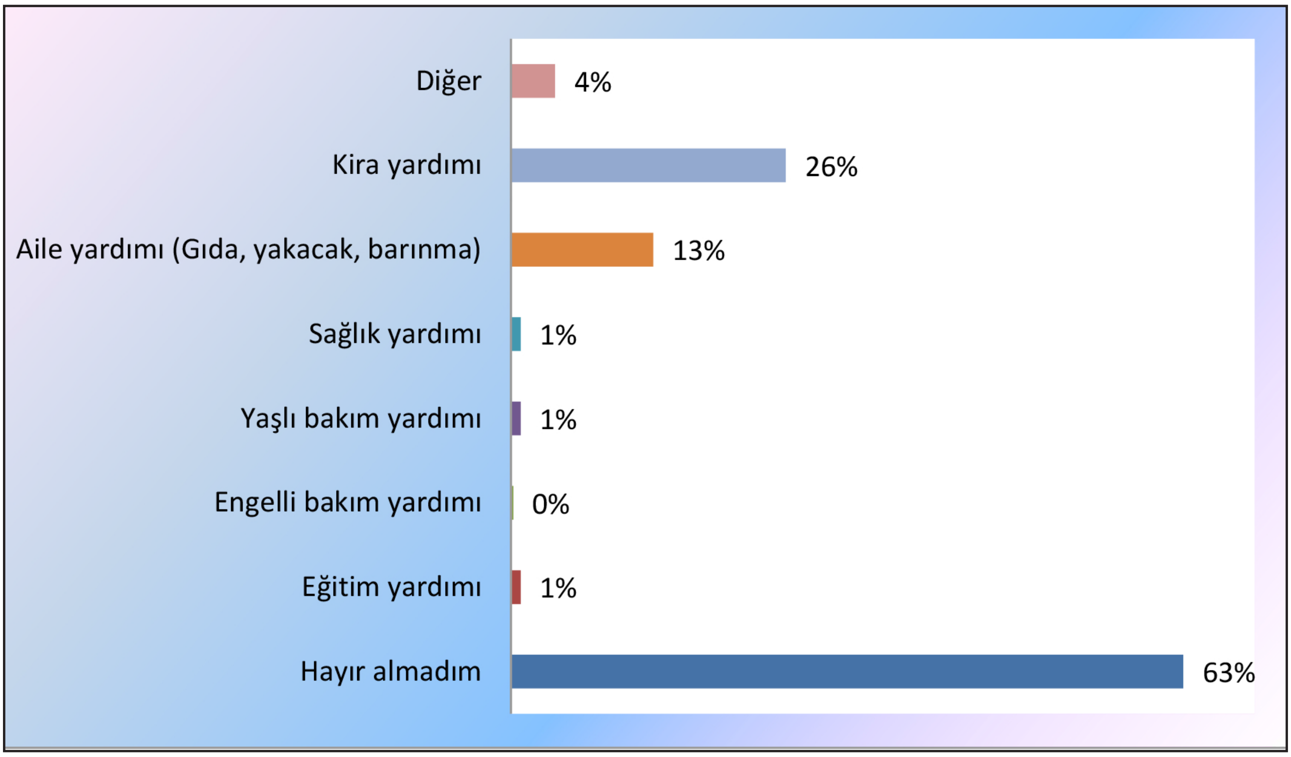

Katılımcıların %63'ü hem abluka sürecinde hem de zorunlu göç sürecinde devletten herhangi bir yardım almadığını; yardım alan 201 katılımcının %26'sı kira yardımı; %13'ü aile yardımı; %3'ü eğitim, sağlık ve yaşlı bakım yardımı aldığını belirtmiştir. [276] Ailelere gönderilen yardımın, tarihi geçmiş veya böceklenmiş ürünler olduğuyla ilgili çok sayıda yanıt alınmıştır.

---

[276] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.

Tablo 80 **Düzenli yardım alındı mı?**

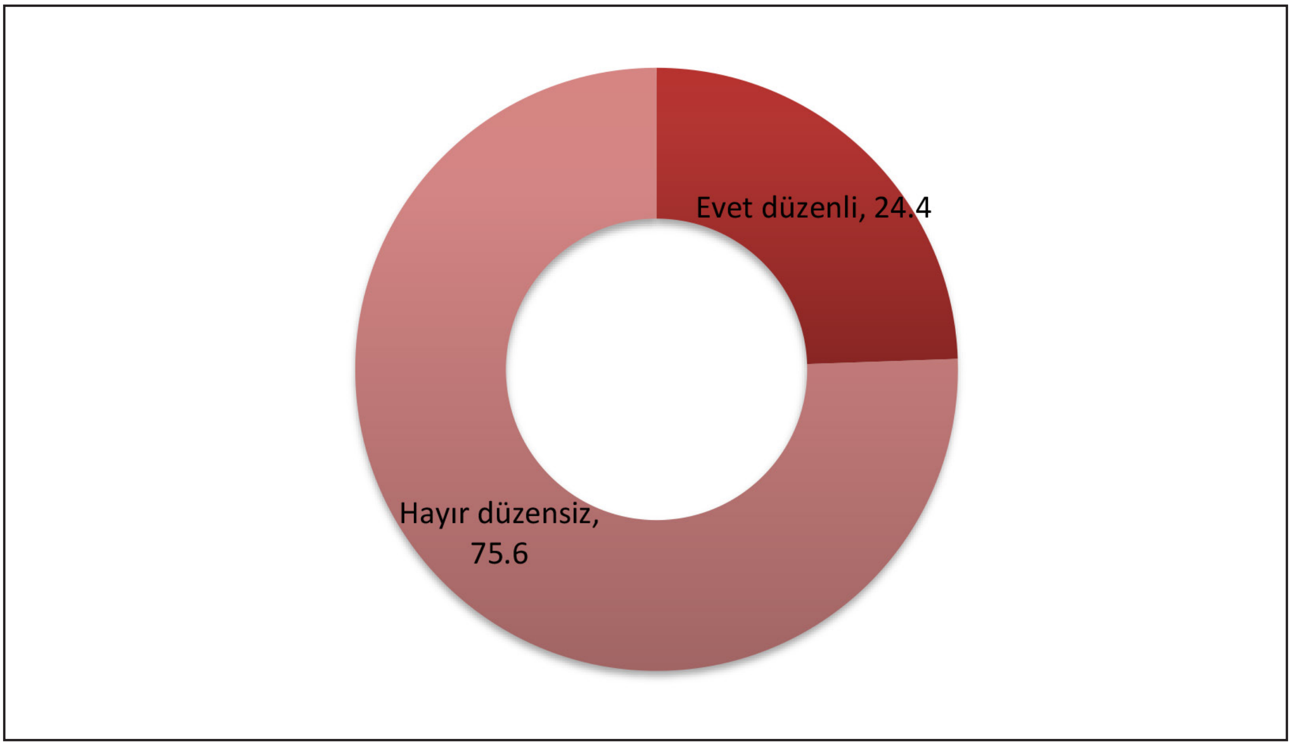

Devletten yardım alan katılımcıların %76'sı düzenli yardım almadığını; %24'ü ise düzenli yardım aldığını belirtmiştir.

Tablo 81 **Devlet dışındaki kurumlardan alınan yardım**

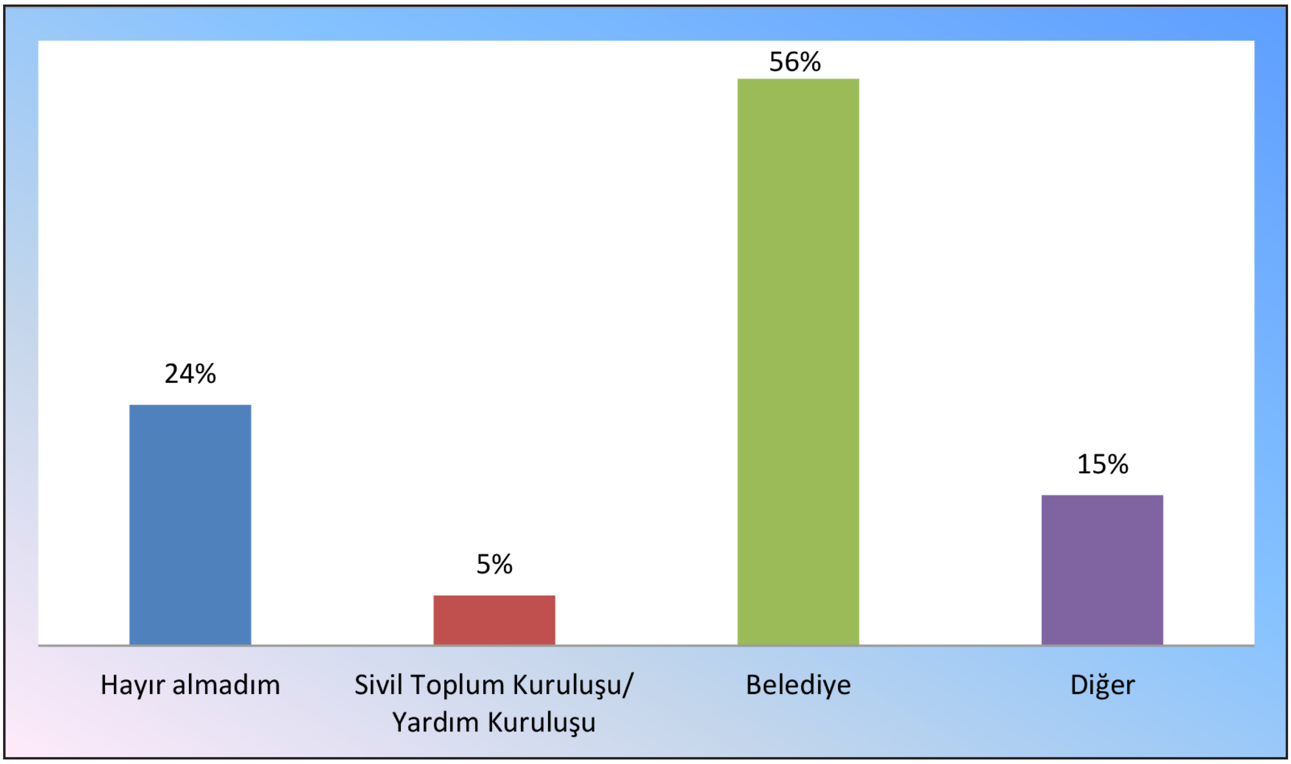

Devlet kurumlarından herhangi bir yardım almayan katılımcıların %24'ü devlet dışında ki kurumlardan da yardım almadığını; %56'sı belediyeden yardım aldığını; %15'i farklı kuruluşlardan; %5'i ise sivil toplum kuruluşlarında yardım aldığını belirtmiştir.

"Belediye bize çok yardım etti. Bize yemek, su veriyordu. Belki suya ilaç atmışlardır diye hazır su veriyordu."[277]

---

[277] İdil, yaş 36.

Tablo 82 **Şu an yaşanılan yerle ilgili memnuniyet grafiği**

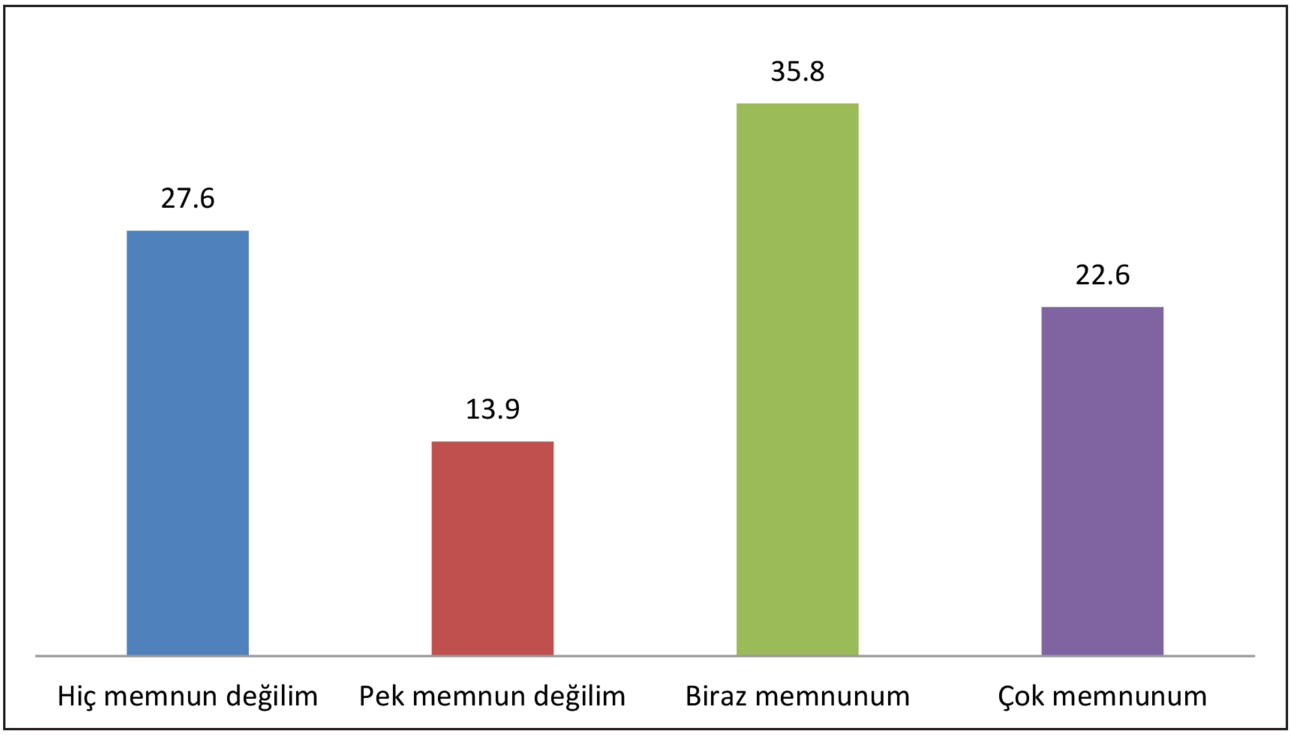

Katılımcıların %36'sı şu an yaşadıkları yerle ilgili "biraz memnun" olduğunu; %28'i "hiç memnun" olmadığını; %22'si "çok memnun" olduğunu; %14'ü ise "pek memnun" olmadığını belirtmiştir. Katılımcılar evlerinden ve topraklarından kopmak zorunda kaldıkları dönemde büyük zorluklar yaşamışlardır. Katılımcıların önemli bir oranı 1990'lı yıllardaki köy boşaltmalarında da zorla yerinden edilmiş ve bir daha evlerine, köylerine geri dönmelerine izin verilmemiştir. Bu süreçte devam eden yasaklı bölgeler ve yıkılan semtler, mahalleler olmuş ve önemli oranda bir nüfus bir daha dönebilecekleri bir ev, sokak, mahalle kalmamıştır. Bu şartlarda dönebilenler, yaşanılan tüm zorlukları rağmen kendi topraklarına dönebilme sevinci yaşamışlardır. Geri dönebildikleri için memnun olduklarını belirtmişlerdir.

"Şu an evimden memnunum, şükür yaptık ve taşındık. Ama hepsi eksik, yırtık."[278]

"Çok memnunum, kendi toprağımda yaşıyorum, nasıl memnun olmam."[279]

---

[278] Yüksekova, yaş 40.
[279] Şırnak, yaş?

“Mardin’den döndüğümde her yeri yakıp yıkmışlardı. Soğuk bir yere dönüşmüştü. Üzülüyorduk, neden bizim yerimizi bozmuşlar diyorduk güzel olmamıştı, kötüydü ama yine de rahatlamıştım, seviniyordum dönünce. Bak ne kadar kötü yapmışlardı, dümdüz olmuştu her yer insan kokusundan dayanılmazdı kan kokusu geliyordu ama yine de benim toprağımdı. Mardin zordu, yabancılık zordu on adım öteye gitsen de zor kendi toprağın kendi yerin farklı. Diyordum bir çadır bile olsa Nusaybin’e gideceğim Mardin de kalmam.”[280]

Tablo 83 **Memnuniyet düzeylerinin illere göre çapraz dağılım grafiği**

	Hiç memnun değilim	Pek memnun değilim	Biraz memnunum	Çok memnunum
Diyarbakır	27%	23%	38%	12%
Şırnak	31%	11%	35%	24%
Hakkari	23%	10%	38%	29%
Mardin	16%	5%	47%	31%
Van	29%	38%	10%	24%
Mersin	50%	21%	21%	7%
İstanbul	25%	13%	38%	25%
Toplam	28%	14%	36%	23%

Şu an yaşadıkları yerle ilgili memnuniyetin illere göre dağılımına bakıldığında ortalaması en yüksek şık “biraz memnunum” ifadesine denk gelmektedir. Grafiğe göre yaşadığı yerden “çok memnun” olan il sıralamasında Mardin ve Hakkâri yer almaktadır. Hiç memnun olmayan iller sıralamasında ise Mersin ve Şırnak yer almaktadır.

---

[280] Nusaybin, yaş 55.

Tablo 84 **Sokağa çıkma yasakları sonrasında aile ve aile bireylerinde yaşanan değişimler**

	Evet	Hayır
Göç öncesi yaşantıyla kıyaslandığında hane halkı sayısında artış oldu	40%	60%
Çocuklarımla bağlarım güçlendi	58%	42%
Sosyal yaşamım değişti. Sokağa daha az çıkıyorum	77%	23%
Ailemiz parçalandı her bir aile bireyi farklı bir yere göç etti	63%	37%
Boşandım veya aile içerisinde boşanmalar meydana geldi	3%	97%

Göç öncesi ve sonrası aile ve aile bireylerinin %77' si Sosyal yaşamda olumsuz etkilendiğinin ve bunun bir sonucu olarak daha az sokağa çıktığını; %63'ü göç sürecinde aile bireylerinin farklı yerlere göç etmek zorunda kalmaları nedeniyle ailelerinin parçalandığını belirtmiştir. Katılımcıların %58'i ise çocuklarıyla bağlarının güçlendiğini; %40'ı ise hane halkı sayısında bir artış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca birçok kişi "her şeyden soğudum" ve "hiçbir şey yapmak istemiyorum" demiştir.

Tablo 85 **Karşılamakta zorluk çekilen ihtiyaçlar tablosu**

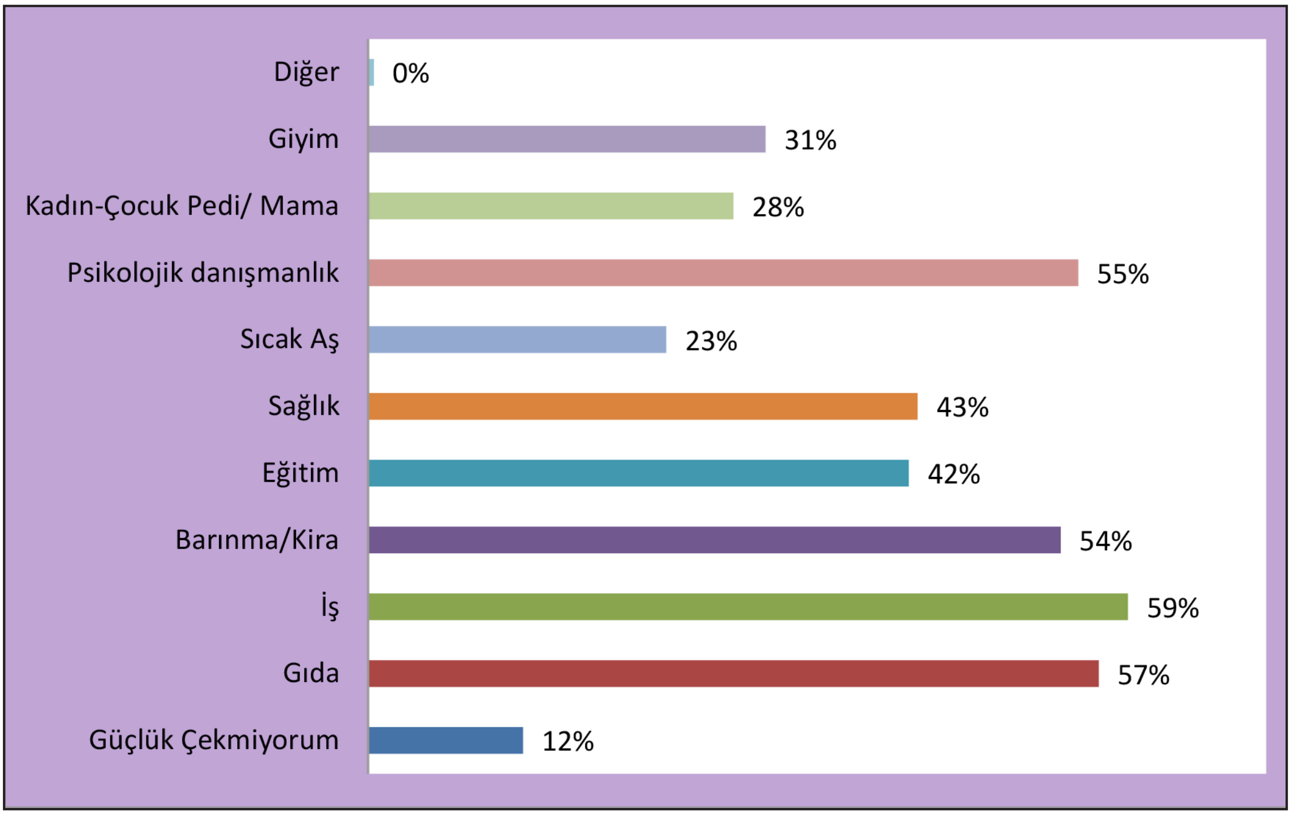

Katılımcıların %59'u en fazla iş bulma konusunda zorluk yaşadığını; %57'si gıda ihtiyacını karşılamakta zorluk yaşadığını; %55'i yaşadıkları psikolojik sorunlar nedeniyle danışmanlık hizmetlerine ulaşmakta zorlandığını; %54'ü kirayı karşılamakta güçlük çektiğini belirtmiştir. Katılımcıların %43'ü eğitim ve sağlık sorunlarının karşılanmasında zorluk yaşandığını; %31'i giyim; %28'i kadın-çocuk pedi ve mamayı karşılamakta zorlandığını; %23'ü sıcak aşa ulaşmada zorluk yaşadığını; %12'i ise ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmediğini belirtmiştir.[281] Yapılan görüşmelerde çatışmanın üzerinden üç yıl geçmesine rağmen yerinden edilen kişilerin göç sonrası süreçte eğitim, sağlık, barınma, gıda, kadın-çocuk pedi gibi en temel ihtiyaçlarına erişmekte zorlandıkları görülmüştür.

"Ben hiç kimse ile görüşmüyorum, sadece çocuklarım. Bir ara kardeşim geldi, üvey kardeşim sadece onunla zaman geçirdim. Bir bağ kurmadım kimse ile. Mersin'de akrabalar vardı ama görüşmedim. Geceleri yatamıyordum her an bir şey olacakmış gibi. Panik atak geçiriyorum. Ben mahalledeyken bile bazen uykuya dalıyordum, bomba patlıyor gibi sıçrayarak uyanıyordum, sinir krizleri geçiriyordum. Ben bir ara destek almayı düşündüm. Bir ara bayağı kötü oldum. Bombalardan biber gazından.. Sonra vazgeçtim ben toparlamaya çalıştım kendimi. Ben gittim dedim orda kalacam, ailemle beraber orda kalacaz, kalamadık.. Eşim işsizdi. Bir de ben birkaç kez gittim kira için başvuru yaptım oradaki kaymakamlığa çıkmadı bize. Yirmi gün kaldık üç yüz elli lira verdik bir oda için. Sadece bir oda, küçücük bir mutfak iki kişi giremiyordu."[282]

---

[281] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir

……

"Çocuklarımın psikolojisi bozuldu, saldırganlaştı oğlum, çok zorluk yaşıyoruz. Nusaybine dönmek isteriz tabii ki ama gidecek yerimiz yok."[283]

……

"O sesler hala kafam da psikolojimiz bozuldu. Esir kalmıştık, doktor da yasaktı bize. Yasaklardan sonra sinir oldu bende. Eskisi gibi sabırlı ve sakin değilim, kafam bozuluyor. Zulüm zorluk gördük" [284]

……

"Yardım yok belediyemiz yok artık zaten belediyeye kayyım atandı (DBP belediyesi) kimse bize yardım etmedi. Şuan çok eksiğimiz var her anlamda. Evimizi düzeltsinler belediyemizi istiyoruz bunlar olsa memnun olurum. Eski mahalleme dönmek istiyorum günde iki kere uğramasak o tarafa rahatlayamıyoruz. Artık güvenli olmalı mahallem."[285]

……

"Birbirimizden bıkmıştık artık. Bizim gittiğimiz yerde okul hayatımız olmadı, buraya geldiğimizde de düzensiz oldu eğitimimiz."[286]

---

[282] Şırnak, yaş 39.
[283] İstanbul, yaş 29-36.
[284] Nusaybin, yaş 55.
[285] İdil, yaş 36.
[286] Şırnak , yaş 39.

Tablo 86 **Temel hak ihlalleri ve karşılanmakta zorluk çekilen ihtiyaçlar çapraz tablosu**

	Güçlük Çekmiyorum	Gıda	İş	Barınma/Kira	Eğitim	Sağlık	Sıcak Aş	Psikolojik danışmanlık	Kadın-Çocuk Pedi/Mama	Giyim	Diğer
Yaşam hakkı	11%	61%	63%	57%	43%	40%	24%	56%	31%	33%	1%
Barınma	11%	63%	63%	57%	44%	43%	26%	57%	32%	34%	1%
Eğitim	11%	60%	62%	57%	49%	41%	27%	58%	31%	33%	1%
Sağlık	11%	63%	62%	59%	45%	46%	28%	60%	34%	35%	1%
Hukuk	11%	63%	66%	58%	51%	48%	28%	69%	36%	40%	0%
Seyahat	8%	63%	65%	59%	48%	49%	29%	63%	36%	37%	1%
Diğer	20%	40%	60%	20%	60%	80%	40%	80%	0%	20%	0%

2015-2016 yılında sokağa çıkma yasağının uygulandığı kent merkezlerinde yaşam hakkı, barınma hakkı, eğitim, sağlık, hukuk, seyahat ve diğer hak ihlalleri yaşadığını belirten katılımcıların, karşılanmakta zorluk çekilen ihtiyaçlara dayandırılarak yapılan sıralamada tüm hak ihlallerinde sıklık gösteren ihtiyaçlar; iş, gıda, barınma ve psikolojik danışmanlık hizmetleri gelmektedir.

Tablo 87 **Göç etmeden önceki yerinize geri dönmek ile ilgili düşünceleriniz?**

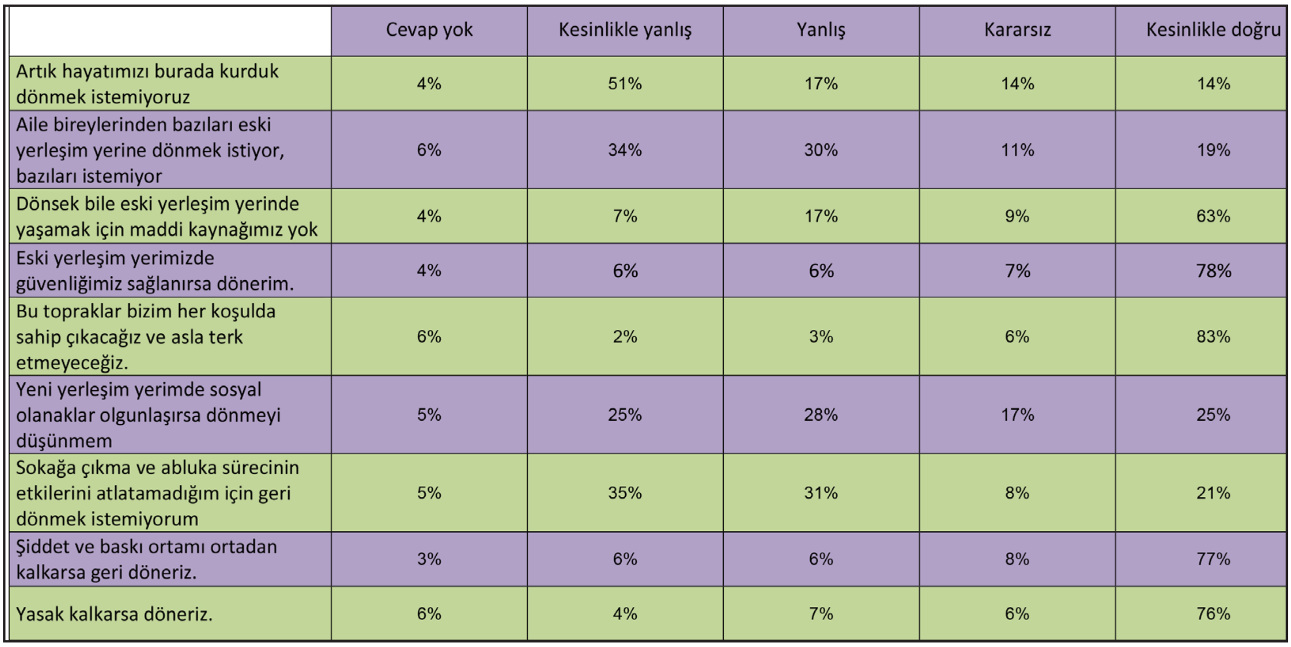

	Cevap yok	Kesinlikle yanlış	Yanlış	Kararsız	Kesinlikle doğru
Artık hayatımızı burada kurduk dönmek istemiyoruz	4%	51%	17%	14%	14%
Aile bireylerinden bazıları eski yerleşim yerine dönmek istiyor, bazıları istemiyor	6%	34%	30%	11%	19%
Dönsek bile eski yerleşim yerinde yaşamak için maddi kaynağımız yok	4%	7%	17%	9%	63%
Eski yerleşim yerimizde güvenliğimiz sağlanırsa dönerim.	4%	6%	6%	7%	78%
Bu topraklar bizim her koşulda sahip çıkacağız ve asla terk etmeyeceğiz.	6%	2%	3%	6%	83%
Yeni yerleşim yerimde sosyal olanaklar olgunlaşırsa dönmeyi düşünmem	5%	25%	28%	17%	25%
Sokağa çıkma ve abluka sürecinin etkilerini atlatamadığım için geri dönmek istemiyorum	5%	35%	31%	8%	21%
Şiddet ve baskı ortamı ortadan kalkarsa geri döneriz.	3%	6%	6%	8%	77%
Yasak kalkarsa döneriz.	6%	4%	7%	6%	76%

Katılımcıların göç öncesinde yaşadıkları yere dair geri dönmekle %83 topraklarına her koşulda sahip çıkacaklarını ve asla terk etmeyeceklerini; %78'i güvenliğin sağlanması durumunda; şiddet, baskı ve yasakların (fiilen devam eden yasaklar) ortadan kalkması durumunda eski yerleşim yerlerine döneceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 88 **Göç eden katılımcıların eski yerleşim yerlerine dönmek ile ilgili düşünceleri**

	Cevap yok	Kesinlikle yanlış	Yanlış	Kararsız	Kesinlikle doğru
Artık hayatımızı burada kurduk dönmek istemiyoruz	14%	42%	10%	16%	18%
Aile bireylerinden bazıları eski yerleşim yerine dönmek istiyor, bazıları istemiyor	16%	31%	14%	2%	35%
Dönsek bile eski yerleşim yerinde yaşamak için maddi kaynağımız yok	10%	4%	4%	8%	73%
Eski yerleşim yerimizde güvenliğimiz sağlanırsa dönerim.	14%	6%	4%	6%	69%
Bu topraklar bizim her koşulda sahip çıkacağız ve asla terk etmeyeceğiz.	12%	2%	0	8%	78%
Yeni yerleşim yerimde sosyal olanaklar olgunlaşırsa dönmeyi düşünmem	15%	34%	15%	13%	23%
Sokağa çıkma ve abluka sürecinin etkilerini atlatamadığım için geri dönmek istemiyorum	15%	31%	17%	8%	29%
Şiddet ve baskı ortamı ortadan kalkarsa geri döneriz.	9%	9%	4%	8%	70%
Yasak kalkarsa döneriz.	20%	2%	9%	5%	63%

Tablo 89 **Yaşam alanı ile ilgili çözülmesi gereken acil sorunlar tablosu**

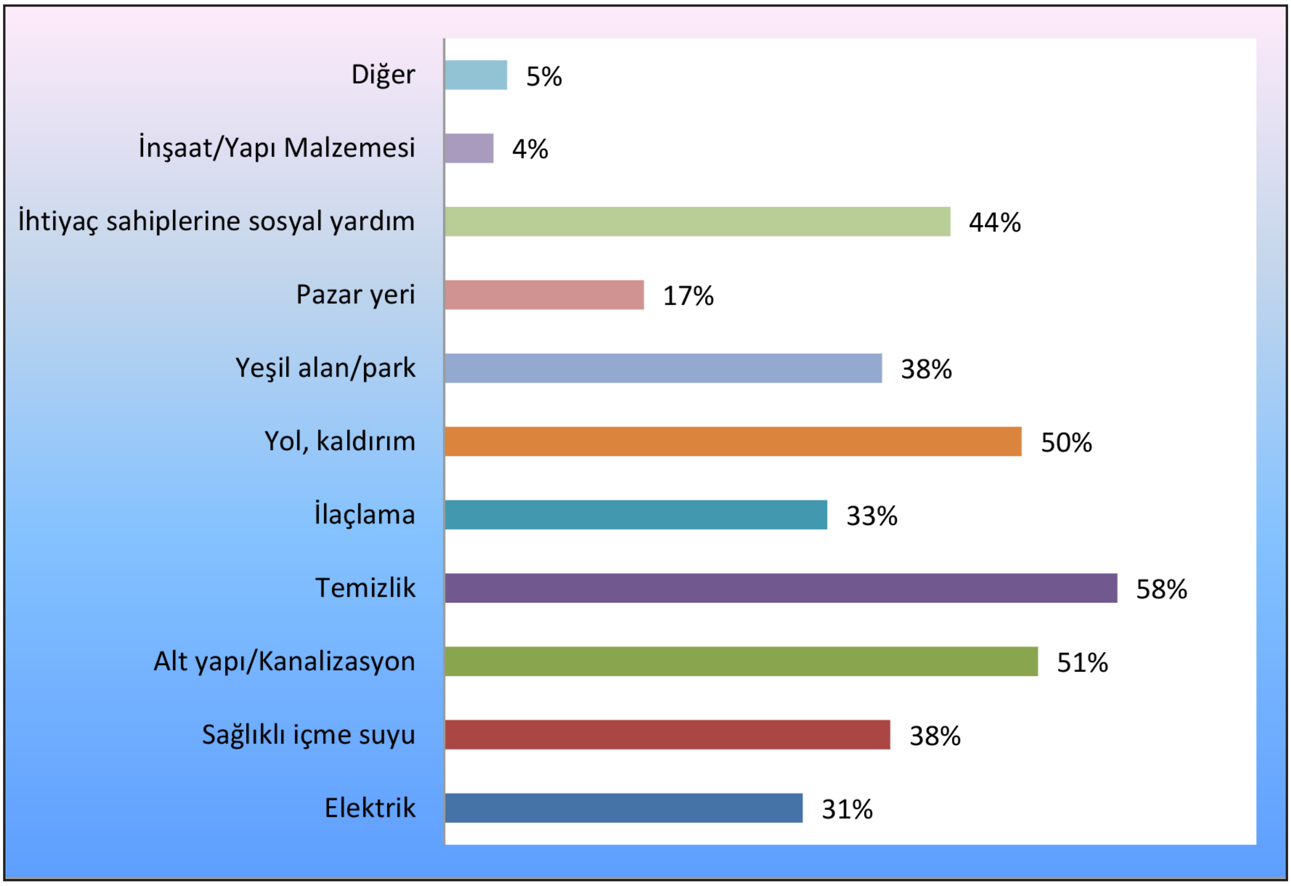

Sokağa çıkma yasakları ve yaşanan göçler sonrasında yerlerine geri dönen katılımcıların bulundukları yaşam alanları ile ilgili çözülmesi gereken sorunlarda sıklık gösteren cevaplar; temizlik, altyapı sorunu, yol/kaldırım sorunu ve ihtiyaç sahiplerine sosyal yardım desteği şeklinde ifade edilmiştir. [287] Tabloda da görüldüğü gibi çatışma sonrası süreçte yerel halk birçok sorunla karşı karşıya kalmış ve halen temel sorunların çözülmediği görülmüştür. Özellikle altyapı sorunlarının yetkililerce halen çözülmemesi birçok sağlık sorununun ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

"Elektriğimiz yoktu suyumuz yoktu, dilekçe de verdik ama gelmediler, yapmadılar. Sonra ben kendim yaptım. Suyum gelmedi. Dükkanlar açılınca su almaya başladık. Paramız olunca alıyorduk olmayınca alamıyorduk. Bulanık su içiyorduk, doğrusunu söylemek gerekirse hatta bazen bulanık suyu bile bulamıyorduk susuz kalıyorduk."[288]

"Biz geldiğimizde nasıldı Şırnak, böyle ağır bir koku inanır mısın bak sineklikler de vardı, günde üç defa ben çok affedersiniz sinek pisliği temizliyordum. Aradan on dakika geçiyordu tekrar her taraf simsiyah oluyordu ama hayatımda ben Şırnak'ta doğmuşum, büyümüşüm, o kadar sinek görmedim, o kadar pislik yapan sinek görmedim. Allahım o neydi. Artık psikolojim o sineklerden dolayı da bozuldu. Yani her şeyimiz altüst oldu. O ağır koku, o çöp, o toz, o yıkım.”[289]

---

[287] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir

[288] Şırnak, yaş 47.

……

“Biz de geldik, sabaha kadar Şırnak' ı izliyorduk, caddeleri izliyorduk, ağlıyorduk. Bir tanede bizim komşumuzun oğlu oynarken bir el bombası eline geçmiş patlamış, iki yıldır çocuk hastanede. Eli kolu yanmış, sekiz tane ameliyat geçirmiş. Tazminat da verilmemiş.”[290]

……

“Yasak üç ay boyunca devam etti. Bu süreçte en çok elektrik, su, gıda konusunda sıkıntı yaşıyorduk. Evdeki gıdanın güvenli olup olmadığını bilmiyorduk (dönüş sonrası). İçine ilaç mı koydular başka bir şey mi bilmiyorduk. Biz eve döndüğümüzde evdeki erzakı dökmüşlerdi, eve köpek getirmişlerdi ve köpek eve dışkısını yapmıştı, evi pisletmişti. Devletin verdiği gıdayı da herkes alamıyordu, halk mağdurdu.” [291]

……

“Ben geldim ağladım ağladım hem torunum için hem evime. Kimyasal da attılar hiç bir şeye başvurmadık.”[292]

……

“Elektrik yoktu, suyu patlatmışlardı. İlk savaş burada çıktı okulları karargah yapmışlardı sonra da yıktılar. Evleri yıkılan komşum dedi ki, toprağını ver demişler sana arsanı vermiyoruz yerine bir ev vereceğiz ama evi vermek için de ayda bin dört yüz lira para istediler hem evini yıktılar hem borçlu çıkardılar.”[293]

……

“Cizre'ye dönmek istediğimizde ise kolluk kuvvetleri geçişimize izin vermediler. “Teröristlere yardım etmeye gidiyorsunuz değil mi ''dediler.[294]

……

“İnsanları öldürdüler, bodruma gittik her yer dümdüz olmuştu insan kemikleri vardı, hala var. Cenazelerin üstüne park yaptılar sanki dalga geçer gibi unutturmak için yaptılar. Hala birçok insan o parka gitmiyor. Cenazelerimizin üstüne yapılan parka mı gideceğiz.”[295]

---

[289] Şırnak,yaş 39.
[290] Şırnak, yaş 47.
[291] Yüksekova, yaş 40.
[292] İdil, yaş 55.
[293] İdil, yaş 55.
[294] Cizre, yaş 25.
[295] Cizre,yaş 80.

Tablo 90 **Yaşam alanlarında çözülmesi gereken acil sorunların illere göre dağılımı**

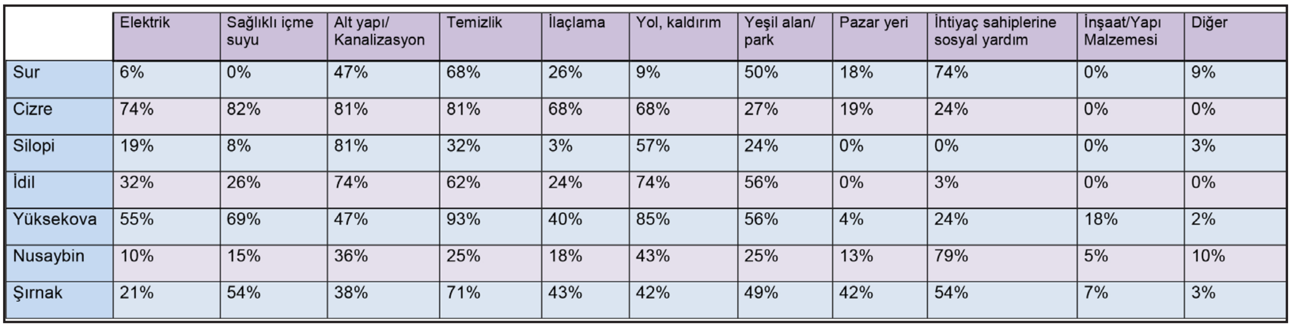

	Elektrik	Sağlıklı içme suyu	Alt yapı/ Kanalizasyon	Temizlik	İlaçlama	Yol, kaldırım	Yeşil alan/ park	Pazar yeri	İhtiyaç sahiplerine sosyal yardım	İnşaat/Yapı Malzemesi	Diğer
Sur	6%	0%	47%	68%	26%	9%	50%	18%	74%	0%	9%
Cizre	74%	82%	81%	81%	68%	68%	27%	19%	24%	0%	0%
Silopi	19%	8%	81%	32%	3%	57%	24%	0%	0%	0%	3%
İdil	32%	26%	74%	62%	24%	74%	56%	0%	3%	0%	0%
Yüksekova	55%	69%	47%	93%	40%	85%	56%	4%	24%	18%	2%
Nusaybin	10%	15%	36%	25%	18%	43%	25%	13%	79%	5%	10%
Şırnak	21%	54%	38%	71%	43%	42%	49%	42%	54%	7%	3%

Acil çözülmesi gereken sorunların ilçelere göre dağılımına bakıldığında Sur ilçesinin öncelikli olarak çözülmesi gereken sorunları ihtiyaç sahiplerine sosyal yardım ve temizlik sorunu öne çıkmaktadır. Cizre ilçesine bakıldığında sağlıklı içme suyu, altyapı sorunu, elektrik ve temizlik sorunu sıklıkla belirtilmektedir. Silopi ve idil ilçesinde altyapı sorunu ve yol/kaldırım sorunu; Şırnak il merkezinde ise temizlik ve içme suyu sorunu öne çıkmaktadır. Yüksekova ilçesinde temizlik, kaldırım ve içme suyu sorunu; Nusaybin ilçesinde ise ihtiyaç sahiplerine sosyal yardım ve yol/kaldırım çalışmalarının acil çözülmesi gereken sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 91 **Yaşananların ardından adalet duygusunun güçlendirilmesi için neler yapılmalı?**

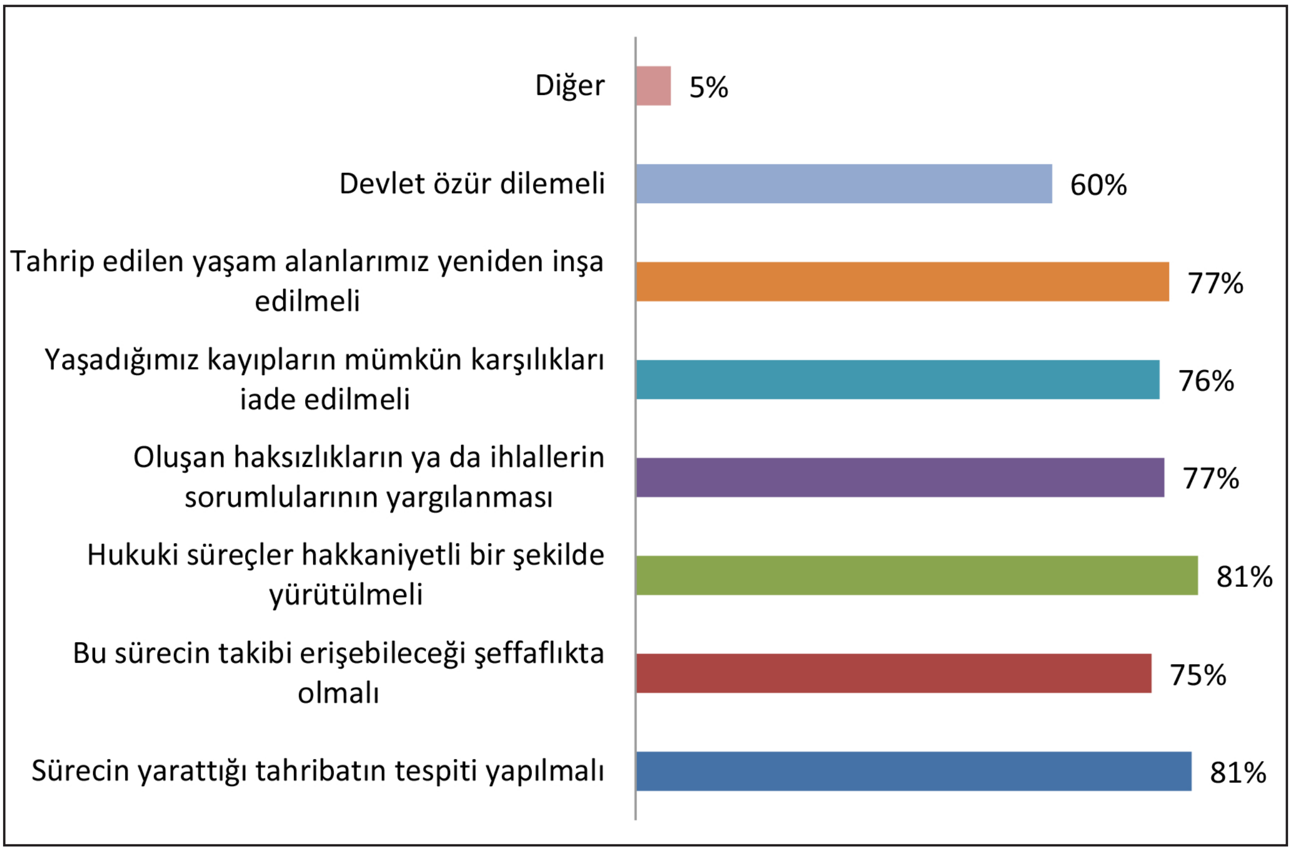

Yaşananların ardından adalet duygusunun yeniden tesis edilebilmesi için katılımcıların %81'i hukuki süreçler hakkaniyetli bir şekilde yürütülmesi gerektiğini ve sürecin yarattığı tahribatın tespit edilmesi gerektiğini sıklıkla belirtmiştir. Katılımcıların %77'si tahrip edilen yaşam alanlarının yeniden inşa edilmesi gerektiğini ve oluşan haksızlıkların ya da ihlallerin sorumlularının yargılanması gerektiği ifade edilmiştir. Yine katılımcıların % 76'sı yaşanan kayıpların mümkün karşılıklarının iade edilmesi gerektiğini; %75'i sürecin takibi erişebileceği şeffaflıkta olması gerektiğini ve %60'ı ise devlet özür dilemesi gerektiğini belirtmiştir.[296] Yaşanılanların ardından kişilerin adalet duygusu ve ihlallerin giderileceğine dair inanç yüksek oranda yok olmuştur. Birçok kişi devlet veya devletin herhangi bir kurumu ile sorunların çözülmesi ve mağduriyetlerinin giderilmesi safhasında dahi muhatap olmak istemediğini belirtmiştir. Bu durum da göstermektedir ki onarıcı adalet mekanizmasının nasıl işletileceğiyle birlikte kim ya da kimler aracılığı ile yürütüleceği de önem arz etmektedir.

"Ne özrü, özür dilemekle geçer mi? Tam bir adilikti yaptıkları. Adet oldum, kanlar içinde kaldım ped bulamadım atletimi çıkardım ped niyetine kullandım bu devirde bu olayı yaşamak hak mı? Asla affetmiyorum."[297]

---

[296] Çoklu yanıt seçeneği kullanıldığından dolayı N sayısı örneklem sayısını geçmektedir.

[297] Cizre, yaş?

“Bütün yıkım ve baskılardan ziyade 14 yaşındaki yeğenim çatışma sürecinde şok yaşayarak konuşma yetisini kaybetti. Devlet özür dilemesin çünkü bu tahribatın özrü yok.”[298]

……

“Komşumuz sokağa çıktığı esnada öldürüldü. Küçük kızımın silah atışlarından çıkan fişekten dolayı tek gözü görmüyor. Devlet özür dilese bile özrün bir işe yarayacağını düşünmüyorum.”[299]

……

“Biz bunları hayatımız boyunca affetmeyeceğiz. Devlet hiçbir zaman özür dilemez 1991’de zaten hepimizi bir sahaya götürdüler, hepimizi öldüreceklerdi, sonra AB harekete geçti, uçakları gönderdi, bu insanları kurtardı. Bütün Şırnak halkı oraya geldi kapınızı açın gelin dediler. Bir ölümüz yerde kaldı, üç gün yerde kaldı.” [300]

……

“Kimin bize zarar verdiğini bilmek istiyoruz. İnşallah o gün gelir devlet bizden özür diler. Bize açıklasınlar, bu olayları kimin bizim başımıza getirdiğini bilmek istiyoruz. Bilirsek içimiz rahat olur.”[301]

……

“Devlet özür dilemeli mi? Devlet neyin özrünü dileyecek. Ben kalkıp seni kırsam, en hassas noktandan kırsam seni, kalp kırılsa paramparça olsa ben senden özür dilesem ne kadar af dilesem ayaklarına da kapansam seni toparlayabilir miyim? Benim özür dilemem neyi düzeltir.”[302]

……

“Devletin özür dilemesi tespit yapması bir şey değiştirmez cenazelerimizi geri verebilecekler mi? Gençlerimizi yaşatabilecekler mi? Affetmiyorum.”[303]

……

“Kim kimden özür dilemeli bilmiyorum.”

……

“Her iki taraf da özür dilemeli, bunca insanın zarar görmesine gerek yoktu.”

---

[298] Diyarbakır, yaş 18-28 aralığı.
[299] Diyarbakır, yaş 36-49 aralığı.
[300] Şırnak, yaş 46.
[301] Yüksekova, yaş 40.
[302] Şırnak, yaş 39.
[303] Cizre, yaş?

"Devlet özür dilesin ama yaşanılanlar özürle yok olur mu?"

……

"Devlet özür dilemeli mi. Ne diyeyim ki, dilese ne olacak! İstediğinizi yazabilirsiniz"[304]

……

"Devlet özür dilese ne olacak gidenler geri getirilebilir mi? Sadece kendi sokağımızda üç cenaze vardı cenazeleri camlardan çıkardık atışlar yüzünden."[305]

……

"Devlet özür dilese de boş. Benim kaybettiklerimi kimse geri veremez. Oğlumun yasaktan önce olan hastalığı arttı. Devlet bu kadar ölümü bize geri verebilir mi? Onları yaşatabilir mi? Devletin zaten umurunda değiliz."[306]

……

"Devlet de öbür taraf da özür dilemeli ve telafi edilebilirse iyi olurdu ama olur mu ki bütün bu yaşanılanlar? Ne desek boştur."[307]

……

"Devlet özür dilemesin! Dilese ne ? O kadar genç öldükten sonra boştur artık. Bizden uzak olsun."[308]

……

"Devlet özür dilese de asla affetmeyeceğim. Dışarıdaki tahribatları düzeltebilirler belki ama kayıplarımız düzeltemezler. Affetmek bana kaldıysa asla affetmem."[309]

……

"Devlet benden özür dilesin diyorum, her şey ortaya çıksın diyoruz niye bize böyle yaptılar zulüm yaptılar bizde bu toprakların sahibiyiz bu toprağın ülkenin insanıyız diyoruz niye öyle yaptılar. Devleti hiç affetmem belki korkudan affederim ama kalben, içten hiç affetmiyoruz, sevmiyoruz. Çok yüreğimizi şişirdiler çok kahr olduk çocuklarımız öldü gencecik kızları öldürdüler. Mahallem zaten kalmamış için de bir şeyim de yok olsa da gitmem zaten, kiranı ödeyeceğiz deseler de gitmem o kadar gencecik çocuğu öldürdüler gidemem oraya o kadar gencin kanı var orada."[310]

---

[304] Cizre, yaş 40.
[305] Cizre,yaş ?.
[306] Cizre, yaş 24.
[307] Cizre, yaş 31.
[308] Cizre, yaş 31.
[309] Cizre, yaş
[310] Nusaybin, yaş 55.

Tablo 92 **Talepler yerine getirildiğinde yaşananlar telafi edilebilecek mi?**

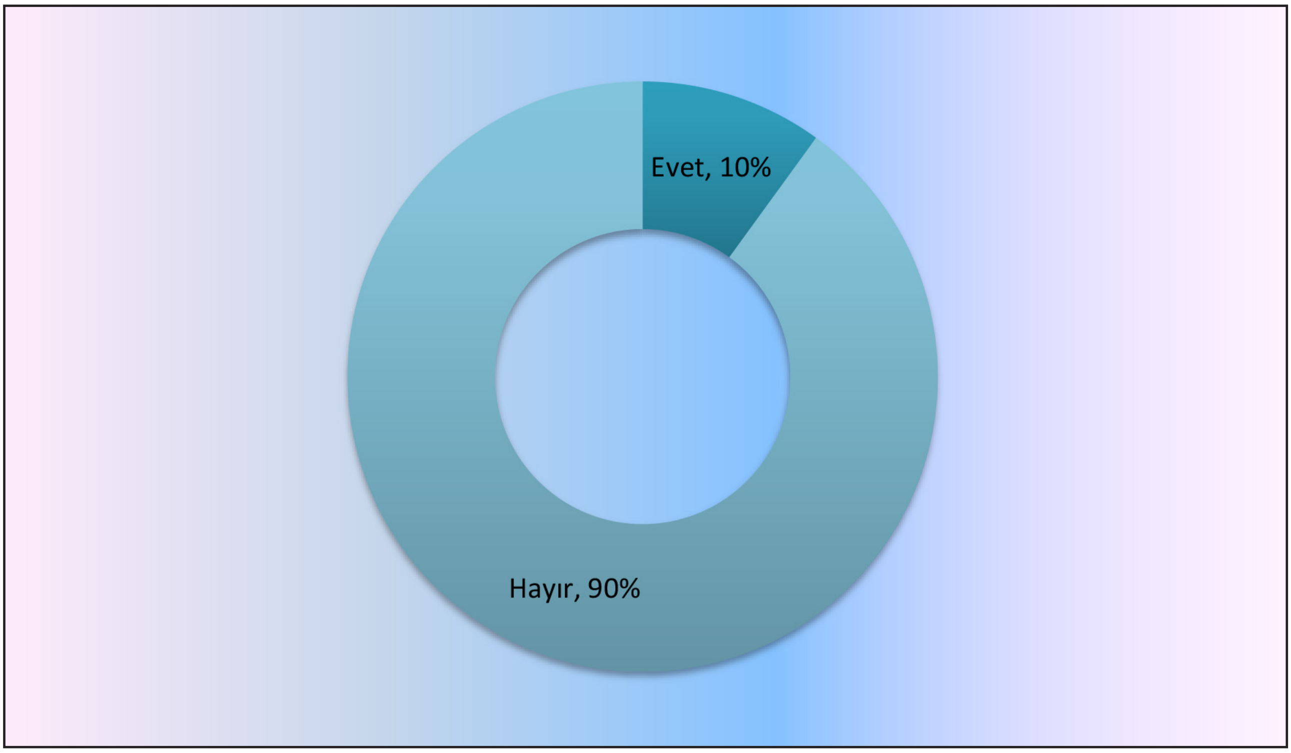

Katılımcılar %90'ı talepler yerine getirilse bile yaşanan kayıpların telafisinin olmadığını; %10'u ise telafi edilebileceğini belirtmiştir.

TESPİTLER

7 il ve ilçe merkezinde 480 kadın ile yaptığımız anket, görüşme ve gözlemden yola çıkarak yaşanan sürecin yaratmış olduğu ihlaller telafi edilemeyecek kadar ağır sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Yaşanan sürecin yaratmış olduğu ağır ihlallerin telafisinin namümkünlüğüne tanık olmak, dinlemek, gözlemekle birlikte durumun iyileştirilmesi ve onarıcı adalet mekanizması için acil atılması gereken adımların da olduğu görülmektedir.

Görüşme yapılan kadınların %90'ı talepleri yerine getirilse dahi yaşanan kayıpların telafi edilemeyeceğini belirtmiştir.

TOPLUMSAL BARIŞI VE UZLAŞMAYI SAĞLAMAK İÇİN ATILMASI GEREKEN ADIMLAR:

Görüşme yapılan 480 kadının tamamı sokağa çıkma yasaklarına ve çatışmalara tanık olmakla beraber hem kadınların deneyimlerinde hem de il ve ilçelerde yaşanan deneyimlerde farklılıklar görülmektedir. Her deneyimin ve her bölgenin yaşamış olduğu özgün durumları göz önüne alarak acil adım atılması gerekmektedir. Kadınların adalet duygusu ve ihlallerin giderileceğine dair inançları yüksek oranda yok olmuştur. Birçok kişi devlet veya devletin herhangi bir kurumu ile sorunların çözülmesi ve mağduriyetlerinin giderilmesi safhasında dahi herhangi bir şekilde muhatap olmak istemediğini ifade etmiştir.Yaşadıkları hak ihlalleri konusunda görevini kötüye kullanan yetkililerden öte doğrudan devleti sorumlu görmektedirler. Bu durum da göstermektedir ki onarıcı adalet mekanizmasına ihtiyaç duyulduğu gibi bu mekanizmanın nasıl işletileceği ve kimler aracılığı ile yürütüleceği de önem arz etmektedir.

1. Arabulucu bir mekanizmaya ihtiyaç duyulmaktadır

Çalışmamızın sonuçları da göstermektedir ki arabulucu bir mekanizmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Arabuluculuk mekanizması, dünyada benzer çatışma dönemleri ve sonrasında devreye giren önemli örneklerden biri olmuştur. Türkiye'de çözüm sürecinde oluşturulan "Akil İnsanlar Heyeti"de arabulucuk arayışlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin geçiş dönemi adaleti kısa sürse de bu süreçteki olumlu gelişmelerden biri olmuştur. Türkiye'nin yedi ayrı bölgesinde temas ve sempozyumlar düzenlemek için oluşturulan heyetin altmış üç üyesi olmuştur. Ancak bu heyetin en büyük eksikliklerinden biri heyette yer alan üyelerden sadece 12'sinin kadın olmasıdır. Özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri için oluşturulan Akil İnsanlar Heyeti'nde sadece birer kadın üyenin olması, savaşın her türlü yüzünü deneyimleyen kadınların barış sürecinde taleplerini iletebilecekleri ve deneyimlerini paylaşabilecekleri mekanizmanın erkek merkezli bir toplumsal cinsiyet yaklaşımı ile oluşturulduğunu ortaya koymaktadır. Yanı sıra Türkiye'de kadın odaklı bir barış ve çözüm sürecinin olması talebiyle kurulan Barış İçin Kadın Girişimi (BİKG), kadınların barışa dair taleplerini ve deneyimlerini dile getirmek için aktif olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu çatışma döneminde ve çatışma sonrası süreçte şiddetin her türlü yüzünü yaşayan kadınların yaşadıkları hak ihlallerini ve hakikatleri ortaya çıkaracak bir mekanizma yoktur. Yaptığımız saha araştırmasında kadınların buna yönelik talepleri de olmuştur. Saha araştırması sırasında çıkardığımız en önemli tespitlerin başında, kadınların yaşanan ihlalin sorumlusu olarak devleti görmeleridir. Devleti, sorunun kaynağı olarak görmeleri nedeniyle yaşadıkları ihlalleri, taleplerini ve şikâyetlerini resmi kurumlara anlatmayı reddetmektedirler. Gözlemlerimizde görüldüğü üzere, şiddetin kaynağı olarak devleti gören kadınların şikâyetlerini, deneyimlerini ve taleplerini devlet kurumlarına ya da mekanizmalarına aktarmaları oldukça zordur. Özellikle,maddi-manevi kayıplar, yerinden edilme, gözaltı, tehdit, baskı, taciz, cinsel saldırı, ağırlaşan yoksulluk gibi sorunları yaşayan kadınların başvurabilecekleri yeni mekanizmaların kurulması gerekmektedir. Araştırmamızın Tablo 44 bölümünde, kadınların çatışma sürecinde mahremiyetlerinin ihlal edilme oranı %36'dır. Mahremiyet ihlalinin kim tarafından ihlal edildiği sorusuna ise %87 gibi yüksek bir oranda kolluk kuvvetleri diye cevap vermişlerdir. Tablo 45'te ise ne tür mahremiyet ihlali ile karşılaştığına dair sorulan soruya kadınların %64'ü cevap vermemiştir. Bu sonuç gösteriyor ki kadınlar sessizliğe bürünmüştür. Kadınların karşılaştıkları ihlalleri anlatabilecekleri, savaş deneyimlerini paylaşabilecekleri ve çözüm üretecek kurumlara ihtiyaç vardır. Çatışma-çatışma sonrası süreçte yaşadıkları acılar, maruz kaldıkları şiddet türleri ve hak ihlalleri nedeniyle kadınların devlete olan güvenleri ya azalmış ya da tamamen yok olmuştur. Bu sürecin yarattığı tahribatın onarılması için resmi kurumların muhataplığı yerine tabandan inşa edilen ,yerelin ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran ve geniş katılımın olduğu bir arabulucu mekanizmanın oluşturulması gerekliliği araştırmamızın sonucunda çıkmaktadır. Tabandan inşa edilen ve resmi olmayan sivil hakikat süreçleri mağdurların hakikatlerinin duyulmasına katkı sağlayacağı gibi mevcut devlet anlatısını da ortadan kaldırabilecektir. Oluşturulacak arabulucu mekanizmalarının mutlaka kadın odaklı toplumsal cinsiyet perspektifi ile desteklenmesi gerekmektedir.

1.1. Geç Kalmadan

Çatışma-çatışma sonrası dönemde dünyadaki arabuluculuk örneklerine baktığımız zaman Geçiş Dönemi Adaleti mekanizmalarının çatışma sonrası süreçte sıkça kullanıldığını görüyoruz. Geçiş Dönemi Adaleti genellikle çatışma sonrası süreçte siyasi bir uzlaşma sağlandıktan ve ateşkes ilan edildikten sonra barış müzakerelerinin bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, siyasi uzlaşmanın sağlanması veya barış görüşmelerinin başlaması zaman alacağı için mümkün olan en kısa sürede Geçiş Dönemi Adaleti mekanizmaları devreye girmelidir. Çatışma sürecinde ya da çatışma bittikten hemen sonra oluşturulacak mekanizmalar ile toplanacak bilgiler hakikati ortaya çıkarmada oldukça önemli olacaktır. En önemlisi de hak ihlallerinin üzerinden çok uzun bir zaman geçmeden kurulacak mekanizmalar daha sonraki barış süreçleri için bir veri tabanı oluşturacaktır. Böyle kapsamlı bir yaklaşımın başlamasını düşünmek için çatışmanın bitmesini beklemek öngörüsüzlük olur ve barış süreçlerine doğrudan veya dolaylı olarak yapılacak katkılar kaçırılmış olur.[311]

> *Geçiş Dönemi Adaleti, ağır hak ihlallerinin yaşandığı dönemler den veya çatışma sona erdikten sonra, yapılan ihlallerin sorumlularının hukuk önüne çıkartılıp hesap vermesine, bu ihlallere dair hakikatin açığa çıkarılmasına, mağdurlar için adil onarım ve telafi mekanizmalarının oluşturulmasına yönelik barış ve demokrasiyi temel alan toplumsal politikalar inşa etmeyi amaçlar. Bir yandan toplumsal uzlaşma ve barışı inşa etmeyi amaç larken diğer taraftan toplumun gelecekte benzer hak ihlalleri yaşamaması için önemler almaya çalışır. Geçiş Dönemi Adaleti, çatışmadan kaynaklanan yıkımı onarmak için cezalandırıcı, soruşturmacı ve onarıcı yöntemler içerirken anayasal ve idari değişiklikleri de içerirler.*[312] *Bunlar, cezai kovuşturma, tazmin ve onarım süreçleri, hakikatleri anlatma inisiyatifleri, kurumsal reformlar ve sosyal ve kültürel girişimler gibi birçok farklı yöntem ve mekanizmaları kapsar. Suçu işleyen kişileri ulusal ve uluslararası mahkemelerde cezalandırmayı amaçlayan yasal mekanizmalar cezalandırıcı adalet yaklaşımının kapsamındadır. Onarıcı adalet yaklaşımı ise resmi olmayan süreçlerle ve mekanizmalarla hakikati ortaya çıkararak yaşanılan mağduriyeti gidermeyi, toplumsal barışı ve uzlaşmayı sağlamaya çalışır.*

---

[311] Roger Duthie and Paul Seils, 2016. “The Case for Action on Transitional Justice and Displacement”, The International Center for Transitional Justice

[312] Iavor Rangelov ve Ruti Teitel, “Global Civil Society and Transitional Justice,” Global Civil Society 2011: Globality and the Absence of Justice ed. Martin Albrow and Hakan Seckinelgin, 162

1.2. Dünya Örnekleri

Geçiş Dönemi Adaletinin onarıcı adalet yaklaşımını esas alan Hakikat Komisyonları şiddete maruz kalanların ve tanık olanların özgün deneyimlerini anlatabildiği bir alan oluşturması nedeniyle sıkça başvurulan bir yöntem olmuştur. Çatışma-çatışma sonrası süreçte kurulan Hakikat Komisyonlarının dünyada birçok örneği vardır. Özellikle Güney Afrika'da aparthied rejiminin kaldırılmasından sonra geçmişle yüzleşmek, yaşanan ağır hak ihlallerini ortaya çıkartmak ve mağdurların yaşadıkları ihlallerin sebeplerini ve boyutlarını araştırmak için Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu kurulmuştur. Bu demokratik geçiş döneminin en önemli özelliği geçmişle yüzleşirken barışçıl, onarıcı ve yapıcı bir yaklaşım benimsemesidir. Komisyona mağdurlar tanık olarak katılmış ve onlara yaşadıkları ağır hak ihlallerini anlatma imkanı verilmiştir. Guatemala'da 1960 yılında başlayan iç savaş 1996 yılında bitmiş ve Birleşmiş Milletleri'in de desteği ile 1996 yılında barış deklerasyonu ilan edilmiştir. Barış anlaşması gereği savaş süresince yaşanan şiddetin boyutunu ve yaşanılan hak ihlallerini ortaya çıkarıp bir rapor hazırlamak ve hükümete önerilerde bulunmak için Tarihi Aydınlatma Komisyonu kurulmuştur. Sierre Leone'de uzun yıllar süren iç savaş sırasında sivillere yönelik ağır insan hakları ihlalleri yapılmıştır. Öldürme, tecavüz, çocukları zorla silah altına alma, vücut organlarının kesilmesi gibi ihlaller yaşanması devlet kurumlarına olan güveni zedelemiştir. Bu yüzden BM'nin de taraf olduğu barış anlaşması imzalanmış ve Parlamento'nun kararıyla Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu kurulmuştur. Komisyona genel olarak yaşanılan ihlallerin kaydını, cezasızlık sorununu çözmesi, mağdurların ve yakınlarının ihtiyaçlarını belirleme ve cevap verme, gelecekte benzer olayların yaşanmaması için uzlaşma zemini hazırlama gibi görevler verilmiştir. Kolombiya'da hükümet ile FARC arasında, 50 yıldan fazla süren binlerce insanın ölümü ve 6 milyondan fazla insanın yerinden edilmesine yol açan çatışma sürecini bitirmek için yürütülen müzakereler sonucunda nihai anlaşma sağlanmıştır. Yaşanılan ağır hak ihlallerini ortaya çıkarmak, için Hakikat komisyonu kurulmasına karar verilmiştir.

1.3. Toplumsal Cinsiyet Perspektifi

Geçiş Dönemi Adaletinin en büyük eksikliklerinden biri de bu süreçte toplumsal cinsiyet perspektifinin yeterince göz önünde bulundurulmamasıdır. Hem cezalandırıcı hem de onarıcı adalet yaklaşımı mekanizmalarında toplumsal cinsiyet belirleyici bir paradigma olmadığı için kadınlar geçiş dönemi adaletinde politik bir özne olarak yer alamadığı gibi kadınların savaş ve çatışma deneyimleri üzerinde yeterince durulmamaktadır. Çatışma-çatışma sonrası süreçte barış görüşmelerinin, müzakerelerin ve af pazarlıklarının görüşmelerinde erkeklerin daha görünür olduğu bir süreç yürütülmektedir. Bu süreçlere kadınların katılımını sağlamak, kadınların temsiliyetine öncelik vermek ve daha belirleyici bir rol almalarını sağlamak için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1325 Kararı'nı çıkartmıştır. BMGK 1325 kararı devletlere, barışın inşası ve çatışma dönüşümü meselelerinde karar verme mekanizmalarına dahil olan kadınların sayısını arttırmaları; kadınları ve kız çocuklarını çatışma sırasında ve çatışma sonrasında özellikle toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten korumaları; ve arabuluculuk, barışın korunması ve barışın inşasında toplumsal cinsiyet perspektifi benimsemeleri için çağrıda bulunmaktadır.

Dünyadaki örneklere baktığımızda ise çatışma sonrası barış süreçlerinde toplumsal cinsiyet perspektifinin göz önünde bulundurulmadığı görülmektedir.

Yaşanan insan hakları ihlalleri arasında bir hiyerarşi yapılır ve yaşam hakkı ihlali en üst sırada yer alır. Hakikat komisyonları genellikle çatışma sürecinde yaşanan zorla kaybetme, öldürme, işkence, yargısız infaz, faili meçhul cinayetler gibi yaşam hakkını ihlal eden en ciddi veya en ağır insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmayı esas alırken yoksulluk, zorunlu göç, tehdit, baskı, taciz, yakınlarını kaybetme, sosyo-ekonomik zorluklar, psikolojik rahatsızlıklar gibi kadınların yaşadıkları ihlalleri daha az görünür kılar. Bu süreçte ev içinde yaşanan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet çoğunlukla özel alan içinde değerlendirilip yok sayılır ya da ikincil ihlaller olarak değerlendirilir. Güney Afrika'da Aparthied rejimi döneminde kadın ve erkekler şiddete maruz kaldıkları halde Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu öldürme, işkence, yaralama gibi ağır ihlaller üzerinde yoğunlaşmış ve kadınların yaşadıkları diğer hak ihlallerini göz ardı etmiştir. Özellikle yaşanan ağır insan hakları ihlallerinin anlatıldığı komisyonda, kadınların yaşadığı ihlaller olağandışı görülmemiş ve aparthied rejimindeki deneyimleri görünür olmamıştır. Güney Afrika'daki Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nda, 22.000 tanık arasında sadece 158 kadın toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle ilgili tanıklık etmiştir.[313] Şili'deki Hakikat Komisyonunda ise insan hakları ihlaline uğrayan 2279 kişiden sadece 126'sı kadındır.

---

[313] Ketty Anyeko, "Mainstreaming Gender in Truth-seeking and Traditional Justice Processes in Uganda" Civil Society Dialogue on Gender and Transitional Justice in Uganda: Opportunuties and Challenges.

Sayısal verilerin bu kadar az olması kadınların çatışma döneminde erkeklerden daha az hak ihlaline uğramış olmasından değil geçiş dönemi adaleti süreçlerinde erkeklerin deneyimlerinin merkeze alındığı bir toplumsal cinsiyet perspektifinin hakim olmasındandır.

Bunun yanı sıra kadınların komisyonlardaki tanıklıkları daha çok eşlerine, çocuklarına veya ailelerindeki erkek üyelere yapılan hak ihlalleri üzerinde yoğunlaşır. Kadınlar maruz kaldıkları şiddetten çok yakınlarının uğradıkları şiddetten bahsedebilirler veya ev ve eşyalarına yapılan saldırılara değinebilirler. Toplum içinde dışlanma korkusundan dolayı uğradıkları taciz ve cinsel şiddetten bahsetmekten kaçınabilirler. Bu noktada komisyonlardaki kadın üyelerin az olması veya komisyonların sadece kadın üyelerden oluşmaması tanıklık aşamasındaki kadınların yaşadıkları her türlü şiddeti ve hak ihlalini anlatamamalarına yol açar.

Ayrıca, çatışma-çatışma sonrası süreçte kadınlar tecavüz veya cinsel saldırıya uğradıkları zaman mağdur konumunda kabul edilir. Yaşadıkları birçok hak ihlali ve şiddet türleri arasından cinsel saldırı daha görünür kılınır. Birçok hakikat komisyonunda ‘ideal mağdur’ kadının deneyimleri daha görünür olurken kadınların yaşadıkları diğer mağduriyetler ikincil olarak değerlendirilir ve önemsiz görülür. Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu’nda kadınlar aparthied döneminde yaşadıkları baskı, şiddet, gözaltı, tutuklanma, dışlanma gibi deneyimlerini anlatmalarına rağmen komisyonun raporunda sadece tecavüz anlatısına vurgu yapılmıştır. Kadınların sadece tecavüze uğradıklarında mağdur kabul edilebilecekleri gibi bir anlatı ön plana çıkarılmıştır. Şili’de kurulan Hakikat Komisyonu’nun raporu ise tanıklık yapan kadınların neredeyse tamamının cinsel şiddete uğradığını ortaya koymuştur. Guatemala ve Peru Komisyonlarında da kadınların uğradığı şiddet hemen hemen bir tek tecavüzle gündeme gelmiştir. Oysaki çatışma-çatışma sonrası dönemde kadınlar bir tek cinsel şiddete uğramamış, şiddetin birçok türüne maruz kalmıştır. Bu durum çalışmamızda, tablolarda ve tanık anlatımlarında da açıkça ortaya çıkmaktadır. Birçok hakikat komisyonu raporlarında ideal mağduru yaratma ya da kusursuz mağdur oluşturma gibi mağduriyeti sadece cinsel şiddet üzerinden anlatma görünür kılınmıştır. Ayrıca, mağduriyeti sadece cinsel saldırı üzerinden değerlendirmek kadınların çatışma- çatışma sonrası dönemlerde geliştirdikleri mücadele pratiklerini, savunma mekanizmalarını ve direnişlerini görünmez kılmaktadır.

Öte yandan hak ihlallerinin sadece çatışma dönemi ile sınırlı tutulması dar bir bakış açısı olmakla beraber yaşanan bütün ihlallerin ortaya çıkmasına da engel olmaktadır. İç savaşlar, ablukalar veya çatışmalar bir anda başlamadığı gibi bir anda da son bulmamaktadır. Çatışma sebebiyle ortaya çıkan maddi ve manevi kayıplar, çatışma sonrası süreçte yeni mağduriyetlerin ve ihlallerin yaşanmasına yol açar. Çatışma sonrası artan ev içi şiddeti, cinsel şiddeti, dışlanmayı, psikolojik rahatsızlıkları, travmaları, artan yoksulluğu, zorunlu göçü ve yerinden edilmeyi geçiş dönemi adaletinin bir parçası olarak değerlendirmek gerekir. Araştırmamızda, çatışma sonrası dönemde ev içi şiddetin %31 olarak çıkması dikkat çekicidir. Kalıcı bir barışın olması, uzlaşmanın sağlanması ve benzer olayların gelecekte yaşanmaması için çatışma sonrası süreçte yaşanan ihlallerin ve mağduriyetlerin onarılması önemlidir ve geçiş dönemi adaleti sürecine dahil edilmelidir.

Çatışma-çatışma sonrası süreçte mağduriyetlerin giderilmesi, benzer acıların ve ihlallerin gelecekte yaşanmaması, toplumsal barışı ve uzlaşmayı sağlamak için şu adımların atılması gerekmektedir:

- Geçiş Dönemi Adaletinin sıkça başvurulan cezalandırıcı ve onarıcı adalet yaklaşımı mekanizmalarının oluşturulması
- Maddi kayıplar için tazmin yasalarının çıkartılması ve suçluların yargı önünde hesap vermesi için yasal düzenlemelerin acil olarak yapılması
- Geçiş Dönemi Adaletinin araçlarından biri olan Hakikat Komisyonlarının oluşturulması
- Farklı kesimlerden sivil toplum örgütleri, yerel kuruluşlar ve uluslararası örgütlerin komisyonlarda yer alması
- Kurulacak Hakikat Komisyonlarının kadın odaklı toplumsal cinsiyet perspektifi ile oluşturulması
- Tabandan inşa edilen ve yerelin ihtiyaçlarına cevap verebilecek güçlü alt komisyonların kurulması
- Kadınların yaşadıkları hak ihlallerini, uğradıkları şiddet türlerini ve savaş deneyimlerini detaylı bir şekilde anlatabilecekleri Hakikat Komisyonlarının sadece kadın üyelerden oluşması

2. Psiko-sosyal durum

Çalışmamızda, yaşanan süreçten kaynaklı kadınların psikolojik olarak etkilenme oranı %75 gibi çok yüksek bir oranda çıkmıştır. Bölge gerçekliği göz önünde bulundurulduğunda kişilerin bu denli yüksek bir oranda psikolojik bir soruna işaret etmesi alarm zillerinin çalması gerektiğini göstermektedir. Kaldı ki çalışmamıza katılan kadınların hemen hepsi süreçte psikolojik olarak etkilenmiştir. Ancak yaşanan kayıplardan dolayı bazı kadınlar kendi özgün durumlarını dillendirmeyi gereksiz görmüştür.

Kadınlar maruz kaldıkları ve tanık oldukları baskı ve şiddet; aşırı stres, kaygı ve korkuya sebep olmuştur. Bundan kaynaklı çeşitli psikolojik rahatsızlıklar olduğu görülmüştür.

Stresin fazla olduğu durumlarda kişiler de fizyolojik birçok belirti olabileceği gibi (baş ağrıları, kalp krizi, felç, cilt hastalıkları vb.) psikolojik bir çok rahatsızlıkta meydana gelebilmektedir. Bu psikolojik rahatsızlıkların kişilerde açığa çıkma biçimi değişkenlik gösterebilir.

2.1. Psikolojik bozulma alarm verici boyuttadır

Çatışma sürecinde kadınların kendilerinde meydana geldiğini ifade ettikleri psikolojik sorunlar şunlar olmuştur: savaş şoku, tepki verememe, aşırı tepki verme, uykuya dalma da güçlük, uykuyu sürdürmekte güçlük, öz bakımda azalma, depresyon,[314] panik atak, cinsel isteksizlik.

Travma sonrası stres bozukluğu, panik bozukluk, yaygın anksiyete bozukluğu, kronik depresyon, işitsel varsanı, psikosomatik belirtiler, obsesif kompulsif bozukluk gibi psikolojik rahatsızlıkların tanı süresi uzundur. Bu yüzden bazıları çatışma sürecinde tanımlanabilirken uzun süreli tanı kriteri olan rahatsızlıklar göç sonrası tanımlanmıştır.

Travma sonrası stres bozukluğu tanısı konulabilmesi için travma ortamından uzaklaşmış olmak ve bunla ilgili yineleyici istem dışı davranışın, olay anını sürekli olarak rüyada görmenin en az bir aydır devam ediyor olması gerekmektedir. Travma sonrası stres bozukluğu tedavi edilmiş olmasına rağmen birkaç sene sonra tekrar görülebilir. Görüşme yapılan kadınlar da yasak bitiminin üzerinden iki seneden fazla bir zaman dilimi geçmiş olmasına rağmen travma sonrası stres bozukluğunun hala devam ettiği görülmüştür. Bunun nedeni kişiler de travma sonrası stres bozukluğunun kronikleşmiş olması da olabilir veya kişilerin travmayı tekrar harekete geçiren; şehir için de dolaşan panzerler, kolluk kuvvetlerinin sürekli olarak baskı kurması ve bazı bölgelerde kalkmamış olan ablukadan kaynaklı da olabilir.

---

[314] Depresyon tanısı konulabilmesi için iki haftalık bir tanı süresi gerekir sokağa çıkma yasakları ve abluka sürecinin yaşandığı yerler de iki hafta ve üstü bir abluka süreci olduğu için depresyon tanısı konulabilir.

Çatışma anını hatırlatan uyaranların etrafta bulunması sadece travma sonrası stres bozukluğuna değil, devam eden bir anksiyeteye, panik atağa ve bunun süreklileşmesinden kaynaklı oluşan panik bozukluğa da sebebiyet verir.

2.2. Kadınlarda özkıyım düşüncesi gelişmiştir

Psikolojik rahatsızlıkların artması ve bunla baş edememeden kaynaklı kişilerde öz kıyım düşünceleri gelişmiştir. Kadınlarla yapılan görüşmelerde özkıyımın düşünce olarak kalmayıp gerçekleştirildiği aktarılmıştır.

Anne olan kadınlar da çocuklar ile bağ kuramama veya tam tersi fazla bağlanma ve çocuklarını göz önünden ayıramama davranışı gelişmiştir.

Cinsel isteksizlik ve bundan kaynaklı eş ile yaşanan sorunların artması, öz bakımda azalma ve kendi başına bir faaliyet yürütememe bu nedenle günlük yapılması gereken faaliyetlerin aksamasına sebep olmuştur.

Güven duygusunun azalması ve bundan doğan iletişim bozuklukları, uyku bozukluğu ve fazla stresten kaynaklı öfke kontrol bozukluğu oluşmuştur.

Çatışma sürecinden sonra kadınların büyük bir oranı antidepresan kullandıklarını ve kullanmadan uyumak, günlük işleri yapmak gibi en basit şeyleri bile yapamadıklarını fakat anti depresanlarında kendilerini fazla uyuşturduklarını ifade etmişlerdir.

3. Ekonomik durum

Sokağa çıkma yasağı ve çatışmalar nedeniyle kentler büyük ölçüde zarar görürken, bölgenin ekonomik durumunda büyük bir gerileme ve çöküş yaşanmıştır. Göç etmek zorunda bırakılan ve geri dönüş izni verilmeye aileler yoksullaşma ile beraber mülksüzleşmişlerdir. Şiddet ve çatışma ortamı zaten yeterli kamusal yatırımların olmadığı ve halkın kendi iç dinamikleriyle desteklediği ekonomik yaşamı da yok ederek bölgenin ekonomik geri kalmışlığını kalıcı hale getirmiştir. Geçimini büyük oranda sınır ticareti, tarım ve enformal (inşaat v.b.) sektörlerde çalışarak sağlayan bölge halkının çatışma-çatışma sonrası süreçte ekonomik olarak büyük bir çöküş yaşadığı gözlemlenmiştir. Bu durum hem ankete katılan kadınlar tarafından sık sık dile getirilmiş hem de yapılan mülakatlar sırasında gözlemlenmiştir. Sokağa çıkma yasakları ve çatışmalar sırasında işe gidememe, işten çıkarma, iş olanaklarının yok denecek kadar azalması gibi durumlar ekonomik zorlukların artmasına yol açmıştır. Öte yandan evlerin hasar görmesi ya da yıkılması gibi durumlar, çatışma öncesi birçok hanenin kırılgan olan ekonomik durumunun çatışma-çatışma sonrası süreçte daha kötüye gitmesine yol açmıştır.

Çatışma- çatışma sonrası süreçlerde artan yoksulluk ile mücadele etmek zorunda kalan kadınların bireysel ve toplumsal kalkınma için ekonomik olarak da güçlendirilmesi gerekmektedir. Şiddetin her türlü çeşidine maruz kalan kadınların psikolojik ve sosyal olarak iyileşmeler, güçlü ve özgür bireyler olmaları için ekonomik hayata katılımları desteklenmelidir. Bölgedeki kadınların istihdamının merkeze alındığı yeni politikalar inşa edilmeli ve ekonomik hayata katılımları teşvik edilmelidir.

* Çatışmaların yoğun yaşandığı kentlerde hem kamu sektörünün hem de özel sektörün yatırım yapmaları ve istihdam alanları yaratmaları gerekmektedir

* Eğitim seviyeleri düşük olan kadınlar için vasıfsız iş gücü özelliği dikkate alınarak meslek edindirme eğitimleri verilmeli ve kurslar açılmalı

* Kadınların iş gücüne katılımını arttırmaya yönelik politikalar geliştirilmeli ve özellikle çatışma ve göç sürecinde yakınlarını kaybeden hanelerdeki kadınların iş gücüne katılımlarına öncelik verilmeli

* Kadınların bölgedeki yerel ve kamu kurumlarında istihdamı için girişimlerde bulunulmalı

* Bölgedeki kadınların katılımının esas alındığı ekonomi çalıştayları yapılmalı

* Kadınları sosyo-ekonomik açıdan güçlendirmek adına Kadın Dayanışma Ağları oluşturulmalı

* Ortak üretim ve ortak tüketim temelinde çeşitli üretim kooperatifleri kurulmalı. Bu kooperatifler her bölgenin temel geçim kaynakları ve üretim modelleri esas alınarak desteklenmeli

* Kadınların iş gücüne katılımlarını engelleyebilecek (ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi) unsurlar için destek sağlanmalı

* Bölgedeki kamu kurumlarındaki ve özel sektörlerdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldıracak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Tespit ve Öneriler

1- Sokağa çıkma yasakları ve abluka sürecini anımsatan savaş uyaranları; panzer, gece bekçileri, kolluk kuvvetleri şehir merkezlerinde bulunmaktadır ve ev baskınları devam etmektedir. Bu uyaranlar insanlar üzerinde ciddi bir baskı oluşturmaktadır ve bu baskılar insanlar üzerinde kaygıyı giderek arttırmaktadır. Bütün bu olumsuz durumlar kişilerin iyileşme sürecini geciktirmektedir. İyileşme sürecinin hızlı bir şekilde ilerleyebilmesi için bu uyaranların ortadan kaldırılması ve güvenli ortamın oluşturulması gerekmektedir.

2- Psiko-sosyal destek ağlarının oluşturulması; bu ağların kadınlara sürekli ve devamlı bir şekilde sunulması gerekmektedir.

Daha önce yapılmış olan psiko-sosyal destek ağlarında danışmanlık hizmeti veren kişiler değişkenlik göstermiş ve sürekliliği sağlanamamıştır. Bu durumdan kaynaklı güven oluşamamış ve terapötik ilişki kurulamamıştır. Bu tür müdahaleler iyileşme sürecini ilerletmek yerine geciktirmektedir.

3- Şırnak, Silopi, İdil, Cizre, Nusaybin, Yüksekova ve Sur’da Kadınların fizyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan kapsayıcı bir şekilde güçlendirecek kadın merkezleri oluşturulmalıdır.

Fizyolojik sağlık durumlarının güçlendirilmesi adına öncelikli olarak bir Jinekolog istihdamı yapılmalıdır.

Üreme sağlığı ve kadın hastalıkları ile ilgili tedavi hizmetleri verilmelidir.

Hormon testleri yapılmalıdır.

Önleyici sağlık hizmetleri hakkında eğitimler verilmelidir. (meme kanseri, rahim kanseri, rahim ağzı kanseri, yumurtalık kanseri, polikistikover sendromu)

Psikolojik sağlık durumlarının güçlendirmesi adına psikososyal destek ekipleri oluşturulmalıdır. Bu ekiplerde psikolog, sosyal hizmet uzmanı, psikiyatrist bulunmalıdır.

Bu psiko-sosyal destek ekipleri devamlı, uzun süreli (en az iki sene) ve kapsayıcı müdahaleler yapmalıdır. Tam bir iyileşme görülmeden tedaviler danışan istemediği müddetçe bitirilmemelidir.

Hormon testleri yapılmalıdır. Kadınlara yapılan hormon testlerinin bir sebebi olarakta şikayet ettikleri rahatsızlıkların psikosomatik mi yoksa fizyolojik mi olduğu anlaşılması içindir.

Merkezlerde grup terapileri yapılmalıdır. (sanat terapisi, bilişsel davranışçı terapi) Bunun yanı sıra bireysel psikolojik danışmanlık hizmeti verilmelidir.

Psikolojik iyileşmelerini ilerletmek adına çeşitli sosyal etkinlikler yapılmalıdır.

Psikososyal destek sunan ekip anadilde destek sunmalıdır.

Sosyal gelişimlerini güçlendirmek adına merkezlerde kadınlara yönelik etkinlikler yapılmalıdır (el işi faaliyetleri, drama, resim, yoga, spor vs.)

Kadın hakları ile ilgili eğitimler verilmelidir.

Psikososyal destek ekipleri diğer STK ve kurumlarla birlikte kadınlara yönelik sanatsal, kültürel ve sosyal faaliyetler yürütmelidir. (gezi faaliyetleri, tiyatro, kermes, festival)

4- Kadınları sosyo-ekonomik açıdan güçlendirmek adına Kadın dayanışma ağları oluşturulmalıdır. Ortak üretim ve ortak tüketim temelinde çeşitli üretim kooperatifleri kurulmalıdır. Bu kooperatiflerde her bölgenin temel geçim kaynakları esas alınarak üretimler yapılabilir. Buna paralel olarak şehir merkezlerinde olan tüketim kooperatiflerinde de satışı yapılabilir. Elde edilen gelir dayanışma ağında yer alan kadınlara paylaştırılmalıdır.

5- Kadınların bu merkezlere ulaşmasını zorlaştıran faktörler üzerine çalışmalar yapılıp önlemler alınmalıdır. Bu merkezlerde çocuk oyun odaları bulunmalıdır. Kadınlara yönelik etkinlik planlandığı zamana paralel olarak çocuklara yönelik çeşitli oyun etkinlikleri oluşturulmalıdır. Bu yolla çocukları olan kadınların rahat bir şekilde merkezlere ulaşımı sağlanmalıdır.

Sonuç

Zorunlu göç sorunu Kürt meselesini derinleştiren ve büyüten bir süreç olmuştur. Kürt sorununa yönelik yıllardan beri uygulanan politikalar gözden geçirilmeli ve sorun doğru tanımlanmalıdır. Çözüm getirmeyen, sorunu daha da çözümsüzleştiren, baskı, inkâr ve asimilasyona dayalı politikalardan vazgeçilmelidir.

Kürt sorununun demokratik çözümü mümkündür, tarafları sorunun çözümü için henüz çok azı kullanılmış olan demokratik yolları yeniden hayata geçirmek için derhal çatışmalara son vermeye ve silahları susturmaya, müzakereleri yeniden başlatmaya çağırıyoruz.

Sokağa çıkma yasakları döneminde yaşanan olaylar tüm yönleriyle açığa çıkarılmalı, maddi ve manevi kayıpları karşılamak üzere meclis ve STK bileşenleri tarafından oluşan bir komisyon kurulmalı, maddi ve manevi zararlar karşılanmalıdır.

Yerleşim yerlerinde hala devam eden sokağa çıkma yasakları bireylerin kendini özgürce ifade etmelerini güvende hissetmelerini engellemektedir.

Sokağa çıkma yasakları kaçınılmaz olarak beraberinde hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına telafisi zor olan ihlallerin yaşanmasına neden olmuştur. İl İdaresi Kanunu'nun 11/C Maddesine dayanılarak ilan edilen sokağa çıkma yasaklarının hukuki dayanaklarının olmadığını belirtir, bu şekilde Ulusal ve uluslararası mevzuata aykırı olarak ilan edilen, Meclis ve hukuk denetiminden uzak halen devam eden sokağa çıkma yasaklarına son verilmelidir.

BM Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Komitesi 7 nolu genel yorumunda zorla tahliyeyi; "Kişilerin, ailelerin ve/veya toplulukların kendi iradeleri olmaksızın oturdukları evden ve/veya topraktan geçici ya da daimi olarak ve uygun hukuki veya diğer koruma biçimleri sağlanmaksızın ve bu biçimlere erişim olmaksızın çıkarılmaları" olarak tanımlar ve devletleri "ilgili mevzuat ve diğer tedbirlerin özel kişi veya kuruluşlarca, uygun koruyucu tedbirler olmaksızın icra edilen zorla tahliyeleri önlemek ve gerekli olduğu durumlarda cezalandırmak için yeterli olmasını" sağlamaya teşvik eder. Sokağa çıkma yasakları süresince yurttaşların yaşam hakkı ihlal edilmiş, suya, elektriğe ve gıdaya erişimleri engellenmiş, sağlık ve haberleşme haklarının kullanımına izin verilmeyerek gerekli koruma sağlanamamıştır.

Hükümet; uluslararası hukuktan kaynaklı sözleşmelere taraf olduğu BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) Cenevre Sözleşmeleri'ni ihlal etmiş, taraf olduğu tüm uluslararası insan hakları sözleşmelerine, evrensel hukuk ilkelerine ve iç hukuka aykırı davranmıştır. Yetkililer uluslararası hukuktan kaynaklı sözleşmelere göre hareket etmeli, yaşanan zorunlu göç BM Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeleri'ne uygun bir süreçle yürütülmelidir.

Anayasanın 35. maddesi ile İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin (İHAS) EK 1 No'lu protokolün 1. maddesi uyarınca herkes mallarının dokunulmazlığına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Sokağa çıkma yasakları süresince kişilerin mülkiyetlerine ciddi zararlar verilerek Anayasanın 35. maddesi ile İHAS'ın 1 No''lu protokolünün 1. maddesinde korunan hakları ihlal edilmiştir. Hükümet gerekli tedbirleri alarak kişilerin yaşadığı maddi ve manevi zararları karşılanmalıdır.

Sokağa çıkma yasakları tüm toplum kesimlerini etkilemekle birlikte, zorunlu olarak yer değiştiren ya da göç eden kadınların, bu süreci erkeklere oranla daha dezavantajlı olarak yaşamalarına sebep olmuştur. İşkence, fiziksel ya da cinsel şiddet, ölüm tehdidi, yakın kaybı gibi travmatik durumlara maruz kalan kadınlarda sağlık/psikolojik ve eğitim eksiklikleri, temel insanî gereksinimleri karşılayamama, toplumsal yapının parçalanması ve dağılması gibi pek çok durum ortaya çıkarmıştır.

Kadınların kentteki görünürlüklerini arttıran mekân düzenlemelerinden başlayarak, kentteki tüm düzenlemelerin kadınların katılımını kolaylaştıracak şekilde yeniden düşünülmesi ve eşitlikçi bir şekilde yapılandırılması gerekmektedir

Sokağa çıkma yasakları süresince eşlerini ve çocuklarını kaybetmiş kadınların sosyo/psikolojik ihtiyaçları acil olarak karşılanmalıdır.

Kentsel alandaki politika ve uygulamaların yararlanıcısı olan kadınları göz önüne alan ve kadının toplumsal yaşama daha çok katılımının önünü açan düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu düzenlemelerde kadınların aktif olarak yer alması sağlanmalıdır.

Kadınlar için özel Kadın Çalışma Destek/Danışma Merkezleri oluşturulması Devlet, STK, mağdurlar ve halkın bir arada çalışabilecekleri ortak zeminler yaratılmalıdır.

Kadınlar için son derece kısıtlı olan iş olanaklarının çeşitlendirilmesine yönelik girişimlerde bulunulmalı ve bu işlere nitelikli iş gücü olarak katılabilmeleri için becerilerini geliştirici kurslar açılmalıdır.

Kadınların yaşamlarını kolaylaştıracak, çamaşırhane, çocuk yuvası gibi yerler açılmalı ve yaygınlaştırılmalıdır. Bu merkezlerde kadınlara kendi hakları ile ilgili bilgi ve danışmanlık hizmetleri verilmelidir.

Kadınların kendi talepleri doğrultusunda eğitim programları oluşturulmalıdır. Bu politikaların ana eksenlerini; istihdamı artırıcı ve tarımsal ekonomiyi canlandırıcı yatırımların önünün açılması yoluyla iş imkânları yaratılması ve eğitim oluşturmalıdır. Bu eğitimlerde dikkat edilmesi gereken nokta, eğitimin insanların tercih ettiği dilde verilmesidir.

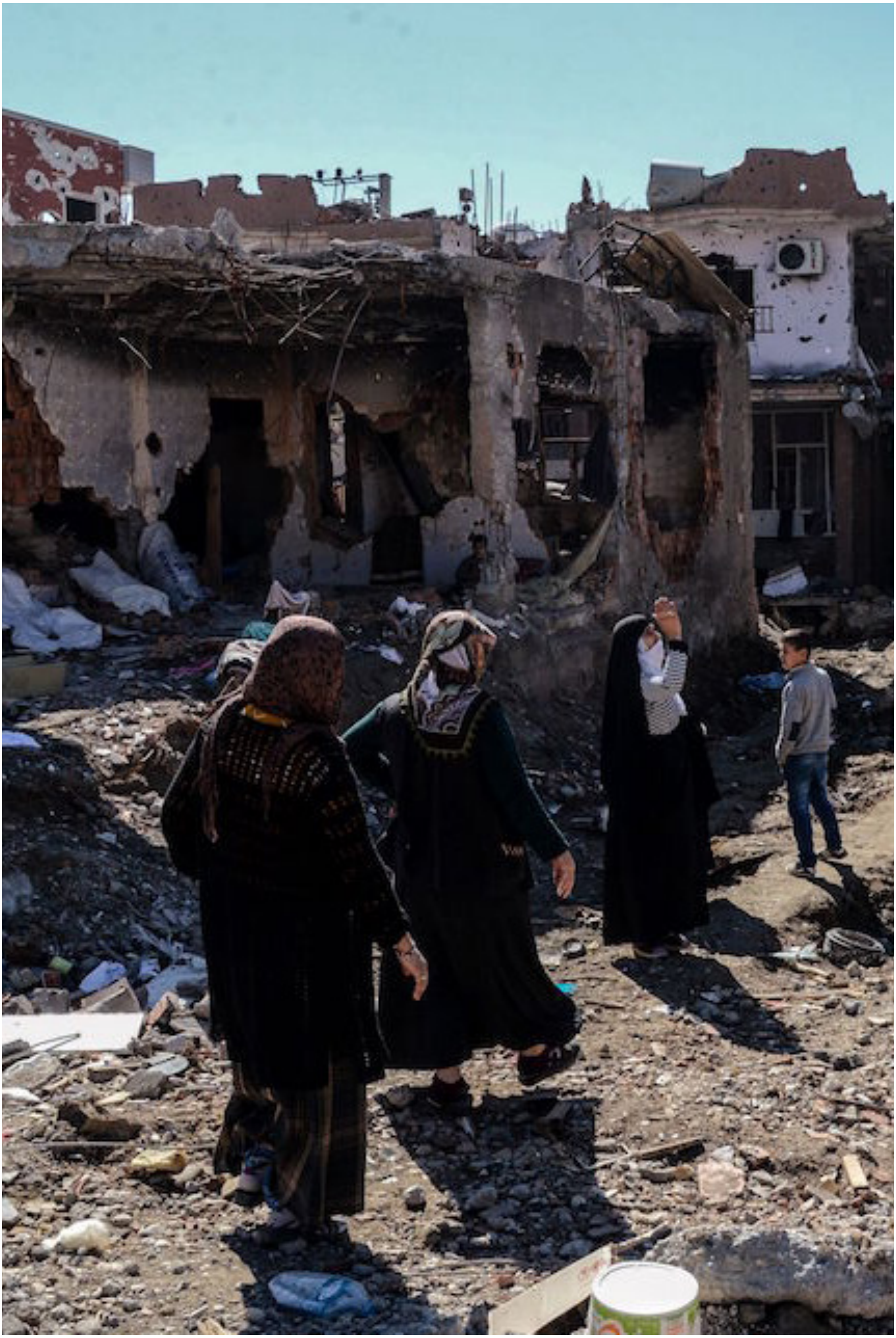

Cizre

Cizre

Cizre

Nusaybin

AFP
ILYAS AKENGIN

Cizre

Nusaybin

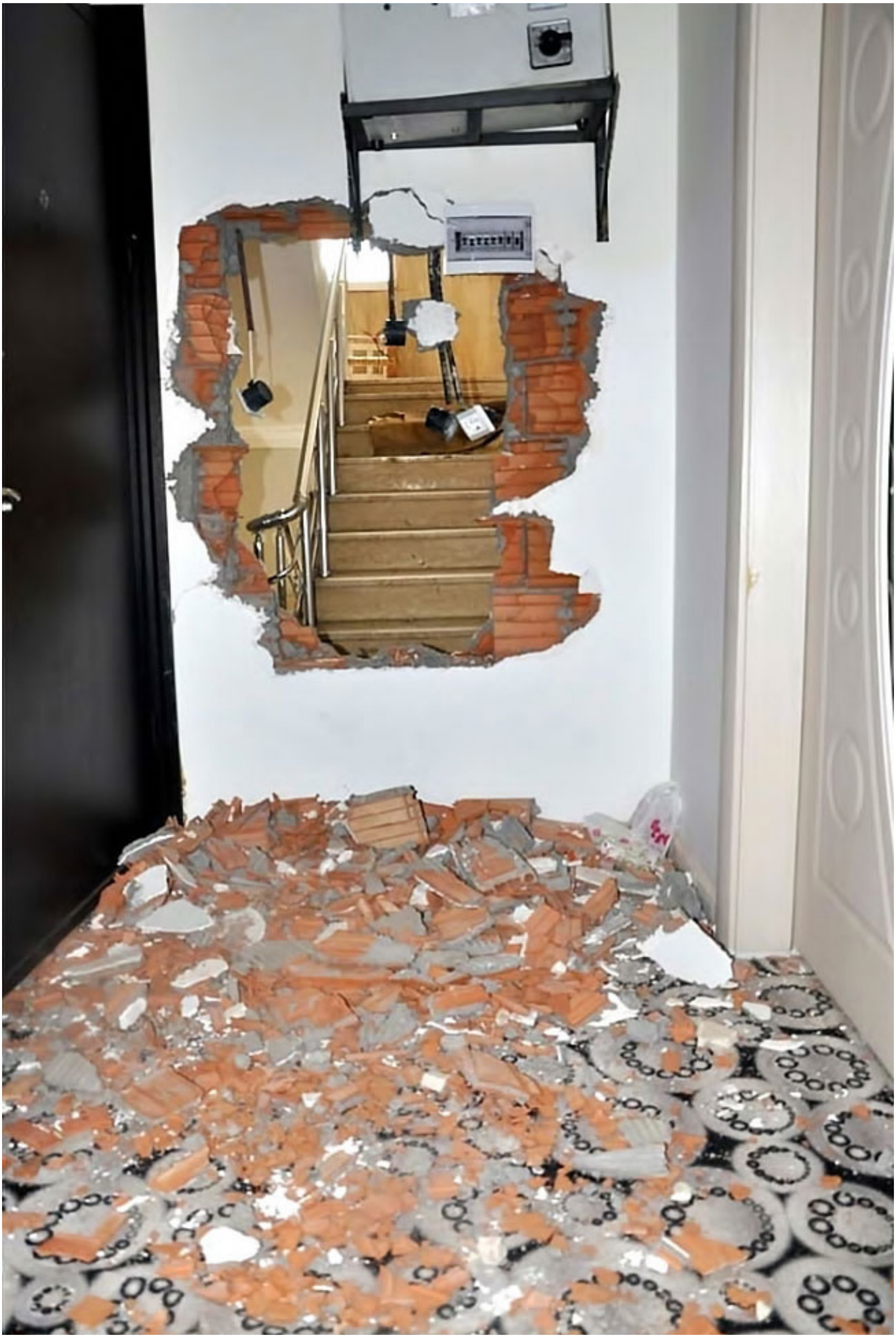

Silopi

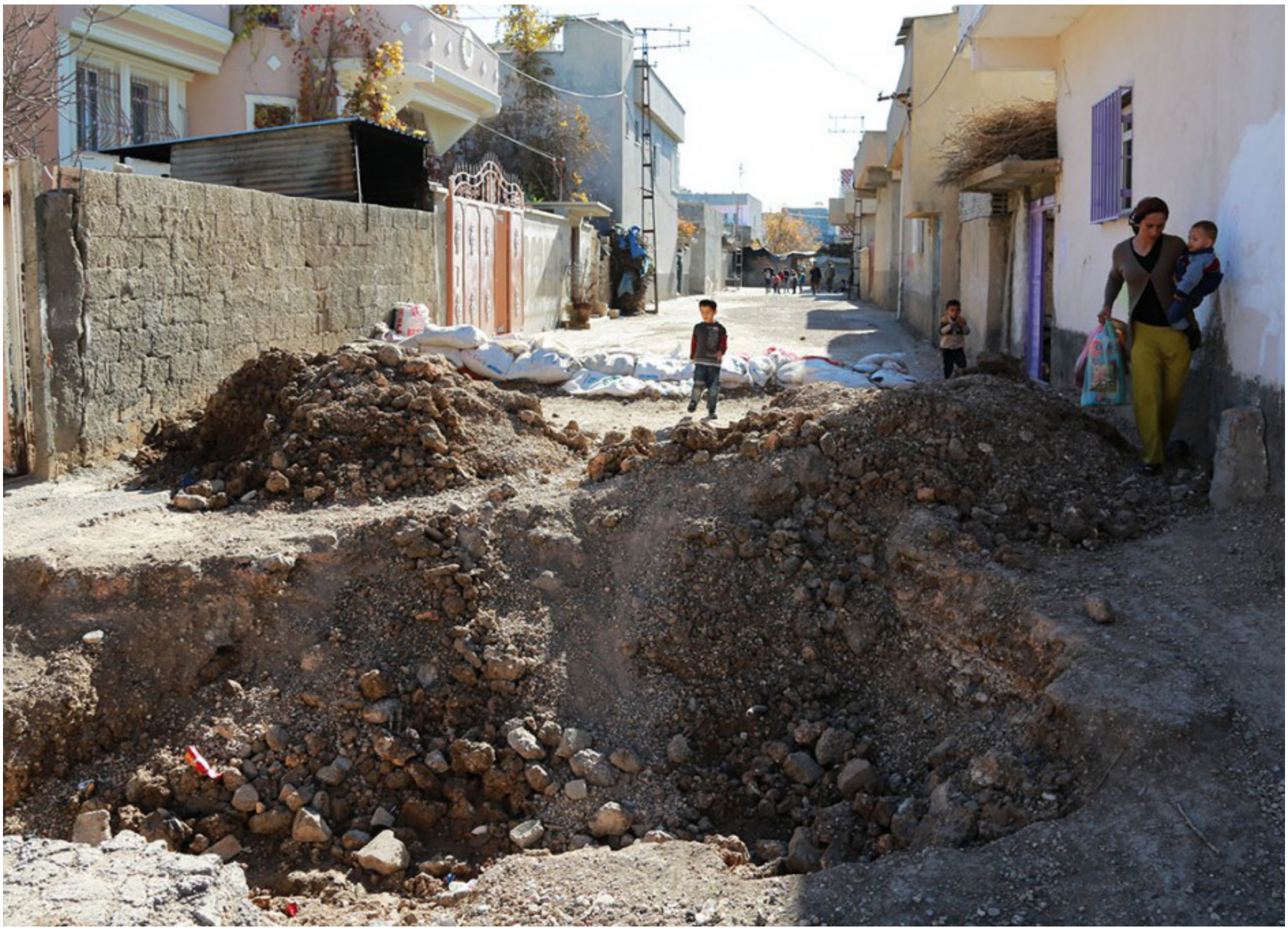

Nusaybin

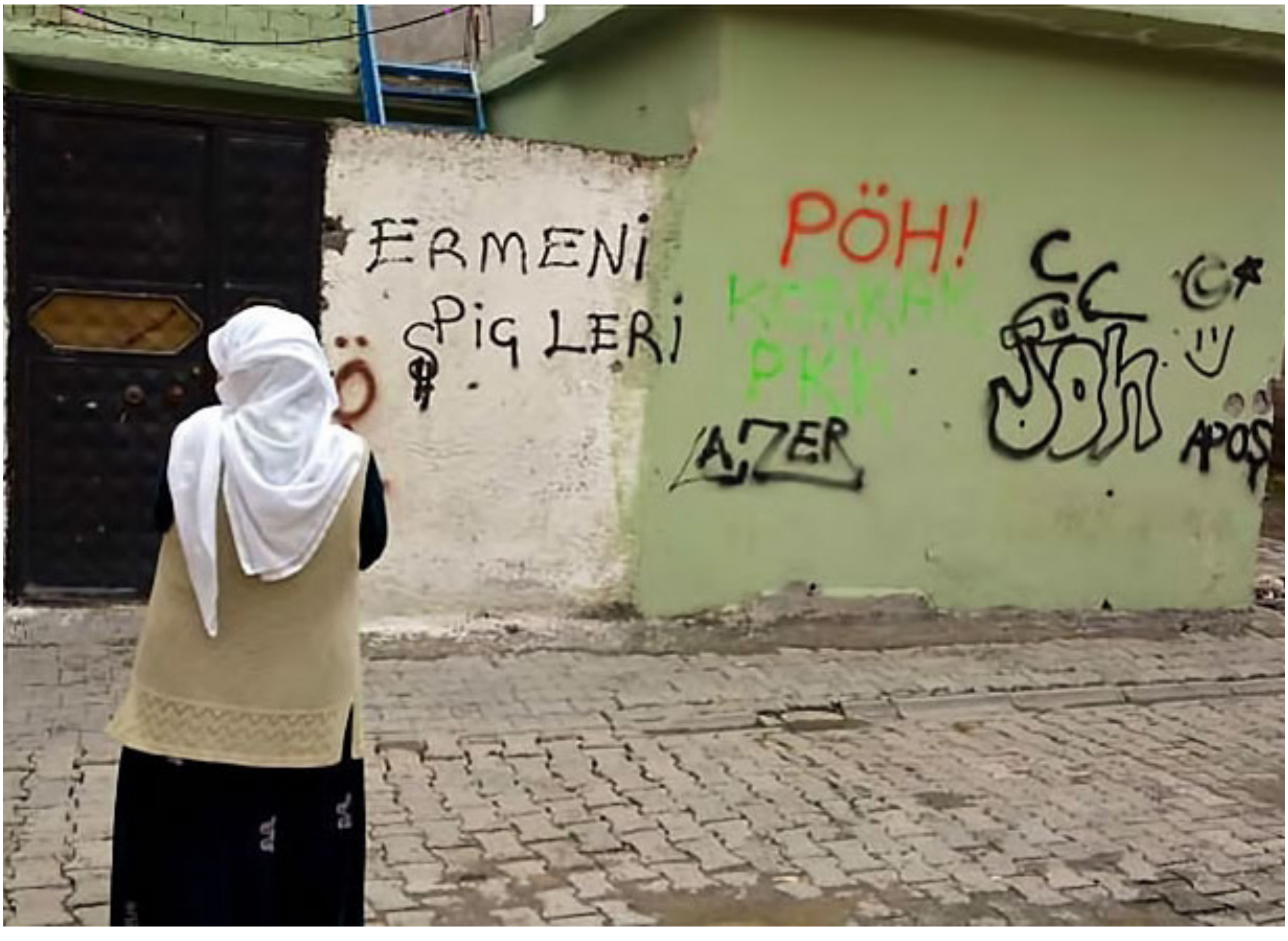
ERMENİ
ŞPİÇ LERİ
Ö
PÖH!
PKK
AZER
JÖH
APOŞ

Silopi

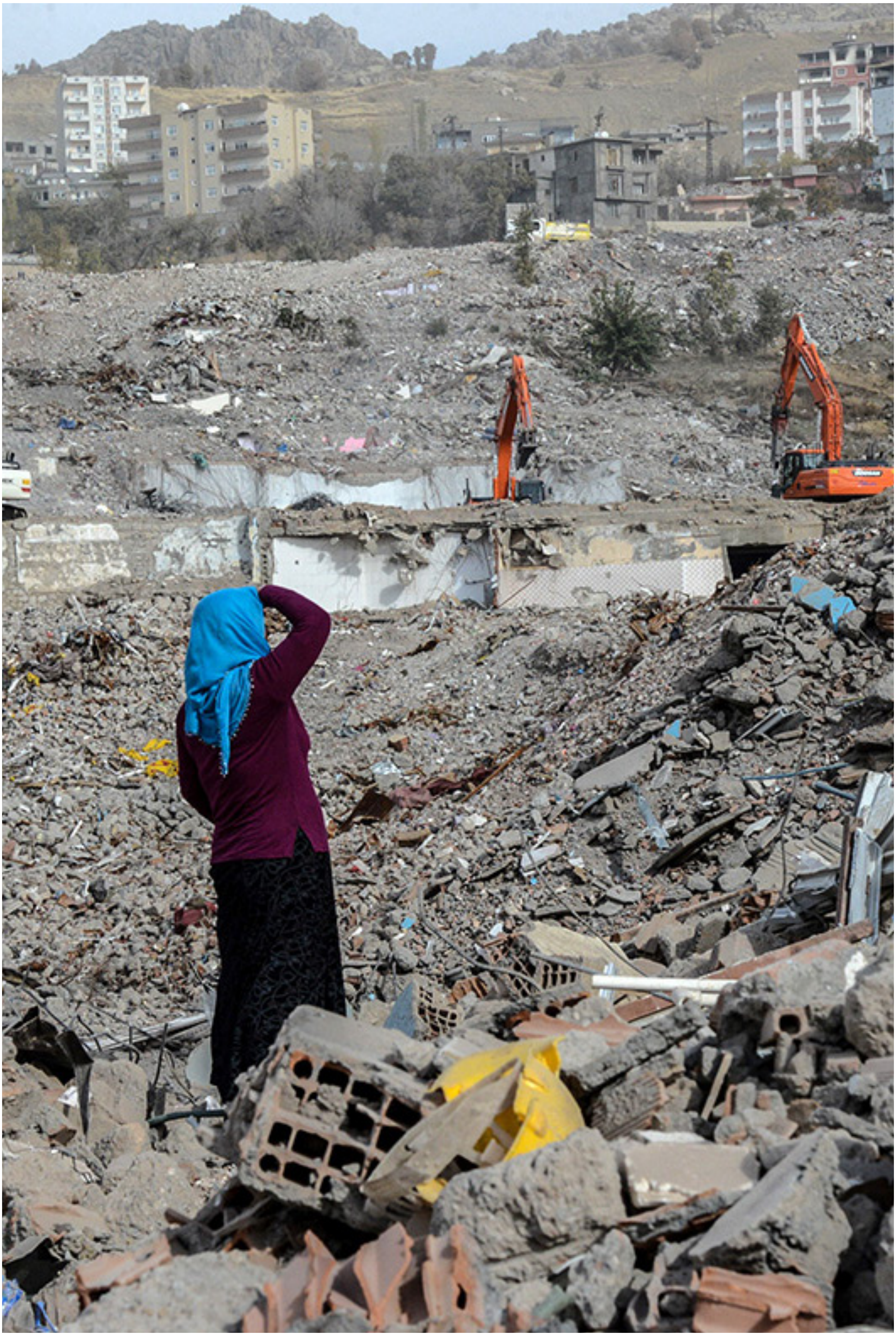

Şırnak

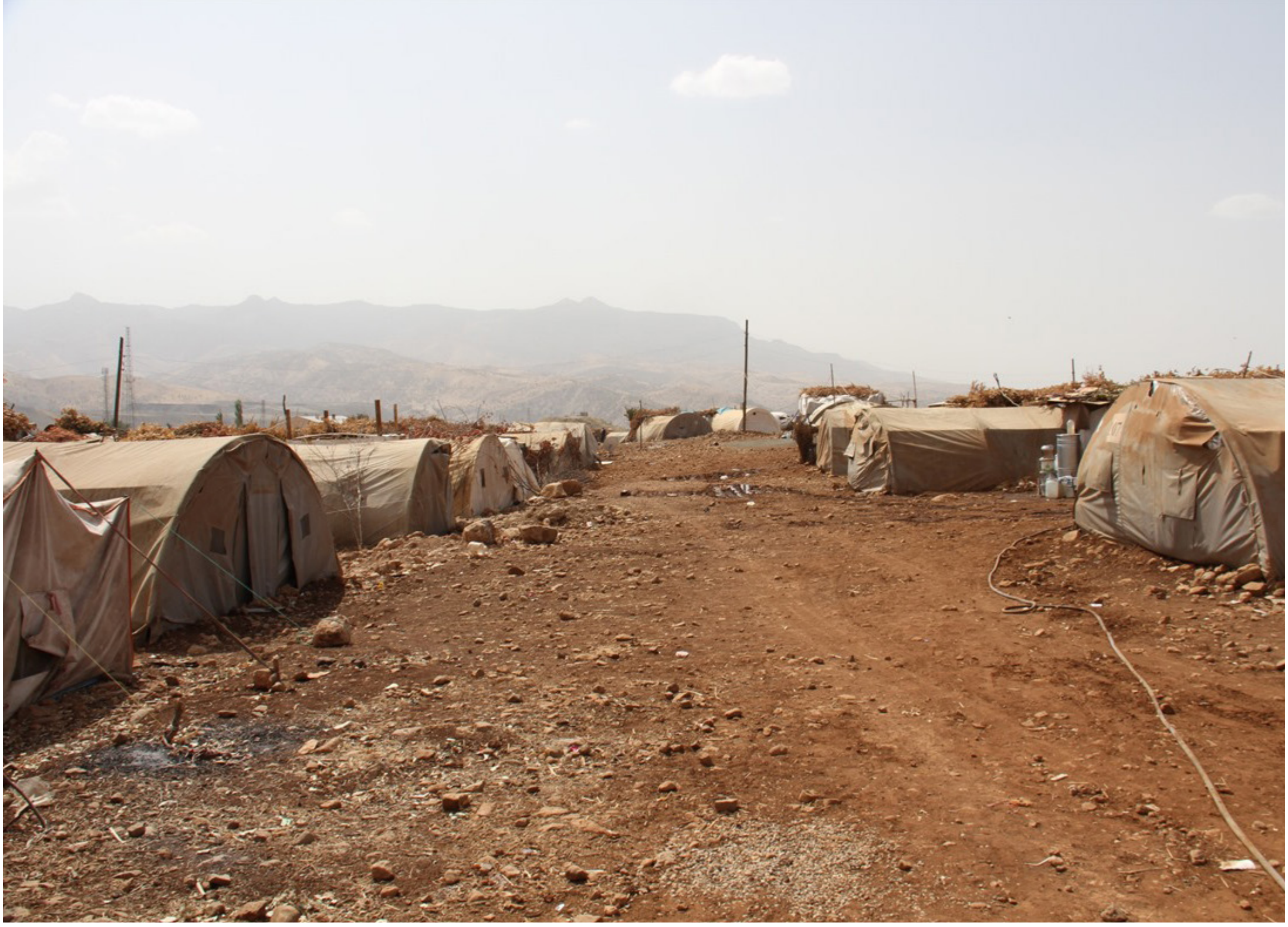

Şırnak

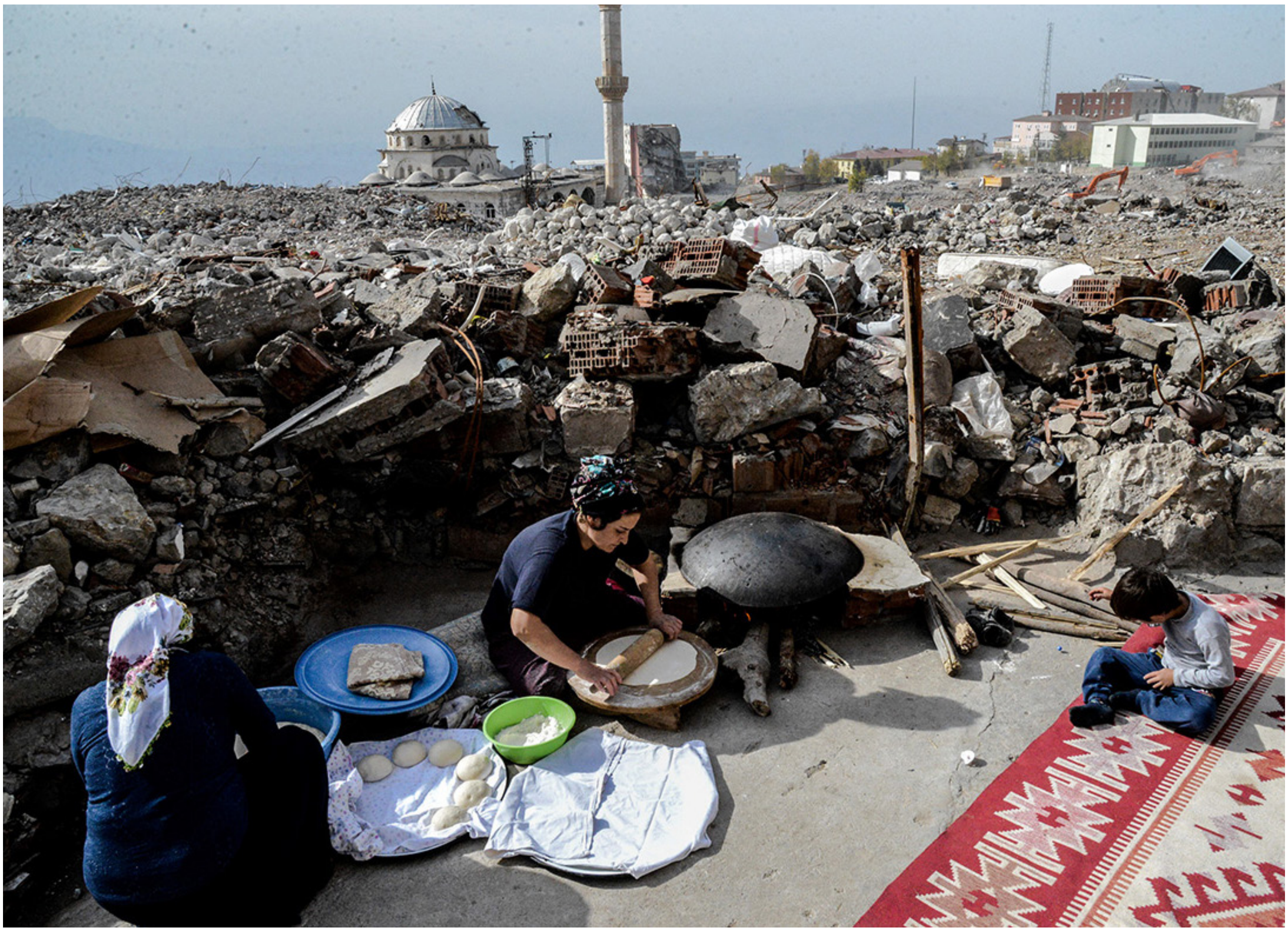

Şırnak

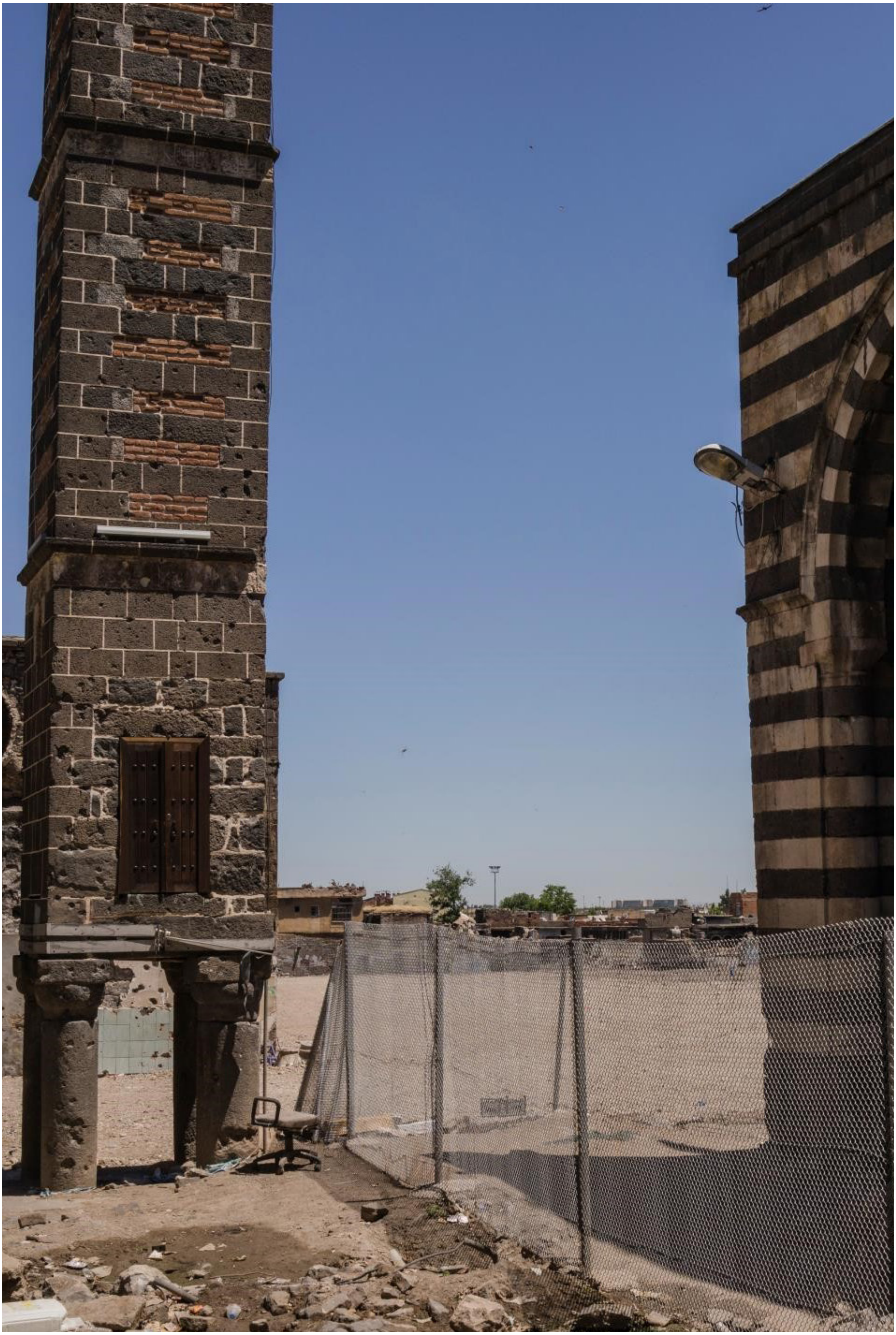

Sur

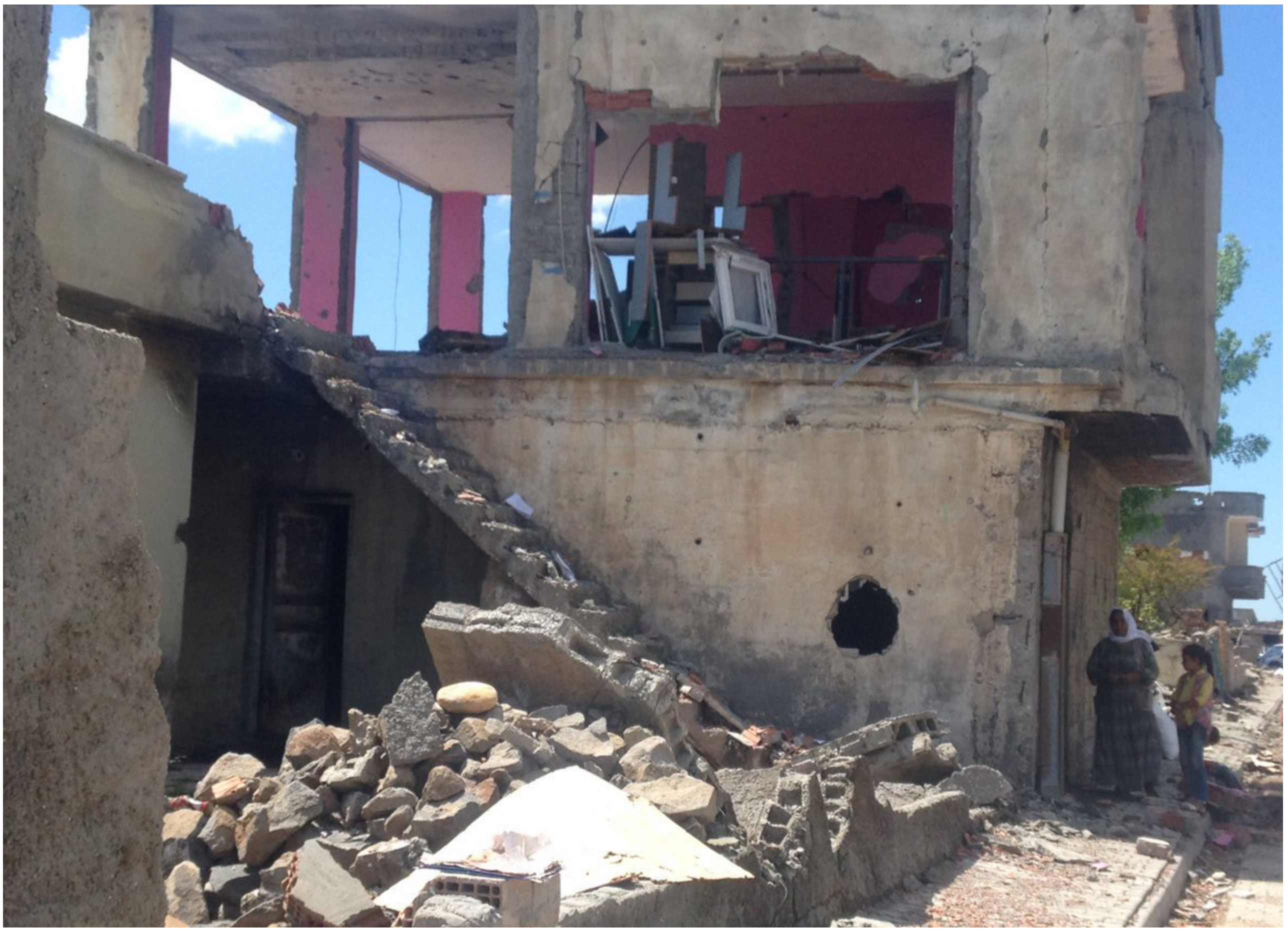

İdil

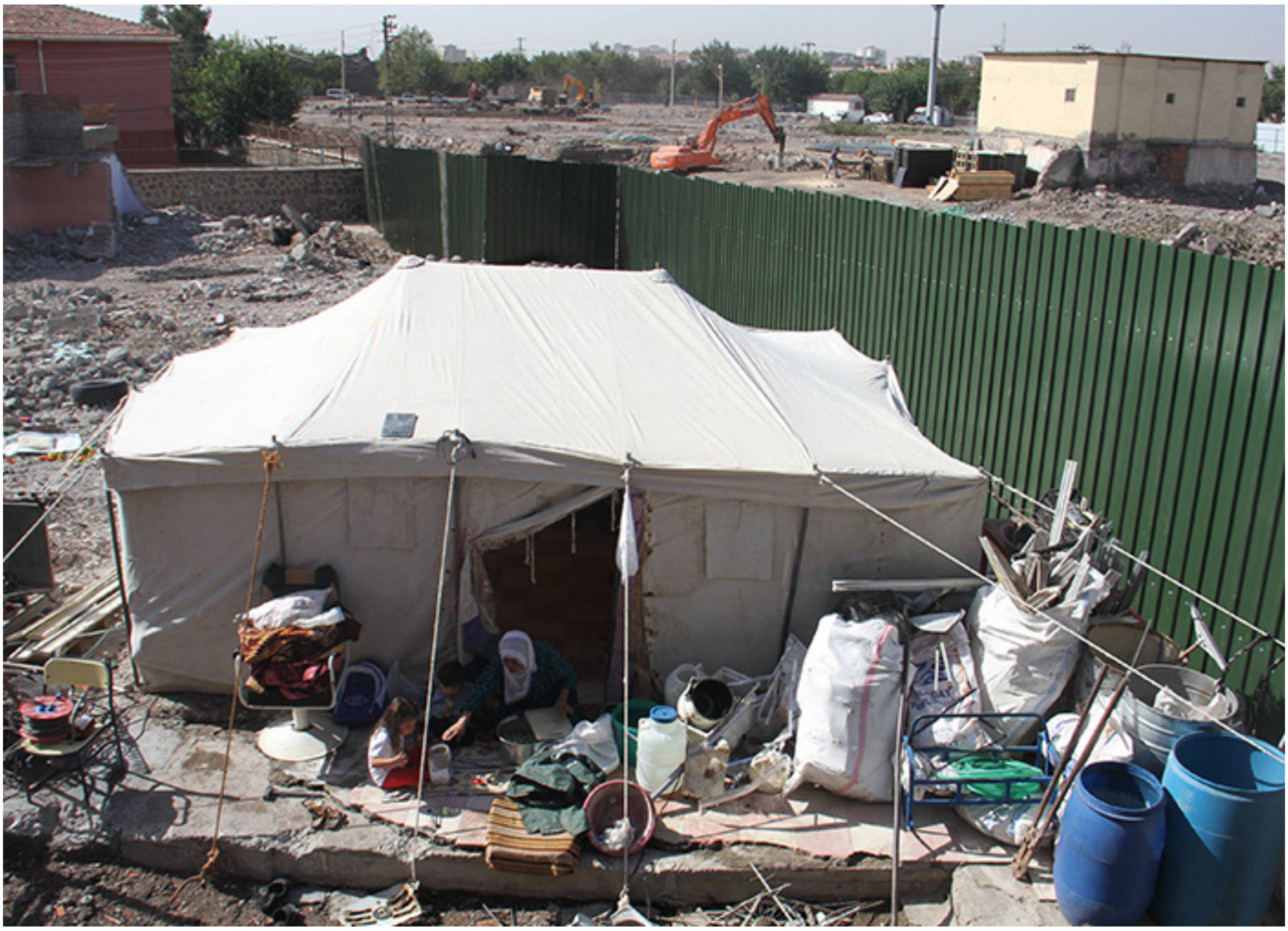

Sur

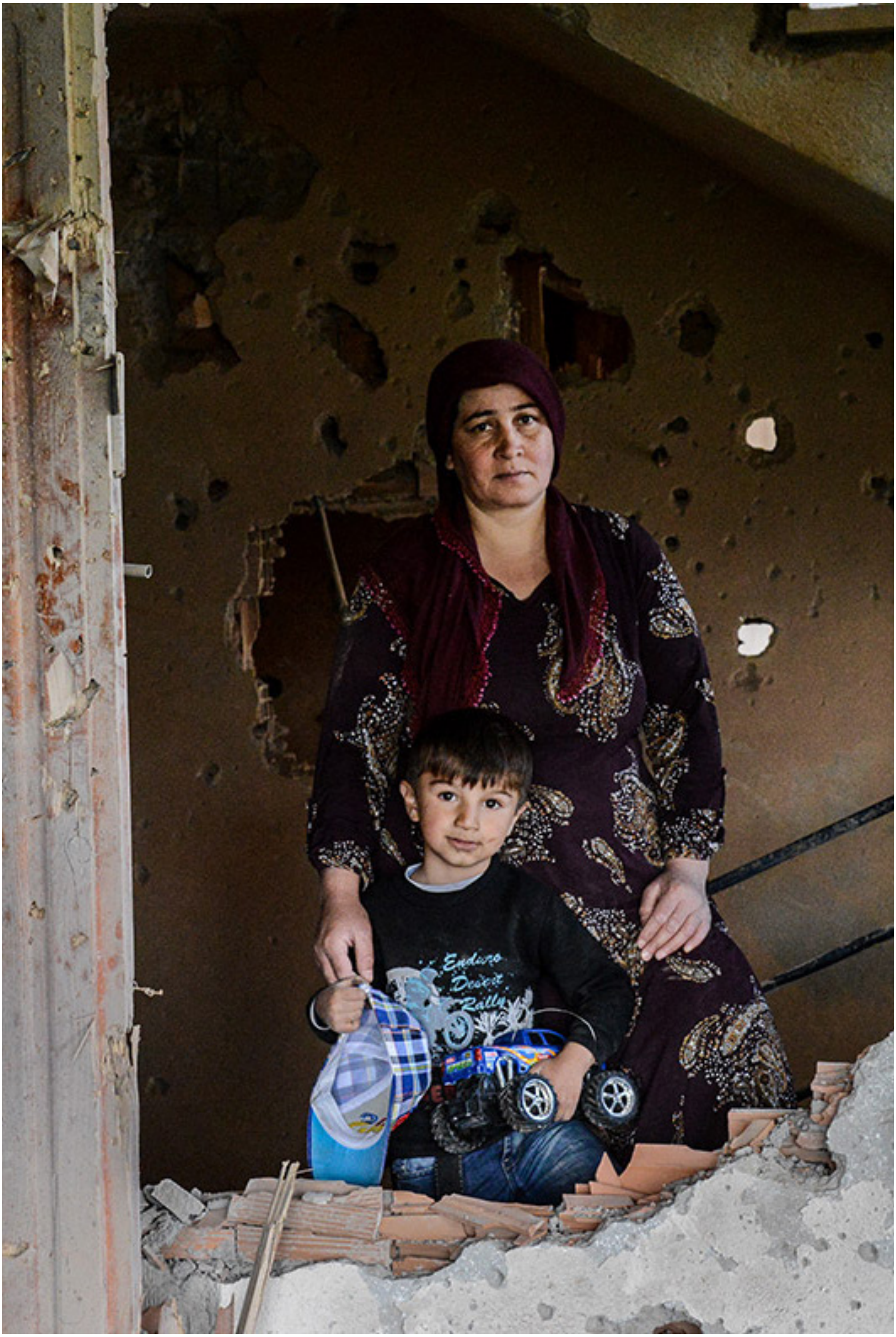
Enduro
Desert
Rally

Yüksekova

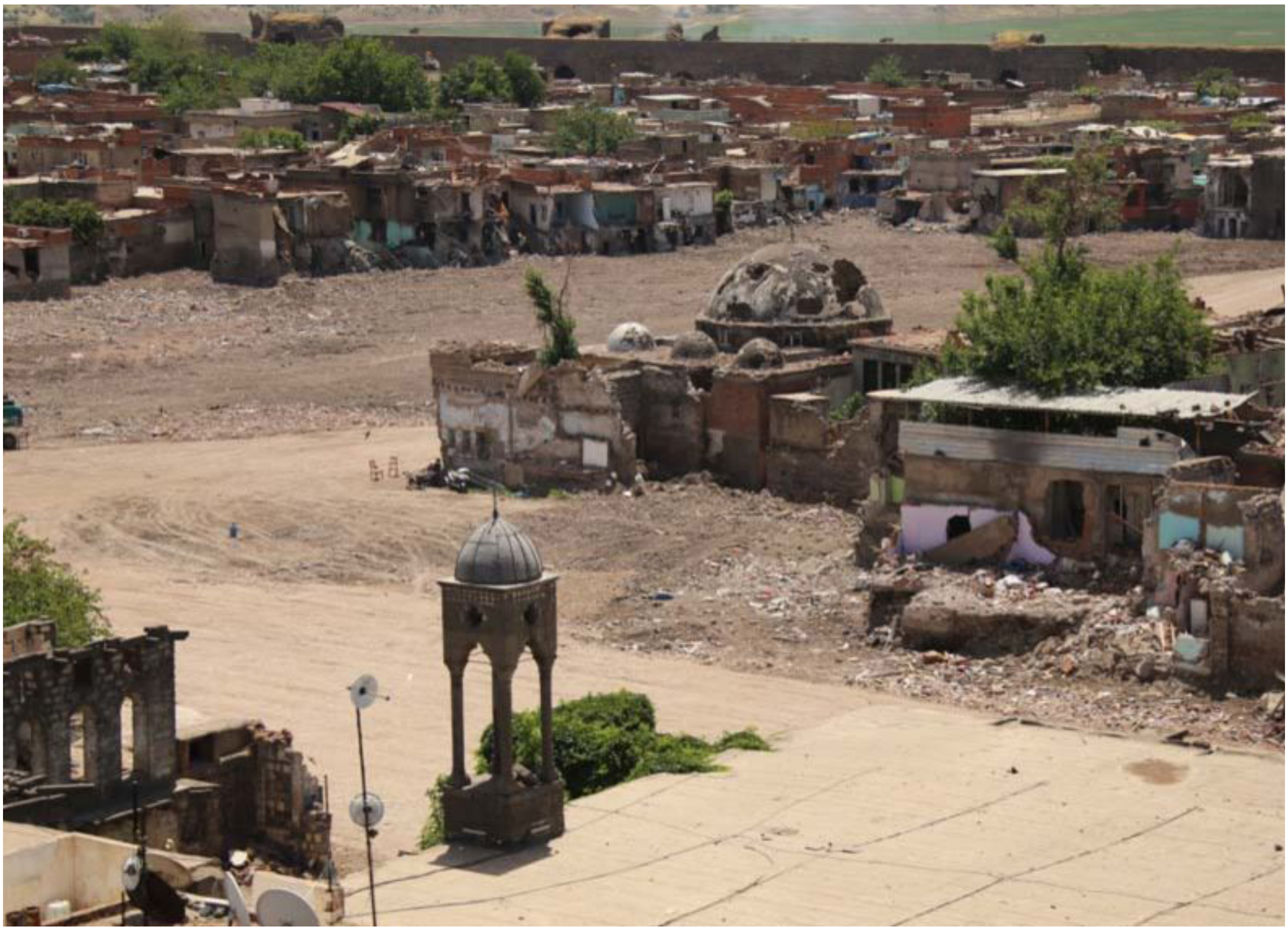

Sur

Sur

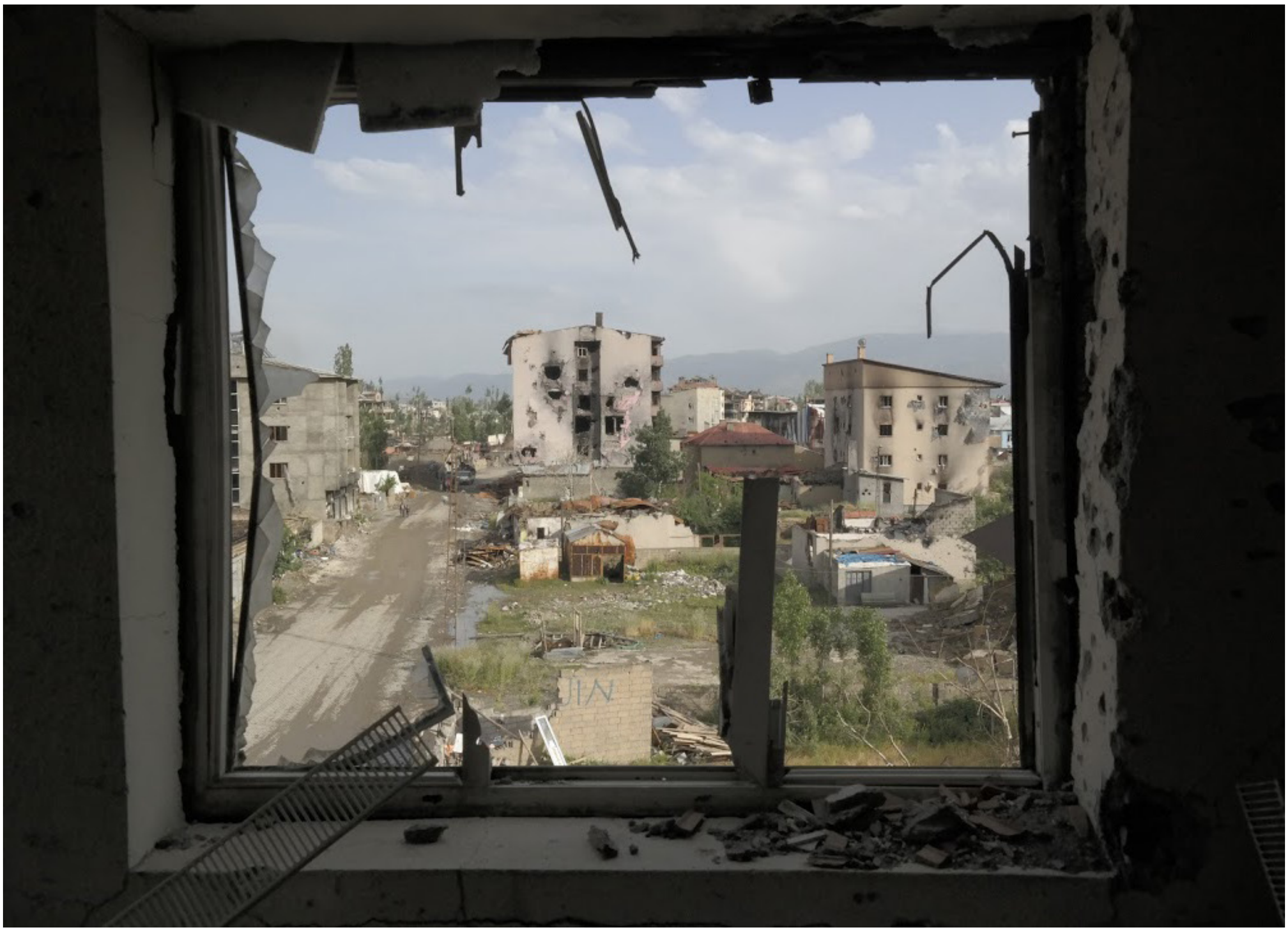

Yüksekova

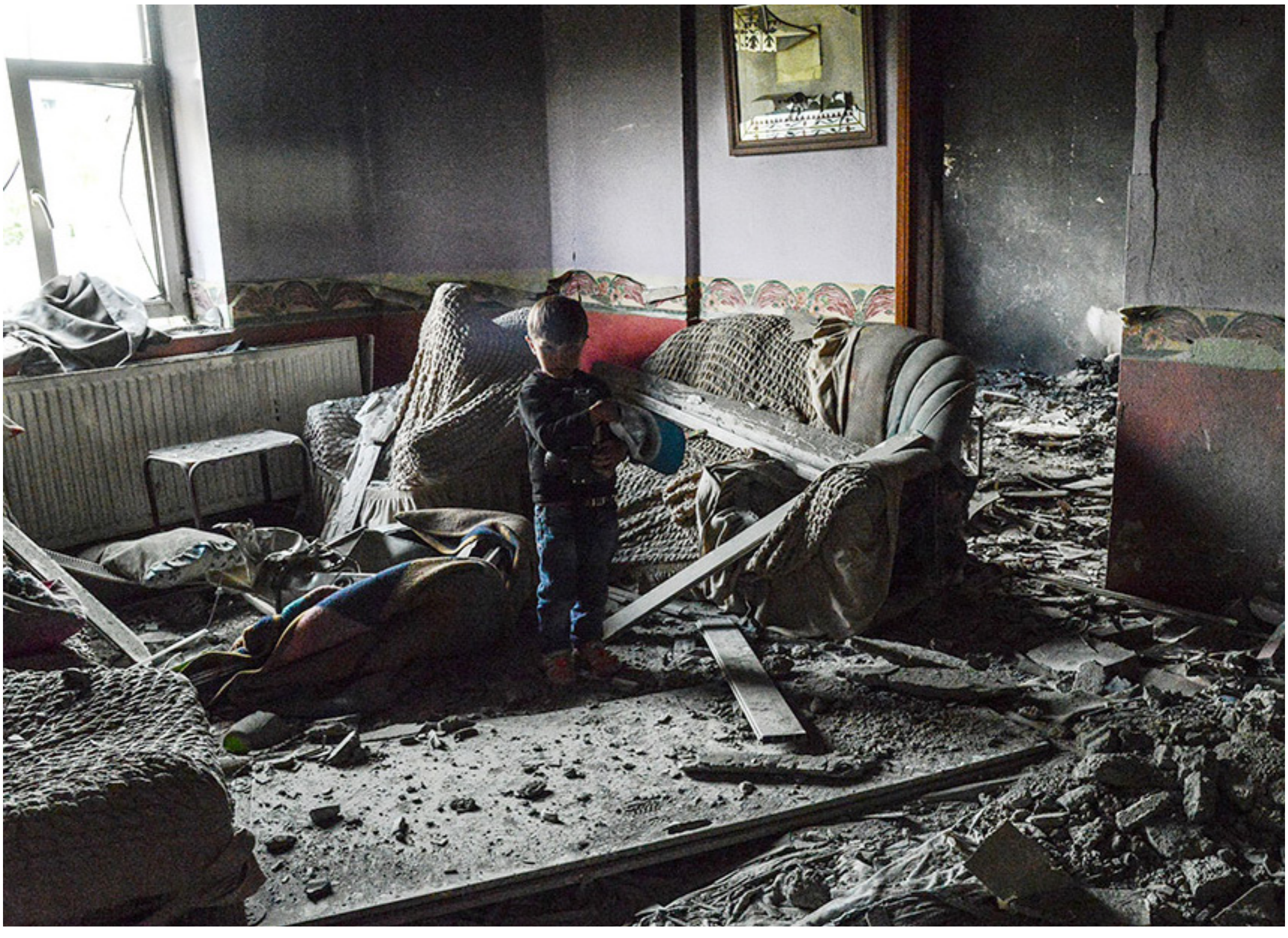

Yüksekova

EKLER

RESMİ KURUMLARDAN BİLGİ TALEP EDİLMİŞTİR

2015-2016 Sokağa çıkma yasakları ve sonrasında kadınların yaşamış olduğu hak ihlallerine yönelik resmi kurumların sorumlu oldukları alanlar ile ilgili ne gibi yükümlülüklerini yerine getirdiklerine dair bilgi talebinde bulunuldu. Kurumların bilgi talebine ilişkin verdiği cevaplar aşağıdaki eklerde verilmiştir.

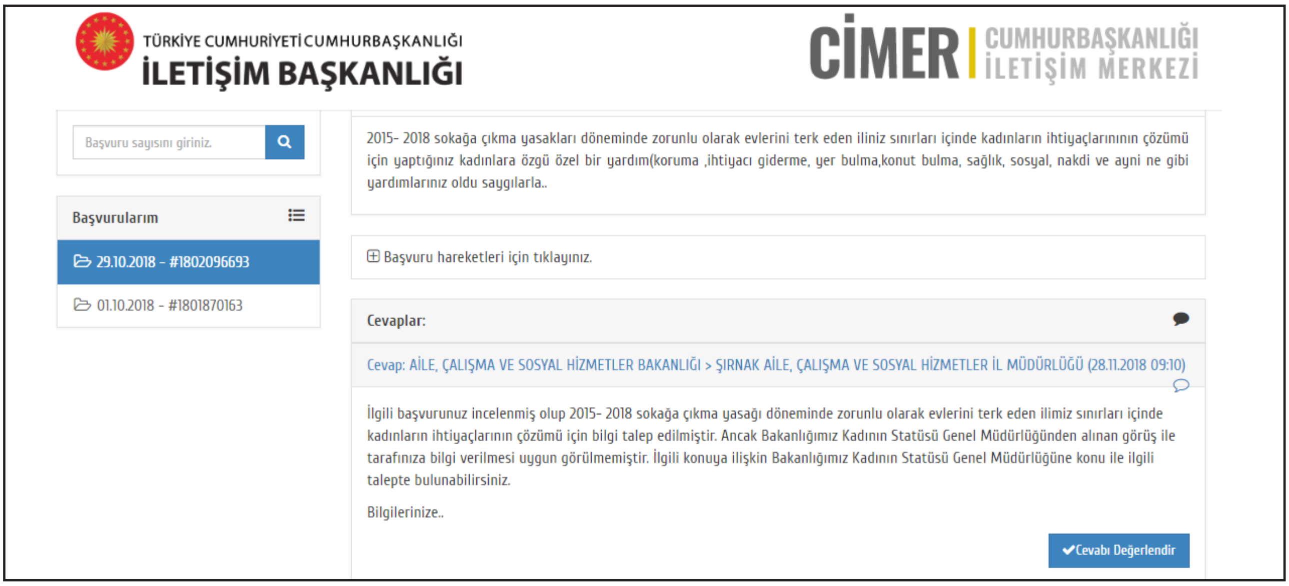
TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
İLETİŞİM BAŞKANLIĞI
CİMER
CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM MERKEZİ
Başvuru sayısını giriniz.
Başvurularım
29.10.2018 - #1802096693
01.10.2018 - #1801870163
Başvuru hareketleri için tıklayınız.
Cevaplar:
✔Cevabı Değerlendir

2015- 2018 sokağa çıkma yasakları döneminde zorunlu olarak evlerini terk eden iliniz sınırları içinde kadınların ihtiyaçlarının çözümü için yaptığınız kadınlara özgü özel bir yardım(koruma ,ihtiyacı giderme, yer bulma,konut bulma, sağlık, sosyal, nakdi ve ayni ne gibi yardımlarınız oldu saygılarla..

Cevap: AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI > ŞIRNAK AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER İL MÜDÜRLÜĞÜ (28.11.2018 09:10)

İlgili başvurunuz incelenmiş olup 2015- 2018 sokağa çıkma yasağı döneminde zorunlu olarak evlerini terk eden ilimiz sınırları içinde kadınların ihtiyaçlarının çözümü için bilgi talep edilmiştir. Ancak Bakanlığımız Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünden alınan görüş ile tarafınıza bilgi verilmesi uygun görülmemiştir. İlgili konuya ilişkin Bakanlığımız Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne konu ile ilgili talepte bulunabilirsiniz.

Bilgilerinize..

Soru: 2015-2018 sokağa çıkma yasakları döneminde Şırnak'ta zorunlu olarak evlerini terk eden iliniz sınırları içinde kadınların ihtiyaçlarının çözümü için yaptığını kadınlara özgü özel bir yardım; koruma, ihtiyaç giderme, yer bulma, konut bulma, sağlık, sosyal, nakdi ve ayni ne gibi yardımlarınız oldu saygılarla.

Cevap: İlgili başvurunuz incelenmiş olup 2015-2018 sokağa çıkma yasağı döneminde zorunlu olarak evlerini terk eden iliniz sınırları içinde kadınların ihtiyaçlarının çözümü için bilgi talep edilmiştir. Ancak Bakanlığımızın Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünden alınan görüş ile tarafınıza bilgi verilmesi uygun görülmemiştir. İlgili konuya ilişkin Bakanlığımızın Kadın Statüsü Genel Müdürlüğüne konu ile ilgili talepte bulunabilirsiniz.

Bilgilerinize.

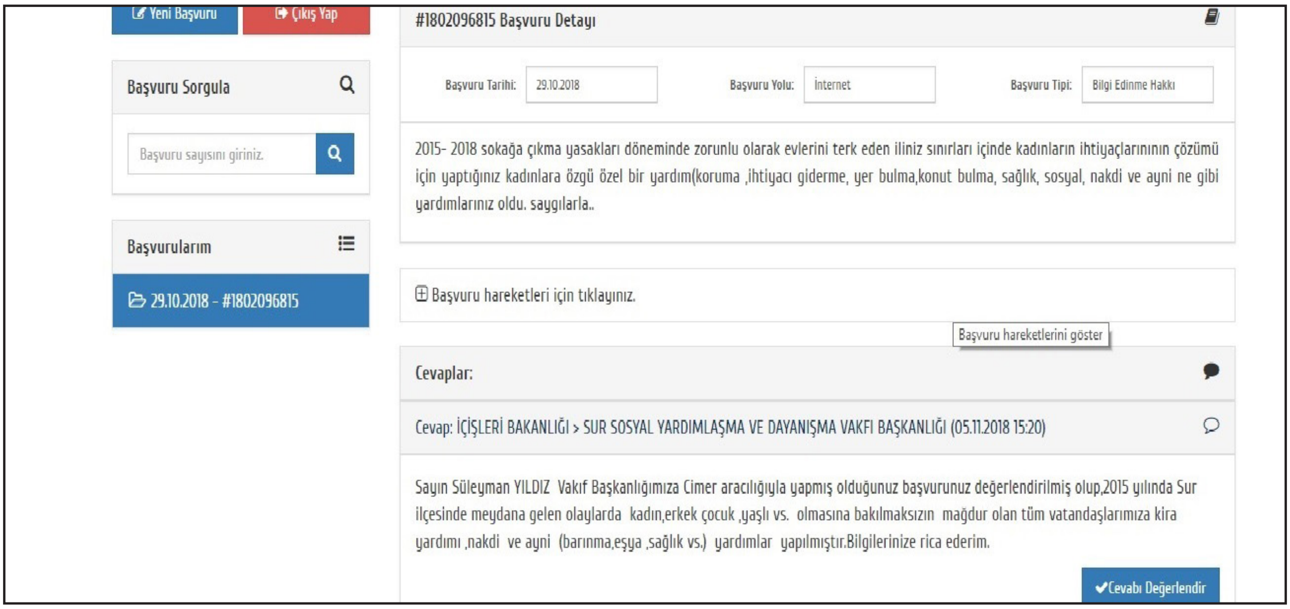

#1802096815 Başvuru Detayı

Başvuru Tarihi: 29.10.2018
Başvuru Yolu: İnternet
Başvuru Tipi: Bilgi Edinme Hakkı

2015- 2018 sokağa çıkma yasakları döneminde zorunlu olarak evlerini terk eden iliniz sınırları içinde kadınların ihtiyaçlarınının çözümü için yaptığınız kadınlara özgü özel bir yardım(koruma ,ihtiyacı giderme, yer bulma,konut bulma, sağlık, sosyal, nakdi ve ayni ne gibi yardımlarınız oldu. saygılarla..

⊞ Başvuru hareketleri için tıklayınız.

Cevaplar:

Cevap: İÇİŞLERİ BAKANLIĞI > SUR SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI BAŞKANLIĞI (05.11.2018 15:20)

Sayın Süleyman YILDIZ Vakıf Başkanlığımıza Cimer aracılığıyla yapmış olduğunuz başvurunuz değerlendirilmiş olup,2015 yılında Sur ilçesinde meydana gelen olaylarda kadın,erkek çocuk ,yaşlı vs. olmasına bakılmaksızın mağdur olan tüm vatandaşlarımıza kira yardımı ,nakdi ve ayni (barınma,eşya ,sağlık vs.) yardımlar yapılmıştır.Bilgilerinize rica ederim.

Soru: 2015-2018 sokağa çıkma yasakları döneminde zorunlu olarak evlerini terk eden iliniz sınırları içinde kadınların ihtiyaçlarının çözümü için yaptığını kadınlara özgü özel bir yardım; koruma, ihtiyaç giderme, yer bulma, konut bulma, sağlık, sosyal, nakdi ve ayni ne gibi yardımlarınız oldu saygılarla.

Cevap: ...Cimer aracılığıyla yapmış olduğunuz başvurunuz değerlendirmiş olup 2015 yılında Sur ilçesinde meydana gelen olaylarda kadın, erkek, çocuk, yaşlı vs. olmasına bakılmaksızın mağdur olan tüm vatandaşlarımıza kira yardımı, nakdi ve ayni (barınma, eşya, sağlık vs.) yardımlar yapılmıştır. Bilgilerinize rica ederim.

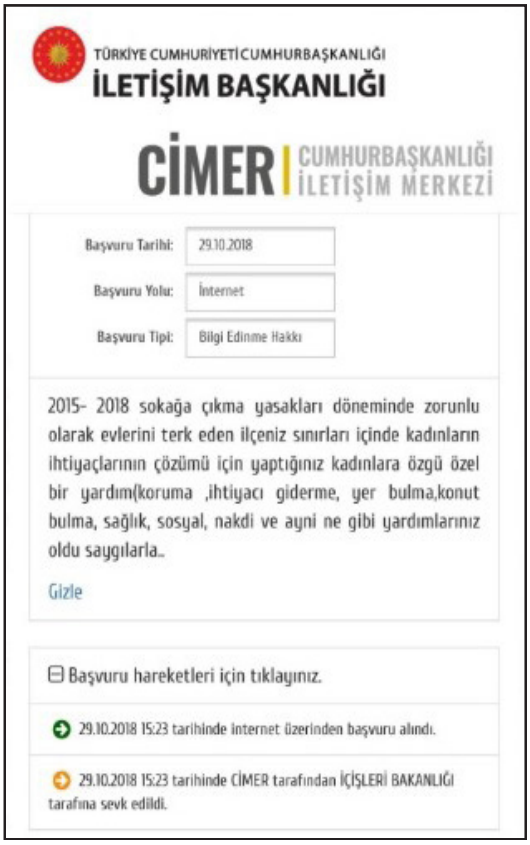
TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
İLETİŞİM BAŞKANLIĞI
CİMER
CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM MERKEZİ
Gizle

Başvuru Tarihi: 29.10.2018
Başvuru Yolu: İnternet
Başvuru Tipi: Bilgi Edinme Hakkı

2015- 2018 sokağa çıkma yasakları döneminde zorunlu olarak evlerini terk eden ilçeniz sınırları içinde kadınların ihtiyaçlarının çözümü için yaptığınız kadınlara özgü özel bir yardım(koruma ,ihtiyacı giderme, yer bulma,konut bulma, sağlık, sosyal, nakdi ve ayni ne gibi yardımlarınız oldu saygılarla..

⊟ Başvuru hareketleri için tıklayınız.

29.10.2018 15:23 tarihinde internet üzerinden başvuru alındı.

29.10.2018 15:23 tarihinde CİMER tarafından İÇİŞLERİ BAKANLIĞI tarafına sevk edildi.

Soru: 2015-2018 sokağa çıkma yasakları döneminde zorunlu olarak evlerini terk eden iliniz sınırları içinde kadınların ihtiyaçlarının çözümü için yaptığını kadınlara özgü özel bir yardım; koruma, ihtiyaç giderme, yer bulma, konut bulma, sağlık, sosyal, nakdi ve ayni ne gibi yardımlarınız oldu saygılarla.

Mardin ile Nusaybin ilçesi için bilgi talebi ile yapılan başvuru alınmış ancak herhangi bir cevap verilmemiştir.

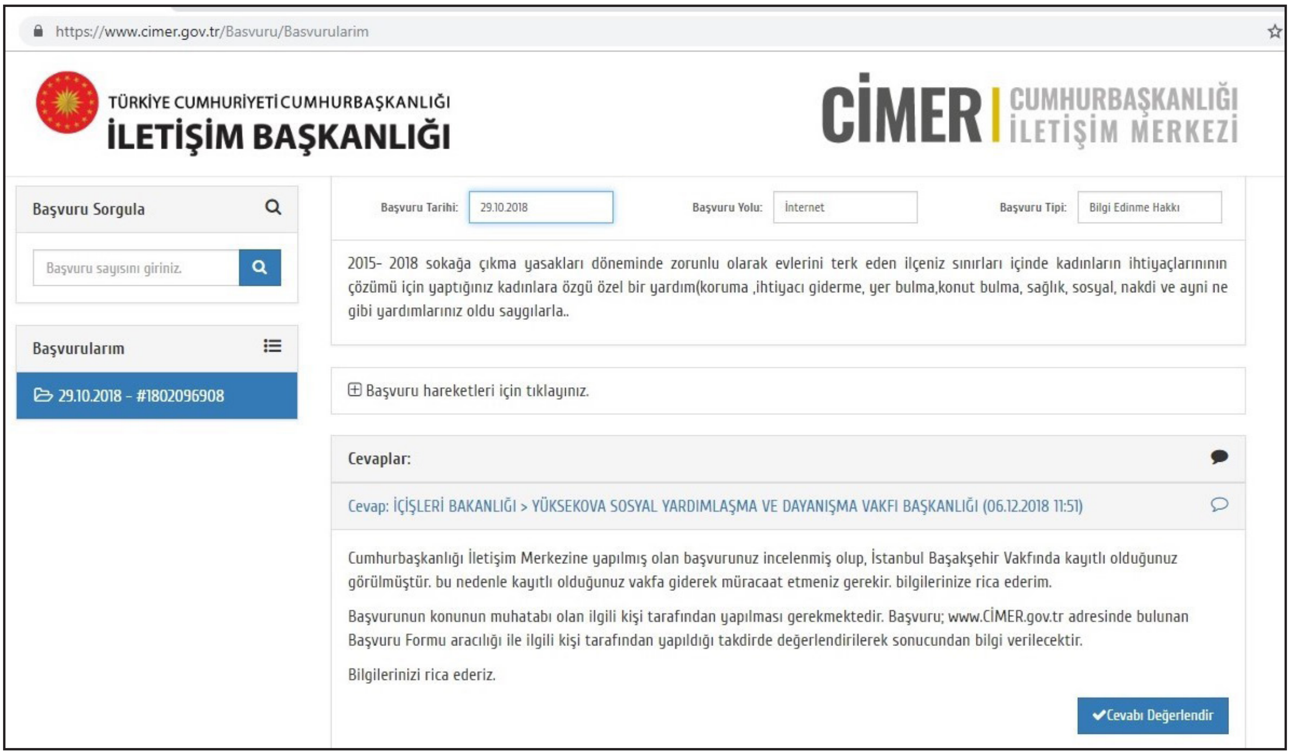
https://www.cimer.gov.tr/Basvuru/Basvurularim
TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
İLETİŞİM BAŞKANLIĞI
CİMER
CUMHURBAŞKANLIĞI
İLETİŞİM MERKEZİ
Başvuru Sorgula
Başvuru sayısını giriniz.
Başvurularım
Başvuru hareketleri için tıklayınız.
Cevaplar:
Cevabı Değerlendir

29.10.2018 - #1802096908

Başvuru Tarihi: 29.10.2018

Başvuru Yolu: İnternet

Başvuru Tipi: Bilgi Edinme Hakkı

2015- 2018 sokağa çıkma yasakları döneminde zorunlu olarak evlerini terk eden ilçeniz sınırları içinde kadınların ihtiyaçlarının çözümü için yaptığınız kadınlara özgü özel bir yardım(koruma ,ihtiyacı giderme, yer bulma,konut bulma, sağlık, sosyal, nakdi ve ayni ne gibi yardımlarınız oldu saygılarla..

Cevap: İÇİŞLERİ BAKANLIĞI > YÜKSEKOVA SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI BAŞKANLIĞI (06.12.2018 11:51)

Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezine yapılmış olan başvurunuz incelenmiş olup, İstanbul Başakşehir Vakfında kayıtlı olduğunuz görülmüştür. bu nedenle kayıtlı olduğunuz vakfa giderek müracaat etmeniz gerekir. bilgilerinize rica ederim.

Başvurunun konunun muhatabı olan ilgili kişi tarafından yapılması gerekmektedir. Başvuru; www.CİMER.gov.tr adresinde bulunan Başvuru Formu aracılığı ile ilgili kişi tarafından yapıldığı takdirde değerlendirilerek sonucundan bilgi verilecektir.

Bilgilerinizi rica ederiz.

Soru: 2015-2018 sokağa çıkma yasakları döneminde zorunlu olarak evlerini terk eden iliniz sınırları içinde kadınların ihtiyaçlarının çözümü için yaptığını kadınlara özgü özel bir yardım; koruma, ihtiyaç giderme, yer bulma, konut bulma, sağlık, sosyal, nakdi ve ayni ne gibi yardımlarınız oldu saygılarla.

Cevap: Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezine yapılmış olan başvurunuz incelenmiş olup, İstanbul Başakşehir Vakfında kayıtlı olduğunuz görülmüştür bu nedenle kayıtlı olduğunuz vakfa giderek müracaat etmeniz gerekir. bilgilerinize rica ederim.

Başvurunun konunun muhatabı olan ilgili kişi tarafından yapılması gerekmektedir. Başvuru www.CİMER.gov.tr adresinde bulunan Başvuru Formu aracılığı ile ilgili kişi tarafından yapıldığı takdirde değerlendirilerek sonucunda bilgi verilecektir.

Bilgilerinize rica ederiz.

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR